

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Klinik (Uygulamalı) Psikoloji Anabilim Dalı**

**PSİKIYATRİ KLİNİĞİNE BAŞVURAN ÇOCUKLARDA MİZAÇ ÖZELLİKLERİ,
AİLE İŞLEVLERİ VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI İLE İÇE
YÖNELİM/DIŞA YÖNELİM SORUNLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ**

DOKTORA TEZİ

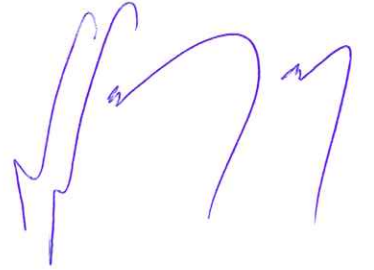
Halime Şenay GÜZEL

DANIŞMANI: Prof. Dr. Haluk ARKAR

İZMİR-2013

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğ¼m “Psikiyatri kliniğ¼ne başvuran çocuklarda mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasındaki ilişki” adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Halime Şenay G¼ZEL

DOKTORA TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Halime Şenay GÜZEL

Numarası : 92090004654

Anabilim Dalı : Klinik Psikoloji

Tez Başlığı (Türkçe) : Psikiyatri kliniğine başvuran çocuklarda mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasındaki ilişki

Tez Başlığı (İngilizce) : The relationships between internalizing/externalizing problems and child temperament characteristics, parent functioning and child-rearing attitudes who attended psychiatric outpatient unit.

Tez Savunma Tarihi : 07.11.2013

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı :

Karar :

İmza :

Prof. Dr. Haluk Arhan
O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı :

Karar :

İmza :

Prof. Dr. Recep Tekin Söğüt
O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı :

Karar :

İmza :

Prof. Dr. Barış Özkan
O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı :

Karar :

İmza :

Prof. Dr. Cengiz Düzgün
O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı :

Karar :

İmza :

Prof. Dr. Ayta Soria S
O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

☒

☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

ÖNSÖZ

TÜBİTAK 1002 Hızlı Destek Projesi aracılığıyla tanıdığım, sonrasında doktora tez danışmanlığımı üstlenen ve bu zorlu süreçte her zaman desteğini hissettiğim değerli hocam Prof.Dr. Haluk ARKAR’a,

Klinik psikoloji doktora eğitimim boyunca emeği geçen değerli hocalarım Prof. Dr. Oya SORİAS, Yrd.Doç.Dr. Serap TEKİNSAV SÜTCÜ ve Yrd.Doç.Dr. Berrin ÖZYURT’a,

Yapısal eşitleme modeli analizlerinde eşsiz yardımıyla bana ışık tutan sevgili hocalarım Doç.Dr. Mithat DURAK ve sevgili eşi Doç.Dr. Emre DURAK’a,

Son dört senemin her aşamasını yeri doldurulmaz dostluklarıyla kolaylaştıran, sıkı dayanışma ile her türlü güçlüğün aşılabileceğini gösteren ve varlıkları ile beni zenginleştiren sevgili meslektaşlarım Uzm. Psk. Cennet ŞAFAK, Uzm. Psk. Cemile GÜRDAL, Uzm. Psk. Füsun GÖKKAYA, Uzm. Psk. İnci ALTINTAŞ, Uzm. Psk. Oya MORTAN SEVİ, Uzm. Psk. Sevinç SEVİ TOK, Uzm. Psk. Zümrüt GEDİK’e,

Yedi yaşımdan beri vazgeçemediğim bu çalışma sevdama tanıklık eden sevgili annem, babam ve ağabeyime,

Bu süreçte bana sonsuz sabır gösteren sevgili eşim Ahmet’e,

Ankara Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları HOEAH psikiyatri polikliniğindeki bütün çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanı arkadaşlarıma,

Doktora ders aşamasında bana destek olan sevgili meslektaşlarım Uzm. Psk. Emel AKAY TUNAL, Psk. Gülden BURMA, Psk. Hilal YALÇIN ve Uzm. Psk. Nurdan ÖKTEM’e,

Ve elbette ki araştırmaya katılan 157 çocuk ve ailelerine, teşekkürü bir borç bilirim.

Sizler olmadan bu tez asla yazılamazdı.

HALİME ŞENAY GÜZEL

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİL DİZİNİ	xi
TABLO DİZİNİ.....	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1. İçe Yönelim ve Dışa Yönelim Sorunları.....	1
1.1. İçe Yönelim Sorunları	2
1.1.1. İçe Yönelim Sorunlarının Doğası	2
1.1.2. İçe Yönelim Sorunlarının Yaygınlık Oranı, Gidişatı ve Eş Tanısı	3
1.1.3. Gelişimsel Yaklaşım	5
1.1.3.1. Anksiyete ve Depresyon	6
1.1.3.1.1. Anksiyete ve Depresyonun Üç Parçalı Modeli	6
1.1.3.2. Somatik Yakınmalar ve Somatik Bozukluklar.....	7
1.2. Dışa Yönelim Sorunları.....	7
1.2.1. Dışa Yönelim Sorunlarının Doğası.....	7
1.2.2. Dışa Yönelim Sorunlarının Yaygınlık Oranı ve Eş Tanı.....	8
1.2.3. Gelişimsel Yaklaşım	8
2. Mizaç	10
2.1. Tanım.....	10
2.2. Mizaca İlişkin Farklı Yaklaşımlar: Tarihsel Bir Bakış Açısı	12

2.2.1. Alexander Thomas (1914–2003) ve Stella Chess (1914-)	12
2.2.1.1. Uyum iyiliği (Goodness of fit)	14
2.2.2. Buss, Plomin ve Willerman	14
2.2.3. Rothbart	15
2.2.4. Goldsmith	16
2.2.5. Cloninger	16
3. Aile İşlevleri ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Hakkında Yaklaşımlar	17
3.1. Aile İşlevleri	17
3.2. Çocuk Yetiştirme Tutumu	19
3.2.1. Aşırı Koruyucu Tutum	19
3.2.2. Aşırı İzin Verici Tutum	19
3.2.3. Otoriter Tutum	20
3.2.4. Dengesiz-Kararsız Tutum	21
3.2.5. İlgisiz Tutum	21
3.2.6. Demokratik (Yetkin) Tutum	22
4. İçe Yönelim Sorunları ile İlişkili Faktörler	22
4.1. Çocuğa İlişkin Özellikler	23
4.2. Aileye Özgü Özellikler	26
4.3. Çevresel Faktörler	29
5. Dışa Yönelim Sorunları ile İlişkili Faktörler	31
5.1. Çocuğa İlişkin Özellikler	32
5. 2. Ebeveyn-Çocuk İlişkisi ve Aile Ortamı	36
5.3. Dışa Yönelim Sorunlarıyla İlişkili Diğer Faktörler	39
6. Genetik mi Çevre mi: Mizaç ile Yetiştirme Tutumu Arasındaki İlişki ve İçe Yönelim/Dışa Yönelim Sorunlarına Yansıması	40
7. Yetiştirme Tutumunun İçe Yönelim ve Dışa Yönelim Sorunları Üzerindeki Etkisi	44
7.1. Aşırı Koruyucu Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri	46

7.2. Dengesiz-Kararsız Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri	47
7.3. Otoriter (Baskıcı) Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri.....	48
7.4. Aşırı İzin Verici Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri	49
7.5. İlgisiz Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri	50
7.6. Demokratik Tutumun Çocuk Üzerine Etkileri	50
8. Araştırmanın Amacı ve Önemi	51
BÖLÜM II	54
YÖNTEM.....	54
1. Örneklem	54
2. Veri toplama araçları.....	58
2.1. Genel Bilgi Formu.....	58
2.2. Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonu (ÇDŞG-ŞY-T) (Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School Aged Children Kiddi-SADS-Lifetime Version (K-SADS-PL)	58
2.3. Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği (OÇÇMÖ) (School-age children Temperament Inventory) (SATI)	59
2.4. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ/6-18) (Child Behaviour Checklist (CBCL/6-18).....	60
2.5. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) (Family Assessment Device) (FAD)	62
2.6. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ) (Parental Attitude Research Instrument (PARI)	65
3. İşlem	67
4. İstatistiksel Analiz	67
BÖLÜM III.....	69

BULGULAR	69
3.1. Betimleyici Analizler ve Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	69
3.1.2. Betimleyici İstatistikler	69
3.1.3. Ölçeklerin Alt Boyutlarının Birbirleri ile Olan Korelasyonları.....	71
3.1.3.1. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar	71
3.1.3.2. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Boyutları ile Aile Değerlendirme Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar...	73
3.1.3.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Boyutları ile Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.....	75
3.2. Çok Değişkenli Varyans Analizleri.....	75
3.2.1. Çok Değişkenli Varyans Analizleri	75
3.2.1.1. Cinsiyet İle 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi	78
3.2.1.2. Anne Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumu ile 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi	79
3.2.1.3. Fiziksel İstismara Maruz Kalma ile 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi	81
3.2.1.4. Ailenin Son 6 Aydır Stresli Yaşam Olayı Yaşaması ile 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi	83
3.2.1.5. Cinsiyet ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin (OÇÇMÖ) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi	85
3.2.1.6. Cinsiyet ile Aile Değerlendirme Ölçeği'nin (ADÖ) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi	87

3.2.1.7. Cinsiyet ile Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin (AHÇYTÖ) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi.....	89
3.3. Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi	91
3.3.1. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre İçe Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problemle İlişkili Değişkenler	92
3.3.1.1. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) göre İçe Yönelim Sorunları ile İlişkili Değişkenler	92
3.3.1.2. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'ne (CBCL/6-18) göre Dışa Yönelim Sorunları ile İlişkili Faktörler.....	97
3.3.1.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Toplam Problemle İlişkili Faktörler	102
3.4.Yapısal Eşitlik Modellemeleri.....	107
3.4.1. Yapısal Eşitlik Modellemesinde Ölçütler	108
BÖLÜM IV	112
TARTIŞMA	112
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	136
KAYNAKÇA	138
EKLER.....	184
EK 1- BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (ANNE-BABA)	184
EK 2-BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (ÇOCUK)	188
EK 3- GENEL BİLGİ FORMU	192

EK 4-6-18 YAŞ ÇOCUK VE GENÇLER İÇİN DAVRANIŞ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ.....	194
EK 5- OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARI İÇİN MİZAÇ ÖLÇEĞİ.....	198
EK 6- AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ	200
EK 7-AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU ÖLÇEĞİ.....	203
ÖZGEÇMİŞ.....	206
ÖZET.....	209
ABSTRACT	210

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1: Anksiyete ve Depresif Bozukluğun Üç Parçalı Modeli	7
Şekil 2: Önerilen Örnek Modeli	107
Şekil 3: İçe Yönelim Sorunları Modeli	109
Şekil 4: Dışa Yönelim Sorunları Modeli	111

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Çocuk ve Anne Babalarına İlişkin Demografik Bilgiler	55
Tablo 2: Çocuk ve Anne-Babalarının Yaş Ortalaması.....	57
Tablo 3: Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonuna Göre Tanı Alma.....	57
Tablo 4: Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonuna göre İçe Yönelim, Dışa Yönelim veya İçe Dışa Yönelim Sorunu Yüzdeleri	58
Tablo 5: İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem, Mizaç Özellikleri, Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Aile İşlevleri Puanlarına Dair Ağırlıklı Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	70
Tablo 6: İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem ile Çocuğun Mizaç Özellikleri Arasındaki Korelasyonlar.....	72
Tablo 7: İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem ile Aile İşlevleri Arasındaki Korelasyonlar	74
Tablo 8: İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem ile Çocuk Yetiştirme Tutumu Arasındaki Korelasyonlar	76
Tablo 9: İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem ile Çocuğun Mizaç Özellikleri, Aile İşlevleri ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Arasındaki Korelasyonlar.....	77
Tablo 10: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:.....	78
Tablo 11: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması:	78
Tablo 12:Cinsiyet Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:	79
Tablo 13: Anne Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumu için MANOVA Sonucu:	80

Tablo 14: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutlarının Anne Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumuna göre Karşılaştırılması:.....	80
Tablo 15: Anne Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumu Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:	81
Tablo 16: Çocuğun Fiziksel İstismara Maruz Kalma Değişkeni için MANOVA Sonucu:	82
Tablo 17: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutlarının Çocuğun Fiziksel İstismara Maruz Kalma Durumuna göre Karşılaştırılması:	82
Tablo 18: Çocuğun Fiziksel İstismara Maruz Kalma Durumu Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:	83
Tablo 19: Ailenin Son 6 Ayr Stresli Yaşam Olayı Yaşama Değişkeni için MANOVA Sonucu:	84
Tablo 20: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutlarının Ailenin Son 6 Ayr Stresli Yaşam Olayı Yaşama Durumuna göre Karşılaştırılması:	84
Tablo 21: Ailenin Son 6 Ayr Stresli Yaşam Olayı Yaşama Durumu Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:	85
Tablo 22: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:.....	86
Tablo 23: Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin (OÇÇMÖ) Alt Boyutlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması:.....	86
Tablo 24: Cinsiyet Açısından Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin (OÇÇMÖ) Her Bir Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:	87
Tablo 25: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:.....	87
Tablo 26: Aile Değerlendirme Ölçeği'nin (ADÖ) Alt Boyutlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması:	88
Tablo 27: Cinsiyet Açısından Aile Değerlendirme Ölçeği'nin (ADÖ) Her Bir Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:	89

Tablo 28: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:.....	90
Tablo 29: Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin (AHÇYTÖ) Alt Boyutlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması:.....	90
Tablo 30: Cinsiyet Açısından Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin Her Bir Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:	91
Tablo 31: Regresyon Denklemlerinde Kullanılan Değişkenler	92
Tablo 32: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların İçe Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi	95
Tablo 33: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların İçe Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi Özeti.....	97
Tablo 34: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Dışa Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi	100
Tablo 35: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Dışa Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi Özeti.....	102
Tablo 36: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Toplam Problem Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi	104
Tablo 37: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Toplam Problem Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi Özeti.....	105
Tablo 38: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği'ne (CBCL/6-18) Göre Hiyerarşik Regresyon Analizinin Genel Özeti	106
Tablo 39: Yapısal Eşitlik Modellemelerinde Uyum İndeksleri	108

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. İçe Yönelim ve Dışa Yönelim Sorunları

Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı'nın dördüncü basımı olan DSM-IV-R' e (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th edition, Text Edition) göre çocukluk döneminde en sık görülen psikiyatrik bozukluklar ayrılma anksiyetesi bozukluğu/yaygın anksiyete bozukluğu, depresif bozukluk, dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu ve karşı olma-karşı gelme bozukluğudur (American Psychiatric Association, 2000). Bu bozuklukların yaygınlık oranına ilişkin farklı oranlar olsa da, birçok çalışmada anksiyete bozukluğunun yaşam boyu yaygınlığının (prevelansı) oldukça yüksek olduğunun altı çizilmekte ve %10 ila 25 arasında bir yaygınlık oranından bahsedilmektedir (Smucker, Craighead, Craighead ve Green, 1986; Anderson, Williams, McGee ve Silva, 1987; Kashani ve Orvaschel, 1990). Depresif bozukluğun yaygınlık oranı ise %5 ila 15 arasındadır (Reinherz, Giaconia, Pakiz, Silverman, Frost ve Lefkowitz, 1993; Costello, Angold, Burns, Stangel, Tweed ve Erkanli, 1996; Kovacs ve Devlin, 1998; Garber, Gallerani ve Frankel, 2009). DSM-IV-R'e göre, erkek çocuklarında davranım bozukluğu %6-16 arasında yaygınlık oranına sahiptir; kızlarda ise bu oran %2-9 arasındadır (APA, 2000). Genel popülasyonda davranım bozukluğu yaygınlığı %4-12 iken (Offord, Boyle ve Racine, 1989), karşı gelme bozukluğu % 2-16 arasında bir değere sahiptir (APA, 2000). Dolayısıyla bu sonuçlar çocuklarda görülen psikiyatrik bozuklukların görülme sıklığını gözler önüne sermektedir.

Erişkinlerde görülen psikiyatrik bozuklukları sınıflandırma amacıyla geliştirilmiş olan tanı sınıflandırma sistemleri, psikiyatrik bozuklukların gelişimsel seyrindeki farklılıklar ve normal gelişim süreçleri ile belirli psikiyatrik bozukluk belirtilerinin örtüşmesi gibi bazı nedenlerle, özellikle çocuklarda çeşitli uygulama zorlukları taşımaktadır (Nelson ve Bosquet, 2000). DSM-IV-R, bozukluk var ya da yok diye bir kategorilendirme yaparken, boylamsal sınıflandırma sisteminde ise, faktör

analizi gibi çoklu istatistiksel analizler yapıldıktan sonra, araştırmacılar bir dizi davranışı “içe yönelim davranışları” bir dizi davranış ise “dışa yönelim davranışları” başlığı altında kümelemiştir (Achenbach ve Rescorla, 2001). Buna göre birinci kategoride, anksiyete, depresyon, geri çekilme ve somatik yakınmaları içeren içe yönelim sorunları, ikinci kategoride ise dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu ve karşı gelme bozukluğunu içeren dışa yönelim sorunları bulunmaktadır (Achenbach, McConaughy ve Howell, 1987; Dick, Viken, Kaprio, Pulkkinen ve Rose, 2005).

Her ne kadar bugün tanı sistemi olarak DSM-IV-R kullanılıyor olsa da, Amerikan Psikiyatri Birliği’nce düzenlenen Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı’nın beşincisinin (DSM-5) yazım aşaması Mayıs 2013’de tamamlanmış ve piyasaya sürülmüştür. Şimdiye dek sürdürülen hazırlıklar çeşitli ruhsal bozukluklarla ilişkili çalışma gruplarının kurulması ve bu grupların taslak tanı ölçütlerini ortaya koyması ile yeni bir evreye girmiş bulunmaktadır. Duyurulan değişiklik önerileri son şeklini henüz almamış olup gerek çalışma gruplarının tartışma ve değerlendirmeleri, gerekse veri toplama, önerilen ölçütleri sınav alan çalışmaları ve tartışmaları konu alan yazılar yayınlanmaya devam etmektedir (Şar, 2010) ve Türkçe basımı henüz gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu araştırmada psikiyatrik bozukluklar DSM-IV-R çerçevesinde ele alınmıştır. DSM-V’in tanı ölçütlerinde meydana gelen değişiklikler bazı bozukluklarda çok azdır; bazılarında ise belirgin değişiklikler söz konusudur.

1.1. İçe Yönelim Sorunları

1.1.1. İçe Yönelim Sorunlarının Doğası

İçe yönelim sorunları, bu problemle ilişkili çok sayıda belirtiyi (semptom) içinde barındırmaktadır. Öyle ki bu belirtiler anksiyete, depresyon, tıbbi bir nedeni bulunmayan somatik şikâyetler ve sosyal ortamlardan geri çekilme gibi bireyin kendi içinde yaşadığı problemlere işaret etmektedir (Achenbach ve Rescorla, 2001). Özellikle, oldukça açık ve net bir şekilde gözlemlenebilen dışa yönelim sorunları ile karşılaştırıldığında içe yönelim sorunlarını anlamak ilk başta zor olabilir, çünkü hemen kendilerini göstermeyebilirler.

Her ne kadar kategorik bir sistemi olan DSM-IV-R’de içe yönelim bozukluğu veya dışa yönelim bozukluğu diye bir tanım yapılmamış olsa da, Achenbach ve Rescorla’nın (2001) ASEBA (Achenbach System of Empirically Based Assessment) sistemiyle, anksiyete, depresyon ve somatik yakınmalarını içe yönelim sorunları başlığı altında gruplandırmanın klinisyenlere birtakım faydaları vardır. Buna göre;

1. Bu bozukluklar arasındaki eş tanılığın (komorbiditenin) fazla olması, benzer özellikleri taşıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu durum sadece bozukluğun doğasının anlaşılmasını değil, aynı zamanda gelişimsel yolun açıklanmasını da kolaylaştırmaktadır.

2. Bazı durumlarda anksiyete ve depresyon iç içe geçtiğinde, bu bozuklukların ayrı iki bozukluk olarak mı, yoksa negatif duygulanım başlığı altında mı incelenmesi gerektiği konusunda bilgi verebilmektedir.

3. İçe yönelim bozukluklarının doğası çok net olmadığı için, sınıflandırma yapılması, klinisyenlere tek bir başlık altında bu bozukluğu değerlendirme, tanı koyma ve tedavi etme gibi bir avantaj sunmaktadır.

4. İçe yönelim bozukluklarının sosyal ortamlardan geri çekilme, kendine güvensizlik, benlik saygısında azalma, akran uyumsuzluğu gibi benzer olumsuz sonuçları vardır. Dolayısıyla bu sorunların hepsini tek bir başlık altında incelemek ve tedavi etmek çok daha pratiktir ve oldukça işe yaramaktadır (Achenbach ve Rescorla, 2001).

1.1.2. İçe Yönelim Sorunlarının Yaygınlık Oranı, Gidişatı ve Eş Tanısı

İçe yönelim sorunları, çocukluk çağında görülen ve tanısı sık konulan kronik psikolojik bozukluklar arasındadır (Kovacs ve Devlin, 1998; Twenge ve Nolen-Hoeksema, 2002). Ancak içe yönelim sorunlarının yaygınlık oranlarına ilişkin değişik sonuçlar vardır. Yapılan çalışmalarda, aynı değerlendirme aracının kullanılmaması, farklı kriterlerin (ölçüt) göz önünde bulundurulması ve değişen örneklem özellikleri, sonuçların farklı olmasına neden olmaktadır (Wilmshurst, 2009).

Her ne kadar farklı sonuçlar olsa da, tam bir yaygınlık oranı vermek yerine bir aralık üzerinden bu durum değerlendirebilir. Buna göre anksiyete bozukluğu yaşam boyu yaygınlığı (prevelansı) oldukça yüksek olan bir içe yönelim sorunudur, öyle ki

bazı çalışmalardan elde edilen sonuçlar %10 ila 25 arasında yaygınlık oranı vermektedir (Smucker ve ark., 1986; Anderson, Williams, McGee ve Silva, 1987; Kashani ve Orvaschel, 1990). Bazı araştırmacılar depresyon için ise % 5 ila 15 arasında yaygınlık oranı bildirmiştir (Reinherz ve ark., 1993; Costello ve ark., 1996; Kovacs ve Devlin, 1998, Garber, Gallerani, Frankel ve 2009). Baş ağrısı bildiren çocukların % 25'i somatik bozukluğa sahiptir (Garber, Walker ve Zeman, 1991).

Epidemiyolojik çalışmalar, içe yönelim sorunlarının çocukluk boyunca durağan (stabil) kaldığını göstermektedir; ancak ergenlik boyunca görülme sıklığında artış olmaktadır (Twenge ve Nolen-Hoeksema, 2002; Bongers, Koot, van der Ende ve Verhulst, 2003). Bu sonuçlarla tutarlı olarak, ileriye ve geriye yönelik olarak yapılan yetişkin çalışmalarında, çocuklukta başlayan içe yönelim sorunlarının, ergenliğe doğru kalıcı hale geldiği ve bu şekilde yetişkinlikte devam ettiği bulunmuştur (Mrazek ve Haggerty, 1994; Campbell, 1995; Asendorpf, Denissen ve van Aken, 2008; Jokela, Ferrie ve Kivimaki, 2009).

İçe yönelim sorunları, çocukluk sonrası (önergenlik) ve ergenlik dönemlerinde yaşanılacak uyumsuzluklar için önemli bir risk faktörüdür (Rubin, Bukowski ve Parker, 1998). Depresif ve anksiyöz çocukların, yetişkinliklerinde de depresyon, anksiyete ve diğer psikiyatrik bozuklukları yaşama olasılığı yüksektir (Kovacs ve Devlin, 1998, Barlow, 2002; Garber, Gallerani ve Frankel, 2009). Bazı çalışmalarda duygudurum bozukluğu olan pek çok yetişkinin bu probleminin kökeninin, çocukluk yıllarına dayandığı gösterilmiştir (Sawyer ve ark., 2000; Kessler, Amminger, Aguilar-Gaxiola, Alonso, Lee ve Ustun, 2007).

Her ne kadar içe yönelim ve dışa yönelim sorunları farklı faktörler olarak kavramsallaştırılmış olsa da, aslında iki sorun alanı da genellikle birbirleriyle ilişkilidirler (O'Connor, McGuire, Reiss, Hetherington ve Plomin, 1998; Angold, Costello ve Erkanli, 1999; Krueger, 1999; Kessler, Chiu, Demler ve Walters, 2005; Krueger ve Markon 2006; Rhee ve ark., 2007; Pesenti-Gritti ve ark., 2008; Cosgrove ve ark., 2011). 9-16 yaş arası çocuk ve ergenlere yönelik yapılan epidemiyolojik çalışmalara göre bu çocukların yaklaşık % 17'si en az bir psikiyatrik bozukluk tanısı almaktadır; bunların % 25'inin eş tanısı vardır. Herhangi bir psikiyatrik bozukluk tanısını almış olan bir çocuğun bir başka bozukluk geliştirmesi üç kat daha olasıdır (Costello, Mustillo,

Erkanli, Keele ve Angold, 2003). Dolayısıyla çocuk ve ergenlerde görülen içe yönelim sorunları arasındaki eş tanı oranı, bu bozukluğun ne kadar iyi tanımlandığı konusunda tartışmalara yol açmaktadır. Korku, anksiyete ve depresyon gibi duygu durumlarını belirleyen negatif duygulanım veya negatif duyguların etkisini anlamak için gelişimsel modeller üzerinde tartışmaya gerek vardır (Chorpita, Albano ve Barlow, 1998).

Eş tanısı olan çocuk ve ergenlerin alkol ve madde kullanımı (Miller-Johnson, Lochman, Coie, Terry ve Hyman, 1998; Pardini, White ve Stouthamer-Loeber, 2007), antisosyal davranışlar sergilemesi (Polier, Vloet, Herpertz-Dahlmann, Laurens ve Hodgins, 2012), intihar düşünceleri (Capaldi, 1992), tekrarlayan hastane yatışları (Fite, Stoppelbein, Greening ve Dhossche, 2008), ve yetişkin olduklarında psikopatoloji sergilemeleri daha olasıdır (Dalsgaard, Mortensen, Frydenberg ve Thomsen, 2002; Fischer, Barkley, Smallish ve Fletcher, 2002).

1.1.3. Gelişimsel Yaklaşım

İçe yönelim sorunlarını daha iyi anlamak için gelişimsel bir bakış açısından bakmak gerekmektedir. Örneğin ergenlikten önce, yaygın anksiyete bozukluğu ve depresyon belirtilerinin beraber ortaya çıkması, negatif duygulanım (negative affectivite) olarak adlandırmaktadır (Kronenberger ve Meyer, 2001). Bazı çalışmalarda gelişimsel olarak bu iki bozukluğun çakıştığı ve %60-70 gibi yüksek bir oranda depresyon ve anksiyete eş tanısı olduğu bildirilmektedir. Buna ilaveten depresyondan önce anksiyetenin başladığına ilişkin birtakım kanıtlar da vardır (Kovacs ve Devlin, 1998).

Depresyon ve anksiyetenin eş tanı oranları ve gelişimsel olarak başlangıçları göz önünde bulundurulduğunda, bu iki bozukluğun farklı kategorilerde mi yoksa negatif duygulanım başlığı altında mı incelenmesi gerektiği son 20 yıldır tartışılmaktadır. Watson ve Clark (1984) depresyon ve anksiyetenin eş tanısını anlamak için yapılan çalışmaların sonucu olarak, iki görüş ortaya atmıştır. İlki, semptomolojinin çakışmasına dayanarak anksiyete ve depresyonu ayrılmaz bir bütün (bölünmez-unitary) ve boylamsal olarak ele alan görüştür. Diğerisi ise her bir bozukluğu ayrı özellikler bağlamında ele alanları kapsamaktadır.

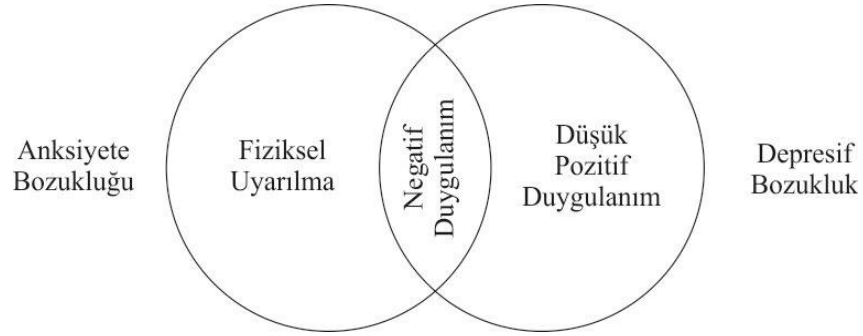
1.1.3.1. Anksiyete ve Depresyon

1.1.3.1.1. Anksiyete ve Depresyonun Üç Parçalı Modeli

Clark ve Watson (1991) anksiyete ve depresyon için “negatif duygulanım, fiziksel uyarılma ve düşük pozitif duygulanım”ı içeren “üç parçalı modeli” önermiştir. Bu modele göre, negatif duygulanım (emotional distress-duygusal stres) hem anksiyete hem de depresyonun genel belirtileridir. Yani, her ikisi için de ortak özelliktir. Negatif duygulanım yeni uyarıcılara karşı duyarlı olma, korku, üzüntü, sıkıntının yanı sıra suçluluk ve öfke gibi negatif duyguduruma sahip olmayı içinde barındırmaktadır (Clark, Watson ve Mineka, 1994). Bu özelliklere sahip olan çocuklar kolaylıkla sinirlenen, hoşuna gitmeyen bir durumla karşılaştığında hemen sıkılan çocuklardır. Farklı durumlarla karşılaşıldığında geri çekilme ve sosyal olarak yetersiz hissetmeyi yansıtan davranışsal geri çekilme (korkaklık) bu çocukların sosyal ortamlardan geri kaçınmalarına neden olmaktadır (Kagan, Reznick, Clarke, Snidman ve Garcia-Coll, 1984; Kagan, Reznick ve Snidman, 1987). Dolayısıyla bu çocuklar yabancılarla karşılaşmaktan hoşlanmazlar ve bu ortamlardan uzak durmaya çalışırlar. Davranışsal ketlenmesi (inhibisyonu) yüksek (Perez-Edgar ve Fox, 2005) ve duygusallık boyutu yüksek olan çocukların daha çok anksiyete bozukluğu geçirme olasılığı vardır (Muris ve Ollendick, 2005). Davranışsal ketlenme, anksiyete için bir risk iken, negatif duygusallık hem içe yönelim hem de dışa yönelimle ilişkilidir (Eisenberg ve ark., 2005).

Çocuk örnekleminde yapılan çalışmalar, düşük pozitif duygulanımın (anhedoni) depresif bozukluk ve anksiyete bozukluğu arasındaki ayrım için önemli bir özellik olduğunu desteklemektedir (Lonigan, Carey ve Finch, 1994). Bu model çocuklara (Chorpita, 2002) özellikle de klinik çocuk örnekleminde uyarlandığında (Chorpita, Plummer ve Moffit, 2000), negatif duygulanımın hem anksiyete hem de depresif bozuklukta; pozitif duygulanımın düşük olmasının ise sadece depresif bozuklukta görüldüğü söylenmektedir. Şekil 1’de görüldüğü gibi fiziksel uyarılma (hyperarousal) sadece anksiyeteye özgü bir belirtidir; düşük pozitif duygulanım (anhedoni) sadece depresyona özgü bir özelliktir.

Şekil 1: Anksiyete ve Depresif Bozukluğun Üç Parçalı Modeli

1.1.3.2. Somatik Yakınmalar ve Somatik Bozukluklar

İçe yönelim bozukluklarıyla ilişkili bir diğer bozukluk ise somatik veya fiziksel şikâyetleri içermektedir. Anksiyete ve duygulanım bozuklukları ile karşılaştırıldığında, somatizasyon bozuklukları hakkında daha az şey bilinmektedir. Buna rağmen çocuklar sık sık baş ağrısı ve karın ağrısı gibi şikâyetlerde bulunmaktadır ve bunların yaklaşık olarak %20'sinde herhangi bir neden bulunmamaktadır (Robinson, Greene ve Walker, 1988). Garber, Walker ve Zeman (1991) yaptıkları araştırmada çocuk ve ergenlerde görülen somatik şikâyetler ile stres arasındaki ilişkiyi göstermiştir.

1.2. Dışa Yönelim Sorunları

1.2.1. Dışa Yönelim Sorunlarının Doğası

İçe yönelim sorunları kişinin bizzat kendisini rahatsız ederken, dışa yönelim sorunları daha çok diğer kişiler üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. İlk kez Achenbach (1966) tarafından tanımlanan dışa yönelim davranışı, dışardan gözlenebilen (gözle görülebilir), zorla giren (intrusif), yıkıcı ve zarar vericidir. Dışa yönelim sorunları olan çocukların aktivite düzeyi oldukça yüksektir ayrıca bu çocuklar saldırgan, kavgacı ve dürtüseldir; fiziksel ve sözel davranışları ile diğer insanları sindirir ve ürkütürler (Wilmshurst, 2009).

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu ve karşı gelme bozukluğu en yaygın görünen dışa yönelim sorunlarıdır. Karşı gelme bozukluğu daha çok erken çocuklukta görülmektedir. Büyüklerle tartışma, aşırı sinirlilik ve başkalarını sinirlendirecek davranışlarda bulunma ile kendini göstermektedir. Davranım bozukluğu, karşı gelme bozukluğundan sonra ortaya çıkar, genellikle erken ergenlikte belirginleşir

ve çalma, okuldan kaçma, yangın çıkarma gibi davranışlarla karakterizedir. Her ne kadar karşı gelme bozukluğu tanısı almış olan çocuklar, ergenlikle beraber davranım bozukluğu tanısı alsa da, davranım bozukluğu olan bütün çocukların önceden karşı gelme bozukluğu tanısı almadığı da bilinmektedir (Lahey, McBurnett ve Loeber, 2000). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ise, kıpır kıpır, yerinde duramayan, sırasını bekleyemeyen, davranışlarını kontrol edemeyen ve dikkat sorunu yaşayan çocukları içermektedir.

1.2.2. Dışa Yönelim Sorunlarının Yaygınlık Oranı ve Eş Tanı

Dışa yönelim sorunlarının yaygınlık oranı değişiklik göstermektedir. Örneklemin klinik ya da normal olup olmaması, çocukların yaşı, sınıflandırmanın kategorik veya boylamsal olması gibi nedenler sonuçlar üzerinde oldukça etkilidir (Wilmshurst, 2009).

Broidy ve arkadaşları (2003) yaptıkları çalışmada erkek çocuklarının, kızlara göre çok daha fazla dışa yönelim sorunu olduğunu göstermiştir. DSM-IV-R' e göre, erkek çocuklarında davranım bozukluğu % 6-16 arasında yaygınlık oranına sahiptir; kızlarda ise bu oran %2-9 arasındır. Genel popülasyonda davranım bozukluğu yaygınlığı %4-12 iken (Offord, Boyle ve Racine, 1989), karşı gelme bozukluğu %2-16 arasında bir değere sahiptir (APA, 2000). Costello ve arkadaşlarının (1996) yaptığı bir çalışmada, davranım bozukluğu gösterenlerin %38'inin bir başka bozukluğu daha olduğu, ayrıca davranım bozukluğu, karşı gelme bozukluğu ve DEHB arasında eş tanı oranının oldukça yüksek olduğu gösterilmiştir.

1.2.3. Gelişimsel Yaklaşım

Dışa yönelim davranışının gelişimsel gidişatı konusunda elde edilen bulgular çok karmaşıktır ve farklı sonuçlar vardır. Bazı çalışmalar, erken çocukluktan ergenliğe geçişte, kullanılan ölçüm aracına, rapor eden kuruma veya yaş aralığına bağlı olarak bu davranışın azaldığını veya arttığını söylemektedir (Loeber, Burke, Lahey, Winters ve Zera, 2000; Munson, McMahon ve Spieker, 2001). Ancak şunu da unutmamak gerekir ki öfke nöbetleri geçirme, vurma, dikkat çekmeye çalışma gibi dışa yönelim sorunlarıyla ilişkili olan bazı davranışlar, okulöncesi çocuklarında normal olarak

düşünülebilir; bir başka deyişle bu sorunlar aslında gelişim boyunca ortaya çıkması beklenen sorunlardır (Campbell, 1995; Campbell, Shaw ve Gilliom, 2000; Kenan ve Wakschlag, 2000). Normal gelişimde, dışa yönelim davranışları iki yaşta en üst noktaya ulaşır ve daha sonra gelişim boyunca azalmaya başlar (Tremblay, 2000). Bir başka örnek ise, okul öncesi çocuklarının neredeyse yarısının, anlamlı düzeyde dışa yönelim sorunu sergilese de, okula başladıktan sonra bu davranışlarında ciddi bir azalma göstermesidir (Campbell, Shaw ve Gilliom, 2000; Kenan ve Wakschlag, 2000). Ancak bazen erken başlangıçlı dışa yönelim davranışları zaman içinde kalıcı hale gelebilmektedir. Genel olarak bu davranışlar, farklı koşullar karşısında hiç değişmiyorsa ve şiddetli yaşıyorsa, o zaman klinik düzeyde davranım problemlerinin birer yordayıcısı olabilmektedir (Campbell, 1995). Campbell ve arkadaşlarına göre (2000), saldırgan olma, yıkıcı ve karşı gelme davranışları gibi erken başlangıçlı dışa yönelim sorunları, daha ileriki yıllarda davranım bozukluğu, karşı gelme bozukluğu ve dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu gibi ciddi problemlerin ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır.

Sonuç olarak, bu sorunları daha küçük yaşlarda ve erken fark etme son derece önemlidir. Bunu destekler bir şekilde Hollanda’ da, van Zeijl ve arkadaşları (2006) dışa yönelim davranışlarının ilk on iki ayda kendini belli ettiğini bulmuştur ve dolayısıyla fiziksel saldırganlığı bu yaşta başladığını gösteren Tremblay ve arkadaşları (1999) ile benzer sonuçlar alınmıştır. van Zeijl ve arkadaşları (2006) ilk 12 ayda fark edilen dışa yönelim davranışlarının, bir yıl sonrasında da kendini gösterdiğini ve ileride benzer sorunlar yaşanacağını orta düzeyde yordadığını göstermiştir.

Hill, Degnam, Calkins ve Keane (2006) okul öncesi çocuklarla yaptıkları boylamsal bir çalışmada, kızların % 11, erkek çocuklarının ise %9’ unda klinik düzeyde dışa yönelim davranışlarının durağan kaldığını bulmuştur. Bazı çalışmalar, davranım sorunları olan okul öncesi çocuklarının %47 ila 80’nin, okul çağına geldiğinde hala bu sorunları olduğunu göstermiştir (Campbell ve Ewing, 1990; Egeland, Kalkoske, Gottesman ve Erickson, 1990). Erken yaşlardaki davranış sorunlarının ne kadar şiddetli olduğu, okul çağına gelindiğinde ortaya çıkabilecek davranım sorunlarının şiddetini göstermektedir (Campbell ve Ewing, 1990; Campbell, 1995).

Dışa yönelim sorunları, çocuğun ilerleyen yıllarda sosyal ve akademik problemler yaşama olasılığını yordamaktadır (Campbell ve Ewing, 1990; Egeland, Kalkoske, Gottesman ve Erickson, 1990) ve hatta bu sorunlar yetişkinlikte de görülmeye devam edebilmektedir (Masten ve ark., 2005; Neppl, Conger, Scaramella ve Ontai, 2009). Çok daha önemlisi, çocukluktaki davranım sorunları ileri yaşlardaki antisosyal kişilik bozukluğu gelişiminin habercisidir (Loeber, Burke, Lahey, Winters ve Zera, 2000).

Davranım sorunlarının zaman içinde durağanlaşma ve başka sorunlar doğurma olasılığı birçok çalışmada gösterildiği için (Kerr, Lopez, Olson ve Sameroff, 2004; Masten ve ark., 2005; Neppl ve ark., 2009) bu sorunlarının nasıl ortaya çıktığıyla ilişkili faktörleri anlamak oldukça önemlidir. Çocuğun kendisi, bakım veren kişi ve çevresel faktörler, problemlili davranışın oluşmasında ve sürmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal açıdan yeterli olma (Luthar, 1991), arkadaş ilişkilerinin iyi olması (Ladd, Kochenderfer ve Coleman, 1996) ve problem-çözme becerilerine sahip olma (Lochman ve Wells, 2002) gibi koruyucu faktörler çocukları istenmeyen yaşantılardan uzak tutabilmektedir.

2. Mizaç

2.1. Tanım

Kişilik, mizaç ve karakter farklı kavramlar olsa da, sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak, tanımdaki bu belirsizlik hem yanıltıcıdır hem de kafa karıştırıcıdır (Rutter, 1987). Oysa, çocuklardaki bireysel farklılıklara yönelik çalışmalardan bahsetmeden önce, mizaç ve kişiliğin ne anlama geldiğinden bahsetmek gerekir. Çünkü bu iki terim, farklı kişiler tarafından farklı şekillerde kullanılmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında, mizaç ve kişilik farklı kavramlar olarak ele alınmıştır; buna göre mizaç, küçük çocuklarda sürekliliği olan bir dizi davranış olarak adlandırılırken (Goldsmith ve ark., 1987), kişilik, yetişkinlerdeki psikososyal olarak şekillenmiş davranışsal ve bilişsel tercihlerin karmaşık hali olarak görülmüştür (Mayer, 2005). Mizaç ve kişilik arasındaki farktan bahsedildiğinde, bazı araştırmacılar mizaç için, kalıtsallığa vurgu yapmaktadır, bazıları yaşamın ilk yıllarında geliştiğinden, bazıları ise bunun yaşam boyu kalıcı bir yapı olduğundan bahsetmektedir (Rothbart ve

Derryberry, 1981; Goldsmith, 1996). Mizacı kişiliğin biyolojik parçası olarak görenler olduğu kadar (Carey ve Dilalla, 1994) çocuğun kişiliğinin gözlenebilen yanı olarak değerlendirenlere de rastlanılmaktadır (Matthews, Deary ve Whiteman, 2003). Bazı araştırmacılar ise, erken çocuklukta ortaya çıkan kişilik özelliklerini (trait) mizaç; çocuklar büyüdükçe aynı özellikleri (trait) kişilik olarak adlandırmaktadır.

Her ne kadar mizaç ve kişilik arasında böyle bir ayrım yapılsa da, araştırmalar bu iki alandaki özelliklerin ortak olduğunu göstermektedir. Kişilik özellikleri, mizaç özelliklerine benzer ve kişilik kalıtsallık ve deneyimle şekillenmektedir (Caspi ve Shiner, 2006; Nigg, 2006). Yirmi yılı aşkın bir sürede yapılan mizaç çalışmaları, çocukken sahip olunan mizaç özelliklerinin ilerleyen yıllardaki kişilik özelliklerini yordadığını ortaya koymuştur (Muris ve Ollendick, 2005).

Mizaç ve kişilik arasındaki bu ayrımı netleştirdikten sonra mizacın tarihine bakılacak olunursa, kökeni Latince olan mizaç kelimesini ilk kez Yunanlı tıp adamlarının kullandığı görülmektedir. Buna göre mizaç, dört vücut sıvısının birleşiminden oluşmaktadır. Bu vücut sıvıları, Ortaçağ Avrupa'sında şu şekilde anılmaktaydı: kanlı canlı (kan), duygusuz, soğuk (balgam), sinirli (sarı safra-öd) ve melankolik (siyah safra- öd) (Rothbart ve Bates, 1998). Her ne kadar mizaca ilişkin yaklaşımlar yıllar içinde değişse de, kişiliğin boyutlarına ilişkin bu dört tipin hala geçerli olduğu söylenebilir.

Tarihsel sırayı bozmadan mizaç tanımlarına bakılacak olursa, Bates' e (1987) göre mizaç, yaşamın ilk yıllarında beliren ve farklı durumlarda ve zaman içinde görece durağanlaşan davranışlar üzerindeki biyolojik bireysel farklılıklardır (Bates, 1987). Prior (1992) ise mizacı, erken yaşlarda fark edilebilen ve hayat boyu devam eden, değişik durumlarda kişinin duygusal ve davranışsal tepkilerinin özellikleri olarak tanımlamaktadır. Son zamanlarda en sık kullanılan mizaç tanımına göre, mizaç duygular üzerine temellenmiş alışkanlık ve becerilerin birleşmesinin altında yatan güdü, çağrışım ve duyum süreçlerine karşılık gelmektedir (Cloninger, Svrakic ve Przybeck, 1993).

Her ne kadar mizaca ilişkin farklı tanımlamalar yapılmış olsa da, mizacın doğasına yönelik ortak bazı görüşler de vardır. Bu görüşlerin ilkinde göre, mizaç bir dizi özellikten oluşur. İkincisine göre mizacın tek bir boyuttan ziyade birden çok boyutu vardır. Son görüşe göre ise mizaç tam olarak davranışsal sonuçlarla ilişkili değildir ama

davranışsal yatkınlıklardan oluşur. Mizaç insanların sosyal-duygusal gelişimlerinin nasıl olduğuna ilişkin bilgi verir.

Mizaca ilişkin özellikler çocuğun akademik başarısı, sosyal ve kişisel ilişkileri üzerinde son derece önemlidir. Ancak her bir ortam, farklı talep ve beklentilerle ilişkilidir; yani farklı mizaç özellikleri farklı ortamlarda farklı sonuçlara yol açabilmektedir (Keogh, 1986). Bundan dolayı, farklı durumlarda mizacın etkisi, çocuğun ev, okul ya da akran gibi belirli ortamlarda doğrudan ve /veya dolaylı bir etkiye sahiptir (Martin ve Fox, 2006).

2.2. Mizaca İlişkin Farklı Yaklaşımlar: Tarihsel Bir Bakış Açısı

2.2.1. Alexander Thomas (1914–2003) ve Stella Chess (1914-)

Her ne kadar mizaç hakkındaki düşünceler eski Yunan zamanına kadar dayansa da, “çocukların mizacı”na olan ilgi, ilk kez Thomas ve Chess’in New York Boylamsal Çalışması’yla başlamıştır (Thomas, Chess, Birch, Hertzig ve Korn, 1963). Thomas ve Chess 1950 yılının ortalarında çocukların neden davranış problemleri geliştirdiklerini anlamak için boylamsal bir çalışma yapmıştır. Bu iki psikiyatrist, 133 çocuğu gelişim süreçlerinde izleyip, bu esnada çocukların mizaçlarında ne gibi değişiklikler olduğunu gözlemlemiştir. Bu araştırmada, Chess ve Thomas çocuklardaki mizaç durumlarının bebeklikten ergenliğe kadar izlenebileceğini göstermiştir. Sonuçlar, mizacın bir genetik temeli olduğunu ancak aile ve sosyo-kültürel durumlar gibi çevresel faktörlerden de etkilendiğini ortaya koymuştur (Chess ve Thomas, 1996).

Chess ve Thomas (1959) bireysel değişiklikleri anlamada ve mizacın öğelerini tanımlamada önemli buldukları dokuz mizaç özelliği önermişlerdir.

Bu dokuz mizaç özelliği şunlardır:

1. Duyusal eşik,
2. Aktivite düzeyi,
3. Tepki,
4. Biyolojik işlevlerin ritmikliği,
5. Uyum sağlayabilirlik,
6. Duygudurum,
7. Yakınlaşma-uzak durma/çekinme,

8. Sebat Etme,

9. Dikkatini dağıtma

Chess ve Thomas (1985) bu mizaç kategorilerinin bir araya gelmesi ile 3 temel mizaç tipi oluştuğunu söylemektedir. Yapılan gruplamalar, çocuğun çevreye yaklaşmadaki kolaylığı üzerine kurulmuştur. Chess ve Thomas' a (1985) göre birinci tip “kolay mizaçlı çocuk”tur. Bu mizaç, yeni uyarıcılara çabuk yaklaşan, değişime açık, pozitif duyguduruma sahip çocukları içermektedir. Bu çocuklar, yeni bir çevreye girdiklerinde veya yeni insanlarla karşılaştıklarında çabucak alışırlar. “Kolay çocuk” olarak adlandırılan bu grup toplumun %40' ını oluşturmaktadır (Kessler ve ark., 2007). İkinci tip “zor mizaçlı çocuk”lar olarak adlandırılmaktadır ve bu çocuklar, yeni uyarıcılara karşı negatif bir tutum sergiler ve geri çekilme tepkisi gösterirler; kolay uyum sağlayamazlar ya da çok yavaş alışırlar. Bu “zor çocuk”lar toplumun %10'u oluşturmaktadır (Kessler ve ark., 2007). Üçüncü tip, ise “ısınmaması-alışması zor mizaçlı çocuk”tur. Bu gruba giren çocuklar, yavaş uyum sağlayan ve bu esnada yeni uyaranlara karşı yoğun olumsuz cevaplar veren ya da uyarıcılara karşı yavaş uyum sağlayan çocuklardır. Yavaş ısınan çocuk” ise toplumun %15'ini içermektedir. Chess ve Thomas (1985) çocukların üçte ikisinin de bu üç mizaç grubundan birine uyduğunu söylemiştir. Geriye kalan % 35'lik gruptaki çocuklar ise herhangi bir gruba girmemektedir (Kessler ve ark., 2007).

Bir çalışmada 1000 tane üç yaşındaki çocuk, davranışlarına göre üç mizaç grubuna atanmıştır. Bu grupların ilki Chess ve Thomas'ın (1985) kolay çocuk diye adlandırdığı iyi uyum sağlayan, yeni durumlara çabuk alışan çocukları; ikinci grup zor çocuk olarak tanımlanan kontrol edilemeyen, dürtüsel (impulsif), negativist, duygusal tepkilerinde değişken olan çocukları; üçüncü grup ise ketlenmiş (inhibe) olarak tanımlananabilen yavaş ısınan (slow to warm up), iletişim kurulması zor, korkak, yeni uyarıcılar karşısında hemen morali bozulan (demoralize olan) çocukları içermektedir. Bu üç mizaçlı çocuk grubu ile 20 yılı aşkın bir süre çalışıldığında, sonuçlar şunu göstermiştir ki mizaç özellikleri yetişkinde nasıl bir kişilik olacağını yordamaktadır. Aynı ayrı incelendiğinde, üç yaşında zor çocuk olarak tanımlananlar, 26 yaşına geldiklerinde, kolayca morali bozulan, toleranssız, küçük olaylara bile aşırı tepkiler

veren, diğer insanlara karşı güvensiz; ketlenmiş gruptaki çocuklar, ileriki yaşlarında aşırı kontrollü ve atılgan olmayan kişiler olmuşlardır. Uyumlu çocuklar ise yetişkin olduklarında sorunsuz normal bir yetişkinlik geçirmiştir (Muris ve Ollendick, 2005).

Çocukların mizaç özelliklerine ilişkin çok sayıda çalışmacı bu konuya ilgi göstermiştir. Ancak bunların birçoğu Thomas ve Chess'in (1977) üç temel boyutuna kavramsal ve deneysel (ampirik) olarak sırtlarını dayamıştır.

2.2.1.1. Uyum iyiliği (Goodness of fit)

Uyum iyiliği kuramına göre, organizmanın kapasitesinin, motivasyonunun ve davranış tarzının çevreden gelen beklentilerle uyum içinde olması gerekir. Çocuk ve çevre arasında bu uyum olursa, uygun bir gelişim söz konusudur. Çevresel imkânlar ve beklentiler ile çocuğun mizacı ve diğer özellikleri arasındaki farklılıklar ise uygunsuzluğu içerir. Bu durum ise uygun olmayan gelişimin ortaya çıkmasının sebebidir (Chess ve Thomas, 1996).

2.2.2. Buss, Plomin ve Willerman

Son 20 yıl içinde çocuklardaki mizaca ilişkin yapılan en sistematik ve metodolojik temelli yaklaşım Buss ve Plomin (1975) tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, nedensel (davranışçı-genetik), çok boyutlu ve davranışçı yönelimlidir.

Buss ve Plomin (1975) mizaç üzerine çalışmaya başladıklarında, Eysenck'in içe dönük-dışa dönük kuramı ve davranışçı genetik çalışmaları oldukça popülerdi. Bunun yanı sıra Thomas ve Chess'in çocuklardaki mizaç üzerine yaptıkları çalışmaları, Buss ve Plomin'in kişiliğin mizaç boyutu üzerine yaptığı çalışmaları etkilemiştir. Buss ve Plomin'in (1975) çocuklardaki mizaca ilişkin görüşleri, davranış-genetik yönelimli kuram üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Bu kuramın ilk versiyonunda, Buss ve Plomin (1975) kalıtımsallığın mizaç için son derece önemli bir ölçüt olduğunu söylemiştir. Daha sonraları ise Buss ve Plomin mizaç özelliklerini tanımlarken iki ölçütten bahsetmiştir. Bu ölçütler “erken yıllarda ortaya çıkması ve kalıtımsallık”tır. Öyle ki mizaç çocukluk boyunca aynı kalır. Erken yaşlarda ortaya çıkan özellikler (trait), daha sonra kişilik özellikleri olarak karşımıza çıkar (Buss ve Plomin, 1984). Buss, Plomin ve Willerman' a göre (1973), mizacın bu

yapısı, hayatın erken dönemlerinde ortaya çıkıp, çocukluk boyunca durağanlaşır, yetişkin kişiliğini yordayıcı özelliğe sahiptir. Bununla beraber, çocuğun kalıtsal olarak getirdikleri ile yaşamdan edindiği deneyimler değişmektedir ve çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevre ve diğer ilişkili faktörler çocuğun kişiliğini şekillendirmektedir. Mizaç özellikleri, kişilik gelişimi üzerinde son derece etkilidir. Bu yazarlara göre mizaç, bireylerin kişiliğinin en önemli parçasıdır. Bu ölçütler göz önünde bulundurulduğunda, Buss ve Plomin (1984, 1986) mizacın, genetik bileşeni olan üç eğilim içinde sınıflandırılacağını söylemiştir. Bu eğilimler, duygulanım, etkinlik-hareket ve sosyalliktir.

2.2.3. Rothbart

Rothbart (1986), mizacı, tepkisellik ve kendini düzenlemedeki biyolojik temelli bireysel farklılıklar olarak tanımlamaktadır. Bunlar görece değişmeyen ancak kalıttan, olgunlaşmadan ve deneyimden etkilenen durumlardır (Akt; Rothbart ve Derryberry, 1981). Buna göre tepkisellik; eşik, gecikme süresi, yoğunluk, ilerleme zamanı ve düzelme süresi gibi birtakım parametrelerle değerlendirilmektedir. Kendini düzenleme ise, tepkilerin azalmasını ya da artmasını düzenlemektedir.

Rothbart ve Hwang (2005) kişiliğin sosyal yönü ve bilişsel gelişimin en önemli temsilcisi olarak gördüğü mizacın, bebek ve çocuklardaki bireysel farklılıkları açıkladığını söylemektedir. Bebekler üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, mizacın altında yatan üç boyut olduğu bulunmuştur (Kail ve Barnfield, 2009). Üç ila on iki aylık çocuklardan elde ettiği verileri kullanarak faktör analizi uygulamıştır ve bu üç faktörü “negatif duygulanım, dışa dönüklük ve gayretli kontrol” olarak adlandırmıştır. Negatif duygulanım; rahatsızlığı, korkuyu, kızgınlık/düş kırıklığını, mutsuzluğu ve yatıştırılabilirliği; dışadönüklük; dürtüsellik, aktivite, yaklaşım, yüksek-yoğunluklu uyaranla memnuniyet ve utangaçlığı; gayretli kontrol; düşük yoğunluklu uyaranla memnuniyeti, gülümseme/kahkahayı, engelleme denetimini, algısal hassasiyeti ve dikkati içermektedir (Kristal, 2005).

Rothbart mizacın olgunlaşma ile değişebildiğini söylemiştir, bunun dışında herhangi bir boyutu değişse bile, bazı boyutlarının sabit kalabildiğini belirtmiştir çünkü mizaç kalıtsal olduğu kadar çevreyle birlikte de şekillenmektedir (Akt; Kristal, 2005).

2.2.4. Goldsmith

Goldsmith ve arkadaşları (1987), mizacı, birincil duyguları ve uyarılmayı deneyimleme ve bunları ifade etmedeki bireysel değişiklikler olarak tanımlamaktadır. Mizaçtan kast edilen, duygusal uyarılma ve duyguların ifadesidir. Yani, başkalarının duygusal ifadelerini fark etme, çözme ve hissetmede bir dizi bireysel farklılıklar vardır.

Goldsmith ve Campos' e göre (1986) temel duygular, mizacın özüdür; bu duygular öfke, üzüntü, heyecan, eğlence olabilir ve çocukların duygularını ifade etme ve başkalarının ne hissettiğini anlama, kodlama ve tanımlama becerisi vardır.

2.2.5. Cloninger

Cloninger, Przybeck, ve Svrakic (1993) kişiliğin biyolojik temeli üzerinde durmuştur. Buna göre, genetik olarak birbirinden bağımsız, yaşam boyunca orta düzeyde durağan ve kültürel etkiler karşısında değişmez oldukları varsayılan dört mizaç boyutunu (yenilik arayışı, zarardan kaçınma, ödül bağımlılığı ve sebat etme) ve yetişkinlikte olgunlaştıkları ve kendilik kavramlarını etkiledikleri varsayılan üç karakter boyutunu (kendini yönetme, iş birliği yapma ve kendini aşma) içermektedir.

Mizaç boyutlarından biri, yenilik arayışı (novelty seeking), yeniliğe yanıt olarak sık araştırmacı etkinlik, dürtüsel karar verme, ödül alma olasılığı belirlediğinde taşkınlık, çabuk sinirlenme ve engellenmeden kaçınma gibi davranışların etkinleşmesindeki bir kalıtsal yanlılık olarak görülebilir. İkinci mizaç faktörü, zarardan kaçınma (harm avoidance), kötümser endişeler, belirsizlik korkusu ve yabancılardan utanma gibi kaçınan davranışlar ve çabuk yorulma gibi davranışların ketlenmesindeki bir kalıtsal yanlılık olarak görülebilir. Üçüncü mizaç faktörü, ödül bağımlılığı (reward dependence), kendini aşırı duygusallık, bağımlılık ve diğerlerinin onayına bağımlılık gibi gösteren davranışlarının devamlılığındaki bir kalıtsal yanlılık olarak görülebilir. Dördüncü mizaç faktörü, sebat etme (persistence), engellenme, yorgunluk ve aralıklı pekiştirilmeye rağmen davranışın sürekliliğindeki bir kalıtsal yanlılık olarak görülebilir (Cloninger 1986, 1987).

Mizaç ya da kişiliğin "emosyonel özü" işlemsel (prosedürel) ya da örtük (implicit) bellek ile çalışmaktadır. Bilinç dışının farkında olmadan yaşadığı öğrenme bu biçime dahildir. Bir kişinin tehlikeye, yeni gelişmelere, ödüllendirmelere otomatik

olarak vereceği yanıt mizaç özellikleri ile doğuştan getirilmiştir. Bu özellikler kişinin yaşamının ilk yıllarında belirginleşir ve hayat boyu değişmeden kalır (Cloninger ve Svrakic, 2000).

3. Aile İşlevleri ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Hakkında Yaklaşımlar

3.1. Aile İşlevleri

Toplumun en küçük birimi olan ailenin, insan yaşamında önemli bir yeri vardır. Bireyin yaşamından doyum alması, işlevlerini etkili bir biçimde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma yararlı bir kişi olarak yetişmesi öncelikle aile ortamında gerçekleşir. Çocuğun anne babayla olan ilişkisi; diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama karşı duruşu, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturur. Kişilerin sağlıklı bireyler olmaları yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getirmesi ile mümkündür (Bulut,1993).

Aileler, içinde bulundukları toplumların gelişmişlik düzeylerine göre yapı ve işlevleri bakımından farklılıklar gösterirler. Bu nedenle tüm toplumlar için geçerli olabilecek bir işlevsellik sıralaması yapılamaz (Sanay, 1990). Bununla birlikte bireyler üzerinde en çok etkili olan aile işlevselliğinin fiziksel, biyolojik, duygusal, sosyal ve ekonomik olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, aileler toplumdan topluma ve aynı toplum içinde farklılık gösterse de, işlevleri üreme yoluyla neslin devamlılığını sağlama, üyelerinin sosyal, psikolojik, ekonomik ve eğitimsel doyumlarını sağlamak şeklinde evrenselleşmiştir (Özgüven, 2001).

Aile işlevleri ile ilgili oldukça önemli bir model olan McMaster modeli, aile yapısını anlamak amacıyla birtakım aile işlevleri tanımlamaktadır (Miller, Ryan, Kietner, Bishop ve Epstein, 2000). Bu aile işlevleri problem çözme becerileri, iletişim, roller, duyarlılık, katılım ve davranış kontrolüdür. McMaster modelinin tanımlamış olduğu aile işlevleri, ailenin sürdürdüğü yaşamın ve aile üyelerinin arasındaki ilişkilerin niteliğinin göstergesidir. Ailenin işlevlerini beklenen düzeyde yerine getirmesi ile sağlıklı olma eşanlamlı olarak düşünülebilir. Sağlıklı işlevlere sahip aileler aile içi iletişime, karşılıklı saygı ve işbirliğine önem vermekte, çatışmaların iyi bir iletişim ve saygı ile önemli izler bırakmadan halledileceğine inanmakta, üyeleri aile içinde bağımsız bir kişi olarak hareket edebilmektedir (Bulut, 1993). Sağlıksız aile ise üyeleri

birbirleriyle az konuşan, açık bir iletişime sahip olmayan, sorunlara birlikte çözüm aramayan, sınırların iç içe geçtiği, katı kuralları olan, üyeleri birbirlerinden izole olmuş ya da aşırı derecede iç içe geçmiş, otoritenin egemen olduğu, ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığı ailedir.

Aile çatışmalarının yoğun olması (Ary ve ark., 1999; Crawford-Brown, 1999), aile ile olumsuz ilişkiler ve aile desteğinin olmaması (Barrera ve Li, 1996; Sheeber, Hops, Alpert, Davis ve Andrews, 1997), davranış ve psikolojik problemlerin gelişmesinde oldukça önemli faktörlerdir. Ailedeki düzensizlik ve tutarsızlığın çocuk ve ergenlerin davranışsal uyumunu bozduğu ve gelişimlerini olumsuz şekilde etkilediği (Rey ve Plapp, 1989), ayrıca düşük aile işlevinin davranım bozuklukları için önemli faktör olduğu (Rae-Grant, Thomas, Offord ve Boyle, 1989); düşmanlık, sorumsuzluk ve iletişim sorunları gibi faktörleri içeren aile uyumsuzluğunun, davranım problemlerinin gelişiminde en yüksek riski oluşturduğu belirtilmektedir (Boyle ve Offord, 1990).

Aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların antisosyal ve saldırgan davranışlar için büyük bir risk grubu oluşturduğu belirtilirken (Doğan, 2001) ebeveyn-çocuk arasında sıcaklığın olmamasından kaynaklanan yaşantıların çocukta veya ergende saldırganca veya düşmanca duygulara doğrudan yol açtığı söylenmektedir (Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman, 1996).

Yavuzer (1997), davranış kontrolünün sağlanamadığı ailelerde, aşırı gevşek disiplin uygulanarak, evde çocukların egemenliğinin kabul edilmesinin, bu çocukların anne ve babalarına hükmedip, onlara çok az saygı göstermelerine ve zamanla anne baba ile yetinmeyip ev dışında da egemen olmanın yollarını aramalarına yol açabildiğini belirtmektedir. Diğer taraftan, aşırı sert ve otoriter disiplin yöntemi, yani ailede davranış kontrolü işlevinin katı oluşu, kurallara uymayan çocukların yetişmesine neden olmaktadır. Çocukların bu olumsuz davranışları, anne-baba ve çocuk ilişkisinin daha da bozulmasına yol açmaktadır. Bu karşılıklı etkileşim çocukların uyum problemlerinin daha çok artmasına ve süreklilik kazanmasına neden olabilmektedir. Oysa sağlıklı ve işlevlerini yerine getirebilen aileler, sorunlarını çözebilen, birbirlerine duygusal olarak bağlı, aile içi rollerini etkili biçimde yerine getirebilen, dolaysız ve açık bir iletişim biçimini benimsemiş ailelerdir (Bulut, 1990).

3.2. Çocuk Yetiştirme Tutumu

Çocuğun anne babadan aldığı iki önemli şey olan sevgi ve eğitimin nasıl verildiği çocuk yetiştirmede oldukça belirleyicidir. Öyle ki olumsuz aile tutumlarında ailenin verdiği sevgi yetersiz veya aşırı, eğitim ise gevşek ya da sıkı olabilmektedir (Yavuzer, 1990; Cüceloğlu, 1993; Yörükoğlu, 1996). Dolayısıyla anne babanın davranışlarına göre şekillenen çok sayıda aile tutum şekli olduğu söylenebilir. Bunlar aşırı koruyucu, aşırı izin verici, baskıcı-otoriter, dengesiz-kararsız, ilgisiz ve demokratik tutum olarak sınıflandırılabilir.

3.2.1. Aşırı Koruyucu Tutum

Aşırı koruyucu ebeveynlik, çocuğun bağımsızlığını tamamen elinden almak, davranışlarını kontrol etmek ve yönlendirmek, davranışlarını sıralamak ve bağımlı hale getirmektir (Rubin ve Burgess, 2002). Çocuğun gereğinden fazla kontrol edilmesi ve çocuğa aşırı özen gösterilmesi, koruyucu anne-baba davranışının en belirleyici özelliğidir. Kontrol ile birlikte kabul-ilgi de yüksektir. Anne-baba sanki çocuklarını düşman bir çevreye karşı koruyor gibidir. Çocuğa karşı ölçüsüzce özveride bulunulur. Bu özveri karşısında anne baba çocuktan her türlü isteği bulunma hakkını elde ettiğini düşünerek çocuktan bu özveriyi anlamasını bekler (Yavuzer, 1999; Türkbay, Akın, Söhmen ve Söhmen, 1999; Yörükoğlu, 2004).

Aşırı sevgi tutumunda, aile çocuğu sevgiye boğar, onu çok korur (Yavuzer, 1990; Cüceloğlu, 1993; Yörükoğlu, 1996). Çocuğun üzüntü, kaygı, korku gibi acı veren hiçbir duyguyu yaşamasına izin verilmez. Çocuk gerçek yaşamdan yalıtılmış yapay bir dünyaya sokulur. Her şey kolaylaştırıldığı için çocuk yaşama karşı hazırlıksız bırakılır (Aydoğmuş ve ark., 1990; Yavuzer, 2003). Bunun sonucu olarak çocukta bağımlılık ve güvensizlik gelişebilir. Çocuk karşılaştığı her olayda anne-babasından destek ister, onlara güvenir fakat kendisine karşı oldukça güvensizdir (Yavuzer, 1990; Cüceloğlu, 1993; Yörükoğlu, 1996).

3.2.2. Aşırı İzin Verici Tutum

Çocuk merkezci aile olarak da adlandırılan bu aile tutumunda kontrol düşük, kabul-ilgi yüksektir. Anne-baba çocuğa karşı çok ilgili ve duyarlıdır. Çocuğa aile ve

toplum içinde uyması gereken kurallar öğretilmez. Anne-baba, çocuğun istekleri doğrultusunda hareket eder. Çocuk mümkün olduğu kadar az engellenir (Novak ve Broom, 1999; Potts ve Mandleco, 2002).

Bu tarz anne-babalar ya otorite olmayı öğrenememişlerdir ya da çocuklarına gerekli sınırlamaları koyamazlar. Bir kısım anne-baba ise katı baskı altında yetişmiştir bu nedenle kendi yaşadıklarını çocuklarına yaşatmak istemezler ve dolaylı olarak doyum sağlamaya çalışırlar. Ne var ki, sınırların katı ve dar olması kadar, iyi çizilmemesi de çocuğun gerekli rehberlikten yoksun kalmasına neden olur. Bu gibi çocuklarda başkaldırıcı ve toplum dışı davranışlar daha sık gözlenir (Yavuzer, 1990; Cüceoğlu, 1993; Yörükoğlu, 1996). Ayrıca bu çocuklar genellikle erişkinlik yaşamlarında sorumluluk taşımayan, hep alıcı bireyler olarak karşımıza çıkabilirler (Yörükoğlu, 1996).

3.2.3. Otoriter Tutum

Kontrolün yüksek, kabul-ilginin düşük olduğu çocuk yetiştirme tutumudur. Kurallar çocuğa açıklanmaz ve çocuğun bu kurallara sıkı sıkıya uyması beklenir. Anne-baba kendisini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görür ve çocuktan mutlak itaat bekler (Novak ve Broom, 1999; Yavuzer, 1999; Gander ve Gardiner, 2001). Bu ebeveynlik tarzını benimsemekte olan ebeveynlere göre çocuklar ebeveynin bakış açısında doğru olan ne ise, onu kabul etmelidir (Baumrind, 1971). Öyle ki anne-baba çocuğun kendine ait bir düşüncesi olduğunu kabul etmez. Çocuğu kendini yönetebilecek ve kendi hakkında bazı kararları alabilecek güçte görmez. Her türlü kararı kendisi verir. Çocuğun bağımsızlığı ve bireyselliği desteklenmez. Çocuğun kişilik özellikleri, ilgi ve gereksinimleri dikkate alınmaz.

Çocuk ancak istenilen şekilde davranınca, anne-baba kendi sevgisini gösterir. Sevgi koşulsuz olarak sunulmaz ama, istenilen davranışı elde etmede pekiştireç olarak kullanılır (Aydoğmuş ve ark., 1990; Özgür ve Özgür, 1994; Yörükoğlu, 2004). Otoriter ebeveynler sıcak değildir ve duygusal olarak erişilemezler (Metsäpelto ve Pulkkinen, 2003; Synder, Stoolmiller, Wilson ve Yamamoto, 2003).

Sıkı bir disiplin anlayışı hâkimdir ve en küçük şeyde cezalandırma (dayak, şiddet) yoluna gidilir. Ceza suçlama, kınama, ayıplama şeklinde olabileceği gibi fiziksel

ceza şeklinde de olabilir. Çocuğun ceza ile yanlış davranış arasındaki bağlantıyı kurabileceği şekilde ceza verilmez (Türkbay ve ark., 1999; Yavuzer, 2003). Böyle yetiştirilen çocukların saldırgan ve antisosyal davranışlarda bulunma olasılığı oldukça fazladır. Bu çocuklar, karşı çıkma ve saldırganlık gibi yollarla kendilerini kabul ettirmek isteyebildikleri gibi (Feehan, McGee, Stanton ve Silva, 1991; Sheline, Skipper ve Broadhead, 1994) bireyin kendine güvenini ortadan kaldıran, onun kişiliğini hiçe sayan bir disiplin yöntemi olan sıkı eğitimden dolayı, sessiz, uslu ve dürüst olmalarına karşın küskün, çekingen, kolay etkilenebilen, huysuz ve aşırı hassas bir yapıya da sahip olabilmektedir (Yavuzer, 1990; 1996).

3.2.4. Dengesiz-Kararsız Tutum

Bu tutumda, bir çocuğa annenin ayrı, babanın ayrı bir tutum izlemesi söz konusudur. Anne baba, çocuğun yanında, çocuk konusunda birbirlerini eleştirirler. Birinin olumlu yaklaşımını diğeri olumsuz olarak değerlendirir. Davranışın uygun ya da uygun olmayan sınıfına girmesi anne babanın ruh haline göre değişir (Aydoğmuş ve ark., 1990). Anne-babaların tutumu aşırı hoşgörü ile katı cezalandırmalar arasında gidip gelmektedir. Böyle bir ortamda büyüyen çocuk hangi davranışın, ne zaman ve nerede yapılacağını ayırt edemez (Yörükoğlu, 1996) ve davranışın doğru ya da yanlış oluşunu değil ne zaman yaparsa cezadan kurtulacağını düşünür (Aydoğmuş ve ark., 1990). Bu tutum sonucunda çocuklarda iç çatışmalar ve huzursuzluklar gelişir, ardından dengesiz ve tutarsız bir yapının oluştuğu gözlenir (Yavuzer, 1990; Yavuzer, 1996; Yörükoğlu, 1996).

3.2.5. İlgisiz Tutum

Kontrol ve kabul-ilginin çok düşük düzeyde bulunduğu çocuk yetiştirme tutumudur. Bu durum yoksul ve kalabalık ailelerde gözlenir. Çocuğa düşen sevgi ve ilgi payı azdır. Çocuk yeterli sevgi ve bakım görmez (Yörükoğlu, 1996). Anne baba çocuğun ilgi ve gereksinimlerinden habersizdir. Çocuğa sevgi göstermediği gibi kontrol de etmez. Çocuktan yapması istenilen davranışların yerleşmesi için herhangi bir pekiştirme kullanılmaz. Çocuk anne babayı rahatsız etmediği sürece sorun yoktur. Rahatsız ettiğinde ise çocuğa karşı düşmanca bir tavır takınılır. Çocuk, kendi yolunu

bulmaya çalışır. Böyle çocuklar pasif ve donukturlar (Türkbay ve ark., 1999; Yavuzer, 2003).

3.2.6. Demokratik (Yetkin) Tutum

Kontrolün ve kabul-ilginin birlikte ve dengeli bir şekilde görüldüğü çocuk yetiştirme tutumudur. Ebeveyn ve çocuk arasında bir anlaşmazlık olduğunda her zaman belirli kuralları olan bir kontrol yöntemi söz konusudur fakat bu durum yasaklarla yapılmamaktadır. Ebeveynler, yetişkin olarak kendi bakış açılarına göre davranırlar ama çocuklarının bireysel ilgilerini de dikkate alırlar. Demokratik ebeveynler çocukları ile ilişkilerinde sıcak ve duyarlıdırlar aynı zamanda kontrollü de elden bırakmazlar. Demokratik tutumda işbirliği ve paylaşım vardır (Aydoğmuş ve ark., 1990; Yavuzer, 2003; Yörükoğlu, 2004).

Çocuğa sunulan sevgi karşılıksız/koşulsuz olarak verilir. Anne baba çocuğun ilgi ve gereksinimlerine duyarlıdır. Çocuğun ilgilerini göz önünde tutarak, onun yeteneklerini geliştirecek ortam hazırlar. Vereceği sorumluluğun çocuğun yetenek ve kapasitesini aşmamasına özen gösterir (Cüceloğlu, 2000; Eldeleklioğlu, 2004; Türkbay ve ark., 1999).

Anne baba kesin sınırlamalar yerine çocuğa seçenekler sunar. Kurallar çocukla konuşularak koyulur. Ceza verilmeden önce nedeni açıklanır ve hatayı telafi edici ceza uygulanır (Özgür ve Özgür, 1994; Potts ve Mandleco, 2002; Yörükoğlu, 2004). Araştırmalarda disiplin yöntemi olarak ödüllendirmenin, ceza vermekten daha etkili olduğu saptanmıştır. Demokratik ebeveynler, disiplini hem yeteri kadar hem de çocuğun yaşına uygun olarak verirler. Ceza verilmesi gerektiğinde bunu hemen ve çocuğun kendisine değil de davranışlarına yönelik olarak uygularlar (Leung ve Robson, 1992).

4. İçe Yönelim Sorunları ile İlişkili Faktörler

Çocuk psikopatolojisi hiçbir zaman tek bir nedenle açıklanamaz. Birçok zaman psikopatolojinin ortaya çıkmasına yatkınlık sağlayan veya tam tersi koruyucu olan faktörler söz konusudur (Muris ve Ollendick, 2005). Bundan dolayı çocuk ve gelişim psikopatolojisi üzerine çalışan araştırmacılar, çocuklukta görülen bozuklukları anlamaya çalışırken, çok daha sistematik ve bütüncül yaklaşmaktadır. Problemi çeşitli faktörler

etrafında incelemektedir ve doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilenen büyük bir sistem olarak görmektedirler (Cicchetti ve Cohen, 1995). Bu bağlamda, çocuğun sahip olduğu özellikler, annenin ya da daha genel olarak ailenin özellikleri ve çevresel özellikler gibi risk faktörleri, içe yönelim belirtilerini etkilemekle kalmaz bu özellikler kendi içlerinde birbirlerini de etkilemektedir (Crawford, Schrock ve Woodruff-Borden, 2011).

Bu bölümde, içe yönelim sorunları ile ilişkili olan faktörler, çocuğa ilişkin özellikler, aileye özgü özellikler ve çevresel faktörler başlıkları altında incelenecektir. Çocuğa ilişkin bazı özellikler (Anthony, Lonigan, Hooe ve Phillips, 2002; Lonigan, Vasey, Phillips ve Hazen, 2004), ebeveynin psikiyatrik bozukluğu olması, annenin çok kontrollü olması, iyi ebeveynlik yapamaması ve ebeveynin kurduğu etkileşim tarzı gibi bazı özellikler içe yönelim sorunlarıyla yakından ilişkili bulunmuştur (Kochanska, Clark ve Goldman, 1997; Metsäpelto ve Pulkkinen, 2003). Buna ilaveten ebeveynler arasındaki çatışma, evlilikte yaşanan uyumsuzluklar ve aile uyumu gibi durumları içeren aile çevresi faktörü de, içe yönelimle ilgilidir (Buehler, Anthony, Krishnakumar ve Stone, 1997; Lucia ve Breslau, 2006).

4.1. Çocuğa İlişkin Özellikler

İçe yönelim sorunlarının cinsiyete göre değişiklik gösterdiğine ilişkin kanıtlar da bulunmaktadır; çocukluktan ergenliğe geçişte, kızlarda, oğlanlara göre daha fazla içe yönelim belirtileri açısından keskin bir artış görülebilmektedir (Nolen-Hoeksma ve Girgus, 1994; Verhulst, Van der Ende, Ferdinand ve Kasius, 1997; Angold, Erkanli, Silberg, Eaves ve Costello, 2002; Keiley, Lofthouse, Bates, Dodge ve Pettit, 2003). Daha ayrıntılı olarak bahsetmek gerekirse, 4-11 yaş arası çocuklarda içe yönelim bozuklukları kız (%9) ve oğlanlarda (%7) benzer oranlarda olsa da, ergenlikte içe yönelim sorunlarının yaygınlık oranı, kızlarda oğlanların 4 katına çıkmaktadır (Offord, Boyle ve Racine, 1989). Depresyon eğilimindeki bu cinsiyet farklılığı, anne-çocuk etkileşimiyle açıklanabilmektedir. Anneler genellikle kızlarının atılgan (asertif) davranışlarını çok fazla desteklemezler (Kerig, Cowan ve Cowan, 1993). Her ne kadar ilk başlarda oğlanlar, kızlara göre daha şiddetli ve ciddi problemlere sahip olsa da, kızların depresyon, sosyal fobi ve madde kullanımının ergenlikte daha yaygınlaşması bununla açıklanabilir. Sonuç olarak, kızların depresyon, yaygın anksiyete bozukluğu ve

sosyal fobiyi içeren homotipik örüntüler geliştirmesi yani cinsiyetle ilişkili bazı bozukluklar geliştirmeleri daha olasıdır (Costello ve ark., 2003).

Mizaç faktörleri çocukluk çağı psikopatolojisinin başlangıç ve gidişatında son derece önemlidir (Muris ve Ollendick, 2005; Nigg, 2006). Rothbart ve arkadaşlarına göre mizacın hem tepkisel hem de düzenleyici bir tarafı vardır (Akt; Putnam, Ellis ve Rothbart, 2001; Rothbart ve Bates, 2006). Mizacın düzenleyici yönü gayretli kontrol (effortful control) ve tepkileri düzenleme ile ilişkili iken (Ellis ve Rothbart, 2001; Rothbart, 2004) mizacın tepkisel boyutu olan duygusallığın ya da bir diğer adıyla nevrotizmin çocuk psikopatolojisinde etkili bir rol oynadığını gösterilmiştir (Calkins ve Fox, 2002). Bir başka deyişle yüksek düzeyde negatif duygusallık ve düşük düzeyde pozitif duygulanım doğrudan depresif belirtilerle ilişkilidir (Compas, Connor-Smith ve Jaser, 2004). Özellikle bazı mizaç özelliklerinin aşırı düzeyinin, psikopatoloji belirtilerini yordadığı, bunun da içe yönelim bozukluklarıyla ilişkili olduğu, Huey ve Weiz'in (1997) çalışmasında görülmüştür; buna göre nevrotizm içe yönelimle ilişkilidir ama dışa yönelim belirtileriyle ilişkili değildir. Ehrler, Evans ve McGhee'nin (1999) öğretmenlerin değerlendirdikleri 86 okul çocuğuyla yaptıkları çalışmada, nevrotizmin anksiyete ve depresyonla ilişkili olduğunu ama davranım bozukluklarıyla ilişkili olmadığı bulunmuştur. Ancak buna ilişkin karşıt görüşler de bulunmaktadır.

İleriye yönelik çalışmalar da psikopatoloji ve duygusallık/nevrotizm arasındaki ilişki olduğunu desteklemektedir. Caspi, Henry, McGee, Moffitt ve Silva (1995) üç ve beş yaş çocuklarını mizaç boyutları açısından değerlendirmiştir ve sonuçlar, orta çocukluk ya da erken ergenlik dönemlerinde, bu çocukların mizaçlarındaki geri çekilme boyutunun, içe yönelim belirtilerini yordadığını göstermiştir. Caspi ve arkadaşları (1995), çocukların sosyal olma özellikleri arttıkça, içe yönelim sorununun ortaya çıkmasının daha düşük olasılık taşıdığını belirtmiştir. Bir başka takip çalışmasında, Asendorpf ve Van Aken (2003) çocukları okula başlamadan 1-2 sene önce çalışmaya almış ve 12 yaşına kadar takip etmiştir. Buna göre nevrotizm boyutu, zaman içinde süreklilik göstermiştir. Bu çalışmada nevrotizm, saldırganlıkla değil ama geri çekilmeyle ve kendine güven düzeyinin düşük olmasıyla ilişkili bulunmuştur.

Mizacın bir başka yönü olan davranışsal geri çekilme iki-üç yaşında yeniliklere karşı tetikte olmayı ve sosyal ortamlardan geri durmayı (Calkins, Fox ve Marshall,

1996), okul öncesi ve okul çağı döneminde ise aşırı suskunluk ve geri çekilmeyi içermektedir (Fox, Henderson, Rubin, Calkins ve Schmidt, 2001b; Rubin, Burgess ve Hastings, 2002). Akranlarla sosyal etkileşime geçmede çekingen olma ve geri çekilme davranışı, çocukluk dönemindeki içe yönelim sorunlarını açıklayabilir (Biederman ve ark., 2001).

Okul öncesi çocuklarında görülen davranışsal geri çekilme çocukta ilerleyen yıllarda anksiyete bozukluğunun yanı sıra (Schwartz, Snidman ve Kagan, 1999; Biederman ve ark., 2001; Coplan, Wilson, Frohlick ve Zelenski, 2006; Van Brakel, Muris, Bogels, ve Thomassen, 2006; Chronis-Tuscano ve ark., 2009) depresif bozukluk için de yordayıcı olabilmektedir (Rosenbaum ve ark., 2000).

Sonuç olarak davranışsal geri çekilme ve negatif duygusallık (Phillips, Lonigan, Driscoll ve Hooe, 2002) çocukluk korkuları, ürkeklik ve yenilik durumlarından geri çekilme gibi çocuğa ilişkin bazı özellikler, şu anda var olan veya ileriki yıllarda ortaya çıkabilecek (şimdiki ve sonraki) içe yönelim belirtilerini klinik ve belirti düzeyinde yordamaktadır (Prior, Smart, Sanson, Pedlow ve Oberklaid, 1992). Örneğin Schwartz, Snidman ve Kagan (1999), yenilikten kaçınan on sekiz–yirmi dört aylık çocuklarının, ergenlik döneminde anksiyete belirtileri yaşadığını; kaçınmayanların ise sadece %27’sinin ergenlikte anksiyete belirtileri gösterdiğini bulmuştur. Dolayısıyla korku/ürkekliğin, depresyon ve anksiyete için bir yatkınlık yarattığı söylenebilir (Goldsmith ve Lemery, 2000) ancak dışa yönelim için bir koruyucu faktör olabileceği de unutulmamalıdır (Moffitt, Caspi, Dickson, Silva ve Stanson, 1996; Schwartz, Snidman ve Kagan, 1996).

Bu bulguların yanı sıra bir başka çalışmada üç yaşında suskun, geri çekilmiş ve korkak olan çocukların daha sonraki yıllarda duygudurum bozukluğuna sahip olma riskinin fazla olduğu gösterilmiştir (Caspi, Moffitt, Newman ve Silva, 1996). Boylamsal çalışmalar çocuklukta görülen zor mizaç özelliklerinin ilerleyen yıllarda çıkması olası depresyonu yordadığını bulmuştur ve depresif ebeveynlerin çocuklarının daha zor mizaç özellikleri olduğu gösterilmektedir (Cutrona ve Troutman, 1986; Beck, 1996; Bruder-Costello ve ark., 2007). Aslında bu mekanizmaların altında yatan ilişki net değildir. Belirli mizaç özelliklerinin nesilden nesile geçmesi bu durumun bir açıklayıcısı olabileceği gibi (Costello ve ark., 2002) buna başka bir açıklama, bazı özelliklerin,

çevreye verilen tepkinin ve bilgi işleme sürecinin kişiden kişiye değişmesidir (Davidson ve ark., 2002).

Son olarak Clark, Watson ve Mineka (1994) bu konuda mizacın psikolojik uyumu etkilemesinin 4 modelle açıklanabileceğini söylemektedir:

a) Hassasiyet modeli (vulnerability model): Bu modele göre mizaç, kişinin depresyon yaşama riskini belirler; onun ne kadar hassasiyet taşıdığı son derece önemlidir. Bu modelle tutarlı olarak, bebekken negatif afektivitesi yüksek olanların, yetişkin olduklarında da depresif belirtiler göstermeleri daha olasıdır denilebilir (Caspi, Moffit, Newman ve Silva, 1996).

b) Şiddetlendirici model (Pathoplasty/ exacerbation model): Mizaç bozukluğun gidişatını belirler, bir başka değişle bireyin çevre ve ya diğer insanlarla olan etkileşimi doğrultusunda bozukluğun nasıl bir gidişatı olduğu anlaşılır.

c) Komplikasyon modeli (Scar/complication model): Psikopataoloji mizacı değiştirir, bir başka değişle bir depresif epizot yaşanması kişiliği değiştirir.

d) Spektrum veya süreklilik modeli: Depresyon, mizaç özelliğinin en uç ya da aşırı noktasıdır. Bir başka değişle bir kişinin mizaç özelliğinin en uç noktası depresyon belirtilerini karşılayabilir.

4.2. Aileye Özgü Özellikler

Bazı araştırmalar, çocuklara ilişkin özelliklerin yanı sıra, ebeveynin davranışlarının ve duygudurumunun içe yönelim sorunları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Aşırı kontrolcülük, düşmanlık ve negativistlik gibi ebeveyn davranışları, anksiyete ve depresyonla ilişkili bulunmaktadır. Ebeveyn reddi veya annenin sıcak olmaması çocuklarda görülen depresyonla ilişki iken, ebeveyn kontrolü daha çok anksiyete ile ilişkilidir (Rapee, 1997). Anksiyete bozukluğu olan ebeveynler olmayanlara göre, daha kontrollü ve daha az ılımlı davranırlar (Dumas, LaFreniere ve Serketich, 1995). Ebeveyn kontrolü; çocuğa fazlasıyla rehber olma ve ona kendi kendini idare etme hakkını vermeme gibi bazı boyutları içermektedir. Kendi kendini idare etme hakkını verme derecesi çocuğun özgürlüğünü kısıtlamakta ya da tam tersi ona olanak tanımadır (Silk, Morris, Kanaya ve Steinberg, 2003). Meta analiz çalışmaları, çocuklara kendi kendini idare etme hakkını verme azaldıkça anksiyetenin arttığını belirtmektedir

(McLeod, Weisz ve Wood, 2007). Morris ve arkadaşları (2002) psikolojik kontrolü yüksek olan bir anneye sahip olmanın çocuklarda hem sinirlilik düzeyinin artmasına hem de içe yönelim bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olduğunu göstermiştir.

Özellikle anne tarafından uygulanan düşmanca (hostil) ebeveynlik, çocuklarda görülen depresyon için oldukça önemli biri yordayıcıdır. Annenin tolerans göstermemesinin ve katı bir disiplin uygulamasının depresyon eğilimini artırma sebebi, çocuğun kendini yetersiz hissetmesi ve benlik saygısının düşmesiyle açıklanabilir. Ancak bu ilişkinin karşılıklı olduğu, çocuğun bireysel özelliklerinin, annenin düşmanca bir tutum takınmasına yol açabileceği de unutulmamalıdır (Belsky, Fish ve Isabella 1991; Belsky, Hsieh ve Crnic, 1998).

Ebeveynin davranışlarının yanı sıra, negatif duygulanıma sahip olması da çocuklardaki içe yönelim bozukluklarını etkilemektedir. Ebeveynin depresyonunun olması, çocuğun duygusal gelişimi için bir risk teşkil ederken (Beardslee ve ark., 1997) ebeveynde görülen anksiyete bozukluğunun, çocuklardaki geri çekilme veya anksiyete belirtileriyle ilişkili olduğu gösterilmiştir (Kovacs ve Devlin, 1998). Ebeveynlerdeki anksiyete ve depresyon çocukları iki şekilde etkilemektedir. İlki ebeveyndeki anksiyete veya depresyon belirtileri, çocukları duygusal sıkıntılara maruz bırakmaktadır ve olumsuz etkilemektedir. Öyle ki ebeveynin duygusal sıkıntıları olduğunda ev ortamı genel olarak bu durumdan etkilenir (Denham, 1998). Çocuklar, yakın oldukları ve sevdikleri kişilerle empati kurarlar ve onların sıkıntılarına doğrudan maruz kalırlar. Ayrıca negatif duygusallığı yüksek olan anne ve babalar, daha çok olumsuz yaşam olayları yaşamaktadır ve daha düşük psikososyal işlevsellik göstermektedir dolayısıyla uygun olmayan baş etme mekanizmaları vardır (Ellenbogen ve Hodgins, 2004; Crawford, Schrock ve Woodruff-Borden, 2011) ve bu durum çocuklarda görülen anksiyete, depresyon, geri çekilme ve somatik yakınmaları kapsayan içe yönelim sorunlarıyla ilişkilidir (Kochanska, Clark ve Goldman 1997; Ellenbogen ve Hodgins, 2004).

İkinci olarak çocuklar anne babalarını her yönüyle model aldıkları için anne babalarının verdikleri tepkileri veya bilişlerini de model alırlar (Cicchetti ve Toth, 1998). Kaygılı ve depresif ebeveynler, çocuklarının daha sık ve yoğun negatif duygular yaşamalarına neden olurlar; duygusal uyarılmalarını dindirmek yerine bunları daha fazla

harekete geçiren bir tarzda davranırlar; kaygılı ve depresif tepkiler konusunda onlara model olurlar (Goodman ve Gotlib, 1999; Wood, McLeod, Sigman, Hwang ve Chu, 2003).

Her ne kadar bazı anne babalar duygusal sıkıntıları olduğu halde, çocuklarına pozitif ebeveynlik yapmayı sürdürebilse de, ebeveynin anksiyetesi, depresyonu ve problemli ebeveynlik uygulamaları arasındaki ilişkiyi gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Beardslee ve Wheelock, 1994; Cicchetti ve Toth, 1995; Hirshfeld, Biederman, Brody, Faraone ve Rosenbaum, 1997). Örneğin depresif anneler daha otoriterdir ve daha reddedicidir (McLeod, Weisz ve Wood, 2007; Pelaez, Field, Picens ve Hart, 2008) ve depresyon, depresif ebeveynin yıkıcı ebeveynlik uygulaması nedeniyle ebeveyn ve çocuk arasındaki stresli etkileşimin artmasına neden olmaktadır (Lovejoy, Graczyk, O'Hare ve Neuman, 2000; Brennan, Brocque ve Hammen, 2003; Howard ve Medway, 2004). Depresif ebeveynler, depresif olmayanlara göre, hem geri çekilme davranışı sergilerler (çocukla etkileşime girmekten kaçınma, duygusal veya davranışsal olarak geri çekilme) hem de yıkıcı davranışlarda (sinirlilik, ilgisizlik gibi) bulunurlar (Jaser ve ark., 2008). Depresif ebeveynler, sıklıkla bu iki davranış arasında bocalayıp dururlar ve bu bocalama aslında bu davranışların tek başına uygulandığı zamankinden çok daha fazla çocuk üzerinde etkili olur, çünkü ebeveynin ne yapacağı, nasıl davranacağı tahmin edilememektedir (Langrock, Compas, Keller ve Merchant, 2002; Jaser ve ark., 2005). Dolayısıyla ebeveynin geri çekilme ve yıkıcı davranışlarda bulunması çocuk ve ergenlerdeki içe yönelim sorunlarıyla ilişkilidir (Jaser ve ark., 2005).

Anne babanın zihni anksiyete veya depresyondan dolayı negatif düşüncelerle dolu olduğundan, strese karşı toleransları düşmüştür ve enerjileri oldukça azalmıştır. Bundan dolayı sergiledikleri ebeveynlik niteliği de düşmüştür. Sıkıntıları olan ebeveynin enerjisi düşük olduğundan, çocuklarına karşı daha az toleranslıdır ve daha çok ceza verici yöntemlere başvurmaktadır. Bundan dolayı ebeveynin duygusal problemleri ve çocuktaki içe yönelim sorunları arasındaki ilişki basitçe genetik etkilere bağlanmamalıdır. İkiz çalışmaları, hem genetik hem de çevrenin etkili olduğunu ortaya koymuştur (Cicchetti ve Toth, 1998). Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalar erken çocukluk döneminde anneye özgü depresyon veya anksiyete bozukluklarının, içe

yönelim sorunları için risk teşkil ettiğini göstermekle beraber (Bayer, Hiscock, Ukoumunne, Price ve Wake, 2008; Feng, Shaw ve Silk, 2008) anneden çocuğa geçen anksiyete ve depresyon belirtilerinin, hem paylaşılmış genetik hassasiyet hem de problemli ebeveynlikle ilgili olduğu ortaya çıkmıştır (Turner, Beidel ve Costello, 1987).

Depresif ve kaygılı ebeveynlerin, çocuklarıyla kurdukları etkileşimin daha sorunlu olduğu ve çocuklarının negatif duygularına karşı destekleyici olamadıkları gösterildiği gibi (Silk, Shaw, Prout, O'Rourke, Lane ve Kovacs, 2011) bu sorunun çocuk gelişimi üzerinde zarar verici etkisi olduğu artık bilinmektedir (Hanington, Ramchandani ve Stein, 2010). Son olarak, toplum temelli bir çalışmada, çocuğun pozitif duygusallığının düşük düzeyde olması, babanın değil, annenin duygudurum bozukluğu ile ilişkili bulunmuştur (Durbin, Klein, Hayden, Buckley ve Moerk, 2005).

4.3. Çevresel Faktörler

İçe yönelim sorunlarında çocuğa özgü faktörler kadar çevresel faktörler de etkili olduğu için bazı çalışmalar, ailenin çevresel risk faktörleri ile çocuklardaki içe yönelim bozuklukları arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Barnett ve Gotlib, 1988; Gotlib ve Hammen, 1992; Petersen, Compas, Brooks-Gunn, Stemmler, Ey ve Grant, 1993; Lewinsohn, Gotlib ve Seeley, 1997). Buna göre yaşanan travmatik olaylar, ebeveynler arasındaki çatışma, düşük sosyo-ekonomik düzey gibi ailenin stresörleri çocuğun içe yönelim sorunlarıyla ilişkilidir (Cicchetti ve Toth, 1998; Spence, 2001). Bu tarz olumsuz yaşam olayları, çocuğun kendini suçlamasına ve çaresiz hissetmesine ve beklentilerinin hep olumsuz olmasına neden olmaktadır (Denham, 1998).

Okul çağı çocuklarında görülen problem davranışları yordayan faktörlerin incelendiği bir çalışmada, içe yönelim belirtileri, ebeveynlerdeki evlilik uyumsuzluğu ve aile içi çatışmalara maruz kalma ile ilişkili bulunmuştur (Cummings ve Davies, 2002; Leve, Kim ve Pears, 2005). Yapılan bir başka çalışmada da benzer şekilde, aile içi uyumun azalması ve çatışmaların artmasının, 6-11 yaş çocuklarındaki içe yönelim sorunlarını yordadığı bulunmuştur (Lucia ve Breslau, 2006).

Evlilik uyumsuzlukları kadar katı kurallara veya şiddete maruz kalma da çocuklardaki içe yönelim bozukluklarını artırmaktadır (Capaldi, 1992; Buehler ve ark., 1997; Davies ve Windle, 2001; Waters, Mogg, Bradley ve Pine, 2008). Gordis,

Margolin ve John (2001) aile ilişkilerde sevgi ve hoşgörünün yerini, şiddet ve öfkenin almasının, 8-11 yaş çocuklarında görülen içe yönelim ve dışa yönelim belirtilerini açıkladığını söylemiştir.

Her ne kadar aile içinde duygu ifadesindeki sınırlılık üzerinde oldukça az sayıda deneysel çalışma olsa da, duyguların ifade edilmemesi, aile içi iletişimin sınırlı olması ya da negatif duyguların aşırı kontrol edilmesi ve pozitif duyguların bastırılması içe yönelim sorunları ile ilişkilidir. Duygusal gelişim esnasında olumlu ya da olumsuz duyguların ifade edilmesi konusunda sıkıntı yaşayan ailelerdeki çocuklar duygusal deneyim daha az yaşamakta, uygun olmayan bir tarz geliştirmekte ve bunu uygulamaktadır. Bunun yanı sıra bu çocuklar, hem pozitif hem de negatif duygularını baskılamaktadır ve duygularını çok anlamaya çalışmamaktadır (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad, 1998). Kaygılı çocuklar ve anneleri ile yapılan bir çalışmada, aile içi ilişkilerin sınırlı olduğu, annelerin çocuklarıyla az konuştuğu ve daha az pozitif şeyler söylediği görülmüştür (Suveg, Zeman, Flannery-Schroeder ve Cassano, 2005).

Yaşanılan çevrenin dezavantajlı olması, kalabalık ve gürültülü olması, standartların altında bir eve sahip olma, mahallede (örneğin komşular arasında) yaşanan şiddet gibi bazı faktörlerle ilişkili olan (Evans ve English 2002; Hanson ve Chen, 2007; Wadsworth ve ark., 2008) ekonomik dezavantaj çocukluk ve ergenlikteki içe yönelim sorunlarını yordayan bir başka risk faktörüdür (Reising ve ark., 2012). Bunu destekleyen bir çalışma, içe yönelim sorunlarının düşük sosyo-ekonomik düzeyli çocuklarda daha yaygın olduğunu bulmuştur (Slopen, Fitzmaurice, Williams ve Gilman, 2010).

Bazı araştırma bulguları, çocuğun özellikleri ve aile çevresine ilişkin özelliklerin biraraya gelmesinin içe yönelim sorunlarını etkilediğini desteklemektedir. Örneğin okul öncesi depresif çocukların, negatif duygulanım düzeyleri yüksektir ve ebeveynler arası çatışmalara da maruz kalmaktadır (Shaw, Keenan, Vodra, Delliquadri ve Giovannelli, 1997). Son zamanlarda yapılan bazı çalışmaların sonucu, çevresel faktörlerle etkileşime gören mizacın, içe yönelim bozukluklarını yordadığı şeklindedir.

Sonuç olarak, içe yönelim belirtileri üzerinde mizaç özellikleri, aile çevresi ve olumsuz ebeveyn tutumlarının biraraya gelmesiyle oluştuğu söylenmektedir (Crawford, Schrock ve Woodruff-Borden, 2011). Son yıllarda gelişimsel psikopatoloji

alanyazınında (literatür), çocuklardaki içe yönelim bozukluklarının risk faktörlerini ya da sürdürücü faktörlerini anlamaya yönelik bir ilerleme kaydedilmiştir. Bugün, çalışmaların çoğu, çocuğun mizacı, ebeveynin özellikleri ve çevresel risk faktörlerine odaklanarak içe yönelim bozukluklarını anlamaya çalışmaktadır. Çocuk psikopatolojisini anlayabilmek için bu faktörlerin kendi aralarındaki etkileşimi de incelemeye ihtiyaç vardır ve çok daha ayrıntılı, etraflıca bir yaklaşımla bakılmalıdır (Vasey ve Dadds, 2001; Cicchetti ve Cohen, 1995).

5. Dışa Yönelim Sorunları ile İlişkili Faktörler

Çocuklarda görülen dışa yönelim davranışları, akran reddi, akademik performansının düşmesi, okuldan kaçmaların artması ve okul sorunlarıyla (Bradley, 2000; Reid, Gonzales, Nordness, Trout ve Epstein, 2004; Fergusson, Horwood ve Ridder, 2005) ayrıca uzun vadede eğitim hayatındaki başarısızlıklar, madde kullanımı ve suç işleme davranışlarıyla ilişkilidir (Loeber ve Hay, 1997; Huesmann, Eron ve Dubow, 2002; Fergusson, Horwood ve Ridder, 2007; Odgers ve ark., 2007). Bazı kuramlar ve modeller, bu kadar çok alanı etkileyen dışa yönelim bozukluklarının nedenini açıklamaya çalışmaktadır. Her ne kadar sosyal öğrenme modelleri bazı ebeveyn davranışlarının dışa yönelim davranışları için çok güçlü yordayıcılar olduğunu gösterse de, sosyal öğrenme kuramının yanı sıra, biyolojik, ailesel ve/veya başka kuramları da bir arada ele almak gerekmektedir (Deutsch ve Kinsbourne, 1990).

Hem çocuğa ait hem de aileye ait bazı faktörler yıkıcı davranım bozuklukları için oldukça önemlidir (Sameroff, Seifer, Baldwin ve Baldwin, 1993; Mesman ve ark., 2009). Grant ve arkadaşlarının (2003) aktardığı üzere dışa yönelim belirtileri ile ebeveyne ve çocuğa ait özellikler arasında ilişki olduğu birçok araştırma tarafından gösterilmiştir. Bu çalışmaların bazıları çevresel stresörlerin (Grant ve ark., 2003), bazıları ise ebeveyne ait stresörlerin etkili olduğunun altını çizmiştir (Abidin, Jenkins ve McGaughey, 1992; Deater-Deckard ve Scarr, 1996). Dışa yönelim sorunları üzerinde çocuğa ilişkin bireysel farklılıklar (Kerr, Lopez, Olson ve Sameroff, 2004) ve ailedeki disiplin uygulamaları özellikle katı ve sınırlayıcı disiplin; duyarsızlık/sıcaklık (Leve, Kim ve Pears, 2005; van Zeijl ve ark., 2007; Mesman ve ark., 2009) gibi iki önemli risk faktörüne vurguda bulunmaktadır.

Bu bölümde “çocuğa ilişkin özellikler” ve “ebeveyn-çocuk ilişkisi ve aile ortamı” ve dışa yönelim sorunları ile ilişkili diğer faktörler tartışılacaktır.

5.1. Çocuğa İlişkin Özellikler

Broidy ve arkadaşları (2003) yaptıkları çalışmada erkek çocukların kızlara göre çok daha fazla dışa yönelim sorunu olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra davranım sorunlarının nasıl geliştiğine dair yapılan çalışmalarda, yaşla birlikte içe yönelim sorunlarının arttığı, dışa yönelim sorunlarının ise azaldığı ifade edilmektedir (Bongers ve ark., 2003). Ancak elbette ki bu sorunların değişim oranı ve ilk başlangıçtaki düzeyi değişkenlik göstermektedir; yaşla birlikte bazı çocuklarda bir değişiklik gözlenmezken, bazıları zaman içinde değişim göstermektedir. Kronik olarak bu davranım sorunlarının sürmesi ve aşırı düzeyde olması antisosyal davranışlar, intihar ve tedavi direnci gibi bazı klinik sonuçlara yol açabilmektedir (Cicchetti ve Toth, 1998; Broidy ve ark., 2003).

Davranım sorunlarının gelişimi üzerinde mizacın rolünün ne olduğunu araştıran çalışmalar, riskli mizaç faktörlerinden bahsetmektedir (Moffitt, 1993; Frick, 1998; Loeber ve Farrington, 2000; Raine, 2002; Dodge ve Pettit, 2003). Davranım sorunlarının gelişimini açıklayan kuramlarda mizaca önem verilmeye başlanması, birkaç önemli bulgudan sonra ortaya çıkmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalardan elde edilen ilk bulgu, belirli mizaç özelliklerinin okul öncesi çocuklarında görülen problemli davranışlarla ilişkili olduğu (Sanson, Oberklaid, Pedlow ve Prior, 1991) ve çocukların yaşları ilerledikçe yapılan takip çalışmalarında da, okul çağı çocuklarında görülen davranım sorunları ve bazı mizaç özellikleri arasında ilişki olduğunun gösterilmiş olmasıdır (Blackson, Tarter, Martin ve Moss, 1994; Caspi ve ark., 1994). İkinci önemli bulgu, hem kız hem de erkek popülasyonlarında ayrıca farklı ülkelerdeki popülasyonlarda mizaç ve davranım sorunları arasındaki ilişkinin oldukça kuvvetli olduğunun gösterilmesidir (Giancola, Mezzich ve Tarter, 1998; Moffitt ve Caspi, 2001; Prior, Smart, Sanson ve Oberklaid, 1993). Üçüncü belki de en önemlisi, ileriye yönelik olarak yapılan çalışmalarda (prospektif) yaşamın erken yıllarında ölçülen mizaç özelliklerinin, okul öncesi dönemdeki (Keenan, Shaw, Delliquadri, Giovannelli ve

Walsh, 1998) ve çocukluk çağı davranım sorunlarını (Bates, Bayles, Bennett, Ridge ve Brown, 1991; Guerin, Gottfried ve Thomas, 1997) yordadığının bulunmasıdır.

Dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olan en önemli değişkenlerden biri, çocuğun zor mizaçlı bir çocuk olmasıdır (Abidin, Jenkins ve McGaughey, 1992; Patterson, Reid ve Dishion, 1992). Zor mizaçlı çocuk, sinirli, zor sakinleştirilen, disiplin altına alınmakta zorluk çekilen, çevresel değişikliklere uyum sağlayamayan, dikkatini sürdüremeyen, negatif duygulanıma sahip, yeni uyanlarla karşılaşta geri çekilen ve davranışları tutarsız olan çocuktur (Shaw, Gilliom, Ingoldsby ve Nagin, 2003). Birkaç boylamsal çalışma, erken çocuklukta zor mizaç özelliklerine sahip olan çocukların ileri yaşlarda (orta çocuklukta) dışa yönelim belirtileri sergilediğini göstermiştir (Guerin, Gottfried ve Thomas, 1997; Bates, Pettit, Dodge ve Ridge, 1998; Shaw ve ark., 1998).

Zor mizaç yapısı, tepkisellik ve düzenleme (regulation) açısından farklı boyutları kapsamaktadır (Rothbart ve Ahadi, 1994; Rothbart ve Bates, 1998). İlk olarak mizacın tepkisel yönü ele alınacak olunursa, çocuğun zor mizaçlı olması beraberinde dürtüsellik, negatif tepkisellik ve davranışsal geri çekilme gibi bazı özellikleri getirmektedir. Erken çocuklukta dürtüsellik (bir başka deyişle impulsif mizaç özellikleri), ilerleyen yıllardaki dışa yönelim sorunlarını yordamaktadır (Schwartz, Snidman ve Kagan, 1996; Shaw, Owens, Giovannelli ve Winslow, 2001). Prior, Sanson, Smart ve Oberklaid (1989) risk altındaki 11-12 yaş arası çocuklarla çalışmış ve bu çocukların, kontrollere göre daha çok negatif tepkisellik (reaktivite) yaşadığını bulmuştur. Negatif tepkiselliğin yüksek düzeyde olması, davranım sorunlarını yordamaktadır ama daha da önemlisi, negatif tepkisellik, çevresel uyarıcılara karşı sürekli olarak negatif tepki verme olasılığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir (Tellegen, Watson ve Clark, 1999) ve negatif tepkiselliğin bir formu olarak düşünülen öfke ve engellenme davranım sorunlarıyla ilişkilidir (Morris ve ark., 2002).

Young Mun, Fitzgerald, Van Eye, Puttler ve Zucker (2001) ileriye yönelik olarak yaptığı bir çalışmada, içe yönelim ve dışa yönelim davranım sorunları olan 3-5 yaş arası çocukları, 6, 7 ve 8 yaşlarında tekrar değerlendirmiş ve mizaç özelliklerini incelemiştir. Sonuçlar mizacın bir boyutu olan ve tepkisellik (reaktivite) ile geri çekilmeyi içinde barındıran nevrozmin davranım sorunlarını yordadığını göstermiştir.

Her ne kadar bu iki ayrı boyut (tepkisellik ve geri çekilme) tek bir başlık altında nevrozizm olarak adlandırıldığında, davranım sorunlarını yordasa da, ayrı birer boyut olarak ele alındıklarında, ortaya farklı bir tablo çıkabilmektedir. Bir çalışmada tepkisellik çok açık bir şekilde, dışa yönelim bozukluklarıyla ilişkili bulunurken, geri çekilme daha çok içe yönelim bozukluklarıyla ilişkili bulunmuştur (Young ve ark., 2001). Bununla beraber davranışsal geri çekilmenin dışa yönelimle de ilişkili olduğuna ilişkin bazı sonuçlar olsa da, bunlar içe yönelim sorunları ve geri çekilme arasındaki ilişki kadar net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Genel olarak davranışsal geri çekilme, özgül olarak belirtmek gerekirse sosyal geri çekilme yaşamın ilerleyen yıllarındaki bazı dışa yönelim sorunlarını yordamaktadır (Pine, Cohen, Cohen ve Brook 2000; Kimonis ve ark., 2006). Daha önceki çalışmalarda yenilik arayışı fazla olan çocukların dışa yönelim sorunları sergileme olasılığının yüksek olduğu (Moffitt ve ark., 1996; Schwartz ve ark., 1996), bunun tam tersi yeniliklere karşı açık olmayan ve davranışsal olarak geri çekilme örüntüsüne sahip olan çocukların ise saldırgan ve yıkıcı davranışlardan korunduğu söylenmiştir. Ama bir başka çalışmada, tepkisel davranışları olan saldırgan çocukların, saldırgan olmayanlara göre daha fazla geri çekilmiş oldukları ve mizaç olarak daha tepkisel oldukları bulunmuştur (Vitaro, Brendgen ve Tremblay, 2002). Dolayısıyla geri çekilme ve dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkiyi gösteren ve birbirinin sonuçlarını desteklemeyen çalışmalar olduğundan, şu anda bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir.

Ancak genel başlık olarak nevrozizmin sadece içe yönelim sorunlarıyla değil aynı zamanda dışa yönelim bozukluğu ile olan ilişkisi gösterilmiştir (Young ve ark., 2001). Bu bulguyla benzer olarak, duygusallık/nevrozizmin içinde çok sayıda özellik barındıran bir yapı olduğu göz önünde bulundurularak, bütün mizaç özelliklerini ölçen bir araç kullanıldığında, söz konusu olan bu tepkisel mizaç özelliklerinin hem içe yönelim hem de dışa yönelim bozukluğunu yordadığını gösterilmiştir (Muris, Meesters ve Blijlevens, 2007).

İkinci olarak mizacın düzenleyici olan yönü ele alınacak olunursa, zor mizacın negatif duygusallık boyutu kadar, kendini düzenleme becerisinin de dışa yönelim sorunlarının ortaya çıkmasıyla ilişkili bulunduğu söylenebilir (Caspi ve ark., 1995; Wade ve Kendler, 2001). Davranım sorunu olan pek çok çocuk, duygularını düzenleme

zorluğu yaşamaktadır (Oosterlaan ve Serrgeant, 1996; Krueger, Caspi, Moffitt, White ve Stouthamer-Loeber, 1996). Duygu düzenleme içsel ve dışsal bir süreçtir. İçsel süreçte duyguların ortaya çıkması, devam etmesi ve ayarlanması söz konusu iken, dışsal süreç ise stresli bir duruma karşı, esnek, uygun ve sosyal olarak kabul edilebilir şekilde tepki verebilme becerisini içermektedir. Bradley' e (2000) göre çocuğun dışa yönelim davranışlarının altında yatan temel şey, duygularını düzenlemekte yaşadığı zorluktur. Bir başka deyişle, duygu ve davranışlarını düzenleme konusunda sorun yaşamayanlar, daha az dışa yönelim sorunu yaşamaktadır (Eisenberg ve ark., 2001; Batum ve Yağmurlu, 2007). Yapılan bir çalışmada, erken çocuklukta görülen kendini kontrol edememe hali (self-control) veya duygu ve düşüncelerini düzenleyememe, 9-15 yaş arası çocuklardaki dışa yönelim davranım sorunlarıyla ilişkili bulunmuştur (Caspi ve ark., 1995).

Shields, Cicchetti ve Ryan (1994) kötü muamelenin çocuğun duygularını düzenleme becerisi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermiştir, nitekim bu durum çocuğun saldırgan ve yıkıcı davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Bununla benzer olarak, Eisenberg ve arkadaşlarına göre (2001) ebeveynleri negatif duygular dile getiren çocuklar, daha yumuşak ve pozitif duygular dile getiren ebeveynlere sahip çocuklara nazaran daha fazla dışa yönelim davranışı sergilerler ve duygularını dizginleyemezler.

Yapılan bir çalışmada üç farklı mizaç özelliğinin, çocuklardaki dışa yönelim sorunlarından sorumlu olduğu gösterilmiştir. Bu mizaç özelliklerinden ilki yakın ilişki kuramama, empati yoksunluğu ve korku düzeyinin oldukça düşük olması, dürtüsellik ve saldırganlıkla kendini gösteren davranım bozukluğu ile ilişkili bulunmuştur. İkinci mizaç özelliği, negatif duygulanımın yüksek olmasıdır ve bu durum dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile davranım sorunlarına yol açabilmektedir. Son olarak ise pozitif ve negatif duygusallığın ortalama düzeyde olması ama buna eşlik eden gayretli kontrolün düşük düzeyde bulunması, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile ilişkili bulunmuştur (Nigg, 2006).

Bugünkü mizaç araştırmacıları, psikopatolojiye hassasiyetin negatif duygusallık / nevrotizmin fazla olması ve gayretli kontrolün az olmasının bir arada olmasıyla (kombinasyonu) karakterize olduğunu söylemektedir (Lonigan ve Phillips, 2001;

Calkins ve Fox, 2002). Açıkçası, duygusallığın (nevrotizmin) yüksek düzeyde var olması, çocukları psikopatolojiye karşı hassaslaştırmaktadır ama bu tepkisel mizaç özelliklerinin olumsuz etkisi, gayretli kontrol ile tampon görevi üstlenmektedir. Stresli yaşam olayları, çocuklardaki negatif duyguları ortaya çıkarmaktadır ve duygusallığın artmasına neden olabilmektedir. Ama sadece gayretli kontrolü düşük düzeyde olan çocuklar, bu negatif duygularla uygun bir şekilde baş etmekte güçlük çekerler ve dolayısıyla kaçınan davranış, sinirlik ve depresyon yaşarlar. Bunun tam tersi, gayretli kontrol düzeyi yüksek olan çocuklar, bu negatif duyguları düzenlemeyi (regüle etmeyi) becerirler ve stratejik, esnek etkili baş etme stratejilerini devreye sokarlar (Lengua ve Long, 2002; Salmon ve Pereira, 2002). Bununla tutarlı olarak yapılan bazı ileriye yönelik çalışmalarda da benzer sonuçlar alınmıştır. Bu çalışmalara göre yüksek düzeyde duygusallık ve düşük düzeyde gayretli kontrol, davranım sorunlarını yordarken, dışa yönelim belirtilerinde, gayretli kontrolün rolü çok daha belirgindir (Eisenberg ve ark, 2005; Muris, Meesters ve Blijlevens, 2007).

5. 2. Ebeveyn-Çocuk İlişkisi ve Aile Ortamı

Ebeveyn-çocuk ilişkisi öyle bir süreçtir ki ebeveyn ve çocuğun davranışı, karşılıklı olarak etkileşime girmektedir (Lollis ve Kuczynski, 1997). Darling ve Steinberg (1993) ebeveyn-çocuk ilişkisi olumlu ise, aralarındaki etkileşimin de olumlu olduğunu dile getirmiştir. Bunun aksine, çocuğa katı ve tutarsız disiplin uygulanması veya ebeveynin çocuğunu iyi yönetememesi ya da ona karşı sinirli davranması, çocuklarda görülen dışa yönelim davranışlarının artmasıyla ilişkili bulunmuştur (Patterson, Capaldi ve Bank, 1991; Lengua, Wolchik, Sandler ve West, 2000). Her ne kadar farklı görüşler, bu faktörlerin ne düzeyde dışa yönelim davranışlarını etkilediği konusunda hemfikir olmasa da (Sanson ve Rothbart, 1995; Dodge, 2002; Garstein ve Fagot, 2003; Coplan, Bowker ve Cooper, 2003), hepsinin ortak kanısı, baskıcı süreçlerin (Patterson, Reid ve Dishion, 1992; Webster-Stratton, Reid ve Hammond, 2004) ve ebeveyn-çocuk ilişkisindeki stres düzeyinin (Sanson ve Rothbart, 1995) dışa yönelim davranışlarını artırdığı yönündedir.

Ebeveyne ilişkin stresörlerin çok farklı nedenleri vardır. Örneğin ebeveynlik becerilerinin iyi olmaması, ebeveynin yaşamında giden olumsuzluklar, sosyal desteğin

eksik olması veya ebeveyndeki depresif belirtiler dışı yönelim sorunları üzerinde etkilidir (Abidin, Jenkins ve McGaughey, 1992). Buna ilaveten, ailede birlik ve bütünlüğün ve sıcaklığın olmaması (Resnick ve ark., 1997), ebeveynin geri çekilmesi ve yıkıcı davranışlarda bulunması (Jaser ve ark., 2005), annenin duyarsız olması (Szabo', ve ark., 2008) ebeveynlerin boşanması (Henry, Feehan, McGee, Stanton, Moffi ve Silva, 1993) ve aile içi çatışmalar (Fergusson, Horwood ve Lynskey, 1992) dışı yönelim davranışlarının daha fazla ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Campbell (1995), ebeveynlik ve aile çevresinin yıkıcı davranışlar üzerinde oldukça etkili olduğunu söylemektedir. Ebeveynin yumuşaklığı, tepkileri, etkili ve tutarlı sınır koyma becerisi, ailede şiddetin varlığı, ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi belirlemektedir. Bu etkileşim çocuğun davranışları üzerinde oldukça önemlidir. Kötü aile etkileşimi, saldırganlık için bir teşvik edicidir, öyle ki çocuğun saldırgan olma durumunu, evden diğer ortamlara doğru genellemektedir (Patterson, Capaldi ve Bank, 1991).

Evde şiddete tanık olan çocuğun klinik düzeyde davranım sorunları çıkarma olasılığı çok daha fazladır (Fantuzzo ve ark., 1991; Jaffe, Suderman ve Reitzel, 1992). Bazı çalışmalar (Jouriles, Farris ve McDonald, 1991) ebeveynler arasındaki şiddetin yoğunluğu ve sıklığının çocuklardaki belirtiler üzerinde doğrudan etkili olduğunu gösterirken, bazı çalışmalar ise (English, Marshall ve Stewart, 2003), evdeki şiddetin, çocuğun saldırgan davranışları üzerinde dolaylı bir etkisi olduğunu söylemektedir. Bu görüşe göre, bu durum ailedeki işlevselliği ve ebeveyn-çocuk etkileşiminin kalitesini etkilemektedir.

Dışa yönelim davranışları doğrudan şiddete maruz kalmayla da ilişkilidir, öyle ki fiziksel ceza, fiziksel istismar ve cinsel istismar çocuklarda klinik düzeyde davranım sorunlarına ya da dışı yönelim sorunlarına yol açabilmektedir (Straus ve Donnelly, 1994; Aguilar ve ark., 2000; Herrenkohl ve Russo, 2001). Çocuklarında dışı yönelim sorunları olduğunu söyleyen anne-babalar, fiziksel ceza uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Ancak, çocukların davranışlarının fiziksel cezanın bir sonucu mu, yoksa bir nedeni mi olduğu açık değildir (Mahoney, Donnelly, Lewis ve Maynard, 2000). Fiziksel istismarın dışı yönelim sorunlarıyla olan ilişkisi farklı nedenlerle açıklanabilmektedir. Bunun ilki, fiziksel istismarın çocuğa model oluşturmastır; bu görüşe göre çocuk,

şiddeti başkalarına karşı uygulayabileceği bir yöntem olarak benimsemektedir (Patterson, DeBarsyhe ve Ramsey, 1989). İkincisi ise, şiddetin, özellikle okul öncesi çocuklarında saldırgan davranışlara yol açmasıdır (Herrenkohl ve Russo, 2001).

Shields, Cicchetti, Ryan (1994) kötü muamele görmeyen çocuğun duygularını düzenleme becerisi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğundan bahsetmektedir. Duygularını düzenlemeyi beceremeyen çocuk, saldırgan ve yıkıcı davranışlar sergilemeye daha meyilli olabilmektedir. Bununla benzer olarak, Einsenberg ve arkadaşlarına göre (2001), sürekli olarak ebeveynlerinin olumsuz duygularına maruz kalan çocuklar, daha yumuşak ve pozitif duygular dile getiren ebeveynlere sahip çocuklara nazaran daha fazla dışa yönelim davranışı sergilerler ve duygularını dizginleyemezler.

Aile ortamında çatışma, kavga veya şiddete maruz kalan çocuklar, uyum sorunu yaşama açısından ciddi risk altındadır (Grych ve Fincham, 1990; Cummings, Davies ve Campbell, 2000; Margolin ve Gordis, 2000; Cummings ve Davies, 2002). Olumsuz aile ortamı (evlilik sorunları, çatışma, kavga, aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar) çocuğun mutsuz olduğu, kendini güvensiz ve mutsuz hissettiği bir aile ortamına neden olmaktadır (Cummings, 1994; Davies ve Cummings, 1994). Böyle bir ortamda yaşayan çocukların, dışa yönelim sorunları gibi bazı sorunlar yaşaması daha olasıdır (Holden ve Ritchie, 1991; Jaycox ve Repetti, 1993; David, Steele, Forehand ve Armistead, 1996; Criss, Petit, Bates, Dodge ve Lapp, 2002).

Aile içi çatışmalar ve olumsuz aile ortamı, çocuğun davranışları üzerinde etkili olurken, her çocukta farklı bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bazı çocukların aile içi sıkıntılarla mücadele edebildikleri takdirde, sağlıklı psikososyal işlevselliklerini korudukları görülmektedir (Margolin, Oliver ve Medina, 2001). Aile çevresi ve bunun çocuğa yansımaları arasındaki ilişki incelendiğinde, göze çarpan bireysel farklılıklar neden çocukların hepsinin tehlikeli gelişimsel sonuçlar yaşamadığını anlamamıza yardımcı olur. Son günlerde yapılan çalışmalar, bazı kişilik özelliklerinin stresli aile ortamı riskini kötüleştirdiğini veya tam tersi azalttığını göstermektedir (Kerig, 1998; Davies ve Windle, 2001).

Guerin ve arkadaşları (2003) bebekken zor mizaca sahip olmanın eğer evde çatışmalı bir ortam var ise, ilerleyen yaşlarda (sekiz yaşında) dışa yönelim davranım

sorunlarına işaret ettiğini göstermiştir. Bu çalışmalar, aile ortamı ve çocuğun uyum sağlama becerisi arasındaki ilişkinin tamamen mizaç açısından çocuğun bireysel farklılıklarına dayandığını düşündürmektedir. Dolayısıyla çocuğun mizacına bağlı olarak, aile çatışmaları davranım sorunlarını yordamaktadır. Çocuğun mizaç özellikleri içinde bulunduğu aile çatışmasından ne kadar etkileneceğini belirlemektedir. Daha açık bir ifadeyle, zor mizaçlı çocuklar bu durumdan çok etkilenirken, kolay mizaçlı çocuklar bundan çok daha az etkilenir. Ancak sadece bu çalışmaya dayanarak kolay mizaç koruyucu bir faktördür demek zordur; sadece kolay mizaç çocuğun strese maruz kalmasına rağmen yeterli olduğunun bir göstergesi olabilir (Ramos, Guerin, Gottfried, Bathurst ve Oliver, 2005).

Son olarak, boylamsal çalışmalar aile içi çatışmalar ve çocukta görülen davranım sorunları arasındaki ilişkinin oldukça kuvvetli olduğunu ancak bu iki değişken arasındaki ilişkinin yönünün belirsiz olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Buna göre aile içindeki çatışma, çocukta davranım sorunlarına yol açabilir ama başka bir yorum ise davranım sorunu olan çocuğun aile üyeleri arasında çatışmalar çıkmasına neden olabileceğidir (Ramos ve ark., 2005).

5.3. Dışa Yönelim Sorunlarıyla İlişkili Diğer Faktörler

Çevresel risk faktörleri dışa yönelim sorunlarının ortaya çıkışında oldukça önemlidir (Laucht ve ark., 2000; Hill, 2002; Stevens, Vollebergh, Pels ve Crijnen, 2005; Pitzer, Esser, Schmidt ve Laucht, 2009). Özellikle de ekonomik dezavantaj dışa yönelim sorunları üzerinde önemli bir yere sahiptir (Reising ve ark., 2012). Bir çalışmada düşük sosyo-ekonomik durumu olan annelerin çocuklarına karşı orta sınıf annelere göre daha duyarsız olduğu dolayısıyla bu çocukların psikolojik uyumunun kötü olduğu söylenmiştir (Prior, Sanson, Carroll ve Oberklaid, 1989). Ama yapılan bir çalışmada düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olmanın, özellikle erkek çocuklar için bir yordayıcı faktör iken kızlar için aynı durumun geçerli olmadığı bulunmuştur (Hill ve ark., 2006).

6. Genetik mi Çevre mi: Mizaç ile Yetiştirme Tutumu Arasındaki İlişki ve İç Yönelim/Dışa Yönelim Sorunlarına Yansıması

Yıllarca çocuk psikopatoloji üzerinde genetiğin mi yoksa çevresel faktörlerinin mi daha etkili olduğu tartışılmıştır. Ancak bu konuda yapılan çok sayıda çalışma, genetik (mizaç) kadar çevresel faktörlerin (yetiştirme tutumu) de etkili olduğunun altını çizmektedir. Mizaç ve yetiştirme tutumu arasındaki etkileşimin anlaşılmasında, çocuğun birtakım uyum sorunları üzerinde etkili olduğu düşünülen mizaç ve yetiştirme tutumunun rolünü inceleyen çok sayıda çalışma ve buna ilişkin önermeleri olan modeller bulunmaktadır. Çocuğun bazı mizaç özellikleri (sinirlilik, engellenme eşiği, kendini düzenleme becerisi gibi) ve ebeveynin yetiştirme tutumu arasındaki karşılıklı etkileşim incelenmiştir ve genel olarak gayretli kontrolü düşük, dürtüsel özellikleri baskın ve engellenme eşiği düşük çocukların, negatif ebeveynlik uygulamalarına karşı daha hassas olduğu, buna ilaveten negatif ebeveynlik uygulamalarının da bu özellikleri artırabileceği ortaya çıkmıştır (Kiff, Lengua ve Zalewski, 2011).

Boylamsal çalışmalar, ebeveynlik ve mizaç arasındaki etkinin yönünün nasıl olduğu hakkında bilgi vermektedir, ayrıca zaman içinde meydana gelen değişimin de incelenmesine fırsat vermektedir. Paylaşılan genetik ve sabit kalan bazı özelliklerin de ötesinde, ebeveynliğin ne derece mizacı şekillendirdiği ya da bunun tam tersi yani mizacın ne derece ebeveynliği şekillendirdiği anlaşılmaya çalışılmıştır (Kiff, Lengua ve Zalewski, 2011). Buna göre çocuğun mizacı, anne-babanın davranışları üzerinde etkilidir, aynı zamanda anne babalık da mizacı belirlemektedir (Lonigan ve Phillips, 2001). Anne ve babaların çocuklarına karşı tutumları, hem çocuğun özellikleri hem de kendi kişilik özellikleri veya demografik özelliklerinden etkilenmektedir (Güngör, 1995; Clark, 1996). Bir başka deyişle, hem çocuğun kişiliği hem de ebeveynin kişiliği, ebeveynin uygulayacağı disiplin şekli üzerinde etkilidir (Lengua ve Kovacs, 2005). Bakım verenin davranışları, çocuğun mizacı üzerinde etkili olduğu kadar (Stevenson-Hinde ve Hinde, 1986; Bates, 1989) çocuğun davranışları da, annenin hissettikleri ve davranışları üzerinde etkili olmakta, bu da genel olarak disiplin uygulamalarına yansıyabilmektedir (Dunn ve Plomin, 1990). Duygusal olarak değişken mizaca sahip çocuklar, annelerin uygun olmayan bir tarzda ebeveynlik sergilemeleri doğrultusunda onları kışkırtıyor olabilir (Coplan, Reichel ve Rowan, 2009). Zor mizaçlı çocuk,

anneninin disiplin uygulamalarını artırabilir (Lee ve Bates, 1985), sinirlenmesine yol açabilir ve düşmanca davranmasına neden olabilir (Rutter ve Quinton, 1984). Ebeveynin işinden veya evliliğinden memnun olmaması gibi olumsuz bir duruma (Belsky, Fish ve Isabella, 1991) bir de çocuğun zor mizaç özellikleri (Katainen, Räikkönen ve Keltikangas-Järvinen, 1997) eklendiğinde tutarsız, reddedici veya ceza verici ebeveynliğin ortaya çıkma olasılığı artmaktadır.

Zor mizaçlı veya mizacı esnek olmayan çocuklar sinirli, iş birliği kurmayan, ebeveynlerin isteklerine uymayan çocuklardır ve normal çocuklara göre katı ebeveynlikten, annenin daha duyarlı olmasından ve ceza verici ebeveynlik tarzından daha çok etkilenmektedir. Bu durum çocuğun dışa yönelim sorunlarının az ya da çok olmasını belirlemektedir (Belsky, Hsieh ve Crnic, 1998; Paterson ve Sanson, 1999; Gilliom ve Shaw, 2004; van Zeijl ve ark., 2007; Bradley ve Corwyn, 2008; Mesman ve ark., 2009).

Washington, Minde ve Goldberg (1986) duyarlı ve olumlu annelik özelliklerinin, zor mizaçlı çocuklar üzerinde etkili olduğunu ve bu çocukların gitgide daha kolay çocuklar olarak algılanmasında ciddi değişikliklere yol açtığını göstermiştir. Bununla benzer olarak, annenin pozitif atıflarının ve benlik saygısının daha yüksek olmasının, bebeklerdeki negatif duygusallık üzerinde olumlu etkisi olduğu da bulunmuştur (Belsky, Fish ve Isabella, 1991; Fish, Stifter ve Belsky, 1991). Sonuç olarak, mizaç çok farklı değişkenlerden etkilenmekle beraber, aynı zamanda çok sayıda değişkeni de etkilemektedir (Thomas ve Chess, 1977). Dolayısıyla mizaç-çevre etkileşimini, sadece doğrusal bir etki bağlamında ele almamak gerekmektedir.

Bazı kuramların temelini oluşturan biyo-ekolojik model, çocuğun mizaç özelliklerinin nasıl olup da, çocuk yetiştirme tarzındaki farklılığa yol açtığını anlamaya çalışmaktadır. Bu konuda önerilen modellerin hemen hemen hepsi mizaç ve yetiştirme tutumunu beraber ele alırken, bazıları mizaca daha çok, bazıları ise yetiştirme tutumuna daha çok atıfta bulunmuştur. Örneğin hassasiyet modeli “belirli mizaç özelliklerine sahip çocuklar, içlerinde bulundukları ortama ilişkin bir olumsuzluk bulunmasa bile uyum sorunları geliştirebilir” anlayışını gündeme getirmektedir. Yani bu anlayışa göre, çocuk bazı mizaç özellikleri nedeniyle psikopatolojiye karşı daha korunmasızdır, patolojiyi belirleyen şey çocuğun mizacıdır (Nigg, 2006). Strese biyolojik yakınlık modeli

(Diyatez-stres model) ise anne-babalık tutumuna karşı verilen farklı tepkiler olduğunu söylemektedir öyle ki çocuğun mizacı başka risk faktörlerini artırmaktadır (Ingram ve Luxton, 2005). Belsky'nin ayırt edici hassasiyet modeli (Belsky's differential susceptibility hypothesis) bazı mizaç özellikleri olan çocukların anne-babalarının ebeveynlik tarzından daha çok etkilendiğini, olumlu ebeveynlikten fayda gördükleri ve negatif ebeveynlikten olumsuz olarak etkilendiğini varsaymaktadır (Belsky ve Pluess, 2009). Bu farklı modeller arasında hassasiyet modeli ile benzer olarak, Nigg de (2006), bazı mizaç özelliklerine sahip çocukların, anne-baba davranışlarından bağımsız olarak çok fazla belirti bildirdiğini ve anne-babanın yetiştirme tutumu her ne olursa olsun, psikopatolojiyi belirleyen şeyin çocuğun sahip olduğu mizaç özellikleri olduğunu ifade etmiştir.

Mizacın daha çok etkili olduğunu belirten bu modellerin yanı sıra, Lindhout, Markus, Hoogendijk ve Boer (2009) yaptıkları çalışmada mizaç (duygusallık ve korkaklık) ve çocuk yetiştirme tutumunun (negatif afekt, ebeveynin çocuğu bağımsız bırakmaması) her ikisinin de anksiyete bozukluğu ile ilişkili olduğunu ancak çocuk yetiştirme tarzının, anksiyete ve mizaç arasındaki ilişkide aracı bir role sahip olmadığını göstermiştir. Erken çocuklukta ebeveynler, çocuğun davranışlarını şekillendirme açısından son derece önemli bir faktör olmasına rağmen, okul öncesi döneme gelindiğinde ve okulun ilk yıllarında çocuğun bilişsel ve sosyal gelişiminde önemli bir ilerleme olması nedeniyle çocuğun daha fazla kendi gelişim süreci içinde var olmaya başlaması gerçekleşmektedir (Sroufe, Egeland, Carlson ve Collins, 2005; Cox, Mills-Koonce, Propper ve Gariepy, 2010). Dolayısıyla beş ve yedi yaş arası çocuklarda görülen nörobiyolojik değişim, karmaşık problemleri çözme ve bilgi işleme sürecindeki değişikliklere neden olmaktadır (Janowsky ve Carper, 1996). Okul ile beraber akranlar ve diğer yetişkinlerle çocuğun etkileşime geçmesi, çocuğun davranışları üzerinde etkili olmaktadır ve dolayısıyla bu durum ebeveynlerin etkisini azaltmaktadır (Lansford ve ark., 2002). Genel olarak bugünkü bulgular, bireysel farklılıkların çocuğun çevresel uyaranlardan etkilenme düzeyini etkilediğini ve problem ortaya çıkması için bir hassasiyet yarattığını belirtmektedir. Mizaç bir gelişimsel ranja sahiptir ve çevresel risk faktörleri ile etkileşime geçerek problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Kiff, Lengua ve Bush, 2011). Örneğin yetiştirme tutumu açısından bakıldığında

ilgilenilmeyen veya aşırı kontrol ile büyütülen çocukların, bir de davranışsal geri çekilme mizaç özelliği sergiliyorlarsa eğer, anksiyeteye karşı daha hassas olabildikleri gösterilmiştir (Rubin, Burgess ve Hastings, 2002; Leve, Kim ve Pears, 2005; Crockenberg ve Leerkes, 2006).

Mizaç ve yetiştirme tutumu arasındaki etkileşimde, cinsiyet farklılığının da yeri vardır. Earls ve Jung' a (1987) göre anneler, benzer özelliklere sahip kız ve erkek çocuklarına aynı şekilde davranmamaktadırlar. Birçok çalışmaya göre ebeveynler, erkek çocuklarına nazaran kız çocuklarının davranışlarını daha fazla kısıtlamaktadır (Maccoby ve Jackin, 1974; Block, 1983). Öyle görünüyor ki hareketlilik ve sinirlilik, erkek çocuklarında daha fazla tolere edilmekte ve bu davranışlar daha çok erkeklerden beklenilmektedir. Kızlardan beklenen ise daha sosyal ve uyumlu olmalarıdır bunun yanı sıra kızların saldırgan davranışları cezalandırılmaktadır (Buss, 1989). Dolayısıyla ebeveyn davranışlarının, mizaç gelişimi üzerinde cinsiyete özgü bir etkisi vardır. Bezirgian ve Cohen (1992) kız çocuk ile baba arasında yakın ilişki olmaması ve annenin erkek çocuğunu fazlaca kontrol altında tutmasının çocuğun zor mizaç özelliklerini artırdığını göstermiştir. Bu çalışmadan elde edilen önemli bir başka bulgu da, çocukların cinsiyetinin, mizaç ve anne tutumu arasındaki etkinin yönünü belirleyici bir değişken olduğunu göstermesidir. Erkek çocuklarında zor mizacı yansıtan negatif duygusallık ve düşük sosyallik, annenin disiplin tutumunu pekiştirmektedir ve daha hostile bir şekilde davranmasına neden olabilmektedir (Block, 1983; Lytton ve Rommey, 1991; Katainen, Räikkönen ve Keltikangas-Järvinen, 1997). Ama bu bulguların aksine kızların hiperaktivitesi ise annenin düşmanca sergilediği disiplinine karşı verilen bir tepki olarak gelişmektedir. Bir başka anlatımla kızlar, annesinin düşmanca tavırlarına karşılık olarak hareketli ve dürtüsel davranışlarda bulunabilmektedir (Katainen ve ark., 1997).

Sonuç olarak, yıllardır süregiden bir tartışma konusu olan genetik mi yoksa çevre mi etkili sorusunun cevabı artık her ikisinin de karşılıklı etkileşim içinde olduğu yönündedir ve bu etkileşim çocuklardaki psikopatolojiyi açıklamaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, buraya kadar anlatılan çalışmaların neredeyse tamamı, Batı ülkelerinde yapılmıştır. Çünkü ebeveynlik ve mizaç arasındaki ilişkiyi Batı dışındaki kültürlerde inceleyen bir avuç dolusu çalışma bulunmaktadır (Chang, Schwartz, Dodge ve

McBride-Chang, 2003). Ebeveynlik ve çocuğun mizacı arasındaki ilişki Batı ülkelerinde gittikçe daha çok anlaşılmakta buna karşılık bu ülkeler dışında ebeveynlik, çocuğun mizacı ve bunlar arasındaki ilişki hakkında henüz çok az şey bilinmektedir (Crockenberg, 1986; Kohnstamm, 1989; Ahadi, Rothbart ve Ye, 1993; Sanson ve Rothbart, 1995; Putnam, Sanson ve Rothbart, 2002). Doğu ve Batı ülkelerinde yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar arasındaki farklılıklar, metodolojinin, ölçmenin ve ebeveynlik tarzının farklı olmasına veya kültürel bazı faktörlere bağlanabilir (Porter ve ark., 2005).

7. Yetiştirme Tutumunun İçe Yönelim ve Dışa Yönelim Sorunları Üzerindeki Etkisi

Çocuklarda görülen anksiyete, depresyon, geri çekilme, akranlardan uzak durma ve güvensiz bağlanma üzerine yapılan çalışmalar, bu davranışların çoğunlukla anne-babanın ebeveynlik tarzıyla ya da bir başka deyişle yetiştirme tutumuyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Rapee, 1997).

Ebeveynin yetiştirme tutumu, aslında onun ebeveynlik hakkındaki tutumlarını ve değerlerini, gelişim hakkındaki inançlarını ve çocuğa uyguladıkları uygulamaları içermektedir (Baumrind, 1971). Pozitif ebeveynlik çocuğun duygularını anlayan, seçim yapma şansı tanıyan, yapabileceği görevler isteyen ve ona yardımcı olan anne-baba tutumunu içermektedir. Bu tarz ebeveynlik, çocuğun kendine güvenmesini sağlamaktadır ayrıca bakım veren kişiye güvenle bağlanmasına zemin hazırlamaktadır (Cicchetti ve Toth, 1998). Bunun tam tersi bazı ebeveynlik uygulamaları, içe yönelim sorunlarının ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin, çocuğa karşı sıcak olmamak, ilgili olmamak veya onu reddetmek, onun kendine karşı güvensiz olmasına ve ebeveynlerine güvenli bağlanamamasına neden olmaktadır (Cytryn ve McKnew, 1996). Ceza verici ebeveyn, çocuğu uyguladığı şiddet davranışları ile kontrol etmeye çalışırken (Rubin ve Mills, 1991) aşırı koruyucu ebeveynlik ise, çocuğun zorluklarla mücadele etme becerisinin hiç gelişmemesine neden olmaktadır ve böylelikle çocuklar ebeveynine bağımlı, dış dünyaya karşı korunmasız hale gelmektedir (Parker, 1983). Dolayısıyla ilgisiz olmanın, ceza verici ya da aşırı koruyucu ebeveynliğin çocuklardaki bazı sorunlu davranışlara yol açtığı söylenebilir. Ebeveynlik çocuğun gelişimi ve psikolojik uyumu

üzerinde son derece önemlidir. Yapılan çalışmalarda, gittikçe artan bir şekilde çocuğun davranışları üzerinde ebeveynin oynadığı rol ele alınmaya başlamıştır (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington ve Bornstein, 2000) ve ebeveynlik ve çocuğun özellikleri hakkında yapılan analizler, uyum sorunlarının ortaya çıkışını açıklamak için bunların karşılıklı etkileşimi tartışılmaktadır (Maccoby, 1992; Rothbart ve Bates, 1998).

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği, ebeveynin nasıl bir kontrol yöntemi kullandığı, gösterdiği sıcaklık veya çocuğa çok karışması sıklıkla ebeveynliğin bir boyutu olarak ele alınmaktadır (Grusec, 1997) ve çocuğun içe yönelim ve dışa yönelim sorunları ya da genel olarak çocuğun uyum sorunlarıyla ilişkilidir (Maccoby ve Martin, 1983; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986; Patterson, Reid ve Dishion, 1992; Rothbaum ve Weisz, 1994; Frick, 1994; Galambos, Barker ve Almeida, 2003). Bates ve arkadaşları (1998) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları, özellikle de ebeveynlerin sınırsız ve kontrolsüz ebeveynlik tarzları varsa, çocuğun dürtüsel mizaç özelliklerinin daha sonraki dışa yönelim sorunlarını güçlü bir şekilde yordadığını göstermektedir (Lengua, Wolchik, Sandler ve West, 2000). Ampirik çalışmalar, ebeveyn davranışları ile içe yönelim sorunları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Örneğin Colder, Lochman ve Wells (1997) ebeveyn davranışlarının çocuklardaki depresyonu; Barrett, Rapee, Dadds ve Ryan (1996) ise ebeveynliğin çocuklardaki anksiyeteyi yordadığını bulmuştur.

Ebeveynlik, bebeğin ya da çocuğun özelliklerini şekillendirebilmektedir (Lerner ve Galambos, 1985; Bezirganian ve Cohen, 1992; Steinberg, Lamborn, Darling, Mounts ve Dornbusch, 1994; Eisenberg ve ark., 1999). Örneğin, annenin olası tepkileri, gösterdiği ilgi ve çocuğun ihtiyaçlarını hemen karşılaması, bebeklerdeki pozitif duygusallığın artmasını (Belsky, Fish ve Isabella, 1991), buna karşın annenin anksiyetesi ve negatif duygusallığı zaman içinde bebeklerdeki negativistliğin artmasını yordamaktadır (Malatesta, Grigoryev, Lamb, Albin ve Culver, 1986). Bütün bu bulgular, ebeveynliğin çocuğun negatif duygusallığını, pozitif duygusallığını ve kendi kendini düzenleme becerilerini (self regülasyon) şekillendirebildiğini göstermektedir.

Ebeveynliğin çocuğun davranışları üzerinde etkili olması kadar, çocuğun davranış ve özellikleri de anne-babanın nasıl bir ebeveynlik yapacağını etkilemektedir. Bazı çalışmalar çocuğun sergilediği davranım problemlerinin, negatif ebeveyn davranışlarını yordadığını göstermiştir (Caspi ve Moffit, 1995; Dumas ve Wekerle,

1995; Ge ve ark., 1996; Pettit, Laird, Dodge, Bates ve Criss, 2001). Örneğin, bazı çalışmalar bebeklerdeki veya küçük çocuklardaki negatif duygulanım özelliğinin, duyarlı olma, kontrolcü olma, sosyal etkileşim ve çatışma gibi annelik davranışlarını yordadığını göstermektedir. Yani, negatif duygulanım sergileyen çocukların anneleri daha duyarlıdır, daha kontrolcü davranmaktadır ve çocukları ile daha çok çatışmaktadır (Maccoby, Snow, ve Jacklin, 1984; Malatesta ve ark., 1986; Braungart-Rieker, Garwood, ve Stifter, 1997).

Çocuğun duygusal ve davranışsal zorlukları anne babanın duyarlı ve destekleyici olmasına engel teşkil edebilmektedir. Anne-babalık üzerinde çocuğun davranışlarının etkisi çocuk büyüdükçe daha da artabilmektedir (Cox ve ark., 2010). Sonuç olarak, çocuğun bazı mizaç özellikleri ve ebeveynlik karşılıklı etkileşimdedir ve mizaç ve ebeveynlik eş zamanlı çocuğun uyum sorunları üzerinde etkilidir (Lengua ve Kovacs, 2005).

7.1. Aşırı Koruyucu Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri

Aşırı koruyucu ebeveynlik, çocuğun stresle baş etmesi gereken durumlarda ona müdahale etme, üzerinde kontrol kurma, çocuğun deneyim sağlama şansını sınırlamadır (Maccoby ve Masters, 1970; Parker, Tupling ve Brown, 1979; Rubin, Burgess ve Hastings, 2002).

Aşırı koruyucu ebeveynlik içe yönelim ve anksiyete bozukluğu için bir risk faktörüdür (Barrett, Rapee, Dadds ve Ryan, 1996; Whaley, Pinto ve Sigman, 1999; Rubin ve Burgess, 2002; McShane ve Hastings, 2009). Bunun nedenini Chorpita and Barlow (1998) şu şekilde açıklamaktadır: Anne babanın aşırı koruyuculuğu, çocuğun yeni durumlarla karşılaştığında nasıl davranması gerektiğini öğrenmesini engellemektedir ve baş etme becerilerinin gelişmemesine neden olmaktadır. Sonrasında çocuk, bakım vericisine bağımlı hale getirmektedir ve yeni durumlarla karşılaştığında kaçınma ya da geri çekilme yaşamaktadır. Aşırı koruyucu ebeveynlik, çocuğun karşılaştığı sorunları tehdit edici ve çözülemez olarak algılamasını sağlamaktadır ve böylelikle çocuğa kaygılı tepki verme açısından da model olmaktadır (Wood, McLeod, Sigman, Hwang ve Chu, 2003). Bütün bu nedenlerden dolayı aşırı koruyuculuk çocuğun içe yönelim sorunları için önemli bir etkidir.

İlkokul çocuklarıyla yapılan bir çalışmada Coplan, Reichel ve Rowan'a (2009) göre kaygı düzeyi yüksek olan anneler, aynı zamanda aşırı koruyucu ebeveynlik uygulamaktadır. Davranışsal geri çekilmesi çok yüksek olan, kaygılı ebeveynler çocuklarını tehdit edici ortamlardan ya da yeni uyarıcılardan aşırı korumaktadır. Gerçekten de olumsuz bir şeyler olma ihtimali varsa (Zelenski ve Larsen, 2002), çocuğun stres yaşamasını engellemek için veya negatif sonuçlardan kaçınmak için aşırı koruyucu davranmaktadırlar (McShane ve Hastings, 2009). Çocuk için zor olabilecek bütün durumlardan kaçınmaları, çocuğun "bütün zor ve yeni şeyler tehlikelidir" diye düşünmesine neden olmaktadır. Bu koşullarda büyütülen çocuk, karşılaştığı her yeni ve zor şeyin zararlı ve tehlikeli olabileceğini düşünmektedir ve bu durum içe yönelim sorunlarının ortaya çıkmasına davetiye çıkarmaktadır (Gray ve McNaughton, 2000). Bu anlayış ebeveynlik ve çocukluk psikopatolojisi çalışan bazı araştırmalarla da tutarlıdır (Barrett ve ark., 1996; Chorpita ve Barlow, 1998; Whaley, Pinto ve Sigman, 1999; Kiel ve Maack, 2012).

Dolayısıyla aşırı koruyucu ebeveynlik, çocukların problem çözme becerisini azaltmaktadır. Bu tarz çocukların kendilerini güdülemek, korumak ve geliştirmek için enerjileri azdır. Problemlerle baş etmede güçlük yaşarlar, duygularından kaçarlar ve duygularını bastırmaya çalışırlar. Ürkek, inatçı, mantıksız kavgalar çıkaran, çabuk mutsuz olan, diğer kişilere bağımlı bireyler olurlar (Aydoğmuş ve ark., 1990; Yörükoğlu, 2004).

7.2. Dengesiz-Kararsız Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri

Dengesiz-kararsız tutumda çocuğun belirli bir davranışı anne-baba tarafından farklı yorumlanır. Anne-babalar aynı davranışı kimi zaman normal karşılarlarken kimi zamanda cezalandırabilirler. Bu durum daha çok anne veya babanın o anki psikolojik durumu ile ilintilidir. Anne veya baba yorgunsa, başka zaman normal olan davranış, o an için yapılmaması gereken bir davranış olarak görülür. Bu durumda, çocuk neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlayamamaktadır ve böylelikle çocukta değerler sisteminin oluşması engellenmiş olur. Dolayısıyla bu tutum ile yetiştirilen çocuklar ya aşırı isyankar ya da aşırı boyun eğici olabilirler (Aydoğmuş ve ark., 1990; Yavuzer, 1999).

Tutarsız anne-baba tutumlarını içeren bir diğer tutum ise, anne için doğru olan bir şeyin baba için yanlış olması veya tam tersi durumun oluşmasıdır. Anne ve baba farklı disiplin anlayışı geliştirebilirler. Bazen anne babalar çocuğun verdiği tepkilere karşı nasıl davranması gerektiği konusunda kararsız kalabilmektedir. Bu durumda çocuk hangi davranışının tepki alacağı konusunda herhangi bir fikre sahip değildir. Kaygılı, güvensiz bir kişilik sergileyebilirler. Büyüdüklerinde karşısındaki insanlara zor güvenirler, tutarsız bir kişilik sergilerler ve karar vermekte güçlük yaşarlar (Yavuzer, 1999).

7.3. Otoriter (Baskıcı) Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri

Otoriter ebeveynler kısıtlayıcıdır ve kontrol sahibidir; sinirlidir, cezalandırıcıdır; sıcak değildir (Williams ve ark., 2009). Otoriter tutum sonucunda, çocukta her türlü otoriteye karşı meydan okuma, başkaldırma, kızgınlık ve düşmanlık duyguları ortaya çıkabilmektedir. Çocuk hem aşağılandığı hem de gereksinimleri karşılanmadığı için anne-babasına kızmaktadır ve saldırganlık düzeyi oldukça yüksektir. Saldırganlık düzeyinin yüksek olması farklı şekillerde açıklanabilir. Fiziksel ceza kullanan aileler, çocuklarına saldırganlık içeren bir model oluştururlar. Diğer taraftan otoriter tutum çocukta aileye karşı düşmanca duygular uyandırmaktadır. Anne-babanın, saldırgan davranışları olan çocukla başa çıkabilmek için daha katı bir tutum izlemek durumunda kalabileceği şeklinde de yorumlanabilmektedir (Türkbay ve ark., 1999; Cüceloğlu, 2000; Gander ve Gardiner, 2001; Yavuzer, 2003).

Ulusoy, Demir ve Baran (2005) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile aile içi şiddet, çocuğun hayatı yaşamaya değer bulmaması, vücuduna zarar verme davranışı, okula devamsızlığı, evden kaçma davranışı ve arkadaşları ile ilişki kuramaması arasında güçlü ve anlamlı ilişki bulunmuştur.

Otoriter ebeveynlik, çocuklukta görülen dışa yönelim sorunları ve öfke gelişimiyle ilişkilidir (Synder, Stoolmiller, Wilson ve Yamamoto, 2003). Katı disiplin uygulanması ile mizaç özelliği olarak korkusuzluk bir araya geldiğinde kızlardaki dışa yönelim sorunlarını açıklamaktadır (Leve, Kim ve Pears, 2005). Zor mizaçlı çocuklarda, ebeveynin aşırı kontrollü ve otoriter olması, çocuğun engellenmesini alevlendirmektedir

ve dışa yönelim sorunlarının artmasına yol açmaktadır (Degnan, Henderson, Fox ve Rubin, 2008).

Çok kontrollü, reddedici ve kırıncı anne-babaların çocukları okul öncesi dönemde daha çok saldırgan davranışlar sergilemektedir (Smith, Calkins, Keane, Anastopoulos ve Shelton, 2004) ve bu çocuklar okul çağına geldiğinde dışa yönelim sorunları bildirmektedirler (Ackerman, Brown ve Izard, 2003). Bir başka çalışmada ise otoriter ebeveynlik okul öncesi dönemdeki dışa yönelim sorunları ile ilişkili bulunmuştur (Wood ve ark., 2003; Degnan ve ark., 2008).

Bunun yanı sıra sıcak ve anlayışlı olmayan, otoriter ve aşırı kontrollü ebeveynler, klinik düzeyde depresyon riskini artırmaktadır (Ge, Lorenz, Conger, Elder ve Simons, 1994; Messer ve Gross, 1995; Greenberger ve Chen, 1996;). Dolayısıyla bazı çalışmalarda otoriter ebeveynliğin, pozitif olarak hem içe yönelim ve hem de dışa yönelim sorunları ile ilişkili bulunmuştur (Querido, Warner ve Eyberg, 2002; Thompson, Hollis ve Richards, 2003).

7.4. Aşırı İzin Verici Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri

Aşırı izin verici ebeveynler çocuklarına karşı oldukça sıcaktır ve kontrolü çok az kullanırlar (Baumrind, 1991; Robinson, Mandleco, Olsen ve Hart, 1995). Aşırı izin verici tutum sonucunda, çocuk disiplinsiz, sınırlarını çizemeyen, nerede ne yapacağını bilmeyen bir birey olur. İlk kez okul döneminde karşılaştığı kurallar karşısında hayal kırıklığına uğrar ve uyum sağlayamaz. Yetişkin olduğunda toplumun vermediği hakları kendine tanımaya kalkışır. Diğer insanların dikkatini çekmek ister ve onların kendisine hizmet etmesini bekler. Sosyal sorumluluk düzeyi düşüktür. Dürtüsel davranış ve saldırganlık yüksektir. İstediklerini elde etmek için bekleme, düşleme, merak ve coşku yaşamaz. Bu nedenle sürekli yeni ve yapay coşkular oluşturma gereksinimi vardır. Doyumsuz bir yetişkin olur (Stein, Jang ve Livesley, 2002; Yavuzer, 2003; Yörükoğlu, 2004).

Bazı çalışmalar aşırı izin verici ebeveynliğin özellikle okul öncesi dönemde içe yönelim sorunlarıyla ilişkili olduğunu (Wood ve ark., 2003; Degnan ve ark., 2008) bazı çalışmalar ise hem içe yönelim ve dışa yönelim sorunları ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Querido ve ark., 2002; Thompson ve ark., 2003).

7.5. İlgisiz Tutumun Çocuk Üzerindeki Etkileri

Çocuğun kendisi hakkında olumlu bir görüşü yoktur. Kendini değersiz hisseder. Benlik saygısı düşüktür. Okulda başarılı olamaz. Yanlış arkadaşlar edinir. Çocuk anne babanın ilgisini çekmek için kötü davranışlar sergiler. Madde kullanımı görülebilir. İlgisiz tutumla yetiştirilen çocukta suç işleme oranı artmıştır (Türkbay ve ark., 1999; Stein, Jang ve Livesley, 2002; Yavuzer, 2003).

7.6. Demokratik Tutumun Çocuk Üzerine Etkileri

Demokratik (Authoritative) ebeveynler, sıcaktır ve kontrollüdür; açık iletişim kullanırlar (Williams ve ark., 2009). Demokratik ebeveynlik stili, çocuğu kısıtlamadan davranışları üzerinde kontrol sahibi olmak, ayrıca ebeveynin destekleyici olması ve bakımını tamamen yerine getirmesidir. Bu tip ebeveynlik çocukların sosyo-duygusal gelişimlerini olumlu etkiler, duygularını düzenleme konusunda onları geliştirir (Baumrind, 1989; Towe-Goodman ve Tei, 2008).

Bu tutumla yetiştirilen çocuğun benlik saygısı yüksektir, sorumluluk duygusu gelişmiştir, ahlaki değerleri kazanmıştır ve iç kontrolü yüksektir. Çocuk zorlukların üstesinden kendi gücü ile gelmeyi öğrenir. Denemekten ve başarısız olmaktan korkmaz, kendine güvenir, başarı düzeyi yüksektir. Hayal gücü yüksek, sabırlı ve meraklıdır. Çocuk dünyaya ve insanlara olumlu gözle bakar. Kişilerarası ilişkileri gelişmiştir. Duygu ve düşüncelerini ifade edebilir. İşbirliğine açıktır. Grup içinde lider konumunda, atılgan ve aktiftir. Sosyal olarak uyumlu, duygusal açıdan dengeli ve mutlu bir birey olur (Eldeleklioğlu, 1994; Türkbay ve ark., 1999; Stein, Jang ve Livesley, 2002; Yörükoğlu, 2004). Ebeveynin sıcak ve destekleyici olması, depresif eğilimi azaltmaktadır (Ge ve ark., 1994). Anne-babanın demokratik ebeveynlik uygulaması, çocukta daha az iç yönelim sorunları ortaya çıkmasını sağlar ve ayrıca bu tarz ebeveynlik dışa yönelim sorunlarının azalmasıyla da ilişkilidir (Steinberg ve ark., 1994; Steinberg ve ark., 2006).

8. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Her geçen gün, çocuk psikiyatri birimlerine içe yönelim ve dışa yönelim sorunları nedeniyle başvuran anne-baba sayısı artmaktadır. Dolayısıyla bu konunun en iyi şekilde anlaşılması, bu sorunlar üzerinde etkili olan faktörlerin çok iyi bir şekilde anlaşılmasına gerek duyulmaktadır. Alanyazında bazı çalışmalar, içe yönelim ve dışa yönelim sorunları ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkiye odaklanmıştır; bazıları ise bu sorunlar ve yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmıştır. Ancak mizaç, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumunun hepsinin ele alındığı ve bu faktörler ile içe yönelim ve dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkinin bir arada incelendiği bir araştırmaya rastlanılmamış, bunun araştırma konusu olmadığı görülmüştür. Bu konudaki boşluğu doldurmak amacıyla bu araştırmanın konusu içe yönelim/dışa yönelim ve bunlarla ilişkili olduğu düşünülen mizaç, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumu arasındaki ilişki olarak belirlenmiştir.

Alanyazında birçok çalışma, mizaç ve yetiştirme tutumunun içe yönelim/dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Lengua ve Kovacs, 2005; Kiff, Lengua ve Zalewski, 2011). Bu araştırmanın amacı da mizaç, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumu ile içe yönelim ve dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkiyi incelemek; içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarını doğrudan ve aracı yollarla yordayan değişkenlerin belirlenmesi için yol analizi kullanılarak uyumlu modeller oluşturmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise, çocuğa ve anne-babaya ilişkin bazı sosyo-demografik değişkenlerin (cinsiyet, psikiyatrik tedavi alma, fiziksel şiddet uygulama, son 6 ay içinde aile içinde olumsuz yaşam olaylarının olması gibi) içe yönelim ve dışa yönelim sorunları üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

- 1) Olumsuz tepkisellik ve yaklaşma kaçınma mizaç özelliklerindeki artış, içe yönelim sorunlarındaki artışı yordamakta mıdır?
- 2) Olumsuz tepkisellik, aktivite ve yaptığı işi sürdürme mizaç özelliklerindeki artış, dışa yönelim sorunlarındaki artışı yordamakta mıdır?
- 3) Yaklaşma kaçınma mizaç özelliğindeki azalma, dışa yönelim sorunlarındaki artışı yordamakta mıdır?

- 4) Aile işlevselliğindeki azalma, içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarındaki artışı yordamakta mıdır?
- 5) Çocuk yetiştirme tutumlarının alt boyutları olan aşırı koruyuculuk, evlilik çatışması ve davranış kontrolüne ilişkin negatif ebeveynlik uygulamalarındaki artış, içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarındaki artışı yordamakta mıdır?
- 6) Çocuk yetiştirme tutumlarından demokratik tutumun azalması, içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarındaki artışı yordamakta mıdır?
- 7) İçe yönelim sorunlarının görülme sıklığı cinsiyetler arasında farklılaşmakta mıdır?
- 8) Dışa yönelim sorunlarının görülme sıklığı cinsiyetler arasında farklılaşmakta mıdır?
- 9) Fiziksel istismara maruz kalanlar ile kalmayanlar, içe yönelim/dışa yönelim sorunları yaşama açısından farklılaşmakta mıdır?
- 10) Anne babası psikiyatrik tedavi alanlar ile almayanlar, içe yönelim/dışa yönelim sorunları yaşama açısından farklılaşmakta mıdır?
- 11) Son 6 aydır olumsuz bir yaşam olayı yaşayanlar ile yaşamayanlar, içe yönelim/dışa yönelim sorunları yaşama açısından farklılaşmakta mıdır?
- 12) Aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları, mizaç ve içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır.

Alanyazındaki çalışmaların birçoğunda içe yönelim/dışa yönelim sorunları üzerinde mizaç ve yetiştirme tutumunun birlikte etkin rol oynadığı söylenmekte iken (Kiff, Lengua ve Zalewski, 2011); bazı çalışmalarda ise mizaç ve psikopatolojinin aynı yapılar olduğu, mizacın sadece psikopatolojinin aşırı boyutu olduğunun altı çizilmektedir (Lahey, 2004). Böylesine bir anlayış, bu sorunlar üzerinde asıl etkili olan şeyin, çocuğun sahip olduğu özelliklerden ziyade anne-baba ile ilgili özellikler olduğunu akla getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmadan elde edilen bulguların, çocuklarla çalışan klinisyenlere ve anne-babalara ışık tutacağı düşünülmüştür. Nitekim her geçen gün artan bir şekilde kliniklerde tanısı konulan bu bozukluklar için anne babalara verilecek öneriler bu konuda var olan bilgiler arttıkça daha yararlı olmaya başlayacaktır. Bir başka deyişle, çocuğun mizacının, çocuğun içinde bulunduğu aile

sisteminin, çocuk yetiştirme tutumunun ve son olarak çocuğa veya anne-babalara ait bazı özelliklerin ie yönelim ve dışa yönelim sorunları ile olan ilişkisi hakkında bilgilerimiz arttıkça, bu bozuklukların tedavisi ve gidişatı için yapılması gereken uygulamalarda da değişiklik olacaktır.

BÖLÜM II

Yöntem

1. Örneklem

Çalışmaya Ankara Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniği'ne ayaktan başvuran 8-11 yaş arası 157 çocuk ile anne-babaları katılmıştır. Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında G*3 Power programı kullanılmıştır (tip I hata oranı= .05, güç= .95)

Yaygın gelişimsel bozukluk, mental retardasyon ve özgül öğrenme güçlüğü tanıları olan çocuklar çalışmanın dışında tutulmuştur.

Çalışmaya katılan çocukların ve ebeveynlerinin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Çocuk ve Anne-Babalarına İlişkin Demografik Bilgiler

		N	%
Çocuk cinsiyet			
	Kız	65	41.4
	Erkek	92	58.6
Sınıf			
	Üçüncü sınıf	43	27.4
	Dördüncü sınıf	47	29.9
	Beşinci sınıf	39	24.8
	Altıncı sınıf	28	17.8
Anne eğitim			
	Okur-yazar	1	0.6
	İlkokul	57	36.3
	Ortaokul	32	20.4
	Lise	60	38.2
	Yüksek okul	1	0.6
	Üniversite	5	3.2
	Doktora ve üstü	1	0.6
Baba eğitim			
	Okur-yazar değil	1	0.6
	İlkokul	41	26.1
	Ortaokul	44	28.0
	Lise	59	37.6
	Üniversite	10	6.4
	Doktora ve üstü	2	1.3
Anne iş			
	Ev hanımı	134	85.4
	Özel sektörde işçi	15	9.6
	Memur	7	4.5
	Çiftçi	1	0.6
Baba iş			
	İşsiz	2	1.3
	Kamuda işçi	7	4.5
	Özel sektörde işçi	111	70.7
	Memur	28	17.8
	Çiftçi	2	1.3
	Emekli	7	4.5
Kardeş			
	Var	134	85.4
	Yok	23	14.6

Tablo 1: Çocuk ve Anne-Babalarına İlişkin Demografik Bilgiler (devam)

		N	%
Gelir düzeyi			
	650 ve altı	2	1.3
	651-1500	91	58.0
	1501-2500	54	34.4
	2501-3500	9	5.7
	3501- üstü	1	0.6
Anne babanın boşanma durumu			
	Evet	6	3.8
	Hayır	151	96.2
Evlilik sorunları			
	Var	12	7.6
	Yok	140	89.2
Eşimden ayrı yaşıyorum		5	3.2
Anne babanın vefat etme durumu			
	Evet	5	3.2
	Hayır	152	96.8
Anne babanın psikiyatrik tedavi alma durumu			
	Evet	55	35
	Hayır	102	65
Ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşam durumu			
	Evet	38	75.8
	Hayır	119	24.2
Çocuğun fiziksel istismara maruz kalma durumu			
	Evet	40	25.5
	Hayır	117	74.5

Çalışmaya katılan çocukların yaş ortalaması 9.37'dir (ss=1.07). Annelerin yaş ortalaması 35.9 (ss=5.32); babaların yaş ortalaması ise 39.00'dur (ss=5.67).

Tablo 2: Çocuk ve Anne-Babalarının Yaş Ortalaması

	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>
Çocuk yaş	157	9.37	1.07
Anne yaş	157	35.9	5.32
Baba yaş	157	39.0	5.67

Çalışmaya katılan çocukların anne veya babalarından alınan bilgiler ışığında “Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonu” uygulanmıştır. Buna göre tanı ve eştanı alanlara ilişkin bilgiler Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonuna Göre Tanı Alma

	<i>N</i>	<i>%</i>
Tanı		
DEHB	78	49.7
Davranım bozukluğu	1	0.6
Karşı gelme bozukluğu	2	1.3
OKB	15	9.6
Ayrılma anksiyetesi	5	3.2
YAB	52	33.1
Depresyon	4	2.5
Eş tanı		
Eş tanı yok	101	64.3
DEHB	1	0.6
Davranım bozukluğu	1	0.6
Karşı gelme bozukluğu	21	13.4
OKB	1	0.6
Ayrılma anksiyetesi	1	0.6
YAB	18	11.5
Depresyon	3	1.9
Tik bozukluğu	2	1.3
Dışa atım bozukluğu	8	5.1

Bu görüşme formuna göre çalışmaya katılan çocukların %43.3'ünün içe yönelim sorunları (N=68), %38.9'unun dışa yönelim sorunları (N=61), %17.8'inin de (N=28) içe dışa yönelim sorunları bulunmaktadır.

Tablo 4: Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonuna göre İçe Yönelim, Dışa Yönelim veya İçe Dışa Yönelim Sorunu Yüzdeleri

	N	%
İçe yönelim sorunu	68	43.3
Dışa yönelim sorunu	61	38.9
İçe dışa yönelim sorunu	28	17.8

2. Veri toplama araçları

2.1. Genel Bilgi Formu

Genel bilgi formunda çalışmaya katılan çocuklar ve anne-babalarına ilişkin birtakım sorular yer almaktadır. Bu formda, çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, anne-babanın eğitimi ve yaşı, iş durumları, ailede yaşayan başka yetişkin olup olmadığı, anne-babanın evlilik sorunları, çalışan ebeveynlerin iş memnuniyeti, ailede psikiyatrik tedavi alan olup olmadığı, aylık ekonomik gelir ve son zamanlarda aileyi olumsuz etkileyecek bir olayın varlığı sorulmaktadır.

2.2. Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonu (ÇDŞG-ŞY-T) (Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School Aged Children Kiddie-SADS-Lifetime Version (K-SADS-PL))

ÇDŞG-ŞY çocuk ve ergenlerde şimdiki ve yaşamboyu olan psikopatolojileri saptamak amacıyla kullanılan yarı yapılandırılmış bir görüşme formudur. ÇDŞG-ŞY DSM-IV-R tanı ölçütleri göz önüne alınarak yapılandırılmıştır.

Kaufman ve arkadaşları (1997) tarafından oluşturulan bu ölçeğin Türk örneklemini için geçerlik ve güvenirlik çalışması da yapılmıştır (Gökler ve ark., 2004). Form üç

bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çocuğun demografik özellikleri, genel sağlık durumu, varsa daha önceki psikiyatri başvurusu ve tedavisi, aile ve akran ilişkileri, okul bilgileri gibi genel bilgiler sorgulanmaktadır. İkinci bölüm özgül psikiyatrik belirtilerin sorgulandığı tarayıcı sorular ve değerlendirme ölçütlerini içermektedir. Tarama görüşmesi ile pozitif belirtiler varsa o psikopatolojiyi daha iyi değerlendirmek amacıyla ek belirti listesi sorgulanmaktadır. Belirtilerin varlığına ve şiddetine çocuğun ya da ergenin, anne babanın ve klinisyenin görüşleri birleştirilerek karar verilmektedir. ÇDŞG-ŞY ile duygudurum bozuklukları, psikotik bozukluklar, anksiyete bozuklukları, dışa atım bozuklukları, yıkıcı davranım bozuklukları, madde kötüye kullanımı, yeme bozuklukları ve tik bozuklukları değerlendirilebilmektedir. Üçüncü bölüm çocuğun değerlendirme yapıldığı zamanda işlev düzeyini belirlemek amacıyla kullanılan genel değerlendirme ölçeğidir. Çalışmada değerlendirmeye çocuk hakkında bilgi verebilecek en az bir ebeveyn katılmıştır.

ÇDŞG-ŞY belirti şiddetini "yok", "eşik altı" ve "eşik" şeklinde derecelendirir. CDGŞ-ŞY tanı konulan bireylerde belirtilerin varlığına ilişkin bilgi verir, belirtilerin şiddetini değerlendirmez. ÇDŞG-ŞY anne-baba ve çocuğun kendisiyle görüşme yoluyla uygulanmakta ve en sonunda tüm kaynaklardan (anne-baba, çocuk, okul v.b.) alınan bilgiler doğrultusunda değerlendirme yapılmaktadır. Ergenlik öncesi döneme uygulanırken önce anne-baba ile görüşme yapılmaktadır. Eğer farklı kaynaklardan gelen bilgiler arasında uyumsuzluk varsa klinisyen kendi klinik yargısını kullanılmaktadır (Kaufman ve ark. 1997).

Bu çalışmada 8-11 yaş grubu ile çalışıldığından, anne-babalardan alınan cevaplar geçerli sayılmış ancak çocuklardan da görüşme esnasında bilgi alınmıştır.

2.3. Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği (OÇÇMÖ) (School-age children Temperament Inventory) (SATI)

Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği 8-11 yaş arasındaki çocukların mizaç özelliklerini değerlendirmede ebeveynin verdiği bilgiye dayanan bir envanterdir. Envanter, 38 likert-tipi maddeyi içermektedir. “Olumsuz Tepkisellik”, “Yaptığı işi Sürdürebilme”, “Yaklaşma/Kaçınma” ve “Aktivite” olmak üzere dört boyutu vardır ve bu boyutların sırasıyla 12, 11, 9 ve 6 maddesi bulunmaktadır.

“Olumsuz tepkisellik” alt boyutu çocuğun negatif duygulanım sıklığı ve yoğunluğunu değerlendirirken, ikinci boyut olan “Yaptığı işi Sürdürebilme” çocuğun üstüne aldığı sorumlulukları yerine getirebilme durumunu incelemektedir. “Yaklaşma/Kaçınma” alt boyu ise çocuğun yeni veya yabancı kişi/durumlara karşı gösterdiği tepkiyi ölçer. Son olarak, “Aktivite” boyutu ise çocuğun motor aktivite düzeyini tanımlamaktadır. Yüksek puanlar, çocuğun olumsuz tepkiselliğinin yüksek olduğunu, yaptığı işi sürdürebildiğini, yeni ve yabancı durumlarda kendi kabuğuna çekildiğini ve aktivite düzeyinin fazla olduğunu göstermektedir. Bu dört boyutun her birinden çocuğun aldığı puanlar, söz konusu olan boyutun ortalamasının hesaplanmasıyla elde edilmektedir (McClowry, 1995).

Eremsoy (2007) tarafından yapılan geçerlik ve güvenirlik analizleri, bu ölçeğin Türkçe versiyonunun, Türk örnekleminde 8 ile 11 yaşları arasındaki çocukların mizaç özelliklerini değerlendirmede geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir. Buna göre iç tutarlık katsayısı 0.70 ile 0.86 arasındadır. Test-tekrar test korelasyon katsayısı “Olumsuz Tepkisellik” alt boyutu için 0.85, “Yaptığı işi Sürdürebilme” alt boyutu için 0.93, “Yaklaşma/Kaçınma” alt boyutu için 0.92 ve “Aktivite” alt boyutu için 0.88’dir. Eşzamanlı geçerlik (concurrent validity) çalışmaları için Güçler ve Güçlükler Ölçeği ile olan korelasyonlarına bakılmıştır (Eremsoy, 2007).

2.4. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ/6-18) (Child Behaviour Checklist (CBCL/6-18))

Bu ölçeğin farklı yaş gruplarına göre hazırlanmış birden çok formu vardır. Ölçeğin 1991 formu 4-18 yaşlar arasını (Achenbach, 1991a), 21.yüzyıl baskısı olarak bilinen 2001 yılı baskısı ise 6-18 yaş aralığını kapsamaktadır. Yeni baskıda 4 ve 5 yaşlar değerlendirme dışı bırakılarak bu yaşları kapsayan CBCL/1.5-5 yaş ölçeği geliştirilmiştir (Achenbach ve Rescorla, 2000). Bu çalışmada örneklemin yaş aralığı 8-11 olduğu için en uygun olan 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır.

ÇDDÖ 6-18 yaş formu, çocuk ve gençlerin yeterli alanları ve sorun davranışlarını anne-babalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirmek amacıyla Achenbach ve Rescorla (2001) tarafından yeniden gözden geçirilmiştir ve 113

problem maddesinden oluşmaktadır. Bu ölçekte, söz konusu olan yaş grubu çocukların sorun davranışlarını anne babaların değerlendirmesi istenilmektedir. Sorun davranışlar son 6 ayda görülme sıklık derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilir. Ölçekten “İçe Yönelim” ve “Dışa Yönelim” olarak iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim grubunu “Anksiyete/Depresyon, Sosyal içe dönüklük/Depresyon ve Somatik Yakınmalar”, Dışa Yönelim grubunu ise “Kurallara Karşı Gelme ve Saldırgan Davranışlar” alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır. Ayrıca, her iki gruba da girmeyen “Sosyal Sorunlar, Düşünce Sorunları ve Dikkat Sorunları” da ölçekte yer almaktadır. Bu alt testlerin toplamından “Toplam Problem” puanı elde edilmektedir (Erol ve Şimşek, 2010).

Ölçeğin Türkçe test-tekrar test güvenirliği toplam problemde %84 olarak saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı ise Cronbach alfa katsayısı ile hesaplanmış ve toplam problemde %88 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin ele alınan yaş ve cinsiyet gruplarında güvenilir olarak kullanılabileceğini göstermektedir (Dumencı, Erol, Achenbach ve Şimşek, 2004).

Psikopatolojiyi belirlemeye yönelik olarak yapılan çalışmalarda çocuğun davranış/ duygusal sorunlarını değerlendirmenin kimin yapacağı son derece önemli bir konudur. Yetişkinler için, klinisyen kişinin kendisinden aldığı bilgiler doğrultusunda tanı ölçütlerini karşılayıp karşılamadığına bakarak karar verebilir. Ama çocuklar için aynı durum geçerli değildir, çünkü kendileri yardım arayışı içine de girmeyen çocuklar, anne-babaları tarafından bir klinisyene getirirler. Dolayısıyla ebeveynler, çocuğun kendisi ve öğretmenler sorunları belirlemede son derece önemlidir (Stanger ve Lewis, 1993). Çocukların davranım sorunları hakkında öğretmenler ve ebeveynlerden alınan bilgilerin tamamlayıcı nitelikte olduğu gösterilmiştir (Achenbach, Edelbrock ve Howell, 1987). Ancak çocukların mizaçlarının yanı sıra, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumu ve aile işlevleri de araştırmanın temel konusu olduğu için ve bu konular öğretmenler tarafından değerlendirilemeyeceği için öğretmen formları kullanılmamış sadece anne-babalardan bilgiler alınmıştır.

2.5. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) (Family Assessment Device) (FAD)

ABD’de Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiş olup, ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğini belirleyen sorun alanlarını ortaya çıkaran bir ölçüm aracıdır. Bu ölçek, McMaster Aile İşlevleri Modeli’nin klinik olarak aileler üzerine uygulanmasıyla elde edilmiştir. Ailenin yapısal ve örgütsel özelliğini ve aile üyeleri arasındaki etkileşimi, “sağlıklı” ve “sağlıksız” olarak ayırt edebilecek şekilde tanımlanmıştır. ADÖ yedi alt ölçekten oluşmuştur. Yedi alt ölçek aşağıda belirtilmiştir: Problem Çözme (Problem Solving), İletişim (Communication), Roller (Roles), Duygusal Tepki Verebilme (Affective Responsiveness), Gereken İlgiyi Gösterme (Affective Involvement), Davranış Kontrolü (Behavior Control), Genel Fonksiyonlar (General Functions).

Problem çözme alt ölçeği ailenin etkili şekilde işlevlerini yerine getirebileceği düzeyde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi olarak açıklanmıştır. Sorunun ortaya çıkışından çözülmesine kadar olan dönemi içine almaktadır.

İletişim alt ölçeğinde iletişim, aile üyeleri arasındaki bilgi alışverişi biçiminde tanımlanmaktadır. Burada ailenin etkili bir iletişim içinde olup olmadığı ölçülmek istenmektedir. Üyeler arası sözlü iletişimin içeriğinin açık olup olmadığı, kişilerin söylemek istediklerini doğrudan ifade edip edemedikleri üzerinde durulmaktadır.

Roller alt ölçeğine göre roller ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıpları olmakta ve ailenin bakıp büyütme, destekleme ve kişisel gelişim sağlama, aile sistemini ifade etme gibi konularda davranış kalıplarını geliştirip geliştirmedigine odaklanmaktadır. Görevlerin belirgin ve eşit olarak dağılımının sağlanması ile aile üyeleri tarafından sorumlu olarak yerine getirilip getirilmediği de bu boyuta dahil olmaktadır.

Duygusal tepki verebilme alt ölçeğinde göre aile üyelerinin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi gösterebilmesi anlamına gelmektedir. Aile üyelerinin duygularını ağırlıklı bir şekilde sözle veya hareketle ifade edebilmeleri beklenmektedir.

Gereken ilgiyi gösterme alt ölçeğine göre aile üyelerinin birbirlerine gösterdiği ilgi, bakım ve sevgiyi içermektedir. En sağlıklı aile orta derecede ilgilenmekte, az veya çok ilgilenen aileler işlevlerini yerine getiremiyor demektir. Çok ilgilenme karşılıklı

bağımlılığı, az ilgilenme ise birbirilerine az sevgi ve ilgi duyduklarının belirleyicisi olmaktadır.

Davranış kontrolü alt ölçeğine göre davranış kontrolü ailenin üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimi olmaktadır. Psikolojik veya sosyal tehlike karşısındaki davranışları değerlendirilmektedir.

Genel fonksiyonlar alt ölçeği yukarıda belirtilen altı boyutu da kapsayacak şekilde bilgi toplamayı amaçlayan boyuttur.

Aile Değerlendirme Ölçeği uygulaması sırasında her madde için “Aynen katılıyorum”, “Büyük ölçüde katılıyorum”, “Biraz katılıyorum”, “Hiç katılmıyorum” maddelerinden biri seçilerek işaretlenir. Bazı maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçek puanları, 1 (sağlıklı) ile 4 (sağlıksız) arasında değişir. Bulut (1990), her alt ölçek için hesaplanan puan ortalamaları 4’e yaklaştıkça o işlev açısından sağlıksızlığın arttığı yolunda yorum yapmış ayrıca 2 üzerindeki puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesi olduğuna dikkat çekmiştir.

Ölçeğin ilk geçerlilik çalışması, Epstein ve Bishop (1983) tarafından yapılmıştır. Ölçek 218 normal ve 98 psikiyatrik hasta ailesinden yalnız birer kişiye uygulanmış, her ölçekte normal ailelerin aldıkları puan ortalamaları hasta ailelerin aldıkları puan ortalamalarından daha düşük (sağlıklı) çıkmıştır. Daha sonra, ikinci geçerlilik ve güvenirlik çalışması Miller, Bishop, Epstein ve Keitner tarafından 1985 yılında yapılmıştır. Ölçeğin sosyal beğenirlik yönelimlerinden etkilenme durumunu saptamak amacıyla 72 aile içindeki 164 aile üyesine Aile Değerlendirme Ölçeği’ne ilaveten, Marlowe-Crowne Beğenirlik Yönelimlerinden Etkilenme Ölçeği de verilmiş ve bu ölçeğin her alt boyut için yapılan korelasyonları düşük çıkmıştır. En düşük korelasyon Davranış Kontrolü boyutunda olup, -0.06; en yüksek korelasyon ise Gereken İlgiyi Gösterme boyutunda -0.019’dur. Bu sonuç Aile Değerlendirme Ölçeği’nin sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir (Akt; Bulut, 1990).

Puan değişmezliği konusundaki güvenirlik çalışması için ölçek 45 kişilik bir gruba on beş gün arayla iki kez uygulanmıştır. Ön-Son Test uygulaması ölçeğin puan değişmezliği konusunda güvenilir olduğunu ortaya çıkarmıştır. İki uygulama arasındaki ön-son test güvenirlik katsayısı 0.66 (problem çözme) ve 0.76 (duygusal tepki verebilme) arasında değişmektedir.

Türkiye’de geçerlilik ve güvenilirlik çalışması ise Bulut (1990) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinali Türkçe’ye çevrildikten sonra aile terapisi konusunda uzman olan bir öğretim üyesinin önerisi alınarak her maddeyi en iyi açıklayan çeviri kabul edilmiştir. Çeviriden sonra hazırlanan Türkçe form, psikiyatrist, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan 20 kişilik bir gruba dağıtılarak her madde gözden geçirilmiş ve ölçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği bilinen grupların karşılaştırılması tekniği ile sınanmıştır. Boşanmış ailelerin işlevlerinin sağlıklı olduğu düşünülerek 25 boşanma sürecinde olan çift ve 25 normal evlilik sürdüren çiftte uygulanmış ve sonuçlar her için *t* testi ile karşılaştırılmıştır. Yedi ölçeğin altı tanesi $p=.001$ düzeyinde önemli fark gösterirken Davranış Kontrolü boyutu $p=.01$ düzeyinde anlamlılık göstermiştir.

Yine, ölçeğin ruh hastası bulunan ve bulunmayan gruplar arasındaki ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kliniği’nde 1985-1988 yıllarında yatarak tedavi görmüş 100 hastanın ailelerine ölçek uygulanmıştır. Duygusal tepki verebilme, gereken ilgili gösterebilme ve genel fonksiyonlar boyutlarında $p=.001$ düzeyinde, iletişim, roller ve davranış kontrolü boyutlarında $p=.001$ düzeyinde ve problem çözme boyutunda ise $p=.001$ düzeyinde önemli farklar gözlemlenmiştir. Sonuçlar, grupları birbirinden ayırt ettiğini göstermiştir.

Aracın güvenilirliği iç tutarlılık ve test-tekrar test yöntemleriyle sınanmıştır. İç tutarlılığı, 67 deneğin verdikleri cevaplar üzerinden her bir boyut için Cronbach alfa katsayıları hesaplanarak yapılmıştır. Problem çözme için 0.80, iletişim için 0.71, roller için 0.42, duygusal tepki verebilme için 0.59, gereken ilgiyi gösterme için 0.38, davranış kontrolü için 0.52, genel fonksiyonlar için 0.86 ($p=.001$) bulunmuştur. Ayrıca, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğrencilerinden 51 kişilik gruba üç hafta süreyle iki kere uygulanmış ve test-tekrar test katsayıları problem çözme için 0.90, roller için 0.82, iletişim için 0.84, gereken ilgiyi gösterme için 0.62, duygusal tepki verebilme için 0.78, davranış kontrolü için 0.80 ve genel fonksiyonlar için 0.89 olarak gerek iç tutarlılığı gerekse test-tekrar test güvenilirliği yüksek bulunmuştur ($p < .001$) (Bulut, 1990).

2.6. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ) (Parental Attitude Research Instrument (PARI))

Schaefer ve Bell'in (1958) geliştirdiği ve Le Compte, Le Compte ve Özer'in (1978) uyarladığı bu ölçek, anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarını incelemektedir. Schaefer ve Bell (1958), değişik çocuk yetiştirme tutumu ölçeklerinden bazı maddeleri almış, bazılarını ise kendileri yazmıştır. Bu yolla her biri beşer maddelik 23 alt testten, 115 maddeden oluşan bir envanter ortaya çıkmıştır. Le Compte ve arkadaşları (1978) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve 115 maddenin anlaşılabilirliği saptanmıştır. Sonra bağımsız hakemler tarafından maddeler tekrar İngilizce'ye çevrilmiş ve anlam kaybı olmamasına dikkat edilmiştir. Ölçeğin Türkçe formu 10 kişilik bir anne grubuna uygulanmış ve maddelerin anlaşılmayan yönleri düzeltilmiştir. Türkçe'ye uyarlanmasında anlam kaybına neden olabilecek maddeler ölçekten çıkarılarak toplam madde sayısı 60 olarak saptanmıştır. Ebeveynler üzerinde denenen ölçeğin anlaşılmayan kısımları anlaşılır maddeler haline getirilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliği için üç farklı sosyo-ekonomik gruptan 179 annenin ölçek puanlarına uygulanan faktör analizi sonucu beş faktör ortaya çıkmıştır. Bunlar: "Aşırı koruyucu annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme, evlilik çatışması-geçimsizlik ve artık boyut ya da sıkı disiplin" dir (Le Compte ve ark.,1978).

"Aşırı koruyucu annelik" alt boyutu aşırı kontrol, müdahalecilik, çocuktan çalışan ve bağımlı olmasını isteme, annenin fedakârlığı ve çocuğun bunu anlaması gerekliliğine inanmayı içermektedir. Bu alt boyutun 16 maddesi vardır.

"Demokratik tutum ve eşitlik tanıma" alt boyutunda çocuğa eşit haklar tanıma, fikirlerini açıkça belirtmesini destekleme, onunla arkadaşlık etme ve birçok şeyi paylaşma konuları bulunmaktadır. Bu alt boyutun 9 maddesi vardır.

"Ev kadınlığı rolünü reddetme" alt boyutu çocuklarla uzun süre kalmaktan hoşlanmamak, sinirlilik, yeni doğan bebeğin bakımından korkmak gibi konular yer almaktadır. Bu alt boyutun 13 maddesi vardır.

"Evlilik çatışması-geçimsizlik" alt boyutu karı koca arasındaki anlaşmazlığı, çocuk yetiştirmedeki rolü, kocanın düşüncesizliği, anneye yardımcı olmayışı gibi konuları içermektedir. Bu alt boyutun 6 maddesi vardır.

“Artık boyut ya da sıkı disiplin” alt boyutu sıkı disipline inanma, çocuğu zorlama, anne babasının kesin hâkimiyetine inanma gibi konuları içermektedir. Bu alt boyutun 16 maddesi vardır (Le Compte ve ark.,1978)

Hiç uygun bulmuyorum 1, uygun değil 2, uygun 3, çok uygun 4 olarak puanlanmaktadır. Puanların yorumlanmasında her alt test toplam puanının yüksekliği, o boyutta yansıtılan tutumun onaylandığını göstermektedir. Tek istisna “Demokratik tutum ve eşitlik tanıma” boyutudur. Yani bu boyut dışındaki faktörlerde puan artışı, olumsuz ana baba tutumlarına işaret etmektedir. Ölçekte, 2., 29. ve 44. maddeler tersine kodlanmaktadır.

Ölçeğin Türkçe' ye uyarlanması Le Compte ve arkadaşları (1978) tarafından yapılmıştır. Faktörlerin test-tekrar test güvenilirliği 0.58 ile 0.88 arasında bulunmuştur (Öner, 2006).

Yapı geçerliği için yapılan bir çalışmada değişik sosyo-ekonomik düzeyler ile çocuk yetiştirme tutumu arasındaki ilişki irdelenmiştir. Yüz yetmiş dokuz annenin faktör puanlarının tek yönlü varyans analizi sonuçları şöyle olmuştur. Birinci faktörde (aşırı annelik) üç sosyo-ekonomik düzey birbirinden anlamlı bir farklılık göstermiştir. “Aşırı annelikte” en yüksek puanı alt sosyo-ekonomik düzey denekleri almıştır. Üçüncü ve dördüncü faktörlerde ise üst sosyo ekonomik düzey anneleri en yüksek puanları almıştır. Beşinci faktörde alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyler sırasıyla daha yüksek puanlar almışlar ve en düşük puanlar üst soyo-ekonomik düzey annelerinin olmuştur (Le Compte ve ark.,1978).

Küçük (1987) 160, 9. sınıf orta sosyo-ekonomik düzey öğrencisi, bunların anneleri ($N=152$) ve babalarından ($N=138$) oluşan örnekleme yaptığı bir çalışmada, ana babalara Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği’ni, bunların çocukları olan öğrencilere de tutum ölçeği olan Piers Harris’in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Durumluluk Sürekli Kaygı Envanteri, Money Problem Tarama Listesi ve Minnesota Danışma Envanterinin kimi alt ölçeklerini uygulayarak ailenin çocuk yetiştirme tutumuyla çocukların kişilik nitelikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada aşamalı bileşik regresyon tekniği ile aile tutumun, çocukların kişilik niteliklerini ne ölçüde yordadığına bakılmıştır. Araştırmanın denenceleri aile tutumunun bu yordayıcı gücünün var olduğu yönünde ifade edilmiş; elde edilen bulgular da denenceleri destekleyici nitelikte olmuştur.

Özellikle babanın demokratik tutumu; annenin ev kadınlığı rolünü reddetmesini algılayışı ve aile-içi çatışma ile ilgili algılayışı, çocukların psikolojik niteliklerini yordamada annenin tutumundan daha etkin olmuştur. Sonuç olarak, Küçük (1990) tarafından, bu ölçeğin 2. (demokratik tutum ve eşitlik tanıma), 3. (ev kadınlığı rolünü reddetme) ve 4. (geçimsizlik) alt ölçeklerinin yapı geçerliği desteklenmiştir.

3. İşlem

17.01.2012 tarihinde Ankara Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi Etik Kurulu'ndan, 11.09.2012 tarihinde ise Ege Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır ve 15.03.2013 tarihinde hedeflenen sayıya ulaşılmıştır.

Ankara Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniği'ne dikkatsizlik, aşırı hareketlilik, anneden ayrılamama, yalnız yatamama gibi korkular yaşama, sınavlarda aşırı heyecan duyma, topluluk içinde kendini ifade edememe, böyle durumlarda aşırı heyecanlanma, sinirlilik, kurallara veya büyüklere karşı gelme gibi şikâyetlerle ayaktan başvuran çocukların anne veya babalarına öncelikle çalışma hakkında bilgi verilmiş, onamları alınanlar çalışmaya davet edilmiştir. Sonrasında araştırmacı tarafından ÇDŞG-ŞY yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Buna göre anksiyete bozukluğu, duygudurum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşı gelme veya davranım bozukluğunu içeren herhangi bir psikiyatrik tanı alan çocukların ebeveynlerinde birinin genel bilgi alma formu, Okul Çağı Çocukları için Mizaç Envanteri, 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği, Aile Değerlendirme Ölçeği ile Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'ni doldurmaları istenmiştir. Yapılan görüşme yaklaşık bir saat ve testlerin tamamlanması 45-50 dakika sürmüştür. Ölçeklerin eksiksiz bir şekilde tamamlanması gerektiğinin altı çizilmiş, içten ve samimi bir şekilde doldurulan ölçeklerin bilimsel alanda yapılan çalışmalar için oldukça önemli olduğu anlatılmıştır.

4. İstatistiksel Analiz

İlk olarak veri temizlemesi yapılmıştır. Buna göre verileri toplama aşaması tamamlandıktan sonra, SPSS 21.0 paket programı kullanılarak tüm veriler madde

bazında hücrelere girilmiştir. Analizlere geçilmeden önce hücrelerde herhangi bir boş verinin (missing value) olup olmadığı kontrol edilmiştir. Bunun yanı sıra, verilerin analize uygunluğunun test edilmesi için, öncelikle frekans analizleri uygulanmış ve verilerin çok değişkenli analizlerin varsayımlarına ve dağılımlarına uyup uymadıkları sınanmıştır. Bu çalışma için toplam 160 katılımcıya ulaşılmıştır ancak anne-baba tutum ölçeğinin demokratik tutum değişkeni üzerinde dağılımda uç değerlere (outlier) sahip 2 katılımcı normalliği sağlamak amacıyla analiz dışı bırakılmıştır. Araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin tümü göz önüne alındığında uç değere sahip 1 katılımcı Mahalanobis ≤ 0.001 düzeyine göre tespit edilmiş ve analiz dışı bırakılmıştır. Böylelikle analizler 157 katılımcı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

İstatistik çalışmaları iki ayrı başlıkta yapılmıştır. İlk bölümde, çalışmada incelenen değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarına ayrı ayrı bakılmıştır. İkinci bölümde, içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarının, mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ve sosyo-demografik değişkenler tarafından ne derece yordandığını incelemek üzere regresyon analizi yapılmıştır. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği'nden (ÇDDL) (orijinali CBCL) elde edilen puanlara göre içe yönelim ve dışa yönelim sorunları bağımlı değişken, Çocuk Davranış Listesi (ÇDL), Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) ve Aile Hayatı ve Çocuk yetiştirm Tutumu Ölçeği'nin (AHÇYTÖ) alt boyutları da bağımsız değişken olarak analize alınmıştır. Son olarak ise önerilen modelin test edilmesi amacıyla yol analizi (path analysis) yapılmıştır. Çoklu regresyon analizinde her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerine doğrudan etkisi söz konusudur ancak bazı durumlarda, bağımlı değişken ile bağımsız değişken ya da değişkenler arasındaki doğrudan ilişkilerin yanı sıra dolaylı ilişkilerin varlığı da söz konusu olabilir. Bu durumda klasik regresyon analizi ve korelasyon analizi yetersiz kalmaktadır (Bal ve ark., 2000). Regresyon analizinin yetersiz kaldığı bu durumlar, “yol analizi” adı verilen istatistiksel tekniğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yol analizinde amaç, değişken grupları arasındaki nedensel ilişkilerin önemliliğini ve büyüklüğünü tahmin etmektir (Pek, 1999).

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin istatistiksel analizler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular üç ayrı başlık içinde ele alınmıştır. İlk olarak, değişkenlerin betimleyici istatistikleri ve değişkenler arasındaki ilişkilerden bahsedilmiştir. İkinci olarak varyans analizi ve çoklu regresyon analizlerine yer verilmiştir. Son olarak ise bazı modeller yol analizi ile test edilmiştir.

3.1. Betimleyici Analizler ve Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

3.1.2. Betimleyici İstatistikler

İçe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları ve toplam problem, mizaç özellikleri, çocuk yetiştirme tutumu ile aile işlevleri puanları ve hepsinin alt boyutlarına dair ağırlıklı ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem, Mizaç Özellikleri, Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Aile İşlevleri Puanlarına Dair Ağırlıklı Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Minimum	Maximum	Ort.	SS.
İçe yönelim sorunları	157	1.00	43.00	16.67	8.58
Anksiyete/Depresyon	157	1.00	21.00	9.08	4.43
Sosyal İçedönük/Depresyon	157	.00	14.00	4.25	3.13
Somatik yakınmalar	157	.00	16.00	3.34	3.13
Dışa yönelim sorunları	157	.00	44.00	14.73	9.49
Kurallara karşı gelme	157	.00	13.00	3.20	2.97
Saldırgan davranışlar	157	.00	32.00	11.53	7.03
Toplam problem	157	1.00	48.00	23.17	10.95
Sosyal Sorunlar	157	.00	19.00	6.64	3.99
Düşünce Sorunları	157	.00	11.00	3.23	2.78
Dikkat Sorunları	157	.00	18.00	8.01	4.40
Diğerleri	157	.00	13.00	5.28	2.95
Mizaç					
Olumsuz Tepkisellik	157	1.50	4.83	3.33	.72
Yaptığı İş Sürdürme	157	1.00	4.82	2.88	.88
Yaklaşma Kaçınma	157	1.00	4.67	2.85	.83
Aktivite	157	1.00	5.00	3.11	1.01
Aile işlevleri					
Problem çözme	157	1.00	3.50	1.92	.60
İletişim	157	1.00	3.78	1.94	.56
Roller	157	1.55	3.64	2.35	.39
Duygusal tepki verebilme	157	1.00	3.50	1.87	.58
Gereken İlgiyi Gösterme	157	1.71	3.43	2.53	.40
Davranış Kontrolü	157	1.44	3.78	2.43	.47
Genel Fonksiyonlar	157	1.00	3.58	1.97	.48
Çocuk yetiştirme tutumu					
Aşırı koruyuculuk	157	33.00	63.00	49.77	7.24
Demokratik Tutum	157	16.00	33.00	26.36	3.00
Ev kadınlığını reddetme	157	15.00	50.00	31.49	6.08
Evlilik çatışması	157	9.00	24.00	17.43	3.04
Artık boyut/Disiplin	157	25.00	59.00	39.92	6.81

3.1.3. Ölçeklerin Alt Boyutlarının Birbirleri ile Olan Korelasyonları

İçe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları ve toplam problem ile çocuğun mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumlarının boyutları arasındaki ilişkiyi görmek amacıyla ölçek puanlarının korelasyonları hesaplanmıştır. Ölçekler arasında $p<.05$ ve $p<.01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

3.1.3.1. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

İçe yönelim sorunları ile olumsuz tepkisellik ($r=.325$, $p<.01$) ve yaklaşma kaçınma mizaç özellikleri ($r=.429$, $p<.01$) arasında pozitif yönde ilişki bulunurken, yaptığı işi sürdürme ve aktivite mizaç özellikleri arasında ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde dışa yönelim sorunları ile olumsuz tepkisellik ($r=.538$, $p<.01$) ve aktivite mizaç özellikleri ($r=.514$, $p<.01$) arasında pozitif yönde ilişki bulunurken, yaptığı işi sürdürme ($r=-.443$, $p<.01$) ve yaklaşma kaçınma mizaç özellikleri ($r=-.200$, $p<.05$) arasında negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Toplam problem ile olumsuz tepkisellik ($r=.454$, $p<.01$) ve aktivite mizaç özelliği ($r=.476$, $p<.01$) arasında pozitif yönde ilişki bulunurken; yaptığı işi sürdürme mizaç özelliği arasında negatif yönde ilişki vardır ($r=-.539$, $p<.01$); yaklaşma kaçınma mizaç özelliği ile ilişki bulunamamıştır. Bu sonuçlara göre çocukların olumsuz tepkisellik ve yaklaşma kaçınma mizaç özelliklerindeki artış, içe yönelim sorunundaki artışı beraberinde getirmektedir. Buna karşılık çocukların olumsuz tepkisellik ve aktivite mizaç özelliklerinin artması; yaptığı işi sürdürme ve yaklaşma kaçınma mizaç özelliklerinin azalması, dışa yönelim sorunundaki artışı beraberinde getirmektedir. Son olarak çocukların olumsuz tepkisellik ve aktivite düzeylerindeki artış; yaptığı işi sürdürme mizaç özelliğinin ise azalması toplam problemdeki artışı beraberinde getirmektedir. İçe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları ve toplam problem ile çocuğun mizaç özellikleri arasındaki korelasyonlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem ile Çocuğun Mizaç Özellikleri Arasındaki Korelasyonlar

	Olumsuz tepkisellik	İşi sürdürme	Yaklaşma/kaçınma	Aktivite
1a İçe yönelim sorunları	.325**	.024	.429**	-.045
1b Dışa yönelim sorunları	.538**	-.443**	-.200*	.514**
1c Toplam problem	.454**	-.539**	-.090	.476**

* p<0.01 * p<0.05 Koyu ile gösterilenler 0.40 ve üstünü göstermektedir.

3.1.3.2. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Boyutları ile Aile Değerlendirme Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

İçe yönelim sorunları ile aile işlevlerinin alt boyutlarından problem çözme ($r=.165, p<.05$), iletişim ($r=.231, p<.01$), duygusal tepki verme ($r=.298, p<.01$) ve genel fonksiyonlar ($r=.225, p<.01$) arasında pozitif yönde; davranış kontrolü ($r=-.235, p<.01$) ile negatif yönde ilişki bulunurken, roller ve gereken ilgiyi gösterme ile ilişki bulunmamıştır. Aile işlevleri puanlarındaki artış, bu alanlardaki işlevselliğin azaldığını göstermektedir; dolayısıyla, anne-babalarının problem çözme, iletişim kurma ve sürdürme, duygusal tepki verme ve genel işlevsellik düzeyleri puanlarındaki artış, içe yönelim sorunlarındaki artışı beraberinde getirmektedir. Dışa yönelim sorunları ile aile işlevlerinin alt boyutlarından roller ($r=.279, p<.01$), duygusal tepki verme ($r=.262, p<.01$), gereken ilgiyi gösterme ($r=.258, p<.01$) ve davranış kontrolü ($r=.269, p<.01$) arasında pozitif yönde ilişki bulunurken; problem çözme, iletişim ve genel fonksiyonlar alt boyutları arasında ilişki bulunmamıştır. Aile işlevleri puanlarındaki artış, bu alanlardaki işlevselliğin azaldığını göstermektedir; dolayısıyla, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü puanlarındaki artış, dışa yönelim sorunlarındaki artışı beraberinde getirmektedir. Toplam problem ile roller ($r=.345, p<.01$), duygusal tepki verme ($r=.243, p<.01$), gereken ilgiyi gösterme ($r=.279, p<.01$) ve genel fonksiyonlar ($r=.198, p<.05$) arasında pozitif yönde ilişki bulunurken, problem çözme, iletişim ve davranış kontrolü alt boyutları arasında ilişki bulunmamıştır. Aile işlevleri puanlarındaki artış bu alanlardaki işlevselliğin azaldığını göstermektedir; dolayısıyla, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel fonksiyon puanlarındaki artış, toplam problemdeki artışı beraberinde getirmektedir. Özetle aile işlevleri bozuldukça içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problemde de artış görülmektedir. İçe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları ve toplam problem ile aile işlevleri arasındaki korelasyonlar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7:İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem ile Aile İşlevleri Arasındaki Korelasyonlar

	Problem çözme	İletişim	Roller	Duygusal tepki verme	Gereken ilgiyi gösterme	Davranış kontrolü	Genel fonksiyonlar
1a İçe yönelim sorunları	.165*	.231**	.146	.298**	.036	-.235**	.225**
1b Dışa yönelim sorunları	.083	.147	.279**	.262**	.258**	.269**	.132
1c Toplam problem	.133	.133	.345**	.243**	.279**	.144	.198*

** p<0.01 * p<0.05

3.1.3.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Boyutları ile Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

İçe yönelim sorunları ile çocuk yetiştirme tutumunun sadece aşırı koruyuculuk alt boyutu arasında pozitif yönde ilişki vardır ($r=.274, p<.01$). Buna göre anne babaların aşırı koruyucu davranışlarındaki artış, içe yönelim sorunlarındaki artışı beraberinde getirmektedir. Dışa yönelim sorunları ile aşırı koruyuculuk ($r=.176, p<.05$), ev kadınlığını reddetme ($r=.182, p<.05$) ve artık boyut/disiplin arasında pozitif yönde ilişki vardır ($r=.235, p<.01$). Buna göre, anne babaların aşırı koruyuculuk, ev kadınlığını reddetme ve artık boyut/disiplin özelliklerindeki artış, dışa yönelim sorunlarındaki artışı beraberinde getirmektedir. Toplam problem ile aşırı koruyuculuk ($r=.195, p<.05$) ve artık boyut /disiplin boyutları arasında pozitif yönde ilişki vardır ($r=.178, p<.05$). Buna göre aşırı koruyuculuk ve artık boyut /disiplin özelliklerindeki artış, toplam problemdeki artışı beraberinde getirmektedir. İçe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları ve toplam problem ile çocuk yetiştirme tutumu arasındaki korelasyonlar Tablo 8’de gösterilmiştir. Bütün değişkenlerin birbiri ile olan korelasyonları ise Tablo 9’da verilmiştir.

3.2. Çok Değişkenli Varyans Analizleri

3.2.1. Çok Değişkenli Varyans Analizleri

Çocuğa ve aileye ilişkin bazı özelliklerin, ölçeklerin boyutları üzerinde etkili olup olmadığına, uygulanan çok değişkenli varyans analizleri ile bakılmıştır. Tek yönlü çok değişkenli varyans analizinde, 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği, Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği’nin alt boyutları bağımlı değişkenler olarak yer almıştır. Bağımsız değişken olarak cinsiyet, anne babanın psikiyatrik tedavi alma durumu, çocuğun fiziksel istismara maruz kalması ve ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşaması ele alınmıştır.

Tablo 8:İçe Yönelim Sorunları, Dışa Yönelim Sorunları ve Toplam Problem ile Çocuk Yetiştirme Tutumu Arasındaki Korelasyonlar

	Aşırı koruyuculuk	Demokratik tutum	Ev kadınlığını reddetme	Evlilik çatışması	Artık boyut / disiplin
1a İçe yönelim sorunları	.274**	-.112	.006	-.004	.080
1b Dışa yönelim sorunları	.176*	-.128	.182*	.097	.235**
1c Toplam problem	.195*	-.117	.137	.107	.178*
** p<0.01 *p<0.05					

Tablo 9:İçe yönelim/Dışa Yönelim Sorunları, Çocuğun Mizaç Özellikleri, Aile İşlevleri ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki Korelasyonlar

	1a	1b	1c	2a	2b	2c	2d	3a	3b	3c	3d	3e	3f	3g	4a	4b	4c	4d	4e
1a İçe yönelim	-																		
1b Dışa yönelim	.204*	-																	
1c Toplam problem	.396**	.749**	-																
2a Olumsuz tepkisellik	.325**	.538**	.454**	-															
2b İşi sürdürme	.024	-.443**	-.539**	-.276**	-														
2c Yaklaşma/kaçınma	.424**	-.200**	-.090	.035	.133	-													
2d Aktivite	-.045	.514**	.476**	.344**	-.482**	-.180*	-												
3a Problem çözme	.165*	.083	.133	.075	-.019	.033	-.053	-											
3b İletişim	.231**	.147	.133	.073	.000	.141	-.014	.616**	-										
3c Roller	.146	.279**	.345**	.161*	-.159*	-.019	.177*	.451**	.523**	-									
3d Duygusal tepki verme	.298**	.262**	.243**	.185*	-.038	.039	.068	.449**	.701**	.535**	-								
3e Gereken ilgi gösterme	.036	.258**	.279**	.145	-.270**	-.085	.182*	.053	.190*	.170*	.263**	-							
3f Davranış kontrolü	-.235**	.269**	.144	.072	-.202*	-.166*	.168*	.188*	.180*	.133	.155	.226**	-						
3g Genel fonksiyonlar	.225**	.132	.198*	.140	-.020	.072	-.070	.621**	.706**	.511**	.629**	.191*	.191*	-					
4a Aşırı koruyuculuk	.274**	.176*	.195*	.057	-.038	.089	.211**	.001	.297**	.187*	.242**	.095	.044	.127	-				
4b Demokratik tutum	-.112	-.123	-.117	-.059	.052	-.068	.050	-.245**	-.306**	-.362**	-.331**	-.096	-.182*	-.384**	-.051	-			
4c Ev kadınılığını reddetme	.006	.182	.137	.170*	-.079	.060	.147	.226**	.391**	.387**	.380**	.169*	.209**	.329**	.366**	-.249**	-		
4d Evlilik çatışması	-.004	.097	.107	.064	-.037	-.099	.206**	.097	.340**	.367**	.375**	.208**	.200*	.320**	.490**	-.166*	.440**	-	
4e Artık boyut/disiplin	.080	.235**	.178*	.044	-.106	.005	.195*	.075	.334**	.257**	.325**	.152	.221**	.236**	.667**	-.265**	.562**	.498**	-

** p<0.01 * p<0.05

Koyu ile gösterilenler 0.40 ve üstünü göstermektedir.

3.2.1.1. Cinsiyet İle 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi

Cinsiyetin bağımsız değişken, 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problemler alt boyutlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 10: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:

	λ	F	df	p	η^2
Etki	0.84	9.77	3	0.000	0.161

Wilks ölçütleri kullanılarak yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi sonucunda, CBCL (6/18)'nin alt boyutları üzerinde (içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problem) cinsiyetin anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (Wilks Lambda değeri, F değeri, serbestlik derecesi ve anlamlılık için Tablo 10'a bakınız). MANOVA'da görülen cinsiyet ana (temel) etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için bir dizi ANOVA analizi yapılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine Tablo 11'den bakılabilir.

Tablo 11: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Cinsiyete göre Karşılaştırılması:

	Kız			Erkek		
	N	Ort.	ss	N	Ort.	ss
İçe yönelim	65	18.90	7.71	92	15.11	8.85
Dışa yönelim	65	11.52	9.09	92	17.00	9.16
Toplam problem	65	21.35	12.32	92	24.46	9.73

Tablo 12’de görüldüğü gibi içe yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 7.733, p < .05$). Buna göre bu içe yönelim sorunları açısından kızların puan ortalamaları ($ort=18,90$), erkeklerin puan ortalamalarından ($ort=15,11$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yani erkeklere göre, kızların içe yönelim sorunları anlamlı olarak daha fazladır.

Dışa yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1,157) = 13.711, p < 0.001$). Erkeklerin puan ortalamaları ($ort=17,00$), kızların puan ortalamalarından ($ort=11,5231$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yani kızlara göre, erkeklerin dışa yönelim sorunları anlamlı olarak daha fazladır.

Toplam problem bağımlı değişkeni üzerinde, cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1,157) = 3.100, p < 0.05$). Erkeklerin puan ortalamaları ($ort=24,46$), kızların puan ortalamalarından ($ort=21,35$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yani kızlara göre, erkeklerin toplam problemleri anlamlı olarak daha fazladır.

Tablo 12: Cinsiyet Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Ort. kareler	F	p	η^2
Cinsiyet	İçe yönelim	545.27	1	545.27	7.733	.006	.048
	Dışa yönelim	1142.55	1	1142.55	13.711	.000	.081
	Toplam problem	366.67	1	366.67	3.100	.080	.020

3.2.1.2. Anne Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumu ile 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği’nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi

Anne-babanın psikiyatrik tedavi alma durumu (var/yok) bağımsız değişken, 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği’nin içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problemler alt boyutlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 13: Anne Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumu için MANOVA Sonucu:

	λ	F	df	p	η^2
Etki	0.95	2.54	3	0.58	0.47

Wilks ölçütleri kullanılarak yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi sonucunda, CBCL (6/18)'nin alt boyutları üzerinde (içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problem) anne-babanın psikiyatrik tedavi alma durumunun anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (Wilks Lambda değeri, F değeri, serbestlik derecesi ve anlamlılık için Tablo 13'e bakınız). MANOVA'da görülen anne babanın psikiyatrik tedavi alma durumunun ana etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için bir dizi ANOVA analizi yapılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine Tablo 14'den bakılabilir.

Tablo 14: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Anne-Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumuna göre Karşılaştırılması:

	Anne-babası psikiyatrik tedavi alan			Anne-babası psikiyatrik tedavi almayan		
	N	Ort.	ss	N	Ort.	ss
İçe yönelim	55	18.94	8.39	102	15.45	8.46
Dışa yönelim	55	14.05	8.37	102	15.10	10.07
Toplam problem	55	23.58	11.41	102	22.95	10.74

Tablo 15'te görüldüğü gibi içe yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, anne-babanın psikiyatrik tedavi alma durumunun ana etkisi anlamlıdır ($F(1,157) = 6.127$, $p < .05$). Buna göre içe yönelim sorunları açısından psikiyatrik tedavi alanların puan ortalamaları ($ort = 18.94$), tedavi almayanların puan ortalamalarından ($ort = 15.45$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bir başka değişle, anne-babası psikiyatrik tedavi

alan çocukların içe yönelim sorunları, anne-babası psikiyatrik tedavi almayanlardan anlamlı düzeyde daha fazladır.

Dışa yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, anne-babanın psikiyatrik tedavi alma durumunun ana etkisi anlamlı değildir ($F(1,157)=0.430, p>.05$). Aynı şekilde toplam problem bağımlı değişkeni üzerinde, anne-babanın psikiyatrik tedavi alma durumunun ana etkisi anlamlı değildir ($F(1,157)=0.118, p>.05$).

Tablo 15: Anne-Babanın Psikiyatrik Tedavi Alma Durumu Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Ort. kareler	F	p	η^2
Anne-babanın psikiyatrik tedavi alma durumu	İçe yönelim	436.34	1	436.34	6.13	.014	0.038
	Dışa yönelim	38.91	1	38.91	.43	.513	0.003
	Toplam problem	14.22	1	14.22	.12	.732	0.001

3.2.1.3. Fiziksel İstismara Maruz Kalma ile 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi

Çocuğun fiziksel istismara maruz kalma durumu (var/yok) bağımsız değişken, 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problemler alt boyutlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 16: Çocuğun Fiziksel İstismara Maruz Kalma Değişkeni için MANOVA Sonucu:

	λ	F	df	p	η^2
Etki	0.93	4.05	3	0.008	0.074

Wilks ölçütleri kullanılarak yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi sonucunda, CBCL (6/18)'nin alt boyutları üzerinde (içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problem) çocuğun fiziksel istismara maruz kalma durumunun anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (Wilks Lambda değeri, F değeri, serbestlik derecesi ve anlamlılık için Tablo 16'ya bakınız). MANOVA'da görülen fiziksel istismara maruz kalma durumunun ana etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için bir dizi ANOVA analizi yapılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine Tablo 17'den bakılabilir.

Tablo 17: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Çocuğun Fiziksel İstismara Maruz Kalma Durumuna göre Karşılaştırılması:

	Fiziksel istismar var			Fiziksel istismar yok		
	N	$Ort.$	ss	N	$Ort.$	ss
İçe yönelim	40	15.32	9.82	117	17.14	8.10
Dışa yönelim	40	17.72	11.21	117	13.71	8.65
Toplam problem	40	23.45	11.94	117	23.07	10.64

Tablo 18'de görüldüğü gibi içe yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, çocuğun fiziksel istismara maruz kalma durumunun ana etkisi anlamlı değildir ($F(1, 157) = 1.33$, $p > .05$).

Dışa yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, çocuğun fiziksel istismara maruz kalma durumunun ana etkisi anlamlıdır ($F(1,157) = 5.49$, $p < .05$). Buna göre dışa yönelim sorunları açısından fiziksel istismara maruz kalanların puan ortalamaları ($ort=17.72$), fiziksel istismara maruz kalmayanların puan ortalamalarından ($ort=13.71$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bir başka deyişle, fiziksel istismara maruz kalan

çocukların dışa yönelim sorunları, fiziksel istismara maruz kalmayanlardan anlamlı düzeyde daha fazladır.

Toplam problem bağımlı değişkeni üzerinde, çocuğun fiziksel istismara maruz kalma durumunun ana etkisi anlamlı değildir ($F(1, 157) = 0.03, p > .05$).

Tablo 18: Çocuğun Fiziksel İstismara Maruz Kalma Durumu Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Ort. kareler	F	P	η^2
Fiziksel istismara maruz kalma	İçe yönelim	97.85	1	97.85	1.33	0.25	0.009
	Dışa yönelim	480.67	1	480.67	5.49	0.02	0.034
	Toplam problem	4.15	1	4.15	0.03	0.85	0.000

3.2.1.4. Ailenin Son 6 Ayr Stresli Yaşam Olayı Yaşaması ile 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi

Ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşama durumu (var/yok) bağımsız değişken, 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problemler alt boyutlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 19: Ailenin Son 6 Aydır Stresli Yaşam Olayı Yaşama Değişkeni için MANOVA Sonucu:

	λ	F	df	p	η^2
Etki	0.91	5.24	3	0.002	0.093

Wilks ölçütleri kullanılarak yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi sonucunda, CBCL (6/18)'nin alt boyutları üzerinde (içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problem) ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşama durumunun anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (Wilks Lambda değeri, F değeri, serbestlik derecesi ve anlamlılık için Tablo 19'a bakınız). MANOVA'da görülen stresli bir olaya maruz kalma durumunun ana etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için bir dizi ANOVA analizi yapılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine Tablo 20'den bakılabilir.

Tablo 20: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (CBCL 6/18) Ailenin Son 6 Aydır Stresli Yaşam Olayı Yaşama Durumuna göre Karşılaştırılması:

	Son 6 aydır stresli yaşam olayı var			Son 6 aydır stresli yaşam olayı yok		
	N	$Ort.$	ss	N	$Ort.$	ss
İçe yönelim	38	20.89	7.48	119	15.33	8.49
Dışa yönelim	38	16.31	9.13	119	14.23	9.59
Toplam problem	38	27.21	10.61	119	21.88	10.78

Tablo 21'de görüldüğü gibi içe yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşama durumunun ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 13.07$, $p < .001$). Buna göre içe yönelim sorunları açısından stresli yaşam olayı yaşayanların puan ortalamaları ($ort = 20.89$), stresli yaşam olayı yaşamayanların puan ortalamalarından ($ort = 15.33$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bir başka deyişle,

stresli yaşam olayı yaşayan çocukların içe yönelim sorunları, stresli yaşam olayı yaşamayanlardan anlamlı olarak daha fazladır.

Dışa yönelim bağımlı değişkeni üzerinde, ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşama durumunun ana etkisi anlamlı değildir ($F(1, 157) = 1.398, p > .05$).

Toplam problem bağımlı değişkeni üzerinde, ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşama durumunun ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 7.088, p < .01$). Buna göre toplam problem sorunları açısından stresli yaşam olayı yaşayanların puan ortalamaları ($ort=27.21$), stresli yaşam olayı yaşamayanların puan ortalamalarından ($ort=21.88$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bir başka değişle, stresli yaşam olayı yaşayan çocukların toplam problemleri, stresli yaşam olayı yaşamayanlardan anlamlı olarak daha fazladır.

Tablo 21: Ailenin Son 6 Aydır Stresli Yaşam Olayı Yaşama Durumu Açısından Her Bir 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL 6/18) Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Ort. kareler	F	p	η^2
Stresli yaşam olayı	İçe Yönelim	892.64	1	892.64	13.07	.000	.078
	Dışa yönelim	125.68	1	125.68	1.40	.239	.009
	Toplam problem	817.69	1	817.69	7.09	.009	.044

3.2.1.5. Cinsiyet ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin (OÇÇMÖ) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi

Cinsiyetin bağımsız değişken, Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin alt olumsuz tepkisellik, işi sürdürme, yaklaşma kaçınma ve aktivite alt boyutlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 22: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:

	Λ	F	df	p	η^2
Etki	.90	4.18	4	0.003	0.099

Wilks ölçütleri kullanılarak yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi sonucunda. OÇÇMÖ'nin alt boyutları üzerinde (olumsuz tepkisellik, işi sürdürme, yaklaşma kaçınma ve aktivite) cinsiyetin anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (Wilks Lambda değeri, F değeri, serbestlik derecesi ve anlamlılık için Tablo 22'ye bakınız). MANOVA'da görülen cinsiyet ana etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için bir dizi ANOVA analizi yapılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine Tablo 23'ten bakılabilir.

Tablo 23: Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin (OÇÇMÖ) Alt Boyutlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması:

	Kız			Erkek		
	N	$Ort.$	ss	N	$Ort.$	ss
Olumsuz tepkisellik	65	3.27	.74	92	3.37	.69
İşi sürdürme	65	3.09	.98	92	2.73	.77
Yaklaşma kaçınma	65	3.02	.85	92	2.74	.80
Aktivite	65	2.77	1.00	92	3.35	.96

Tablo 24'te görüldüğü gibi Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin olumsuz tepkisellik alt boyutunda, cinsiyet ana etkisi anlamlı değildir ($F(1, 157) = 0.886, p > .05$). İşi sürdürme alt boyutunda cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 6.432, p < .01$). Buna göre bu boyutta kızların puan ortalamaları ($ort = 3.09$) erkeklerin puan

ortalamlarından ($ort=2.73$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yaklaşma kaçınma alt boyutunda, cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 4.556, p < .05$). Buna göre bu boyutta kızların puan ortalamaları ($ort=3.02$) erkeklerin puan ortalamalarına göre ($ort=2.74$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Aktivite alt boyutunda, cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 13.454, p < .001$). Buna göre bu boyutta erkeklerin puan ortalamaları ($ort=3.35$) kızların puan ortalamalarına göre ($ort=2.77$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bir başka değişle, erkeklerle karşılaştırıldığında, kızlar anlamlı olarak daha fazla yaptıkları işi devam ettirebilmektedir; yeni ve yabancı ortamlardan daha fazla kaçınmaktadır. Kızlarla karşılaştırıldığında, erkeklerin aktivite düzeyi anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 24: Cinsiyet Açısından Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin (OÇÇMÖ) Her Bir Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Ort. kareler	F	p	η^2
Cinsiyet							
	Olumsuz tepkisellik	.45	1	.45	.89	.348	.006
	İş sürdürme	4.80	1	4.80	6.43	.012	.040
	Yaklaşma kaçınma	3.09	1	3.09	4.56	.034	.029
	Aktivite	12.84	1	12.84	13.45	.000	.080

3.2.1.6. Cinsiyet ile Aile Değerlendirme Ölçeği'nin (ADÖ) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi

Cinsiyetin bağımsız değişken, Aile Değerlendirme Ölçeği'nin problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt boyutlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 25: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:

	λ	F	df	p	η^2
Etki	.90	2.33	7	0.028	0.099

Wilks ölçütleri kullanılarak yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi sonucunda. ADÖ'nün alt boyutları üzerinde (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar) cinsiyetin anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (Wilks Lambda değeri, F değeri, serbestlik derecesi ve anlamlılık için Tablo 25'e bakınız). MANOVA'da görülen cinsiyet ana etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için bir dizi ANOVA analizi yapılmıştır. Analizde kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine Tablo 26'dan bakılabilir.

Tablo 26: Aile Değerlendirme Ölçeği'nin (ADÖ) Alt Boyutlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması:

	Kız			Erkek		
	N	Ort.	ss.	N	Ort.	ss
Problem çözme	65	1.95	.61	92	1.90	.59
İletişim	65	1.95	.60	92	1.93	.53
Roller	65	2.32	.42	92	2.36	.37
Duygusal tepki verme	65	1.86	.63	92	1.88	.55
Gereken ilgiyi gösterme	65	2.48	.38	92	2.56	.41
Davranış kontrolü	65	2.27	.39	92	2.55	.50
Genel fonksiyonlar	65	1.98	.49	92	1.97	.49

Tablo 27'de görüldüğü gibi Aile Değerlendirme Ölçeği'nin davranış kontrolü alt boyutunda cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 13.906, p < .001$). Buna göre bu boyutta erkeklerin puan ortalamaları ($ort = 2.55$) kızların puan ortalamalarına göre ($ort = 2.27$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bir başka değişle, kız çocuklarının anne babaları ile karşılaştırıldığında, erkek çocuklarının anne babaları davranış kontrolünde daha çok sorun yaşamaktadır.

Ancak problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme ve genel fonksiyonlar alt boyutunda, yani davranış kontrolü dışındaki hiçbir boyutta cinsiyet ana etkisi anlamlı bulunmamıştır (sırasıyla ($F(1, 157)=0.314, p>.05$; $F(1, 157)=0.053, p>.05$; $F(1, 157)=0.273, p>.05$; $F(1, 157)=0.071, p>.05$; $F(1, 157)=1.602, p>.05$; $F(1, 157)=0.030, p>.05$).

Tablo 27: Cinsiyet Açısından Aile Değerlendirme Ölçeği'nin (ADÖ) Her Bir Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Ort. Kareler	F	p	η^2
Cinsiyet							
	Problem çözme	.113	1	.113	.314	.576	.002
	İletişim	.017	1	.017	.053	.818	.000
	Roller	.042	1	.042	.273	.602	.002
	Duygusal tepki verme	.024	1	.024	.071	.791	.000
	Gereken ilgiyi gösterme	.253	1	.253	1.60	.207	.010
	Davranış kontrolü	2.887	1	2.887	13.91	.000	.082
	Genel fonksiyonlar	.007	1	.007	.030	.862	.000

3.2.1.7. Cinsiyet ile Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin (AHÇYTÖ) Alt Boyutları Arasındaki Çok Değişkenli Varyans Analizi

Cinsiyetin bağımsız değişken, Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin aşırı koruyuculuk, demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme, evlilik çatışması ve artık boyut/disiplin alt boyutlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 28: Cinsiyet Değişkeni için MANOVA Sonucu:

	λ	F	df	p	η^2
Etki	.91	2.84	5	.018	.086

Wilks ölçütleri kullanılarak yapılan tek yönlü çok değişkenli varyans analizi sonucunda. AHÇYTÖ'nün alt boyutları üzerinde (aşırı koruyuculuk, demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme, evlilik çatışması ve artık boyut / disiplin) cinsiyetin anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir (Wilks Lambda değeri, F değeri, serbestlik derecesi ve anlamlılık için Tablo 28'e bakınız). MANOVA'da görülen cinsiyet ana etkisinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için bir dizi ANOVA analizi yapılmıştır.

Analizde kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine Tablo 29'dan bakılabilir.

Tablo 29: Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin (AHÇYTÖ) Alt Boyutlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması:

	Kız			Erkek		
	N	Ort.	ss	N	Ort.	ss
Aşırı koruyuculuk	65	49.77	8.15	92	49.77	6.57
Demokratik tutum	65	26.58	3.27	92	26.19	2.80
Ev kadınlığını reddetme	65	30.58	6.42	92	32.13	5.77
Evlilik çatışması	65	16.88	3.11	92	17.81	2.94
Artık boyut /disiplin	65	38.29	7.14	92	41.08	6.36

Tablo 30'da görüldüğü gibi Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin artık boyut disiplin alt boyutunda cinsiyet ana etkisi anlamlıdır ($F(1, 157) = 6.585$, $p < .05$). Buna göre bu boyutta erkeklerin puan ortalamaları ($ort = 41.08$) kızların puan

ortalamlarına göre ($ort=38.29$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bir başka deyişle, kız çocuklarının anne babaları ile karşılaştırıldığında, erkek çocuklarının anne babaları artık boyut/disiplin alanında daha çok sorun yaşamaktadır.

Ancak aşırı koruyuculuk, demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması alt boyutlarında yani artık boyut/ disiplin alt boyutu dışındaki hiçbir boyutta cinsiyet ana etkisi anlamlı bulunmamıştır (sırasıyla ($F(1,157)=0.000, p>.05$; $F(1,157)=0.638, p>.05$; $F(1,157)=2.489, p>.05$; $F(1,157)=3.695, p>.05$).

Tablo 30: Cinsiyet Açısından Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin Her Bir Alt Boyutunun MANOVA Bulguları:

Kaynak	Bağımlı değişken	Kareler toplamı	sd	Ort. kareler	F	p	η^2
Cinsiyet							
	Aşırı koruyuculuk	.000	1	.000	.000	.998	.000
	Demokratik tutum	5.76	1	5.76	.638	.426	.004
	Ev kadınlığını reddetme	91.01	1	91.01	2.49	.117	.016
	Evlilik çatışması	33.53	1	33.53	3.69	.056	.023
	Artık boyut/disiplin	295.17	1	295.17	6.58	.011	.041

3.3. Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi

Çocuğun mizacı, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumunun ve bazı sosyodemografik özelliklerin içe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları ve toplam problemleri yordadığı varsayılmış ve bu araştırma sorusundan yola çıkarak hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır ve üç ayrı regresyon analizi yürütülmüştür. Analizde içe yönelim sorunları, dışa yönelim sorunları ve toplam problemler bağımlı değişken, çocuğun ve ailenin bireysel ve çevresel özellikleri (cinsiyet, anne babanın psikiyatrik tedavi alma durumu, çocuğun fiziksel istismara maruz kalması, ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşaması), mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme

tutumu özellikleri ise bağımsız değişken olarak analize girilmiştir. Bağımsız değişken olarak hep aynı değişken grubu kullanılmıştır. Yordayıcı değişkenler analize üç blokta girilmiştir. İlk blokta sosyodemografik değişkenler girilmiştir; ikinci blokta çocuğun mizaç özelliklerini ölçen ÇÇMÖ'nin alt boyutları, üçüncü blokta ise ailenin özellikleri ile ilgili ADÖ ve AHÇYÖ'nin alt boyutları girilmiştir. İkinci ve üçüncü blokta girilen değişkenler aşamalı (stepwise) yöntem ile analize dahil edilmiştir. Böylece üç blokta yirmi yordayıcı değişkenin bulunduğu üç ayrı regresyon analizi yürütülmüştür. Bunun özeti Tablo 31'de gösterilmiştir.

Tablo 31: Regresyon Denklemlerinde Kullanılan Değişkenler

Blok	Yordayıcı değişkenler	Metot
1	Çocuğun cinsiyeti ve ailenin çevresel değişkenleri	Enter
2	Çocuğun mizaç özellikleri	Stepwise
3	Aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumu özellikleri	Stepwise

3.3.1. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre İçe Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problemle İlişkili Değişkenler

3.3.1.1. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) göre İçe Yönelim Sorunları ile İlişkili Değişkenler

Sosyodemografik özelliklerin olası etkisini kontrol altına almak için ilk blokta çocuğun cinsiyeti ve ailenin bazı çevresel özellikleri enter metodu ile analize girilmiştir. Bağımlı değişken içe yönelim sorunları ile istatistiksel olarak anlamlı bulunan sosyodemografik değişkenler kontrol edildikten sonra, ikinci blokta çocuğun mizaç özellikleri (olumsuz tepkisellik, yaklaşma kaçınma, işi sürdürebilme, aktivite) üçüncü blokta ise aile işlevleri (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) ve çocuk yetiştirme tutumları (aşırı koruyuculuk, demokratik tutumu, ev kadınlığını reddetme, evlilik çatışması ve artık boyut /disiplin) aşamalı (stepwise) metodu ile denkleme girilmiştir.

Tablo 32'de görüldüğü gibi ilk sırada denkleme blok halinde girilen sosyodemografik değişkenlerin birlikte yordayıcı gücü vardır ve bu değişkenlerin hepsi

varyansın %12'sini açıklamaktadır [$F_{reg}(4,152)=4.975, p<.01$]. Cinsiyet ve aile içindeki olumsuz olayların yordamaya bağımsız katkısı olduğu da görülmektedir. Buna göre cinsiyetin içe yönelim sorunuyla anlamlı bir ilişkisi vardır [$\beta=0.156, t(156)=-1.99, p<.05$]; son 6 aydır değişim veya sorun yaşamanın içe yönelim sorunuyla anlamlı bir ilişkisi vardır [$\beta=0.206, t(156)=2.500, p<.05$].

İkinci blokta mizaç özellikleri aşamalı (stepwise) yöntem ile analizi girilmiştir. Buna göre denkleme ilk olarak yaklaşma kaçınma mizaç özelliği girmiştir ve bu mizaç özelliğinin yüksek düzeyde olması [$\beta=.399, t(156)=5.579, p<.001$] içe yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca sosyodemografik değişkenlerle birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu görülmektedir [$R^2=.27, F_{reg}(5,151)=10.993, p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,151)=31.12, p<.001$].

Bundan sonra ise olumsuz tepkisellik mizaç özelliğinin yüksek düzeyde olması [$\beta=.299, t(156)=4.426, p<.001$] içe yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler ve yaklaşma kaçınma mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.35, F_{reg}(6,150)=13.553, p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,150)=19.59, p<.001$].

Üçüncü blokta denkleme ilk olarak ailenin duygusal tepki verme değişkeninin girdiği görülmüştür ve bu değişkenin yüksek düzeyde olması [$\beta=.244, t(156)=3.689, p<.001$] içe yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler, yaklaşma kaçınma ve olumsuz tepkisellik mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.41, F_{reg}(7,149)=14.538, p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,149)=13.61, p<.001$].

Bunun ardından aşırı koruyuculuk özelliğinin yüksek düzeyde olması [$\beta=.165, t(156)=-3.451, p<.01$] içe yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler, yaklaşma kaçınma, olumsuz tepkisellik mizaç

özelliği ve ailenin duygusal tepki verme özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.43$, $F_{reg}(8,148)=14.017$, $p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$(F_{değişim}(1,148)=6.57$, $p<.05$].

Sonrasında ise ev kadınlığını reddetme özelliğinin düşük düzeyde olması [$\beta=-.240$, $t(156)=2.563$, $p<.05$] içe yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler, yaklaşma kaçınma, olumsuz tepkisellik mizaç özelliği, ailenin duygusal tepki verme özelliği ve aşırı koruyuculuk özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.47$, $F_{reg}(9,147)=14.702$, $p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$(F_{değişim}(1,147)=11.91$, $p<.01$].

Denkleme en son giren davranış kontrolü özelliğinin düşük düzeyde olması [$\beta=-.141$, $t(156)=-2.058$, $p<.05$] içe yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler, yaklaşma kaçınma, olumsuz tepkisellik mizaç özelliği, ailenin duygusal tepki verme özelliği, aşırı koruyuculuk ve ev kadınlığını reddetme özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.49$, $F_{reg}(10,146)=13.947$, $p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$(F_{değişim}(1,146)=4.24$, $p<.05$].

Tablo 32: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların İçe Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
İçe yönelim								
1. adım	Cinsiyet			.159	1.99			
	İstismar			-.044	-.574			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.103	1.26			
	Değişim	.12	.092	.206	2.50	4.97	.12	4.97
2.adım	Cinsiyet			.091	1.24			
	İstismar			-.055	-.78			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.041	.54			
	Değişim			.225	2.99			
	Yaklaşma kaçınma	.27	.24	.399	5.58	10.99	.15	31.12
3.adım	Cinsiyet			.126	1.82			
	İstismar			-.083	-1.24			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.042	.597			
	Değişim			.165	2.28			
	Yaklaşma kaçınma			.384	5.69			
	Olumsuz tepkisellik	.35	.33	.299	4.43	13.55	.08	19.59
4.adım	Cinsiyet			.133	2.00			
	İstismar			-.123	-1.88			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.066	.96			
	Değişim			.122	1.73			
	Yaklaşma kaçınma			.373	5.73			
	Olumsuz tepkisellik			.264	4.03			
	Duygusal tepki verme	.41	.38	.244	3.69	14.54	.05	13.61
5.adım	Cinsiyet			.138	2.11			
	İstismar			-.120	-1.87			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.068	1.02			
	Değişim			.107	1.54			
	Yaklaşma kaçınma			.359	5.61			
	Olumsuz tepkisellik			.265	4.12			
	Duygusal tepki verme			.206	3.10			
	Aşırı koruyuculuk	.43	.40	.165	2.56	14.02	.02	6.57
6.adım	Cinsiyet			.107	1.68			
	İstismar			-.107	-1.73			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.054	.83			
	Değişim			.129	1.91			
	Yaklaşma kaçınma			.371	5.99			
	Olumsuz tepkisellik			.283	4.54			
	Duygusal tepki verme			.271	4.05			
	Aşırı koruyuculuk			.233	3.57			
	Ev kadınlığını reddetme	.47	.44	-.240	-3.45	14.70	.04	11.91

Tablo 32: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) göre Çocukların İçe Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi (Devam)

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
İçe yönelim								
7.adım	Cinsiyet			.080	1.25			
	İstismar			-.063	-.97			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.067	1.04			
	Değişim			.110	1.64			
	Yaklaşma kaçınma			.349	5.62			
	Olumsuz tepkisellik			.285	4.63			
	Duygusal tepki verme			.280	4.23			
	Aşırı koruyuculuk			.232	3.60			
	Ev kadınlığını reddetme			-.218	-3.14			
	Davranış kontrolü	.49	.45	-.141	-2.06	13.95	.01	4.24

Sonuç olarak bu on değişken içe yönelim sorunlarındaki varyansın %49'unu açıklamaktadır. Buna göre kız olmak, aile içinde son 6 ay içinde bir değişim veya sorun olması, olumsuz tepkisellik düzeyinin yüksek olması yani daha çok negatif duyguları sergileme, yaklaşma kaçınma özelliğinin yüksek olması yani yeni ortam ya da insanlardan kaçınma; ailenin uygun bir şekilde duygusal tepki verme becerisinin ve davranış kontrolü olmaması yani ailenin bu konularda işlevselliğinin düşük olması, bunun yanı sıra aşırı koruyucu ebeveynlik uygulaması ve annenin ev kadınlığını reddetmemesi içe yönelim sorunlarını yordamaktadır.

Tablo 33'te 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) göre çocukların içe yönelim sorunlarını yordayan değişkenlerin hiyerarşik regresyon analizi özeti verilmiştir.

Tablo 33: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların İçe Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi Özeti

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
İçe yönelim								
1.blok	Cinsiyet			.159	1.99			
	İstismar			-.044	-.574			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.103	1.26			
	Değişim	.12	.092	.206	2.50	4.97	.12	4.97
2.blok	Yaklaşma kaçınma	.27	.24	.399	5.58	10.99	.15	31.12
	Olumsuz tepkisellik	.35	.33	.299	4.43	13.55	.08	19.59
3.blok	Duygusal tepki verme	.41	.38	.244	3.69	14.54	.05	13.61
	Aşırı koruyuculuk	.43	.40	.165	2.56	14.02	.02	6.57
	Ev kadınlığını reddetme	.47	.44	-.240	-3.45	14.70	.04	11.91
	Davranış kontrolü	.49	.45	-.141	-2.06	13.95	.01	4.24

3.3.1.2. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'ne (CBCL/6-18) göre Dışa Yönelim Sorunları ile İlişkili Faktörler

Sosyo-demografik özelliklerin olası etkisini kontrol altına almak için ilk adımda çocuğun cinsiyeti ve ailenin bazı çevresel özellikleri enter metodu ile analize girilmiştir. Bağımlı değişken olan dışa yönelim sorunları ile istatistiksel olarak anlamlı bulunan sosyo-demografik değişkenler kontrol edildikten sonra, ikinci adımda çocuğun mizaç özellikleri (olumsuz tepkisellik, yaklaşma kaçınma, işi sürdürebilme, aktivite) üçüncü adımda ise aile işlevleri (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) ve çocuk yetiştirme tutumları (aşırı koruyuculuk, demokratik tutumu, ev kadınlığını reddetme, evlilik çatışması ve artık boyut /disiplin) stepwise metodu ile denkleme girilmiştir.

Tablo 34'te görüldüğü gibi ilk sırada denkleme blok halinde girilen sosyodemografik değişkenlerin birlikte yordayıcı gücü vardır ve bu değişkenlerin hepsi varyansın %14'ünü açıklamaktadır [$F_{reg}(4, 152)=6.123, p<.001$]. Cinsiyet, fiziksel

istismar ve aile içindeki olumsuz olayların yordamaya bağımsız katkısı olduğu da görülmektedir. Buna göre cinsiyetin [$\beta=-.304$, $t(156)=-3.920$, $p<.001$], fiziksel istismarın [$\beta=.163$, $t(156)=2.139$, $p<.05$] ve son 6 aydır değişim veya sorun yaşamanın dışa yönelim sorunuyla anlamlı bir ilişkisi vardır [$\beta=0.197$, $t(156)=2.423$, $p<.05$].

İkinci blokta mizaç özellikleri aşamalı (stepwise) yöntem ile analizi girilmiştir. Buna göre denkleme ilk olarak olumsuz tepkisellik mizaç özelliği girmiştir ve bu mizaç özelliğinin yüksek düzeyde olması [$\beta=.496$, $t(156)=7.498$, $p<.001$] dışa yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenleri ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.37$, $F_{reg}(5,151)=17.921$, $p<.001$] Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,150)=19.59$, $p<.001$].

Bundan sonra ise denkleme giren aktivite mizaç değişkeninin yüksek düzeyde olması [$\beta=.322$, $t(156)=4.826$, $p<.001$] dışa yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca sosyodemografik değişkenler ve olumsuz tepkisellik mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.46$, $F_{reg}(6,150)=21.020$, $p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,150)=23.29$, $p<.001$].

Sonrasında işi sürdürme mizaç değişkeninin düşük düzeyde olması [$\beta=-.171$, $t(156)=-2.480$, $p<.05$] dışa yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca sosyodemografik değişkenler, olumsuz tepkisellik ve aktivite mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.48$, $F_{reg}(7,149)=19.515$, $p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,149)=6.15$, $p<.05$].

Mizaç özelliklerinin sonuncusu olarak da yaklaşma kaçınmanın düşük düzeyde olması [$\beta=-.126$, $t(156)=-2.068$, $p<.05$] dışa yönelim sorunları ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca sosyodemografik değişkenler, olumsuz tepkisellik, aktivite ve yaptığı işi sürdürme mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de

anlamalı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.49$, $F_{reg}(8,148)=17.986$, $p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görölmektedir [$F_{değişim}(1,149)=4.28$, $p<0.05$].

Üçüncü blokta ise denkleme sadece ailenin duygusal tepki verme değişkeni girmiştir ve bu değişkenin yüksek düzeyde olması [$\beta=.154$, $t(156)=2.555$, $p<.05$] dışa yönelim sorunları ile anlamalı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler, olumsuz tepkisellik, aktivite, yaptığı işi sürdürme ve yaklaşma kaçınma mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamalı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2=.51$, $F_{reg}(9,147)=17.31$, $p<.001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görölmektedir [$F_{değişim}(1,147)=6.53$, $p<.05$].

Tablo 34: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Dışa Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
Dışa yönelim								
1. adım	Cinsiyet			-.304	-3.92			
	İstismar			.163	2.139			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.063	-.790			
	Değişim	.14	.12	.197	2.422	6.12	.14	6.12
2.adım	Cinsiyet			-.250	-3.739			
	İstismar			.116	1.772			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.065	-.943			
	Değişim			.099	1.391			
	Olumsuz tepkisellik	.37	.35	.496	7.498	17.92	.23	56.22
3.adım	Cinsiyet			-.164	-2.525			
	İstismar			.122	1.990			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.049	-.759			
	Değişim			.081	1.225			
	Olumsuz tepkisellik			.393	6.020			
	Aktivite	.46	.43	.322	4.826	21.02	.08	23.29
4.adım	Cinsiyet			-.153	-2.400			
	İstismar			.109	1.799			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.034	-.540			
	Değişim			.077	1.181			
	Olumsuz tepkisellik			.372	5.751			
	Aktivite			.251	3.507			
	İşi sürdürme	.48	.45	-.171	-2.480	19.51	.02	6.15
5. adım	Cinsiyet			-.138	-2.172			
	İstismar			.112	1.868			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.016	-.258			
	Değişim			.071	1.102			
	Olumsuz tepkisellik			.386	5.997			
	Aktivite			.232	3.250			
	İşi sürdürme			-.164	-2.405			
	Yaklaşma kaçınma	.49	.47	-.126	-2.068	17.99	.01	4.28

Tablo 34: 6-18 Yaş Çocuk Ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Dışa Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi (Devam)

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
Dışa yönelim								
6. adım	Cinsiyet			-.133	-2.13			
	İstismar			.086	1.45			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.001	-.015			
	Değişim			.044	.68			
	Olumsuz tepkisellik			.364	5.70			
	Aktivite			.229	3.26			
	İşi sürdürme			-.171	-2.55			
	Yaklaşma kaçınma			-.133	-2.22			
	Duygusal tepki verme	.51	.48	-.154	2.55	17.31	.02	6.53

Sonuç olarak bu dokuz değişken dışa yönelim sorunlarındaki varyansın %51'ini açıklamaktadır. Buna göre erkek olmak, anne ya da babanın uyguladığı fiziksel istismara maruz kalmak, aile içinde son 6 ay içinde bir değişim veya sorun olması, olumsuz tepkisellik düzeyinin yüksek olması yani daha çok negatif duyganın sergileme, aktivite düzeyinin yüksek olması yani çocuğun motor aktivite düzeyinin yüksek olması, yaptığı işi sürdürme düzeyinin düşük olması yani başladığı işi bitirememesi ve yaklaşma kaçınma özelliğinin düşük olması yani yeni ortam ya da insanlardan kaçınmama ve ailenin duygusal tepki verme becerilerinde işlevsel olmaması dışa yönelim sorunlarını yordamaktadır.

Tablo 35'te -18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) göre çocukların dışa yönelim sorunlarını yordayan değişkenlerin hiyerarşik regresyon analizi özeti verilmiştir.

Tablo 35: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Dışa Yönelim Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi Özeti

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
Dışa yönelim								
1.blok	Cinsiyet			-.304	-3.92			
	İstismar			.163	2.139			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.063	-.790			
	Değişim	.14	.12	.197	2.422	6.12	.14	6.12
2.blok	Olumsuz tepkisellik	.37	.35	.496	7.498	17.92	.23	56.22
	Aktivite	.46	.43	.322	4.826	21.02	.08	23.29
	İşi sürdürme	.48	.45	-.171	-2.480	19.51	.02	6.15
	Yaklaşma kaçınma	.49	.47	-.126	-2.068	17.99	.01	4.28
3.blok	Duygusal tepki verme	.51	.48	-.154	2.55	17.31	.02	6.53

3.3.1.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Toplam Problemle İlişkili Faktörler

Sosyo-demografik özelliklerin olası etkisini kontrol altına almak için ilk adımda çocuğun cinsiyeti ve ailenin bazı çevresel özellikleri enter metodu ile analize girilmiştir. Bağımlı değişken toplam problem ile istatistiksel olarak anlamlı bulunan sosyo-demografik değişkenler kontrol edildikten sonra, ikinci adımda çocuğun mizaç özellikleri (olumsuz tepkisellik, yaklaşma kaçınma, işi sürdürebilme, aktivite) üçüncü adımda ise aile işlevleri (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) ve çocuk yetiştirme tutumları (aşırı koruyuculuk, demokratik tutumu, ev kadınlığını reddetme, evlilik çatışması ve artık boyut /disiplin) stepwise metodu ile denkleme girilmiştir.

Tablo 36'da görüldüğü gibi ilk sırada denkleme blok halinde girilen sosyodemografik değişkenlerin birlikte yordayıcı gücü vardır ve bu değişkenlerin hepsi varyansın %8'ünü açıklamaktadır [$F_{reg}(4,152) = 3.374, p < .05$]. Cinsiyet ve aile içinde

olumsuz olaylar yaşanmasının yordamaya bağımsız katkısı olduğu da görülmektedir. Buna göre cinsiyetin [$\beta = -.192$, $t(156) = -2.404$, $p < .05$] ve ailenin çevresel özelliklerinden biri olan son 6 aydır değişim veya sorun yaşamının toplam problemle anlamlı bir ilişkisi vardır [$\beta = 0.265$, $t(156) = 3.151$, $p < .01$].

İkinci blokta mizaç özellikleri aşamalı (stepwise) yöntem ile analizi girilmiştir. Buna göre ilk olarak denkleme mizaç özelliklerinden işi sürdürme değişkeni girmiştir ve bu değişkenin düşük düzeyde olması [$\beta = -.526$, $t(156) = -7.00$, $p < .001$] toplam problem ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenleri ile birlikte yordayıcı gücü olduğu ve R^2 'de anlamlı bir değişikliğe neden olduğu bulunmuştur [$R^2 = .34$, $F_{reg}(5,151) = 15.593$, $p < .001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,151) = 59.30$, $p < .001$].

Bundan sonra denkleme giren olumsuz tepkisellik mizaç değişkeninin yüksek düzeyde olması [$\beta = .303$, $t(156) = 4.598$, $p < .001$] toplam problem ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler ve işi sürdürme mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu bulunmuştur [$F_{reg}(6,150) = 18.25$, $p < .001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,150) = 21.14$, $p < .001$].

Aktivite değişkeninin yüksek düzeyde olması [$\beta = .195$, $t(156) = 2.652$, $p < .01$] toplam problem ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler, işi sürdürme ve olumsuz tepkisellik mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu bulunmuştur [$F_{reg}(7,149) = 17.28$, $p < .001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,149) = 7.03$, $p < .01$].

Üçüncü blokta ise denkleme sadece roller değişkeni girmiştir ve bu değişkenin yüksek düzeyde olması [$\beta = .213$, $t(156) = 3.525$, $p < .01$] toplam problem ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, sosyodemografik değişkenler, işi sürdürme, olumsuz tepkisellik ve aktivite mizaç özelliği ile birlikte yordayıcı gücü olduğu bulunmuştur [$F_{reg}(8,148) = 17.83$, $p < .001$]. Bu değişkenin denkleme girmesi ile yordamaya bağımsız katkısının da bulunduğu görülmektedir [$F_{değişim}(1,148) = 12.42$, $p < .01$].

Tablo 36: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği' ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Toplam Problem Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
Toplam problem								
1. adım	Cinsiyet			-.192	-2.40			
	İstismar			.014	.181			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.037	-.445			
	Değişim	.08	.06	.265	3.151	3.374	.08	3.37
2. adım	Cinsiyet			-.088	-1.26			
	İstismar			-.035	-.517			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.018	.258			
	Değişim			.214	2.98			
	İşi sürdürme	.34	.32	-.526	-7.70		.26	59.30
3. adım	Cinsiyet			-.070	-1.07			
	İstismar			-.056	-.886			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.009	.139			
	Değişim			.161	2.356			
	İşi sürdürme			-.448	-6.75			
	Olumsuz tepkisellik	.42	.40	.303	4.60		.08	21.14
4. adım	Cinsiyet			-.031	-.471			
	İstismar			-.047	-.764			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.011	.169			
	Değişim			.154	2.30			
	İşi sürdürme			-.373	-5.25			
	Olumsuz tepkisellik			.260	3.90			
	Aktivite	.45	.42	.195	2.65		.03	7.03
5. adım	Cinsiyet			-.032	-.501			
	İstismar			-.066	-1.10			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			.017	.275			
	Değişim			.137	2.11			
	İşi sürdürme			-.358	-5.22			
	Olumsuz tepkisellik			.241	3.75			
	Aktivite			.173	2.42			
	Roller	.49	.46	.213	3.52		.04	12.42

Sonuç olarak bu sekiz değişken toplam problemdeki varyansın %49'unu açıklamaktadır. Buna göre erkek olmak, aile içinde son 6 ay içinde bir değişim veya sorun olması, yaptığı işi sürdürme düzeyinin düşük olması yani başladığı işi bitirememesi, olumsuz tepkisellik düzeyinin yüksek olması yani daha çok negatif duyguları sergileme ve aktivite düzeyinin yüksek olması yani çocuğun motor aktivite düzeyinin yüksek olması ile ailenin rollerini üstlenme biçiminde işlevsel olmayışı toplam problemi yordamaktadır.

Tablo 37'de 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'ne (CBCL/6-18) göre çocukların toplam problem sorunlarını yordayan değişkenlerin hiyerarşik regresyon analizi özeti verilmiştir.

Tablo 37: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'ne (CBCL/6-18) Göre Çocukların Toplam Problem Sorunlarını Yordayan Değişkenlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi Özeti

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	R^2	Uyarlanmış R^2	β	t	F	R^2 değişim	F değişim
Toplam problem								
1. blok	Cinsiyet			-.192	-2.40			
	İstismar			.014	.181			
	Anne babanın psikiyatri tedavisi			-.037	-.445			
	Değişim	.08	.06	.265	3.151	3.374	.08	3.37
2. blok	İş sürdürme	.34	.32	-.526	-7.70		.26	59.30
	Olumsuz tepkisellik	.42	.40	.303	4.60		.08	21.14
	Aktivite	.45	.42	.195	2.65		.03	7.03
3. blok	Roller	.49	.46	.213	3.52		.04	12.42

Hiyerarşik regresyon analizinin genel özeti aşağıdaki Tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38: 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği’ne (CBCL/6-18) Göre Hiyerarşik Regresyon Analizinin Genel Özeti

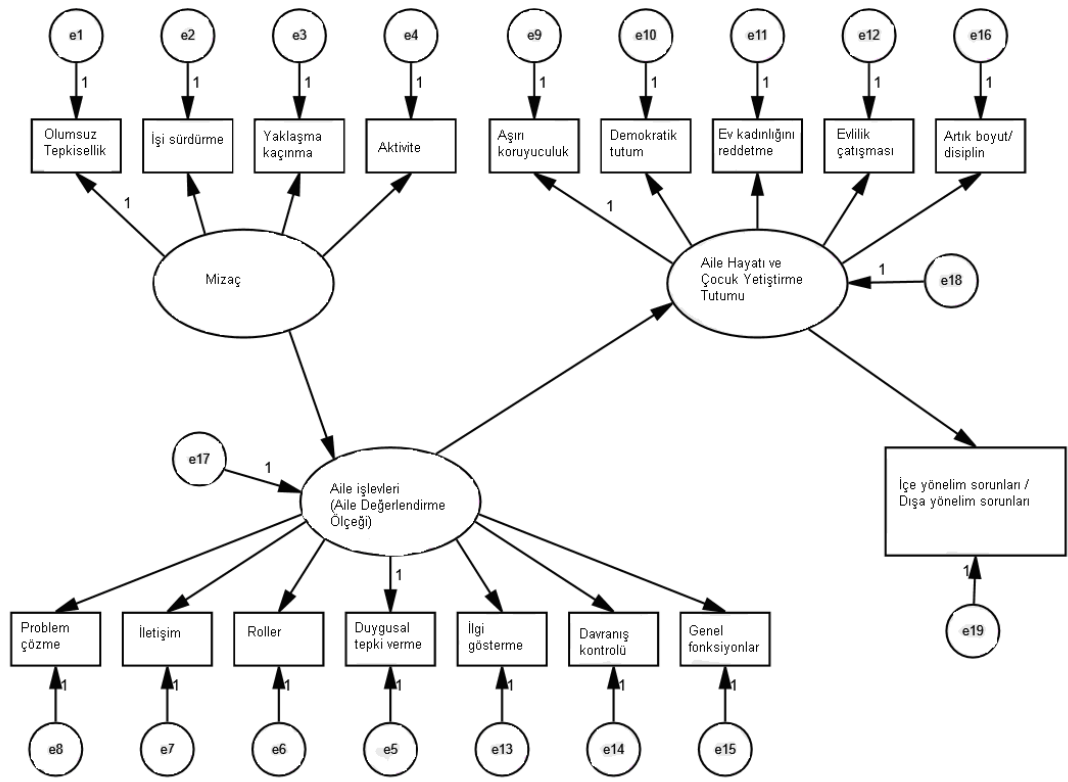
Bağımsız değişkenler		Bağımlı değişkenler			
			İçe yönelim	Dışa yönelim	Toplam problem
	Bağımsız değişkenler	Sosyo-demografik değişkenler	Cinsiyet	+	+
Değişim ve sorun yaşama			+	+	+
Anne-babanın psikiyatri tedavisi			-	-	-
Fiziksel istismar			-	+	-
Mizaç özellikleri		Olumsuz tepkisellik	+	+	+
		Yaptığı işi sürdürme	-	+	+
		Yaklaşma/kaçınma	+	+	-
		Aktivite	-	+	+
Aile işlevleri		Problem çözme	-	-	-
		İletişim	-	-	-
		Roller	-	-	+
		Duygusal tepki verme	+	+	-
		Gereken ilgiyi gösterme	-	-	-
		Davranış kontrolü	-	-	-
		Genel fonksiyonlar	-	-	-
Aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu		Aşırı koruyuculuk	+	-	-
		Demokratik tutum	-	-	-
		Ev kadınlığını reddetme	+	-	-
		Evlilik çatışması	-	-	-
	Artık boyut/disiplin	-	-	-	
Toplam R ²		.49	.51	.49	

*Bu tablo Doç.Dr.Mithat DURAK’ın doktora tezinden alıntı yapılarak oluşturulmuştur.

3.4.Yapısal Eşitlik Modellemeleri

Araştırmanın temelini oluşturan kuramsal çerçeve temelinde bağımlı değişkenler (içe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları) için iki ayrı model önerilmiş (Önerilen Örnek Model için Bkz. Şekil-2) ve bu modeller AMOS 16.0 programı kullanılarak sınanmıştır.

Şekil –2: Önerilen Örnek Model

Önerilen modelde; mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumlarına yönelik değişkenleri içeren çok sayıda değişkene yer verilmiştir. Bu nedenle, modelin tek bir niceliksel faktör oluşturması ve anlamlı olarak bağımlı değişken ile ilişkilendirilmesi mümkün değildir. Bir başka deyişle her ne kadar kuramsal olarak böyle bir model sunmak mümkün olsa da, bu kadar çok değişkeni içeren bir modelin çalışması söz konusu değildir. Bununla birlikte önerilen model, bağımlı değişkenler (içe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları) için geliştirilecek

modellerde kaynak model olarak ele alınmış ve bu model için bazı modifikasyonlar yapılmıştır.

Model testi sırasında mizaç özellikleri ile bağımlı değişkenler (içe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları) arasındaki ilişkide; aile işlevleri (aile değerlendirme özellikleri) ve çocuk yetiştirme tutumlarına (aile hayatına ve çocuk yetiştirme tutumları) yönelik değişkenlerin aracı rolü araştırılmıştır. Yapısal model uyum indeksleri doğrultusunda olası yeni kuramsal çerçeve modeli oluşturabilmek için model modifikasyonları yapılmıştır.

3.4.1. Yapısal Eşitlik Modellemesinde Ölçütler

Yapısal eşitlik modellerinde test edilen modelin uyum gösterip göstermediği iyilik uyum indeksleri¹ ile belirlenmektedir (Durak, Şenol-Durak, Doğan, Özkan, Alpay ve Halışçelik, 2012). En çok kullanılan uyum indeksleri ile ilgili ölçütler (Hu ve Bentler, 1999; Bryne, 2001; Russell, 2002; Akt., Durak ve ark., 2012) Tablo 39’da verilmiştir.

Tablo 39: Yapısal Eşitlik Modellemelerinde Uyum İndeksleri

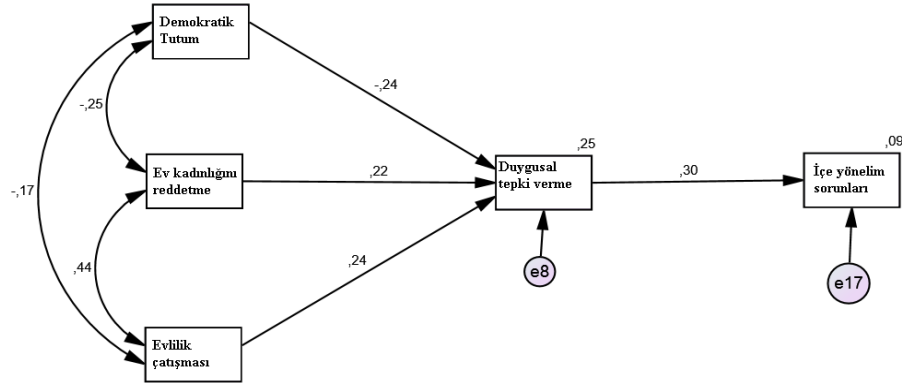
Uyum Ölçütü	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2	$0 \leq \chi^2 \leq 2df$	$2df < \chi^2 \leq 3df$
P	$.05 \leq p \leq 1.00$	$.01 \leq p < .05$
χ^2 / df	$0 \leq \chi^2 / df \leq 2$	$2 < \chi^2 / df \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$
TLI	$.97 \leq TLI \leq 1.00$	$.95 \leq TLI < .97$
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI < .97$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI < .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI < .90$
AIC	Karşılaştırılan modeller arasında en düşük değeri alan model tercih edilir	
ECVI		

¹Fazlalık uyum indeksi = incremental fit index (IFI), karşılaştırmalı uyum indeksi = comparative fit index (CFI), ortalama hata kara kök yaklaşımı = root means squared error of approximation (RMSEA)

Hem içe yönelim sorunları için hem de dışa yönelim sorunları için önerilen modellerin uyum göstermediği gözlenmiştir. Modifikasyonlar sonrasında; Şekil 3'teki model içe yönelim sorunları için ve Şekil 4'teki model dışa yönelim sorunları için test edilmiştir.

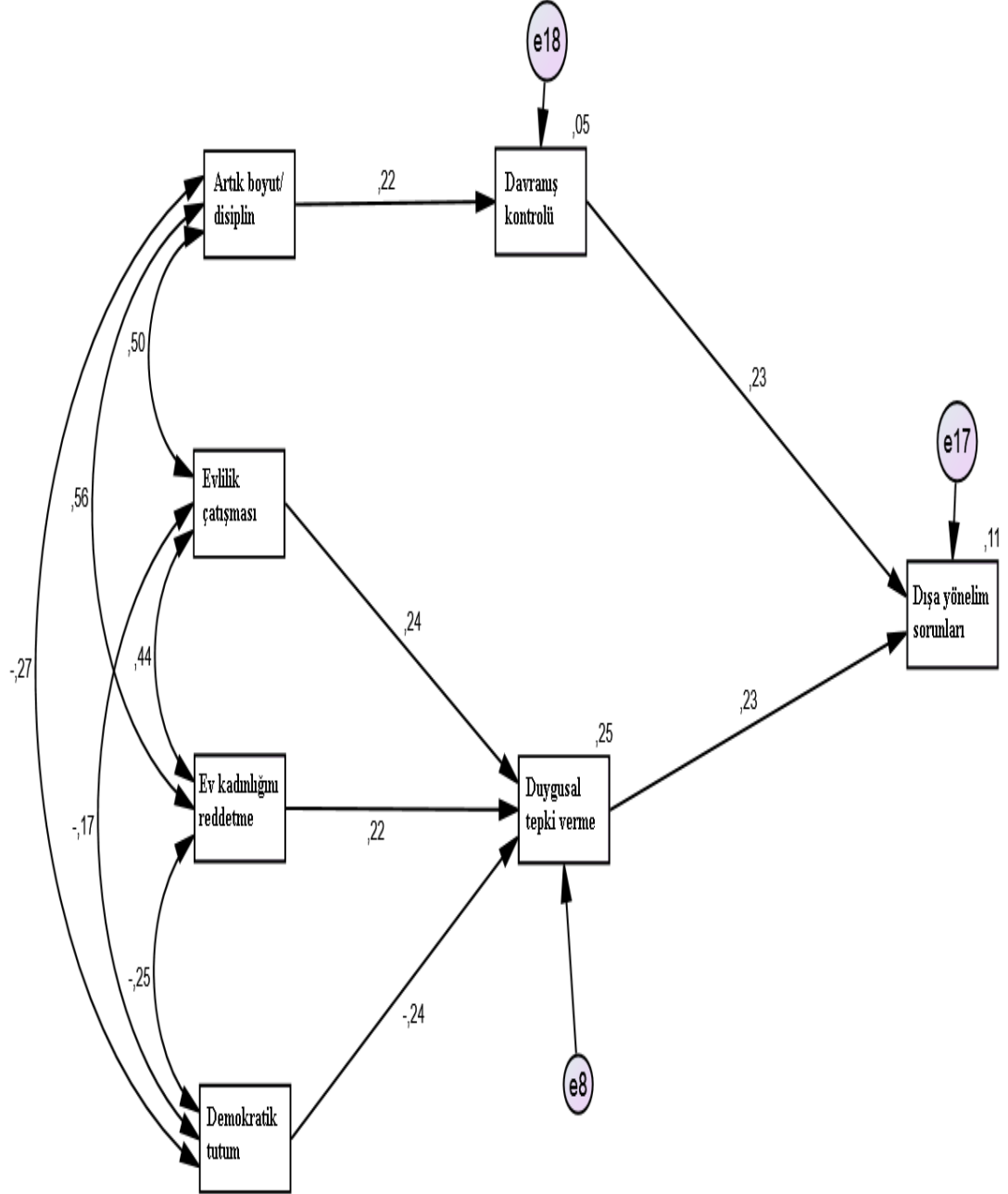
İçe yönelim sorunları modelinin iyi uyum gösterdiği gözlenmiştir (χ^2 (3, n = 157) = 3.913, p = .271) (Şekil 3). İyi uyum endeksleri de modelin iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre, RMSEA = .044, χ^2 / df = 1.304, TLI = .969, CFI = .991'dir. Değişkenler arasındaki tüm yollar anlamlıdır. Model testi, duygusal tepki verme özelliğinin, demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması özelliği ile içe yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı (mediator) rolünü ortaya koymuştur.

Şekil 3:İçe Yönelim Sorunları Modeli

Dışa yönelim sorunları modelinin iyi uyum gösterdiği gözlenmiştir (χ^2 (9, n = 157) = 9.474, p = .395) (Şekil 4). İyilik uyum endeksleri de modelin iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre, RMSEA = .018, χ^2 / df = 1.053, TLI = .994, CFI = .997'dir. Değişkenler arasındaki tüm yollar anlamlıdır. Model testi, davranış kontrolü özelliğinin, artık boyut/disiplin özelliği ile dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı rolünü ortaya koymuştur. Ayrıca, model testi, duygusal tepki verme özelliğinin, demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması özelliği ile dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı (mediator) rolünü de ortaya koymuştur.

Şekil 4:Dışa Yönelim Sorunları Modeli

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Bu araştırmanın temel amacı psikiyatri polikliniğine başvuran çocukların mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile içe yönelim ve dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bir diğer amacı ise çocuğun ve ebeveynlerinin sahip olduğu bazı özellikler ile içe yönelim ve dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaçlar doğrultusunda ilk olarak grup farklılıkları ve regresyon analizleri tartışılmıştır, sonrasında yol analizleri ele alınmıştır. En son olarak ise çocuklar ve ailelerinin sosyo-demografik verilerinden elde edilen bulgular alanyazın çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çocuklarda görülen ruhsal bozukluklar, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı'nda (DSM-IV-R) "Genellikle ilk kez bebeklik, çocukluk ya da ergenlik döneminde tanısı konulan bozukluklar" başlığı altında incelenmektedir (APA, 2000). Bu araştırmaya dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşı gelme bozukluğu, anksiyete bozukluğu, obsesif-kompulsif bozukluk, depresif bozukluk ve somatizasyon bozukluğu tanısı alan çocuk ve anne-babaları dahil edilmiştir. Bu bozuklukların içe yönelim ve dışa yönelim sorunları olarak iki ayrı başlıkta ele alınmasını, ilk kez Achenbach ve Rescorla (2001) gündeme getirmiştir. Böylesine bir uygulamanın çok sayıda faydası bulunmaktadır (Achenbach ve Rescorla, 2001). En önemlisi bu bozukluklara eş tanı konulma olasılığının yüksek olmasına bağlı olarak benzer özellikler taşıyor olmaları ve dolayısıyla tanı koyarken ayırt ediciliğin azalmasıdır. Bu bozukluklar iki başlık altında incelendiğinde, klinisyenlerin tedavi süreçlerini planlamaları oldukça kolaylaşmaktadır. Çocukluk döneminde görülen psikiyatrik bozuklukların bir kısmı zaman içinde azalırken, bir kısmı ise devam etmekte ve dahası katlanarak ilerlemekte ve yetişkinlikte kendini göstermektedir. Bu nedenle araştırmacıların çocuklarda görülen psikolojik sorunların kaynağını ve ilişkili faktörlerini anlamaları oldukça önemli hale gelmiştir. Çocuk psikopatolojisinin tek bir

nedenle açıklanamadığı düşünüldüğünde, çok sayıda hassasiyet ve koruyucu faktörler çerçevesinde durumun ele alınması gerekmektedir (Vasey ve Dadds, 2001).

İçe yönelim ve dışa yönelim sorunlarına ilişkin olarak alanyazında çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu sorunların mizaç, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile olan ilişkisinin birlikte incelenmediği görülmüştür ve bu araştırmanın temel amacı bu ilişkiyi incelemek olmuştur. Bunun yanı sıra bu sorunlarla ilişkili olduğu düşünülen demografik ve çevresel faktörler de ele alınmıştır. İçe yönelim ve dışa yönelim sorunları ile mizaç, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin olarak önerilen modeli tartışmaya geçmeden önce, yapılan diğer analizlerden elde edilen bulgular tartışılacaktır.

İçe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları ile çocukların mizaç özellikleri arasındaki ilişkiyi görmek amacıyla hesaplanan Pearson korelasyon katsayısına bakıldığında Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nin bazı alt ölçekleri ile pozitif bir ilişki bulunurken, bazıları ile negatif bir ilişki bulunmuştur. Buna göre içe yönelim sorunları ile olumsuz tepkisellik ve yaklaşma kaçınma mizaç özellikleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Ayrıca dışa yönelim sorunları ile olumsuz tepkisellik ve aktivite mizaç özellikleri arasında pozitif yönde ilişki bulunurken, işi sürdürme ve yaklaşma kaçınma mizaç özellikleri arasında negatif yönde ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon analizlerinden elde edilen bu bulguların bir benzeri, regresyon analizinden de elde edilmiştir. Buna göre yaklaşma ve kaçınma mizaç özelliklerinin içe yönelim sorunlarını; olumsuz tepkisellik, aktivite, yaptığı işi sürdürebilme ve yaklaşma kaçınma mizaç özelliklerinin ise dışa yönelim sorunlarını yordadığı ortaya çıkmıştır.

Mizaç özelliklerinden olumsuz tepkisellik alt boyutu, çocuğun negatif duygulanım sıklığı ve yoğunluğunu değerlendirirken, bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar çocuğun olumsuz tepkiselliğinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir (McClowry, 1995). Dolayısıyla, çocukların olumsuz tepkisellik mizaç özelliği, bir başka değişle çocukların negatif duygulanım sergilemeleri arttıkça, içe yönelim sorunları da artmaktadır. Bunun yanı sıra yaklaşma kaçınma alt boyutu, çocuğun yeni veya yabancı kişi veya durumlara karşı gösterdiği tepkiyi ölçmektedir ve bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar, yeni ve yabancı durumlarda çocuğun kendi kabuğuna çekildiği anlamına gelmektedir (McClowry, 1995). Dolayısıyla yaklaşma kaçınma mizaç

özellikleri arttıkça, içe yönelim sorunlarında artış gözlenmektedir; yani çocukların yabancı veya yeni durumlardan veya insanlardan kaçınma olasılıkları artmaktadır.

Mizaç faktörleri çocukluk çağı psikopatolojisinin başlangıç ve gidişatında her zaman için son derece önemli olmuştur (Muris ve Ollendick, 2005; Nigg, 2006). Öyle ki içe yönelim sorunları ile çocuğun negatif duygulanım sıklığı ve yoğunluğunu değerlendiren olumsuz tepkisellik arasında ilişki bulunması başka çalışmalarda da gösterilmektedir. Mizacın tepkisel boyutu olarak da adlandırılan nevrotizmin içe yönelimle doğrudan ilişkili olduğu bazı çalışmalar tarafından gösterilmiştir (Huey ve Weiz, 1997; Ehrler, Evans ve McGhee, 1999). Örneğin bir çalışmada, yüksek düzeyde negatif duygusallık ve düşük düzeyde pozitif duygulanımın doğrudan depresif belirtilerle ilişkili olduğu bulunmuştur (Albano, Chorpita ve Barlow, 2003; Compas, Connor-Smith ve Jaser, 2004).

İçe yönelim sorunları ile çocuğun yeni veya yabancı ortamlarda gösterdiği tepkiyi değerlendiren yaklaşma kaçınma mizaç özelliği arasında ilişki bulunması, başka çalışmalarla da tutarlıdır (Caspi ve ark., 1995; Goldsmith ve Lemery, 2000; Phillips, Lonigan, Driscoll ve Hooe, 2002; Albano ve ark., 2003; Compas, Connor-Smith ve Jaser, 2004). Mizacın bu yönü daha küçük yaşlarda iken yeniliklere karşı tetikte olmayı ve sosyal ortamlardan geri durmayı (Calkins ve ark., 1996), okul öncesi ve okul çağı döneminde ise aşırı suskunluk ve geri çekilmeyi içermektedir (Fox ve ark., 2001b; Rubin ve ark., 2002). Dolayısıyla korku ve ürkekliğin, yeni uyaranlardan kaçınmanın depresyon ve anksiyete için bir yatkınlık yarattığı söylenebilir (Goldsmith ve Lemery, 2000). Örneğin Caspi ve arkadaşları (1995) yaptıkları çalışmada çocukların mizaçlarındaki geri çekilme özelliklerinin, içe yönelim sorunlarını yordadığını göstermiştir. Bu çalışmaya göre, çocukların sosyal olma özellikleri arttıkça, içe yönelim sorununun ortaya çıkması daha düşük olasılık taşımaktadır. Bir başka deyişle, akranlarla sosyal etkileşime geçmede çekingen olma ve geri çekilme davranışı, çocukluk döneminde içe yönelim sorunlarıyla ilişkilidir (Caspi, Moffitt, Newman ve Silva, 1996; Biederman ve ark., 2001). Sonuç olarak bu çalışmanın bulguları ile tutarlı olarak negatif duygusallık (Phillips, Lonigan, Driscoll ve Hooe, 2002) ve davranışsal geri çekilmeyi içeren çocukluk korkuları ve yeni durumlardan geri çekilme gibi mizaç özellikleri, içe

yönelim belirtilerini klinik ve belirti düzeyinde yordamaktadır (Prior, Smart, Sanson ve Oberklaid, 1992; Schwartz, Snidman ve Kagan, 1999; Goldsmith ve Lemery, 2000).

Bu çalışmada dışa yönelim sorunları ile olumsuz tepkisellik ve aktivite mizaç özellikleri arasında pozitif yönde ilişki bulunurken, işi sürdürme ve yaklaşma kaçınma mizaç özellikleri arasında negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre, olumsuz tepkisellik mizaç özelliği, bir başka değişle çocukların negatif duygulanım sergilemeleri arttıkça, çocukların dışa yönelim sorunları da artmaktadır. Mizaç özelliklerinden aktivite boyutu, çocuğun motor aktivite düzeyini tanımlarken, bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar, çocuğun aktivite düzeyinin arttığı anlamına gelmektedir (McClowry, 1995). Dolayısıyla, çocukların aktivite düzeyleri arttıkça dışa yönelim sorunları da artmaktadır. Mizaç özelliklerinden yaptığı işi sürdürebilme alt boyutu, çocuğun üstüne aldığı sorumlulukları yerine getirebilme durumunu incelerken, bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar, çocuğun başladığı işi sürdürebildiğini, düşük puanlar ise başladığı işi sürdüremediğini, sık sık ara verdiği anlamına gelmektedir (McClowry, 1995). Dolayısıyla, çocuğun yaptığı işi sürdürme mizaç özelliğinde azalma oldukça, dışa yönelim sorunu artmaktadır. Bunun yanı sıra, yaklaşma kaçınma mizaç özelliğinde meydana gelen azalma, yani çocuğun yeni ve yabancı ortamlardan kaçınmasının azalması, dışa yönelim sorunlarının artmasıyla ilişkilidir.

Regresyon analizlerine de aynı şekilde yansıyan bu sonuç, başka çalışmalar tarafından da desteklenmektedir (Tellegen, Watson ve Clark, 1999; Watson, Wiese, Vaidya ve Teelegen, 1999; Lengua ve Long, 2002). Öyle ki çocuğun mizacının, dışa yönelim sorunları ile olan ilişkisini gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Bates, Bayles, Bennett, Ridge ve Brown, 1991; Sanson, Oberklaid, Pedlow ve Prior, 1991; Blackson, Tarter, Martin ve Moss, 1994; Caspi ve ark., 1994; Guerin, Gottfried ve Thomas, 1997) ve özellikle davranım sorunlarının gelişimi üzerinde mizacın rolünün ne olduğunu araştıran çalışmalar, riskli mizaç faktörlerinden bahsetmektedir (Moffitt, 1993; Frick, 1998; Loeber ve Farrington, 2000; Raine, 2002; Dodge ve Pettit, 2003).

Her ne kadar bazı çalışmalarda olumsuz tepkiselliğin sadece içe yönelim sorunlarıyla ilişkili olduğu, dışa yönelim belirtileriyle ilişkili olmadığı söylene de (Huey ve Weiz, 1997; Ehrler, Evans ve McGhee, 1999; Muris, Meesters ve Blijlevens, 2007), bu çalışmada olumsuz tepkiselliğin yüksek düzeyde olmasının, içe yönelim

sorunlarının yanı sıra davranım sorunlarını içeren dışa yönelim sorunlarını da yordadığı bulunmuştur ve bu sonuç başka çalışmalarca da gösterilmektedir (Tellegen, Watson ve Clark, 1999; Watson, Wiese, Vaidya ve Teelegen, 1999). Örneğin Young Mun, Fitzgerald, Van Eye, Puttler ve Zucker (2001) ileriye yönelik olarak yaptıkları bir çalışmada, negatif tepkiselliğin çok açık bir şekilde dışa yönelim bozukluklarıyla ilişkili olduğunu bulmuştur. Tutarsız bulgular olmasına rağmen, genel olarak mizacın tepkisel boyutu olarak adlandırılan nevrotizmin sadece içe yönelim sorunlarıyla değil aynı zamanda dışa yönelim bozukluğu ile olan ilişkisi gösterilmiştir (Young Mun ve ark., 2001). Bu bulguyla benzer olarak, olumsuz tepkiselliğin içinde çok sayıda özellik barındıran bir yapı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu mizaç özelliğinin hem içe yönelim hem de dışa yönelim bozukluğunu yordadığı gösterilmiştir (Muris, Meesters ve Blijlevens, 2007).

Olumsuz tepkiselliğin yanı sıra aktivite mizaç özelliğinin yüksek düzeyde olmasının, dışa yönelim sorunlarını yordadığının bulunması başka çalışmalarla da tutarlıdır. Birçok çalışma, özellikle erken çocukluktaki dürtüselliğin ve hareketliliğin ilerleyen yıllardaki dışa yönelim sorunlarını yordadığını göstermektedir (Schwartz, Snidman ve Kagan, 1996; Shaw, Owens, Giovannelli ve Winslow, 2001). Bu bulgular dışa yönelim sorunlarının davranım sorunlarını, karşı gelme bozukluğunu ve DEHB'yi içerdiği düşünüldüğünde oldukça anlaşılırdır.

Bu çalışmada yaptığı işi sürdürme ve yaklaşma kaçınma mizaç özelliklerinin düşük düzeyde olmasının, dışa yönelim sorunlarını yordadığı bulunmuştur ancak bu mizaç özellikleri ve dışa yönelim sorunları arasındaki ilişki, az sayıda çalışmanın konusu olmuştur. Dışa yönelim sorunları ile yaptığı işi sürdürme arasında negatif ilişkinin bulunmasına, bir çalışmada daha rastlanmaktadır (Shaw, Gilliom, Ingoldsby ve Nagin, 2003). Buna göre başladıkları işi devam ettirmekte zorlanan çocuklarda dışa yönelim sorunlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durum DEHB olan çocukların dikkatlerini devam ettirmek ve odaklanmakla ilgili sıkıntılar yaşamaları ile açıklanabilir.

Bu çalışmada bulunan bir başka bulgu ise, yaklaşma kaçınma mizaç özelliğinin dışa yönelimle negatif yönde ilişkili bulunmuş olmasıdır. Bir başka deyişle, yenilik arayışı içinde olan, yeni ortam ve insanlardan kaçınmayan çocuklarda dışa yönelim sorununun daha çok görüldüğü bulgusu elde edilmiştir. Ancak davranışsal geri çekilme

ve dışa yönelim arasındaki ilişki henüz netleşmemiştir. Örneğin yeniliklere karşı açık olmayan ve davranışsal olarak geri çekilme örüntüsüne sahip olan çocukların, saldırgan ve yıkıcı davranışlardan korunduğu da söylenmektedir (Vitaro ve ark., 2002). Bazı çalışmalar, yenilik arayışı olan çocukların (Moffitt ve ark., 1996), bazı çalışmalar ise yenilikten kaçınan çocukların dışa yönelim sorunlarını daha fazla sergilediğini göstermektedir (Schwartz ve ark., 1996). Her ne kadar buna ilişkin alanyazındaki bulgular çelişkili olsa da, bu çalışmanın bulgusuyla tutarlı olarak, bazı çalışmalar yenilik arayışı fazla olan, insanlara kolaylıkla yaklaşan çocukların dışa yönelim sorunları sergileme olasılığının yüksek olduğunu (Moffitt ve ark., 1996; Schwartz ve ark., 1996; Vitaro ve ark., 2002) söylemektedir. Bir çalışmaya göre yenilik arama sadece yıkıcı davranım bozukluğu olanlarda fazladır (Rettew, Copeland, Stanger ve Hudziak, 2004). Gerçekten de, yenilik arayışı olan, yeni ve yabancı ortamlardan kaçınmayan, tam tersi yeniliklere açık olan çocukların, korkusuz ve atak olduğu düşünüldüğünde dışa yönelim sorunu geliştirme olasılıklarının daha fazla olduğu söylenebilir.

İçe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi görmek için hesaplanan Pearson korelasyon katsayısına bakıldığında, Aile Değerlendirme Ölçeği'nin alt boyutlarından bazıları ile pozitif bir ilişki bulunurken, bazıları ile negatif bir ilişki bulunmuştur. Buna göre içe yönelim sorunları ile problem çözme, iletişim, duygusal tepki verme ve genel fonksiyonlar arasında pozitif yönde; davranış kontrolü ile negatif yönde ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla, aile işlevlerinin alt boyutları olan problem çözme, iletişim, duygusal tepki verme ve genel fonksiyonlarında ailenin işlevsel olmayışı, içe yönelim sorunlarını artırmaktadır. Anne babanın, çocuklarının davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimi olarak adlandırılan aile davranış kontrolü puanlarında azalmanın meydana gelmesi, ailelerin bu konuda daha işlevsel olduğu anlamına gelmektedir. Buna göre davranış kontrolü konusunda ailenin işlevselliğinin artması, içe yönelim sorunlarını azalmaktadır. Regresyon analizinde ise sadece duygusal tepki verme ve davranış kontrolünün içe yönelim sorunlarını yordadığı bulgusu göze çarpmaktadır.

Duygusal tepki verme özelliğinin yeterli olmayışının, bir başka değişle aile içinde duyguların daha az ifade edilişinin, içe yönelim sorunlarını yordadığına ilişkin

elde edilen bulgu, sadece birkaç yurtdışı çalışmasında gösterilmiştir. Bu çalışmalardan birinde, olumlu ya da olumsuz duyguların paylaşımı konusunda sıkıntısı olan ailelerin çocuklarının duygusal deneyiminin az olduğu ve bu beceriyi öğrenememelerine bağlı olarak uyum problemleri yaşadıkları gösterilmiştir (Eisenberg ve ark., 1998). Bir başka çalışmada ise anksiyete bozukluğu olan çocukların aile içi ilişkilerinin daha sınırlı olduğu, annelerin çocuklarıyla az konuştuğu ve daha az pozitif şeyler söylediği görülmüştür (Suveg ve ark., 2005). Çocukların kişilerarası ilişkilere dair ilk deneyimleri ve özellikle duyguların ifade edilmesine tanık olmaları, ilişkisel şemalarının ve anlayışlarının gelişimi açısından önem arz etmektedir (Laible, 2006). Yapılan bir diğer araştırmada ise, annenin çocuğa karşı sergilediği duyarlılık ile duygusal temasın çocukla olan karşılıklı ilişkinin, çocukların içinde bulundukları sosyal çevreye olan uyumunu ve sosyal yeterliliklerini desteklediği öne sürülmüştür (Feldman ve Masalha, 2010). Bu sonuçlardan yola çıkarak aile içinde duyguların ifade edilmesinin ya da daha genel bir ifadeyle her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi gösterebilmesinin çocukları içe yönelim sorunlarına karşı koruduğu söylenebilir. Genel olarak aile işlevlerinin kötü olmasının, çocuklardaki içe yönelim belirtilerini doğrudan etkiye sahip olduğu söylenebilir (Crawford, Schrock ve Woodruff-Borden, 2011).

Ailelerde davranış kontrolünün düşük düzeyde olması, anne babaların, çocuklarının davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama konusunda daha işlevsel oldukları anlamına gelmektedir. Bu çalışmada, davranış kontrolünün yüksek oluşu, içe yönelim sorunun yordayan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani kurallar koyan ve bunları uygulayan anne babaların çocuklarında daha fazla içe yönelim sorunu görülmektedir. Ancak bu sonuç yorumlanırken, anne ve babanın uyguladığı disiplinin çocuklar tarafından nasıl algılandığı ve anne babanın bu disiplini uygulama tarzı da düşünülmelidir. Anne babasının katı kurallar koyduğunu düşünen, bu kuralların neden konulduğunu bilmeyen ve tutarsız uygulamalara maruz kalan bir çocukta anksiyete ya da depresyon belirtileri gözlenebilir. Aşırı otoriter ve aşırı kontrollü ebeveynlerin, klinik düzeyde depresyon riskini artırdığı bazı çalışmalarca gösterilmiştir (Ge ve ark., 1994; Messer ve Gross, 1995; Key, 1995; Greenberger ve Chen, 1996).

Bu çalışmada dışa yönelim sorunları ile aile işlevlerinin alt boyutlarından roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla, aile işlevlerinde roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolünde puan artışının, sağlıklı aile işlevlerine işaret ettiği göz önünde bulundurulursa, ailenin bu alanlarda işlevselliğinin azalması, dışa yönelim sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Regresyon analizinde ise, sadece duygusal tepki vermenin dışa yönelim sorunlarını yordadığı bulgusu elde edilmiştir. Campbell (1995), ebeveynlik ve aile çevresinin yıkıcı davranışlar veya bir başka değişle dışa yönelim sorunları üzerinde oldukça etkili olduğunu söylemektedir. Buna göre ebeveynin yumuşaklığı, tepkileri, etkili ve tutarlı sınır koyma becerisi, ailede şiddetin varlığı, ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi belirlemektedir. Dolayısıyla bu çalışmada dışa yönelim ve roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü açısından ailelerin işlevsel olmayışı arasında bulunan ilişki oldukça anlşıdır.

İçe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi görmek amacıyla hesaplanan Pearson korelasyon katsayısına bakıldığında Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin bazı alt boyutları ile pozitif bir ilişki bulunurken, bazıları ile negatif bir ilişki bulunmuştur. Buna göre içe yönelim sorunları ile çocuk yetiştirme tutumunun sadece aşırı koruyuculuk alt boyutu arasında pozitif yönde ilişki vardır. Bir başka değişle, anne babaların aşırı koruyucu ebeveynlik uygulamaları arttıkça, çocuklarda içe yönelim sorunları artmaktadır. Yapılan regresyon analizinde de aşırı koruyuculuk ve ev kadınlığını reddetmenin içe yönelim sorunlarını yordadığı bulgusu elde edilmiştir. Her ne kadar alanyazında ev kadınlığını reddetmeye ilişkin bir sonuca rastlanmasa da, bu alt boyutunun çocuklarla uzun süre kalmaktan hoşlanmamak, sinirlilik, yeni doğan bebeğin bakımından korkmak gibi konuları içerdiği düşünüldüğünde, annenin sinirlenme olasılığının artmasının ya da çocukla beraber vakit geçirmekten hoşlanmamasının, çocukta görülen dışa yönelim sorunlarını artırması anlşıdır.

İçe yönelim sorunları ve aşırı koruyuculuk arasında pozitif ilişki bulunduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Parker, 1979; Barrett, Rapee, Dadds ve Ryan, 1996; Whaley, Pinto ve Sigman, 1999; Rubin ve Burgess, 2002; McShane ve

Hastings, 2009). Çocuğun stresle baş etmesi gereken durumlarda ona müdahale etme, üzerinde kontrol kurma, çocuğun deneyim sağlama şansını sınırlama olarak adlandırılan aşırı koruyuculuk (Maccoby ve Masters, 1970; Parker, Tupling ve Brown, 1979; Rubin, Burgess ve Hastings, 2002) içe yönelim sorunları için oldukça önemli bir risk faktörüdür (Parker, 1979; Barrett ve ark., 1996; Whaley, Pinto ve Sigman, 1999; Rubin ve Burgess, 2002; McShane ve Hastings, 2009). Anne babanın aşırı koruyucu olması, çocuğun yeni durumlarla karşılaştığında nasıl davranması gerektiğini öğrenememesine yol açmaktadır bundan dolayı çocuğun baş etme becerileri gelişmemekte ve sonrasında çocuk, bakım vericisine bağımlı hale gelmektedir. Böylesine bir yetiştirme tutumuna maruz kalan çocuk, yeni durumlarla karşılaştığında bunlardan kaçınmaktadır ya da geri çekilmektedir. Aşırı koruyucu anneye sahip çocuklar, davranışsal geri çekilme yaşayabilirler ve bu çocukların ilerleyen yıllarda sosyal geri çekilme yaşamaları olasıdır (Rubin, Burgess ve Hastings, 2002; Degnan ve ark., 2008).

Aşırı koruyucu ebeveynlik, çocuğun karşılaştığı sorunları tehdit edici ve çözülemez olarak algılamasını neden olduğu için çocuğun kaygılı tepkiler vermesi açısından ona model teşkil etmektedir (Wood ve ark., 2003). Kendine olan özgüven eksikliğinde dolayı, karşılaştığı her türlü sorunu çözemeyeceğini düşünen çocuk, bir müddet sonra her şeyden kaçınmaya başlayabilmektedir ve sorun çözücü olarak gördüğü ebeveynine bağımlı hale gelebilmektedir. Anne babanın aşırı koruyucu veya kollayıcı olması, aslında kendi kaygı düzeylerinin yüksek olması ile de ilgidir (Coplan, Reichel ve Rowan, 2009). Kaygılı ebeveynler, çocuklarını tehdit edici ortamlardan ya da yeni uyarıcılardan aşırı korudukları için çocuk karşılaştığı her yeni ve zor şeyin zararlı ve tehlikeli olabileceğini düşünmektedir ve bu durum içe yönelim sorunlarının ortaya çıkmasına davetiye çıkarmaktadır (Gray ve McNaughton, 2000). Ayrıca bu tarzda yapılan ebeveynlik, çocukların problem çözme becerisini azaltmaktadır (Arı ve Seçer, 2004).

Bu çalışmada dışa yönelim sorunları ile aşırı koruyuculuk, ev kadınlığını reddetme ve artık boyut/disiplin arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Bir başka deyişle, ebeveynlerin aşırı koruyuculuğu, ev kadınlığını reddetmesi ve disiplin uygulayıcı olmaları da arttıkça, çocuklarda dışa yönelim sorunları da artmaktadır. Dışa yönelim sorunları ile aşırı koruyuculuk arasında bulunan pozitif ilişkiyi destekleyen

başka çalışmaya rastlanmamıştır ancak aşırı koruyucu ebeveynliğe maruz kalan çocukların, ürkek, inatçı, mantıksız kavgalar çıkaran, çabuk mutsuz olan, diğer kişilere bağımlı bireyler oldukları düşünüldüğünde (Aydoğmuş ve ark.,1990; Yavuzer, 2001; Yörükoğlu, 2004) bu çocuklarda dışa yönelim sorunlarının görülme olasılığından bahsedilebilir. Bu çalışmada bulunan artık boyut/disiplin ile dışa yönelim sorunları arasındaki pozitif ilişki, otoriter tutum sonucunda, çocukta her türlü otoriteye karşı meydan okuma, başkaldırma, kırgınlık ve düşmanlık duyguları ortaya çıkabilmesine bağlı olarak, dışa yönelim sorunlarının görülme olasılığının daha yüksek olmasını açıklamaktadır (Synder, Stoolmiller, Wilson ve Yamamoto, 2003). Ancak ev kadınlığını reddetme ve dışa yönelim sorunları arasında bulunan pozitif ilişkiyi destekleyen başka çalışma bulunmamıştır. Korelasyon analizlerinde bulunan bu sonuçlardan farklı olarak, regresyon analizine çocuk yetiştirme tutumunun hiçbir alt boyutu, dışa yönelim sorununu yordayıcı olarak analize girmemiştir.

Genel olarak elde edilen veriler toparlanacak olunursa, çoklu regresyon analizleri sonucunda, tüm değişkenlerin birlikte içe yönelim sorunlarını yordamaya katkısının olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra içe yönelim sorunları üzerinde etkili olan bazı değişkenlerin, yordamaya bağımsız katkıları olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Ancak bu sonuçlar değerlendirilirken sosyodemografik değişkenlerin toplam varyansın %12'sini açıkladığı, mizaç ölçeğinin %23'ünü, aile değerlendirme ölçeğini %8'ini ve son olarak çocuk yetiştirme tutumu ölçeğinin %6'sını açıkladığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Benzer şekilde çoklu regresyon analizleri sonucunda, tüm değişkenlerin birlikte dışa yönelim sorunlarını yordamaya katkısının olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olan bazı değişkenlerin yordamaya bağımsız katkıları olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Ancak bu sonuçlar değerlendirilirken sosyodemografik değişkenlerin toplam varyansın %14'ünü açıkladığı, mizaç ölçeğinin %33'ünü ve son olarak aile değerlendirme ölçeğini %2'sini açıkladığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Psikiyatri kliniğine başvuran çocuklarda mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve içe yönelim/dışa yönelim sorunları ile mizaç arasındaki ilişkide, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumlarına yönelik değişkenlerin aracı rolüne ilişkin

olarak önerilen modellerin uygunluğu yapısal eşitleme modeline dayalı olarak test edilmiştir.

İlk olarak içe yönelim sorunları için önerilen model test edilmiştir. Gözlenen değişkenlerle yol analizinde, çocuk yetiştirme tutumunun demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması alt boyutları kendi aralarında ilişkili bulunmuştur. Bunun yanı sıra aile işlevlerinin alt boyutu olan “duygusal tepki verme” özelliğinin, çocuk yetiştirme tutumunun alt boyutları olan “demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması” özelliği ile içe yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı (mediator) rolü olduğu ortaya çıkmıştır. Bir başka değişle demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması, duygusal tepki vermeyi etkilemektedir; duygusal tepki verme özelliği de içe yönelim sorunları üzerinde etkili olmaktadır.

Doğrudan bu modelle tutarlı bulguları olan bir başka çalışmaya rastlanmamıştır. Bunda çalışmaların birçoğunda mizaç değişkeninin modele girmiş olması etkili olmuştur. Oysa bu modelde sadece aile işlevleri ve ailenin çocuk yetiştirme tutumu gibi aileye özgü değişkenlerden bahsedilmektedir. Mizacın da modele girdiği birkaç çalışmaya bakılacak olunursa, çocuğun negatif duygusallığı ve içe yönelim ile dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide ebeveynlerin demokratik (authoritative) tutumunun aracı rol oynadığı gösterilmiştir (Paulussen-Hoogeboom, Stams, Hermanns, Peetsma ve van den Wittenboer, 2008). Bir başka çalışmada ailenin duygusal tepkiler verebilme becerisinin, çocuğun mizacı ve anksiyete belirtileri arasında aracı rol oynadığı bulunmuştur (Marakovitz, Wagmiller, Mian, Briggs-Gowan ve Carter, 2011).

İkinci olarak ise dışa yönelim sorunları için önerilen model test edilmiştir. Gözlenen değişkenlerle yol analizinde, çocuk yetiştirme tutumunun artık boyut/disiplin, ev kadınlığını reddetme, evlilik çatışması ve demokratik tutum alt boyutları kendi aralarında ilişkili bulunmuştur. Bunun yanı sıra aile işlevlerinin alt boyutu olan “davranış kontrolü” özelliğinin, çocuk yetiştirme tutumunun alt boyutu olan “artık boyut/disiplin” özelliği ile dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı rolünü oynadığı görülmektedir. Bir başka değişle, artık boyut/disiplin davranış kontrolünü etkilemektedir; davranış kontrolü de dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olmaktadır.

Ayrıca aile işlevlerinin alt boyutu olan “duygusal tepki verme” özelliğinin, çocuk yetiştirme tutumunun alt boyutu olan “demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması” özelliği ile dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı (mediator) rolü oynadığı ortaya konulmuştur. Yani demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması, duygusal tepki vermeyi etkilemektedir, duygusal tepki verme de dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olmaktadır.

Tıpkı içe yönelim sorunlarında olduğu gibi bu modelle doğrudan tutarlı bulguları olan bir başka çalışmaya rastlanmamıştır. Bunda da çalışmaların birçoğunda mizaç değişkeninin modele girmiş olması etkili olmuştur. Oysa bu modelde de sadece aile işlevleri ve ailenin çocuk yetiştirme tutumu gibi aileye özgü değişkenlerden bahsedilmektedir. Mizacın da modele girdiği bir çalışmaya göre, çocukların bazı mizaç özellikleri, aile içi çatışmalar ve çocukta görülen davranım sorunları arasında aracı role sahiptir (Ramos ve ark., 2005). Aile içi çatışmalar ve olumsuz aile ortamı çocuğun davranışları üzerinde etkili olurken, bu durum her çocukta farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir. Aile çevresi ve çocuğa yansımaları arasındaki ilişki incelendiğinde göze çapan bireysel farklılıklar neden her çocuğun aynı gelişimsel yoldan geçmediğinin anlaşılmasında önemlidir. Bazı çalışmalar, bazı kişilik özelliklerinin stresli aile ortamının riskini kötüleştirdiğini ya da tam tersi azalttığını göstermektedir (Kerig, 1998; Davies ve Windle, 2001; Cumming ve Davis, 2002).

Çocuğun sergilediği davranım sorunları ile ebeveynlerin uyguladıkları disiplin arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, ebeveynin daha az ceza yöntemini kullanmasının, daha sıcak ve anlayışlı olmasının çocuğun ahlaki/vicdani gelişimi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Bu yetiştirme tutumu ile büyütülen çocuklarda daha az davranım sorunlarının ortaya çıktığı gösterilmiştir. Bundan başka ahlaki gelişimin, kısmen uygulanan disiplin ve dışa yönelim sorunları üzerinde aracı rol oynadığı söylenebilir. Bu sonuçlar özellikle erkek çocukları için geçerlidir (Kerr ve ark., 2004).

Her ne kadar önerilen modelde, mizaç son derece önemli bir değişken olarak sunulmuş olsa da, bu çalışmada mizacın hiçbir boyutu yol analizine girememiştir. Bu durumda ilk olarak, mizaç özelliklerinin hem kendi aralarında hem de başka faktörlerle etkileşim içinde olduğu ve dolayısıyla mizacın gerçek etkisinin tek başına mizacın özelliğinden çok daha fazlasını içermekte olduğu unutulmamalıdır (Caspi ve Roberts,

2001). Psikopatoloji çok sayıda faktörün bir araya gelmesinin bir sonucudur. Örneğin tepkisel (reaktif) ve düzenleyici (regülatif) mizaç özellikleri diğer etiyolojik faktörlerle etkileşime geçmektedir. Bunun için en açık örnek, negatif yaşam olayları ile karşılaşan bir çocuğun, hem tepkisel hem de düzenleyici mizaç özelliklerinin aktif olması, bunun yanı sıra annenin gösterdiği duygusal tepkilerin de etkili olmasıdır (Owens, Shaw ve Vondra, 1998).

Mizaç ve psikopatoloji arasında bir bütünlük sağlanmasını engelleyen önemli bir mesele bu iki yapı arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları kavramsallaştırmanın zor olmasıdır. Özellikle mizaç boyutları, bazı psikopatolojilerin ortaya çıkması için bir hassasiyet yaratabilmektedir ya da bir bozukluğun durağanlığını (stabilitesini) ya da şiddetini etkileyebilmektedir (Clark, Watson ve Mineka, 1994; Lemery, Essex ve Smider, 2002). Örneğin farklı uyaranlara karşı davranışsal geri çekilme olarak tanımlanan ve erken çocuklukta görülen bir mizaç özelliğinin, sonradan anksiyete bozukluğu için zemin hazırlaması olasıdır (Schwartz, Snidman ve Kagan, 1999). Böyle bir durumda, mizaç, psikopatolojiden farklı bir yapı olarak değerlendirilir öyle ki psikopatolojiye sebebiyet veren birtakım mizaç özelliklerinin bazı çocuklarda görülmesi, bazılarında ise görülmemesi söz konusudur. Bir başka görüşe göre ise, bu iki yapı arasındaki ilişki psikopatolojinin, mizacın basitçe aşırı hali olmasından ibarettir (Clark ve ark., 1994). Örneğin anksiyete bozukluğu davranışsal olarak geri çekilmenin aşırı halidir yani şiddetli olduğunda ve psikososyal işlevselliği bozduğunda bu şekilde adlandırılmaktadır.

Mizaç ve psikopatoloji arasında doğuştan gelen (kalıtsal) bir fark bulmak zordur. Ama bazı kuramcılar, kendilerini, davranışın bazı yönüne mizaç, bazı yönüne ise psikopatoloji olarak adlandırmaya zorlamaktadırlar. Böylesine bir ayırım yapılması yararlıdır ama ne yazık ki doğa, mizaç ve psikopatoloji arasında bu kadar belirgin bir ayırım yapılmasına olanak vermemektedir. Buna rağmen, mizaç kuramcıları arasında mizaç tanımı açısından genel bir tutum birliği de bulunmaktadır. Bu görüşe göre mizaç, yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan, sosyal ve duygusal davranışların geniş spektrumunu içerirken; psikopatoloji ise sadece belirli duygu ve davranışlarla ilgilidir ve bunlar işlevsellikte bozulmaya yol açmaktadır (Lahey, 2004).

Mizaç tanımında ortak bir görüş olmakla beraber, kuramcılarının farklılaştıkları bazı noktalar da bulunmaktadır. Bunlardan en temel olanı, davranışın hangi yönünün mizacı oluşturduğu, hangisinin patolojiyi içerdiği hakkındaki yargıyı içermektedir. Örneğin Lahey, McBurnett ve Loeber (2000) mizaç ve psikopatolojiye ilişkin olarak önerdikleri modelde, karşı gelme bozukluğu belirtileri, psikopatoloji boyutu olarak değil de karşı gelme mizaç özelliği olarak adlandırmıştır. Nitekim bu belirtiler, psikopatolojiyle ilişkili olan belirsiz davranışlarla ilgilidir. Dolayısıyla, kuramcılarının mizaç ve psikopatoloji arasındaki çizgiyi belirlemede özgür oldukları söylenebilir (Lahey, 2004). İkincisi, bazı mizaç teorsiyenleri, mizaç kelimesinin kullanımı açısından da farklılaşmaktadır. Bu kuramcılar, mizacı davranışın belli bir yönü; psikopatolojiyi de davranışın bir başka yönü olarak görmemektedir. Bunun yerine, mizacı normal ranj içinde sosyo-duyusal davranışlardaki çeşitlilik (aktivite düzeyi, korku düzeyi gibi), psikopatolojiyi ise aynı davranışın aşırılığı olarak yorumlamaktadırlar (aktivite düzeyinin aşırılığı hiperaktivite; korkunun aşırı düzeyi fobi gibi) (Lahey, 2004).

Mizaç ve çocukluk döneminde görülen bozukluklar hakkındaki çalışmalardaki problemlerin en önemlisi ve belki de en zoru, disiplinler arası sınırın değiştirilmesidir. Psikolojinin farklı alt alanları/disiplinleri, gelişim ve psikopatoloji üzerinde çalışmaktadır. Özellikle mizaç, gelişim psikologları; psikopatoloji klinik psikologlar tarafından çalışılmaktadır (Rutter ve Sroufe, 2000). Sonuç olarak, araştırmaların bu iki alanı birbirinden bağımsızca yapılandırılmaktadır. Dolayısıyla farklı kuramsal bağlamlarda, farklı araştırma amaçları, farklı örneklem tipleriyle çalışılmaktadır ve bu iki araştırma arasındaki farklılıklar, bu disiplinlerin bir araya getirilmesini zorlaştırmaktadır (Rutter ve Sroufe, 2000).

Mizaç ve psikopatoloji arasındaki kuramsal ilişkiyi karıştıran bir başka mesele, mizaç ve psikopatolojinin nasıl ölçüleceğine ilişkindir. Örneğin, mizaç, eğer psikopatoloji açısından bir risk faktörü ise, o zaman ikisi farklı yapıdır. Her bir yapıyı değerlendiren maddelerin çakışması bu nedenden dolayı mümkün değildir (Lemery ve ark., 2002; Lahey ve Waldman, 2003). Ne yazık ki bu durum pek çok mizaç ve psikopatoloji ölçümü için geçerli değildir. Örneğin Çocuk Davranış Listesi'nin (Rothbart ve Ahadi, 1994) ketlenme kontrol (inhibitory control) alt ölçeğinin içerdiği pek çok madde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) belirtileri ile

aynıdır. Mizaç ve psikopatoloji ölçümleri arasındaki çakışan maddeler göz önünde bulundurulduğunda, psikopatolojinin anlaşılmasında mizacın ne kadar katkıda bulunduğuna karar vermek oldukça zorlaşmaktadır ya da bu iki yapı arasındaki ilişki açıkça ölçümlerin karışmasından kaynaklanmaktadır. Bu konuya odaklanan birkaç çalışma, mizaç yapısının, ancak bu çakışan maddeler kontrol edildikten sonra psikopatolojinin ölçülmesi ile olan ilişkisini ortaya çıkaracağını ortaya koymuştur (Lemery ve ark., 2002; Lahey ve Waldman, 2003).

Bir başka açıdan eğer psikopatoloji ve mizaç aynı yapı ise, mizacın aşırı boyutu psikopatolojidir. Eğer böyle ise durum, o zaman bu iki yapıyı değerlendirmek için kullanılan ölçümlerin çakışmasını da normaldir. Örneğin karşı gelme bozukluğu, öfkeye yatkınlık ve sinirlilik (irritabilite) mizaç özellikleriyle ilişkili çok sayıda belirti içermektedir. Bu modelde, karşı gelme bozukluğunun, sadece öfke yatkınlığının bir ölçümü mü olduğu, yoksa mizaç ölçümünün karşı gelme davranışını değerlendiren çok sayıda maddeyi bir araya getiren bir yapı mı olduğuna karar vermek zordur (Frick, 2004).

Frick'e (1998) göre, çakışan maddeleri içeren değerlendirme araçlarını kullanarak mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi çalışmak çok da anlamlı değildir. Bu konu ciddi bir metodolojik problemi içermektedir. Şu anda var olan bütün mizaç ölçen araçlar DSM ile açıkça uyuşan maddeleri içermektedir. Örneğin bazı teorisyenler tarafından negatif duygusallık mizaç özelliğini tanımlamak için "saldırgan, sinirli, kaygılı, depresif" gibi maddeler kullanılmaktadır. Bununla benzer olarak pozitif duygusallık için kabul edilen şey de depresyonun disfori, anhedoni ve yorgunluk belirtileri ile karşıt anlamlısını içermektedir. Her ne kadar aynı davranışın mizaç veya psikopatolojiyi yansıttığına inanan ve önemli olan çocuğun bu maddelerde ne kadar normalden saptığı diye düşünen bazı kuramcılar için maddelerin çakışması bir problem teşkil etmese de, Frick (1998) bunun bir problem olduğunu iddia etmektedir. Frick' e (1998) göre bu çok açıktır, eğer maddeler çakışıyorsa, o zaman mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi yorumlamak mümkün değildir.

Frick (1998) ile benzer olarak bazı araştırmacılar, halihazırda var olan mizaç ölçümleri ve psikopatoloji ölçümleri arasındaki ilişkinin, maddeler arasındaki çakışma dışlandıktan sonra anlamlı olacağını göstermiştir (Lengua, West ve Sandler, 1998;

Lemery ve ark., 2002). Bu araştırmacılara göre, mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişki, sadece çakışan maddelerin yarattığı bir hata değildir. Mizacı ölçen yeni araçların geliştirilmesi özellikle de psikopatoloji ile ilişkili olarak yapılan çalışmalar açısından da yararlı olacaktır. Bu yaklaşım çok daha psikometrikçedir ama yeni mizaç ölçüm araçlarının geliştirilmesi mizaç ve psikopatoloji arasındaki farkın tanımlanması için de ayrı bir tartışma platformu oluşturacaktır (Lahey, 2004).

Mizacın ölçülmesine ilişkin olarak alanyazına bakıldığında, mizaç ve psikopatoloji hakkındaki çalışmaların, aynı değerlendiriciden (anne, baba veya öğretmen gibi) elde edilen mizaç ve psikopatoloji puanlaması arasındaki ilişkiye dayandığı görülmektedir. Böyle bir durumda, mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişki, değerlendirmeyi yapan kişinin yargılarına bağlı kalmaktadır. Bir anne çocuğunun mizacını puanladığında, kendi mizaç özellikleri onun çocuğu hakkındaki bilgisini yansıtmaktadır. Örneğin eğer anne çocuğunun sıklıkla zorbalık yaptığını ya da kavga ettiğini görüyorsa bununla ilgili bir maddeyi işaretlemektedir (Lahey, 2004).

Pek çok mizaç kuramcısı bu sorundan kaçınmak için farklı bilgi kaynaklarını kullanmaya çalışmaktadır. Örneğin okul öncesi çocuklarla çalışılıyorsa, eğitimli gözlemciler kullanılmaktadır. Buna göre çocuğun oyun esnasında sergilediği negatif duygudurum (Hughes, White, Sharpen ve Dunn, 2000) ve yarışlı oyunlarda sergilediği hileli davranışlar (Hughes, Cutting ve Dunn, 2001) davranım problemlerinin bir yansıması olarak yorumlanabilmektedir. Bu tarz gözleme dayanan çalışmalar, metodolojik açıdan daha avantajlıdır ama gözleme dayalı ölçümler karşısında değerlendirme ölçeklerinin geçerliliği de önemlidir. Bir başka değişle, gözlemlerin objektif bir puanlamaya da dönüştürülmesi gerekmektedir (Lahey, 2004).

Son olarak, mizaç ve psikopatoloji hakkında yapılan çalışmaları birleştirmenin öneminden bahsedilecek olursa, bu iki farklı araştırma alanını nasıl birleştirilmeli ki ciddi duygusal ve davranışsal problemler anlaşılabilir sorusu akla gelmektedir. Bu iki konunun alanyazınını birleştirmedikçe, en temel konular çözümlenemeyecekmiş gibi görülmektedir. Eğer bir araştırmacı, sadece mizaç ve mizacın normal gelişim üzerindeki etkisini çalışıyorsa, mizaç ve psikopatoloji ölçümlerindeki çakışmayı nasıl çözümleyebilir ya da bununla benzer olarak sadece çocukların aldığı tanıyla ilgilenen bir araştırmacı, tanı ölçütleri ile mizacın çakışan noktalarını nasıl görecektir? Bu durum

psikopatolojiyi anlamak için mizaç boyutlarıyla da biraz ilgilenmeyi gerektirmektedir (Lahey ve Waldman, 2003). Dolayısıyla bu konunun çözümlenmesinin hem kuramlar hem de pratik için bazı faydaları bulunmaktadır. Bu faydaların ilkinde göre, mizaç ile ilişkili çalışmalar, bebeklik ve erken çocukluğu içerirken (Kagan ve ark., 1984; Kagan ve ark., 1987) psikopatolojiye odaklanan araştırmalar daha çok geç çocukluk ve ergenlikle ilgilidir (Zeanah, Bors ve Scheeringa, 1997). Sonuç olarak bu iki konunun birleştirilmesi, çocukluk döneminde ortaya çıkan bozukluklar için erken risk faktörlerin belirlenmesine yardım etmektedir. Böylelikle bozuklukla ilişkili önemli işlevsellik kaybı oluşmadan önce, çocuğun gelişim sürecindeki problemleri davranışları için önlem alınabilir.

İkinci olarak, gelişim süreci üzerinde mizacın etkisi, çocuğun çevresindeki kişilere (öğretmen, ebeveyn, kardeşler, akran) bağlıdır (Kagan ve Snidman, 1991). Dahası mizacın etkisi, gelişim sürecinden etkilenmektedir. Örneğin bir çocuğun ne kadar çabuk sosyalleşeceği (Hoffman, 1994), ne kadar iyi sosyal ilişkiler kurabildiği (Dodge ve Pettit, 2003), duygularını ne kadar iyi düzenleyebildiği (Eisenberg ve ark., 2001) veya empati ve suçluluk hissi konusunda ne kadar hassas olduğu çocuğun mizacı üzerinde etkilidir (Kochanska, 1993). Dahası ebeveyn, öğretmen, kardeş ya da akran gibi çocuk için değerli kişilerin, çocuğun mizacına karşı verdikleri tepkiler önemlidir. Sonuç olarak mizaç, bu dolaylı süreçler aracılığıyla çocuklardaki psikopatoloji riski üzerinde etkilidir. Mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi açıklamak için aracı gelişimsel süreçler ve çocukla ilgili özelliklerin rolünün ne olduğunu açıklık kazandırmak, farklı çocukluk dönemi bozukluklarının etiyolojisini anlamamıza yardım etmektedir. Bu durum koruma programları içinde son derece önemlidir öyle ki sadece çocuğun sahip olduğu psikiyatrik bozukluğu azaltmak için mizacını düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda çocuk için gerekli gelişimsel görevlerin da yerine getirilmesine yardım etmektedir (Frick, 2004).

Üçüncü olarak, çocuk ve ergenlerde psikolojik sorunların etiyolojisinde mizacın rolünü anlamak için kesinlikle gelişimsel bir bakış açısı ile bakmak gerekmektedir (Seifer, 2000). Aynı gelişimsel sonuç, farklı bir dizi süreçten kaynaklanmaktadır (Cicchetti ve Rogosch, 1996). Öyle ki bunlar farklı yaşlarda farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin tepkisel ve düzenleyici mizaç özellikleri, bebeklerde farklı,

çocuklarda farklı, ergenlerde farklıdır. Dolayısıyla yaşa uygun değerlendirme araçlarının seçimi oldukça önemlidir (Rothbart ve Bates, 1998). Bunun yanı sıra mizaç üzerine yapılan çalışmalar, aynı patolojiye sahip çocukların bunu farklı gelişimsel yollardan geçerek sahip olduğunu ortaya koymuştur (Frick, 2001).

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda cinsiyet, anne babanın psikiyatrik tedavi alması, çocuğun fiziksel istismara maruz kalması ve ailenin son ay içinde olumsuz yaşam olayı yaşaması gibi bazı sosyodemografik değişkenlerin ölçek puanları üzerindeki etkisinin görülmesi amacıyla varyans analizi yapılmıştır ve bu sonuçların tartışılmasına cinsiyet değişkeni ile başlanacaktır. Buna göre yapılan çok yönlü varyans analizi ile cinsiyetin içe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre kız çocuklarında içe yönelim sorunları, erkek çocuklarında ise dışa yönelim sorunları daha çok görülmektedir. Bu çalışmada kızların daha çok depresyon, yaygın anksiyete bozukluğu ve sosyal fobi gibi içe yönelim sorunları yaşadığının bulunması ve erkek çocuklarında ise daha çok dışa yönelim sorunları görülmesi bazı çalışmalarla da desteklenmektedir (Verhulst, Van der Ende, Ferdinand ve Kasius, 1997; Schmidt, DeMulder ve Denham, 2002; Costello ve ark., 2003; Broidy ve ark., 2003; Stadelmann, Perren, Wyl ve Klitzing, 2007).

Bu durum daha çok annelerin kız çocuklarına ilişkin farklı bir yetiştirme tutumu sergilemeleri ile açıklanabilmektedir. Buna göre anneler kızlarını daha sakin, sessiz, az konuşan çocuklar olmaları doğrultusunda pekiştirmektedir ve bu özellikler de ilerleyen yıllarda içe yönelim sorunları olarak karşımıza çıkabilmektedir. Erkekler için ise tam tersi geçerli olabilir. Yani biyolojik olarak daha hareketli olan erkek çocuklarının (Campbell ve Eaton, 1999) bu davranışları bir de ebeveynleri tarafından onaylandığında dışa yönelim sorunları için bir zemin hazırlıyor olabilir. Bazı araştırmacılara göre ise ebeveynler, çocuklarının cinsiyetine bağlı olarak değerlendirme yapmaktadır. Bir başka değişle çocuğun cinsiyeti anne ya da babanın çocuktan beklediklerine göre farklılaşabilmektedir (Bayly ve Gartstein, 2013). Alanyazına bakıldığında davranış veya gelişim üzerinde cinsiyet farklılığının çok sayıda çalışmaya konu olduğu görülmektedir. Buna göre erkek çocuklar için kültürel beklenti daha çok sinirli olabileceği yönündedir; bu durum erkek çocuklarının neden kızlara göre daha sinirli ve neden daha çok davranım problemleri sergilediğini açıklayan bir neden olabilir (Plant, Hyde, Keitner ve

Devine, 2000). Bir başka konu ise korku veya çekingenliğin kız çocukları için kabul edilebilir olduğudur, dolayısıyla anneler bununla ilgili olan soruda erkek çocuklarına daha düşük puan vermekte, kızların daha çok puan vermektedir (Brody ve Carter, 1982).

Yapılan çok yönlü varyans analizi ile cinsiyetin, yaptığı işi sürdürebilme, yaklaşma kaçınma ve aktivite gibi mizaç özellikleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Kız ve erkek katılımcılardan oluşan örnekleme, cinsiyet değişkeni temel alınarak yapılan karşılaştırmalar mizaç özelliklerinde ortaya çıkan farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada kızların, erkeklere göre daha fazla yaptıkları işi sürdürebildiği bulunmuştur. Yaptığı işi sürdürebilme, dikkati odaklama kapasitesinin bir göstergesidir ve dikkat sisteminin her an tetikte olduğu anlamına gelir (Rothbart ve Bates, 2006). Kızların başladıkları işi daha iyi sürdürmeleri daha az dışa yönelim sorunu yaşamaları ile açıklanabilir.

Kızlara yönelik olarak bulunan bir başka bulgu da, erkeklere göre daha fazla yeni ve yabancı ortamlardan uzak durduklarının bulunmasıdır. Davranışsal geri çekilme, korkaklık, risk almaktan kaçınma, yeni ortam ve insanlardan kaçınma gibi durumları içeren bu mizaç özelliğinin (Bishop, Spence ve McDonald, 2003) kızlarda daha çok görülmesi, bu özelliklerin aslında içe yönelim sorunlarının doğası ile yakından ilişkili olması ile açıklanabilir.

Bu çalışmada cinsiyete ilişkin olarak bulunan son bulgu ise, erkeklerin kızlara göre daha fazla aktivite düzeyine sahip olduğudur. Aktivite düzeyi, çocukların mizaç özelliğinin en önemli bileşenidir (Buss ve Plomin, 1975, Thomas ve Chess, 1977). Aktivite düzeyi çocuğun ne kadar çok hareket ettiği ile ilgilidir ve aslında doğrudan gözlenebilir (Eaton, Enns ve Presse, 1987). Aktivite düzeyinin artmasının, dışa yönelim sorunlarına işaret etmesi sonucu (De Pauw ve Mervielde, 2011) ile dışa yönelim sorunlarının da erkek çocuklarında daha çok görülmesi sonucu (Broidy ve ark., 2003) birleştirildiğinde erkek çocuklarının aktivite düzeyinin neden yüksek olduğu anlaşılabilir. Yapılan bir meta analiz çalışmasında, Campbell ve Eaton (1999) aktivite düzeyinde bir cinsiyet farklılığı olduğunu, erkek çocuklarının biyolojik olarak daha hareketli olma eğilimi taşıdığını göstermiştir. Ancak bunun yanı sıra, anne babaların erkek çocuklarının daha aktif olmasını ve bu tarz oyunlar oynamasını daha çok teşvik

ettiği de bir başka çalışma tarafından gösterilmiştir (Mercurio, 2003). Dolayısıyla erkek çocuklarının aktivite düzeylerinin kızlara göre daha fazla olması sadece genetik değil sosyal bir olgu olarak ele alınmalıdır.

Yapılan çok yönlü varyans analizi ile cinsiyetin, ailenin uyguladığı davranış kontrolü üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Kız ve erkek katılımcılardan oluşan örnekleme, cinsiyet değişkeni temel alınarak yapılan karşılaştırmalar aile işlevleri özelliklerinde ortaya çıkan farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaya katılan erkek çocuklarının anne babaları, kız çocuklarının anne babalarına göre, davranış kontrolü açısından daha az işlevsellik göstermektedir. Bir başka değişle erkek çocuğa sahip olan anne babalar, çocuklarının davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimi açısından yeterli işlevselliği gösterememektedir. Bu konuda daha önce başka bir çalışma yapılmadığından, karşılaştırma yapılamamakla beraber, anne babaların özellikle erkek çocuklarına karşı nasıl bir disiplin uygulamaları konusunda çok da becerikli olmadığı söylenebilir. Bu sonuç, erkek çocuklarının genetik olarak daha hareketli olmalarına da bağlanabilir (Campbell ve Eaton, 1999). Hareketli olan bir çocuğa kurallar koymak ve çocuğun bu kurallara uyması daha zor olabilir.

Yapılan çok yönlü varyans analizi ile cinsiyetin, çocuk yetiştirme tutumu olan artık boyut disiplin üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Kız ve erkek katılımcılardan oluşan örnekleme, cinsiyet değişkeni temel alınarak yapılan karşılaştırmalar, çocuk yetiştirme tutumu özelliklerinde ortaya çıkan farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaya katılan erkek çocuklarının anne babalarının, kız çocuklarının anne babalarına göre, kural koyma ve uygulama konusunda sıkıntı yaşadığı söylenebilir. Bu konuda daha önce yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Artık boyut/disiplin alt boyutunun, sıkı disipline inanma, çocuğu zorlama, anne babasının kesin hâkimiyetine inanma gibi konuları içerdiği düşünülecek olunursa, erkek çocuğa sahip anne babaların kural koymada ve bunu hayata geçirmede sıkıntı yaşadığı anlaşılabılır. Bu bulgu, ailenin uyguladığı davranış kontrolü ve erkek çocuğa sahip olma arasındaki ilişkiyle benzer anlam taşımaktadır. Yani erkek çocuğa sahip olan ve davranış kontrolü özelliği açısından yetersiz olan anne babaların artık boyut/disiplin özelliğinde de sıkıntı yaşadıkları ve gerekli işlevselliği gösteremedikleri söylenebilir.

Yapılan çok yönlü varyans analizi ile anne babanın psikiyatrik tedavi alma durumunun sadece içe yönelim sorunları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre anne babası psikiyatrik tedavi alan çocuklarda, tedavi almayan çocuklara göre daha yüksek düzeyde içe yönelim sorunları görülmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bu bulgu başka çalışmalar tarafından desteklenmektedir. Örneğin bazı çalışmalarda anksiyete bozukluğu olan annelerin çocuklarının, normallerle karşılaştırıldığında 7 kat daha fazla bu tanıyı almalarının olası olduğu gösterilmiştir (Turner ve ark., 1987; Puig-Antich ve ark., 1989; Todd, Neuman, Geller, Fox ve Hickok, 1993), bu sonuç üzerinde genetik yatkınlıklar varyansın %50'sini açıklamaktadır (Eley ve ark., 2003). Bu konudaki başka bir bulgu ise depresyonu olan çocuk ve ergenlerin ebeveynlerindeki depresyon oranının normallerle karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğunun ortaya konulmuş olmasıdır (Puig-Antich ve ark., 1989; Todd ve ark., 1993).

Her ne kadar bu durum üzerinde genetik faktörlerin daha etkili olduğu söylene de, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin de etkili olabileceği unutulmamalıdır. Buna göre ebeveynlerdeki anksiyete ve depresyon çocukları farklı şekillerde etkileyebilmektedir. İlk olarak, ebeveynin yaşadığı anksiyete veya depresyon belirtilerinin, çocukları duygusal olarak zor duruma düşürdüğü söylenebilir. Öyle ki çocuklar sürekli anksiyöz ya da depresif olan ebeveynleri ile empati kurarlar ve bundan olumsuz etkilenirler (Denham, 1998). İkinci olarak ise, çocuklar anne babalarını her yönüyle model aldıkları için onların tepkileri veya bilişlerini de model alırlar ve böylelikle durumlar karşısında negatif ya da anksiyöz tepkiler vermeyi öğrenirler (Cicchetti ve Toth, 1998). Bunun yanı sıra çocuğun etkileşimde bulunduğu annesi ile kurduğu yakınlık, bağlanma kuramıyla açıklanmaktadır; bu kurama göre bütün ihtiyaçları annesi tarafından karşılanan ve sevgi dolu bir çevrede büyüyen çocuk güvenli bağlanır (Kochanska, 1993). Ancak annenin çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için ruh sağlığının yerinde olması gerekmektedir. Ruhsal sıkıntıları olan bir annenin çocuğu ile yakından ilgilenmesi zordur. Bu durum da anne ile çocuk arasında gelişen ilişkinin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Örneğin depresif anneler çocuklarıyla daha az ilgilidir ve çok daha otoriterdir ve daha reddedici (McLeod, Weisz ve Wood, 2007; Pelaez, Field, Picens ve Hart, 2008). Anksiyete bozukluğu olan anne babalar ise çok daha fazla

kontrolcüdür ve katıdır (Dumas, LaFreniere ve Serketich, 1995). Son olarak psikiyatrik tanısı olan bir anne babanın zihni anksiyete veya depresyondan dolayı negatif düşüncelerle doludur. Bundan dolayı sergiledikleri ebeveynlik niteliği de düşebilmektedir. Dolayısıyla ebeveynin duygusal problemleri ve çocuktaki içe yönelim sorunları arasındaki ilişki basitçe genetik etkilere bağlanmamalıdır. Her ne kadar varyans analizinde anne babanın psikiyatrik tedavi alma durumunun içe yönelim sorunları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunsa da, bu değişkenin regresyon analizinde bağımsız katkısı olmadığı görülmüştür.

Yapılan çok yönlü varyans analizi ile çocuğun fiziksel istismara maruz kalma durumunun sadece dışa yönelim sorunları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Regresyon analizinde de bu değişken dışa yönelim sorunlarını yordayıcı olarak analize girmiştir. Buna göre fiziksel şiddete maruz kalan çocuklar, şiddete maruz kalmayan çocuklara göre daha yüksek düzeyde dışa yönelim sorunları sergilemektedir. Bu bulgu alanyazındaki bir çok çalışma ile tutarlıdır (Straus ve Donnelly, 1994; Aguilar ve ark., 2000; Herrenkohl ve Russo, 2001). Bu çalışmalarda doğrudan şiddete maruz kalmanın dışa yönelim sorunlarıyla ilişkili olduğu gösterilmiştir. Buna göre çocuğun fiziksel ceza alması veya fiziksel istismara maruz kalması, doğrudan klinik düzeyde davranış sorunlarına ya da dışa yönelim sorunlarına yol açmaktadır. Dışa yönelim sorunları olan çocuklara sahip anne babalar, açıkça fiziksel ceza uyguladıklarını söylemektedir ancak bu durumda basitçe neden-sonuç ilişkisi kurmak zordur. Yani çocukların davranım sorunlarının fiziksel cezanın bir sonucu mu, yoksa bir nedeni mi olduğu o kadar açık değildir (Mahoney, Donnelly, Lewis ve Maynard, 2000). Dolayısıyla bu sonucu yorumlarken farklı açıklamalar yapılabilir. Bir bakış açısına göre fiziksel istismara maruz kalan çocuk, şiddeti öğrenir yani anne babasının davranışını model almaktadır. Böylelikle çocuk, şiddeti başkalarına karşı uygulayabileceği bir yöntem olarak benimsemektedir (Patterson, DeBarsyhe ve Ramsey, 1989). Bir başka bakış açısına göre ise, doğrudan şiddete maruz kalan çocukta, bu durum saldırgan davranışlara yol açmaktadır (Herrenkohl ve Russo, 2001). Bir başka değişle şiddete maruz kalma, çocukların ruh sağlığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir; bu çocuklar saldırgan, sinirli ve gergin olduklarından dışa yönelim sorunları sergilemektedir. Son olarak Shields, Cicchetti, Ryan (1994) kötü muamele görenin

çocuğun duygularını düzenleme becerisi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğundan bahsetmektedir. Duygularını düzenlemeyi beceremeyen çocuk, saldırgan ve yıkıcı davranışlar sergilemeye daha meyilli olabilmektedir.

Yapılan çok yönlü varyans analizi ile ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşamasının içe yönelim sorunları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Regresyon analizinde ise bu değişken içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarını yordayıcı olarak analize girmiştir. Buna göre aile içinde stresli yaşam olayları olan çocuklar (aileden birinin kaybı, maddi sorunlar yaşama, aile içi sorunlar, çatışmalar, trafik kazasına maruz kalma vs.) bu tarz bir stres faktörü olmayan çocuklara göre daha yüksek düzeyde içe yönelim ve dışa yönelim sorunları sergilemektedir. Aile içinde yaşanan olumsuz olayların içe yönelim sorunlarını yordadığına ilişkin elde edilen bulgu ilgili alanyazınla tutarlıdır (Barnett ve Gotlib, 1988; Gotlib ve Hammen, 1992; Petersen ve ark., 1993; Lewinsohn ve ark., 1997). Bu çalışmalara göre yaşanan travmatik olaylar veya ebeveynler arasındaki çatışmalar gibi ailenin stres faktörleri çocuklarda görülen içe yönelim sorunlarıyla ilişkilidir (Cicchetti ve Toth, 1998; Spence, 2001). Bu tarz olumsuz yaşam olaylarına maruz kalan çocuk, kendini suçlayabilir ve bu olaylar karşısında kendini çaresiz hissedebilir (Denham, 1998). Yapılan bir başka çalışmada da benzer şekilde, aile içi uyumun azalması ve çatışmaların artmasının, 6-11 yaş çocuklarındaki içe yönelim sorunlarını yordadığı bulunmuştur (Lucia ve Breslau, 2006). Bütün bu olumsuz özelliklerin, çocuğu, içe yönelim sorununa hazırlaması oldukça anlaşılırdır.

Aile içinde yaşanan olumsuz olayların dışa yönelim sorunlarını yordadığına ilişkin elde edilen bulgu da ilgili alanyazınla tutarlıdır. Buna göre çevresel risk faktörleri dışa yönelim sorunlarının ortaya çıkışında oldukça önemlidir (Laucht, Esser ve Baving, 2000; Hill, 2002; Stevens, Vollebergh, Pels ve Crijnen, 2005; Pitzer, Esser, Schmidt ve Laucht, 2009). Örneğin evlilik sorunları, aile içindeki çatışmalar, aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar gibi, stres faktörleri çocuğun kendini güvensiz ve mutsuz hissettiği bir aile ortamına neden olmakta ve dışa yönelim sorunları gibi bazı sorunlar yaşama olasılığını artırmaktadır (Jaycox ve Repetti, 1993; Cummings, 1994; Davies ve Cummings, 1994; David, Steele, Forehand ve Armistead, 1996; Criss, Petit, Bates, Dodge ve Lapp, 2002). Boylamsal bir çalışmada aile içi çatışmalar ve çocukta görülen

davranım sorunları arasındaki ilişkinin oldukça kuvvetli olduğunu göstermekle beraber, bu iki değişken arasındaki ilişkinin yönünün belirsiz olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Buna göre aile içindeki çatışma, çocukta davranım sorunlarına yol açabilmektedir ama başka bir yorum ise davranım sorunu olan çocuğun aile üyeleri arasında çatışmalar çıkmasına neden olabileceğidir (Ramos ve ark., 2005). Bu araştırmadan elde edilen bulgular risk gruplarının belirlenmesi konusunda klinisyenlere ve araştırmacılara önemli ipuçları vermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma ile mizaç, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumu ile içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yıllardır çocuk psikopatolojisine ilişkin olarak alanyazında çevre mi genetik mi etkilidir sorusuna verilen cevap her ikisinin de etkileşimde olduğu şeklindedir. Ancak bu çalışmada, hem içe yönelim hem de dışa yönelim sorunlarına ilişkin önerilen modele mizaç girememiştir. Model testi aile işlevlerinin alt boyutu olan duygusal tepki vermenin, çocuk yetiştirme tutumunun alt boyutları olan demokratik tutum, evlilik çatışması ve ev kadınlığını reddetme ile içe yönelim sorunları arasında aracı rolünü ortaya koymuştur. Bir başka değişle, anne babanın duygusal tepki verme becerisinin sağlıklı ya da sağlıklısız olması, aile üyelerinin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi gösterebilmesi anlamına gelmektedir ve duyguların sözle ya da davranışlarla gösterilmesini içermektedir. Sonuç olarak, ev kadınlığını reddeden ve evlilik çatışması olan, ayrıca demokratik tutum sergilemeyen ebeveynler, duygusal tepkilerini yerinde ve zamanında gösterememektedir ve bu durum da içe yönelim sorunları üzerinde etkili olmaktadır.

Bu çalışmada model testi aile işlevlerinin alt boyutu olan davranış kontrolü özelliğinin, çocuk yetiştirme tutumunun alt ölçekleri olan artık boyut/ disiplin özelliği ile dışa yönelim sorunları arasında aracı rolünü ortaya koymuştur. Ayrıca aile işlevlerinin bir diğer alt boyut olan duygusal tepki vermenin, çocuk yetiştirme tutumunun alt boyutları olan demokratik tutum, evlilik çatışması ve ev kadınlığını reddetme ile dışa yönelim sorunları arasında aracı rolünü ortaya koymuştur. Bir başka değişle, artık boyut/disiplin alt boyutu sıkı disipline inanma, çocuğu fazlasıyla zorlama, anne-babanın kesin hâkimiyetine inanma ve kesinlikle demokratik davranmama gibi konuları içermektedir. Davranış kontrolü becerisi ise, aile üyelerinin davranışlarına standartlar koyma ve disiplin sağlama biçiminin bir göstergesidir ve buna göre katı disiplin uygulayan anne babalar, davranış kontrolü açısından işlevsellik göstermemektedir ve bu da dışa yönelim sorunlarına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra ev kadınlığını reddeden ve evlilik çatışması olan, ayrıca demokratik tutum sergilemeyen

ebeveynler, duygusal tepkilerini yerinde ve zamanında gösterememektedir ve bu durum da dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olmaktadır.

Mizacın modele girmemiş olması, mizaç ve psikopatolojinin aynı yapılar olduğu sadece mizacın aşırı boyutunun psikopatoloji olarak adlandırıldığı görüşüyle açıklanabilir. Bunun dışında içe yönelim/dışa yönelim sorunları ve mizacı değerlendiren ölçeklerin maddelerinin çakışması da mizacın modele girmemesinin bir diğer nedeni olabilir. Nitekim bugün kullanılan ölçeklerin neredeyse tamamı, mizaç ve psikopatolojiyi DSM ile birebir uyuşan maddelerle değerlendirmektedir. Bununla ilgili bir başka bakış açısı da, mizaçla karşılaştırıldığında, çocuk yetiştirme tutumu ve aile işlevleri gibi çevresel faktörlerin içe yönelim ve dışa yönelim sorunları üzerinde daha etkin olduğunun söylenmesidir.

Araştırmanın sınırlılıklarına bakılacak olunursa, yukarıda belirtilen içe yönelim/dışa yönelim ve mizacı ölçen araçların çakışan maddelerinin olmasına ilaveten, bu çalışmada mizacın tek bir ölçek ile değerlendirilmiş olması önemli bir başka sınırlılık olarak görülebilir. Bu konuda ileride yapılacak olan başka çalışmalarda, birden çok sayıda mizaç ölçeğinin kullanılması önerilebilir. Ayrıca mizaç ve psikopatolojiyi ölçmede kullanılan araçların maddeleri tekrar gözden geçirilmeli ve çakışan maddeler yeniden değerlendirilmelidir.

Bahsedilen değerlendirme araçlarının sınırlılıklarının yanı sıra, sadece anne-babaların doldurdukları öz-bildirim ölçekleriyle, hem çocuklarının mizacını hem de kendi yetiştirme tutumları ve aile işlevlerini değerlendirmeleri, bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı olarak ele alınabilir. Daha büyük bütçeli bir proje kapsamında, çocuklar ve ailelerinin kendi ortamlarında gözlenerek değerlendirilmeleri çok daha etkili olabilir.

KAYNAKÇA

- Abidin, R. R., Jenkins, C. L., ve McGaughey, M. C. (1992). The relationship of early family variables to children's subsequent behavioral adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 60-69.
- Achenbach, T. M. (1966). The classification of children's psychiatric symptoms: A factor-analytic study. *Psychological Monographs*, 80, (no.615).
- Achenbach, T. M., Edelbrock, C., ve Howell, C. T. (1987). Empirically based assessment of the behavioral/emotional problems of 2-and 3-year-old children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 629-650.
- Achenbach, T. M., McConaughy, S. H., ve Howell, C. T. (1987). Child/adolescent emotional problems: Implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychological Bulletin*, 101, 213-232.
- Achenbach, T. M. (1991a). *Manual for the Child Behaviour Checklist/4-18 and 1991 Profile*. Burlington VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.
- Achenbach, T. M., ve Rescorla, L. A. (2000). *Manual for ASEBA Preschool Forms & Profiles*. Burlington VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Achenbach, T. M., ve Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA School-Age Forms ve Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth ve Families.
- Ackerman, B. P., Brown, E., ve Izard, C. E. (2003). Continuity and change in levels of externalizing behavior in school of children from economically disadvantaged families. *Child Development*, 74, 694-709.
- Aguilar, B., Sroufe, L. A., Egeland, B., ve Carlson, E. (2000). Distinguishing the early-onset/persistent and adolescence-onset antisocial behavior types from birth to 16 years. *Development and Psychopathology*, 12, 109-132.
- Ahadi, S. A., Rothbart, M. K., ve Ye, R. (1993). Children's temperament in the US and China: Similarities and differences. *European Journal of Personality*, 7, 359-377.

- Albano, A. M., Chorpita, B. F., ve Barlow, D. H. (2003). Childhood anxiety disorders. İçinde E. J. Mash ve R. A. Barklwey (eds), *Child psychopathology* (2nd ed., pp.279-329). New York: Guildford.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manuel of mental disorders*, 4th ed., text rez., DC: Author, Washington.
- Anderson, J. C., Williams, S. M., McGee, R., ve Silva, P. A. (1987). DSM-III disorders in preadolescent children: prevalence in a large sample from the general population. *Archieves of General Psychiatry*, 44, 69-76.
- Angold, A., Costello, E. J., ve Erkanli, A. (1999). Comorbidity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(1), 57–87. doi: 10.1111/1469-7610.00424.
- Angold, A., Erkanli, A., Silberg, J., Eaves, L., ve Costello, E. J. (2002). Sex differences and development depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 99, 55-63.
- Angold, A., Erkanli, A., Silberg, J., Eaves, L., ve Costello, E. J. (2002). Depression scale scores in 8–17-year-olds: Effects of age and gender. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43, 1052–1063.
- Anthony, J. L., Lonigan, C. J., Hooe, E. S., ve Phillips, B. M. (2002). An affect-based, hierrachical model of temperament and its relations with internalizing symptomatology. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(4), 480-490.
- Arı, R. ve Seçer, Z. Ş. (2003). Farklı Ana Baba Tutumlarının Çocukların Psikososyal Temelli Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi. *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 451–456.
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Biglan, A., Metzler, C. W., Noell, J. W., ve Smolkowski, K. (1999). Development of adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27(2), 141-150.
- Asendorpf, J. B., ve Van Aken, M. A. G. (2003). Validity of Big Five personality judgments in childhood: A 9-year longitudinal study. *European Journal of Personality*, 17, 1–17.
- Asendorpf, J. B., Denissen, J. J., ve van Aken, M. A. (2008). Inhibited and aggressive preschool children at 23 years of age: Personality and social transitions into adulthood. *Developmental Psychology*, 44(4), 997-1011.

- Aydoğmuş, K., Batlaş, A., Batlaş, Z., Davaslıgil, Ü., Güngörmüş, O., Konuk, E., ve ark. (1990). *Ana Baba Okulu* (10. Basım). İstanbul: Remzi.
- Bal, C., Doğan, N. ve Doğan, İ. (2000), *Path Analizi ve Bir Uygulama*. 5. Ulusal Biyoistatistik Kongresi, Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Biyoistatistik Ana Bilim Dalı, Biyoistatistik Derneği Basımevi, Eskişehir.
- Barlow, D. H. (2002). *Anxiety and its disorders: nature and treatment of anxiety and panic*, 2nd edn. Guilford Press, New York.
- Barnett, P. A., ve Gotlib, I. H. (1988). Psychosocial functioning and depression: Distinguishing among antecedents, concomitants, and consequences. *Psychological Bulletin*, 104, 97-126.
- Barrera, M. J., ve Li, S. A. (1996). The relation of family support to adolescents' psychological distress and behavior problems. İçinde G. R. Pierce ve I. G. Sarason (Eds.), *Handbook of social support and the family* (pp. 313-343). New York: Plenum.
- Barrett, P. M., Rapee, R. M., Dadds, M. R., ve Ryan, S. M. (1996). Family enhancement of cognitive style in anxious and aggressive children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24, 187–203.
- Bates, J. E. (1987). Temperament in infancy. İçinde J.D. Osofsky (ed) *Handbook of infant development*. (pp 1101-1149). New York: Wiley.
- Bates, J. E., (1989). Concepts and measures of temperament. İçinde G.A. Kohnstamm, J.E.Bates ve M.K. Rothbart (eds), *Temperament in Childhood*, (pp.3-26), Wiley: Chichester.
- Bates, J. E., Bayles, K., Bennett, D. S., Ridge, B., ve Brown, M. M. (1991). Origins of externalizing behavior problems at eight years of age. İçinde D. J. Pepler ve K. H. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression*. (pp. 93–120). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Bates, J. E., Pettit, G. S., Dodge, K. A., ve Ridge, B. (1998). The interaction of temperamental resistance to control and restrictive parenting in the development of externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 34, 982–995.

- Bates, J. E., Pettitt, G. S., Dodhe, K. A., ve Ridges, B. (1998). Interaction of temperamental resistance to control and restrictive parenting in the development of externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 112, 179-192.
- Batum, P., ve Yagmurlu, B. (2007). What counts in externalizing behaviors? The contributions of emotion and behavior regulation. *Current Psychology*, 25(4), 272-294. doi:10.1007/BF02915236.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4, 1-103. doi:10.1037/h0030372.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. İçinde W.Damon (ed), *Child development today and tomorrow*. (pp.349-378). San Francisco: Jossey-Bass.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting styles on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11, 56-95. doi:10.1177/0272431691111004.
- Bayer, J. K., Hiscock, H., Ukoumunne, O. C., Price, A., ve Wake, M. (2008). Early childhood aetiology of mental health problems: A longitudinal population-based study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 1166-1174.
- Bayly, B., ve Gartstein, M. (2013). Mother's and father's reports on their child's temperament: Does gender matter? *Infant Behaviour and Development*, 36(1), 171-175. <http://dx.doi.org/10.1016/j.infbeh.2012.10.008>.
- Baumrind, D. (1971). Harmonious Parents and Their Preschool Children. *Developmental Psychology*, 4, 99-102.
- Beardslee, W. R., ve Wheelock, I. (1994). Children of parents with affective disorders: Empirical findings with clinical implications. İçinde W. M. Reynolds ve H. F. Johnston (Eds.), *Handbook of depression in children and adolescents* (pp. 463-479). NY: Plenum.
- Beardslee, W. R., Versage, E. M., Wright, E. J., Salt, P., Rothberg, P. C., Drezner, K., ve ark. (1997). Examination of preventive interventions for families with depression: Evidence of change. *Development and Psychopathology*, 9, 109-130.
- Beck, C. T. (1996). A meta-analysis of the relationship between postpartum depression and infant temperament. *Nursing Research*, 45(4), 225-230.

- Belsky, J., Fish, M., ve Isabella, R. (1991). Continuity and discontinuity in infant negative and positive emotionality: Family antecedents and attachment consequences. *Developmental Psychology*, 27, 421–431.
- Belsky, J., Hsieh, K. H., ve Crnic, K. (1998). Mothering, fathering, and infant negativity as antecedents of boys' externalizing problems and inhibition at age 3 years: differential susceptibility to rearing experience? *Development and Psychopathology*, 10, 301-19.
- Belsky, J., ve Pluess, M. (2009). Beyond diathesis stress: Differential susceptibility to environmental influences. *Psychological Bulletin*, 135, 885–908.
- Bezirgianian, S. ve Cohen, P. (1992). Sex differences in the interaction between temperament and parenting. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31, 790–801.
- Biederman, J., Hirshfeld-Becker, D. R., Rosenbaum, J. F., Herot, C., Friedman, D., Snidman, N., ve ark. (2001). Further evidence of association between behavioral inhibition and social anxiety in children. *The American Journal of Psychiatry*, 158, 1673–1679. doi:10.1176/appi.ajp.158.10.1673.
- Bishop, G., Spence, S. H., ve McDonald, C. (2003). Can parents and teachers provide a reliable and valid report of behavioral inhibition? *Child Development* 74, 1899-1917.
- Blackson, T., Tarter, R., Martin, C., ve Moss, H. (1994). Temperament mediates the effects of family history of substance abuse on externalizing and internalizing child behavior. *American Journal of the Addictions*, 3, 58–66.
- Block, J. H. (1983). Differential premises arising from differential socialization of the sexes: some conjectures. *Child Development*, 54, 1335-1354.
- Bongers, I. L., Koot, H. M., van der Ende, J., ve Verhulst, F. C. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 112, 179–192. doi:10.1037/0021-843X.112.2.179.
- Boyle, M. H. ve Offord, D. R. (1990). Primary preventing of conduct disorder: issues ve prospects. *Journal of American Academy of Child And Adolescent Psychiatry*, 29, 227-233.

- Bradley, S.J. (2000). *Affect regulation and the development of psychopathology*. New York: Guilford.
- Bradley, R. H., ve Corwyn, R. F. (2008). Infant temperament, parenting, and externalizing behavior in first grade: a test of the differential susceptibility hypothesis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 124-31.
- Braungart-Rieker, J., Garwood, M. M., ve Stifter, C. A. (1997). Compliance and noncompliance: The roles of maternal control and child temperament. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 18, 411-428.
- Brennan, P. A., Brocque, R. L., ve Hammen, C. (2003). Maternal depression, parent-child relationships, and resilient outcomes in adolescence. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, 1469-1477.
- Brody, L. R., ve Carter, A. (1982). Children's emotional attributions to self-versus other: An exploration of an assumption underlying projective techniques. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 50, 665-671.
- Broidy, L. M., Nagin, D. S., Tremblay, R. E., Bates, J. E., Brame, B., Dodge, K. A., ve ark. (2003). Developmental trajectories of childhood disruptive behaviors and adolescent delinquency: a six-site, cross-national study. *Developmental Psychology*, 39(2), 222-245. doi:10.1037/0012-1649.39.2.222.
- Bruder-Costello, B., Warner, V., Talati, A., Nomura, Y., Bruder, G., ve Weissman, M. (2007). Temperament among offspring at high and low risk for depression. *Psychiatry Research*, 153, 145-151.
- Buehler, C., Anthony, C., Krishnakumar, A., ve Stone, G. (1997). Interparental conflict and youth problem behaviors: a meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 6, 223-247.
- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Özgüzelış.
- Bulut, I. (1993). *Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Buss, A. H., Plomin, R., ve Willerman, L. (1973). The inheritance of temperaments. *Journal of Personality*, 41, 513-524.
- Buss, A. H., ve Plomin, R. (1975). *A temperament theory of personality development*. New York: Wiley.

- Buss, A. H., ve Plomin, R. (1984). *Temperament: Early developing personality traits*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Buss, A. H., ve Plomin, R. (1986). The EAS approach to temperament. In R. Plomin ve J. Dunn (Eds.), *The study of temperament: Changes, continuities and challenges*. (pp. 67–79). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Buss, A. H. (1989). Temperament as personlaity traits. İçinde G.A. Kohnstamm, J.E. Bates ve M.K. Rothbart (eds). *Temperament in Childhood*.(pp 49-59). Wiley: Chichester.
- Calkins, S. D., Fox, N. A., ve Marshall, T. R. (1996). Behavioral and physiological antecedents of inhibited and uninhibited behavior. *Child Development*, 67, 523–540. doi:10.2307/1131830.
- Calkins, S. D., ve Fox, N. A. (2002). Self-regulatory processes in early personality development: A multilevel approach to the study of childhood social withdrawal and aggression. *Development and Psychopathology*, 14, 477–498.
- Campbell, S. B., ve Ewing, L. J. (1990). Follow-up of hard-to-mange preschoolers: Adjustment at age 9 and predictors of continuing symptoms. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 31(6), 871-889.
- Campbell, S. B. (1995). Behavior problems in preschool children: A review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36(1), 113- 149.
- Campbell, D. W., ve Eaton, W. O. (1999). Sex differences in the activity levels of infants. *Infant and Child Development*, 8, 1-7.
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., ve Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, 12, 467-488.
- Capaldi, D. M. (1992). The co-occurrence of conduct problems and depressive symptoms in early adolescent boys: II. A 2-year follow up at Grade 8. *Development and Psychopathology*, 4, 125–144.
- Carey, G., ve Dilalla, D. L. (1994). Personlaity and psychopathology: Genetic perspectives. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 32-43.
- Caspi, A., Moffitt, T. E., Silva, P. A., Stouthamer-Loeber, M., Krueger, R. F., ve Schmutte, P. S. (1994). Are some people crime-prone? Replications of the

- personality–crime relationship across countries, genders, races, and methods. *Criminology*, 32, 163–195.
- Caspi, A., Henry, B., McGee, R. O., Moffitt, T. E., ve Silva, P. (1995). Temperamental origins of child and adolescent behavior problems: From age three to age fifteen. *Child Development*, 66, 55–68.
- Caspi, A., ve Moffitt, T. E. (1995). The continuities of maladaptive behavior: From description to understanding in the study of antisocial behavior. İçinde D. Cicchetti ve D. Cohen (Eds.). *Developmental psychopathology. Risk, Disorder, and Adaptation* (Vol. 2, pp. 472–511). New York: John Wiley ve Sons.
- Caspi, A., Moffitt, T. E., Newman, D. L., ve Silva, P. A. (1996). Behavioural observations at age 3 years predict adult psychiatric disorders. *Archives of General Psychiatry*, 53, 1033–1039.
- Caspi, A., ve Roberts, B. W. (2001). Personality development across the life course: The argument for change and continuity. *Psychological Inquiry*, 12, 49–66.
- Caspi, A., ve Shiner, R. L. (2006). Personality development. İçinde W. Damon, ve R. Lerner (Editors in Chief) ve N. Eisenberg (Volume Ed.), *Handbook of child psychology. Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 300–365). New York: Wiley.
- Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A., ve McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and aggression. *Journal of Family Psychology*, 17, 598–606.
- Chess, S., ve Thomas, A. (1959). Characteristics of the individual child's behavioral response to the environment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 24, 791–802.
- Chess, S., ve Thomas, A. (1985). *Temperament in clinical practice*. New York: Guilford.
- Chess, S., ve Thomas, A. (1996). *The Concept of Goodness of Fit, Temperament: Theory and Practice* (Vol:12, pp.51-63). New York: Brunner/Mazel.
- Chorpita, B. F., Albano, A. M., ve Barlow, D. H. (1998). The structure of negative emotions in a clinical sample of children and adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 107(1), 74–78.

- Chorpita, B. F., ve Barlow, D. H. (1998). The development of anxiety: the role of control in the early environment. *Psychological Bulletin*, 124, 3–21.
- Chorpita, B. F., Plummer, C. P., ve Moffitt, C. (2000). Relations of tripartite dimensions of emotion to childhood anxiety and mood disorders. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 299–310.
- Chorpita, B. F. (2002). The tripartite model and dimensions of anxiety and depression: An examination of structure in a large school sample. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 177–190.
- Chronis-Tuscano, A., Degnan, K. A., Pine, D., Perez-Edgar, K., Diaz, Y., Raggi, V. L., ve Fox, N. A. (2009). Stable, Early Maternal Report of Behavioral Inhibition Predicts Lifetime Social Anxiety Disorder in Adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48(9), 928-935.
- Cicchetti, D., ve Cohen, D. J. (1995). Perspectives on developmental psychopathology. İçinde D. Cicchetti ve D.J. Cohen (eds), *Developmental Psychopathology. Theory and methods*. (vol. 1, pp 3-20). Wiley: Oxford.
- Cicchetti, D., ve Toth, S. L. (1995). Developmental psychopathology and disorders of affect. İçinde D. Cicchetti ve D. J. Cohen (Eds.), *Handbook of developmental psychopathology: Risk, disorder and adaptation*. (Vol. 2. (pp. 369–420). Oxford, England: John Wiley ve Sons.
- Cicchetti, D., ve Toth, S. L. (1998). The development of depression in children and adolescents. *American Psychologist*, 53, 221–241.
- Clark, L. A., ve Watson, D. (1991). Tripartite model of anxiety and depression: Psychometric evidence and taxonomic implications. *Journal of Abnormal Psychology*, 100, 316–336.
- Clark, L. A., Watson, D., ve Mineka, S. (1994). Temperament, personality and the mood and anxiety disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 103–116.
- Clark, L. (1996). *SOS! Ana Babalara Yardım* (Çev: G. Yazgan) (2.Baskı). İstanbul: Evrim.
- Cloninger, C.R. (1986). A unified biosocial theory of personality and its role in the development of anxiety states. *Psychiatric Developments*, 3, 167-226.

- Cloninger, C.R. (1987). A systematic method for clinical description and classification of personality variants. *Archives of General Psychiatry*, 44, 573-588.
- Cloninger, C. R., Svrakic, D. M., ve Pryzbeck, T. R. (1993). A psychobiological model of temperament and character. *Archives of General Psychiatry*, 50, 975-990.
- Cloninger, C. R., ve Svrakic, D. M. (2000). Personality disorders. İçinde B.Sadock ve V.Sadock (eds), *Kaplan ve Sadocks's Comprehensive Textbook of Psychiatry* (7th edn, pp. 1723-1765). USA: Lippincott WilliamsveWilkins.
- Colder, C. R., Lochman, J. E., ve Wells, K. C. (1997). The moderating effects of children's fear and activity level on relations between parenting practices and childhood symptomatology. *Journal of Abnormal Psychology*, 25, 251-263.
- Collins, W.A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., ve Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55, 218-232.
- Compas, B. E., Connor-Smith, J., ve Jaser, S. S. (2004). Temperament, Stress Reactivity, and Coping: Implications for Depression in Childhood and Adolescence. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 33(1), 21-31 http://dx.doi.org/10.1207/S15374424JCCP3301_3.
- Coplan, J. C., Bowker, A., ve Cooper, S. M. (2003). Parenting daily hassles, child temperament, and social adjustment in preschool. *Early Childhood Research Quarterly*, 18(3), 376-395.
- Coplan, R. J., Wilson, J., Frohlick, S. L., ve Zelenski, J. (2006). A person-oriented analysis of behavioral inhibition and behavioral activation in children. *Personality and Individual Differences*, 41, 917-927. doi:10.1016/j.paid.2006.02.019.
- Coplan, R. J., Reichel, M., ve Rowan, K. (2009). Exploring the associations between maternal personality, child temperament, and parenting: A focus on emotions. *Personality and Individual Differences*, 46, 241-246.
- Cosgrove, V. E., Rhee, S. H., Gelhorn, H. L., Boeldt, D., Corley, R. C., Ehringer, M. A., ve ark. (2011). Structure and etiology of cooccurring internalizing and externalizing disorders in adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(1), 109-123.

- Costello, E. J., Angold, A., Burns, B. J., Stangl, D. K., Tweed, D. L., Erkanli, A., Worthman, C. M. (1996). Great smoky mountains study of youth goals, design, methods, and the prevalence of DSM-III-R disorders. *Archives of General Psychiatry*, 53(12), 1129-1136.
- Costello, E. J., Angold, A., Burns, B. J., Stangl, D. K., Tweed, D. L., Erkanli, A., ve ark. (1996). The Great Smoky Mountains Study of youth: Goals, design, methods, and the prevalence of DSM-III-R disorders. *Archives of General Psychiatry*, 53, 1129-1136.
- Costello, E. J., Pine, D. S., Hammen, C., March, J. S., Plotsky, P. M., Weissman, M., ve ark. (2002). Development and natural history of mood disorders. *Biological Psychiatry*, 128, 529–542.
- Costello, E. J., Mustillo, S., Erkanli, A., Keeler, G., ve Angold, A. (2003). Prevalence and development of psychiatric disorders in childhood and adolescence *Archives of General Psychiatry*, 60(8), 837-844.
- Cox, M. J., Mills-Koonce, R., Propper, C., ve Gariepy, J. (2010). Systems theory and cascades in developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, 22, 497–506.
- Crawford-Brown, C. (1999). The impact of parenting on conduct disorder in Jamaican male adolescents. *Adolescence*, 34, 417-436.
- Crawford, N. A., Schrock, M., ve Woodruff-Borden, J. (2011). Child Internalizing Symptoms: Contributions of Child Temperament, Maternal Negative Affect, and Family Functioning. *Child Psychiatry and Human Development*, 42, 53–64. doi: 10.1007/s10578-010-0202-5.
- Criss, M. M., Petit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A., ve Lapp, A. L. (2002). Family adversity, positive peer relationships, and children's externalizing behavior: A longitudinal perspective on risk and resilience. *Child Development*, 73, 1220–1237.

- Crockenberg, S. B. (1986). Are temperamental differences in babies associated with predictable differences in care giving? İçinde J. V. Lerner ve R. M. Lerner (Eds.), *Temperament and social interaction during infancy and childhood*. New Directions for Child Development, no. 31. San Francisco: Jossey-Bass.
- Crockenberg, S.C., ve Leerkes, E.M. (2006). Infant and maternal behavior moderate reactivity to novelty to predict anxious behavior at 2.5 years. *Development and Psychopathology*, 18, 17–34.
- Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and children's functioning. *Social Development*, 3, 16–36.
- Cummings, E. M., Davies, P. T., ve Campbell, S. B. (2000). *Developmental psychopathology and family process: Theory, research, and clinical implications*. New York: Guilford.
- Cummings, E. M., ve Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 31–63.
- Cutrona, C. E., ve Troutman, B. R. (1986). Social support, infant temperament, and parenting self-efficacy: A mediational model of postpartum depression. *Child Development*, 57(6), 1507–1518.
- Cüceloğlu, D. (1993). *Yeniden insan insana* (4. Basım). İstanbul: Remzi.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve Davranış* (10. Basım, ss. 355-364). İstanbul: Remzi.
- Cytryn, L., ve McKnew, D. H. (1996). *Growing up sad: Childhood depression and its treatment*. NY: W.W. Norton ve Company.
- Dalsgaard, S., Mortensen, P. B., Frydenberg, M., ve Thomsen, P. H. (2002). Conduct problems, gender, and adult psychiatric outcome of children with attention-deficit hyperactivity disorder. *British Journal of Psychiatry*, 181, 416–421.
- Darling, N., ve Steinberg, L. (1993). Parenting styles as context: An integrated model. *Psychological Bulletin*, 113, 487–496.
- David, C., Steele, R., Forehand, R., ve Armistead, L. (1996). The role of family conflict and marital conflict in adolescent functioning. *Journal of Family Violence*, 11, 81–91.

- Davidson, R. J., Lewis, D. A., Alloy, L. B., Amaral, D. G., Bush, G., Cohen, J. D., ve ark. (2002). Neural and behavioral substrates of mood and mood regulation. *Biological Psychiatry*, 52, 478–502.
- Davies, P. T., ve Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387–411.
- Davies, P. T., ve Windle, M. (2001). Interparental discord and adolescent adjustment trajectories: The potentiating and protective role of intrapersonal attributes. *Child Development*, 72, 1163– 1178.
- Deater- Deckard, K., ve Scarr, S. (1996). Parenting stres among dualearner mother and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology*, 1, 45- 59.
- Degnan, K. A., Henderson, H. A., Fox, N. A., ve Rubin, K. H. (2008). Predicting social wariness in middle childhood: The Moderating Roles of Child Care History, Maternal Personality and Maternal Behavior. *Social Development*, 17, 471–487. doi:10.1111/j.1467- 9507.2007.00437.x.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. NY: Guilford.
- De Pauw, S.S.W., ve Mervielde, I.(2011). The role of Temperament and Personality in problem behaviors of children ADHD. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39, 277-291. doi: 10.1007/S10802-010-9459-1.
- Deutsch, C. K., ve Kinsbourne, M. (1990). Genetics and biochemistry in attention deficit disorder. İçinde M. Lewis ve S. M. Miller (Eds.), *Handbook of developmental psychopathology*. (pp. 93–108). New York: Plenum.
- Dick, D. M., Viken, R.J., Kaprio, J., Pulkkinen, L., ve Rose, R. J. (2005). Understanding the covaration among childhood externalizing symptoms: genetic and environmental influences on conduct disorder, attention deficit hyperactivity disorder, and oppositional defiant disorder symptoms. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33(2), 219-229.
- Dodge, K. A. (2002). Mediation, moderation, and mechanisms in how parenting affects children's aggressive behavior. İçinde J. G. Borkowski, S. L. Ramey ve M. Bristol-Power (eds), *Parenting and the Child's World* (pp 215-230). New Jersey: Lawrence Erlbaum.

- Dodge, K. A., ve Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39, 349–371.
- Doğan, S. (2001). *Farklı Sosyo-ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.
- Dumas, J. E., LaFreniere, P. J. ve Serketich, W. J. (1995). ‘Balance of power’: a transactional analysis of control in mother-child dyads involving socially competent, aggressive and anxious children. *Journal of Abnormal Psychology*, 104(1), 104-113.
- Dumas, J. E. ve Wekerle, C. (1995). Maternal reports of child behavior problems and personal distress as predictors of dysfunctional parenting. *Development and Psychopathology*, 7, 465–479.
- Dumencı, L., Erol, N., Achenbach, T. M., Simsek, Z. (2004). Measurement structure of the Turkish translation of the Child Behavior Checklist using confirmatory factor analytic approaches to validation of syndromal constructs *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(3), 335-40.
- Dunn, J., ve Plomin, R. (1990). *Seperate lives: Why siblings are so different*. Basic Boks, New York.
- Durak, M., Şenol-Durak, E., Doğan, A., Özkan, T., Alpay, F., ve Halisçelik, A. (2012). *Kurumsal Bakım Hizmeti Alan ya da Ev Ortamında Yaşamlarına Devam Eden Yaşlı Bireylerde Depresyon Düzeyini Belirleyen Bireysel ve Çevresel Etkenlerin Yapısal Eşitlik Modeli ile Test Edilmesi*. Bolu: TÜBİTAK-SOBAG 1001 Projesi.
- Durbin, C. E., Klein, D. N., Hayden, E. P., Buckley, M. E., ve Moerk, K. C. (2005). Temperamental emotionality in preschoolers and parental mood disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(1), 28–37.
- Earls, F., ve Jung, K. G. (1987). Temperament and home environment characteristics as causal factors in the early development of child psychopathology. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26, 491-498.

- Eaton, W., Enns, L., ve Presse, M. (1987). Scheme for observing activity level: Reliability and convergent validity. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 3, 273-280.
- Egeland, B., Kalkoske, M., Gottesman, N., ve Erickson, M. F. (1990). Preschool behavior problems: Stability and factors accounting for change. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 31(6), 891-899.
- Ehrler, D. J., Evans, J. G., ve McGhee, R. L. (1999). Extending the Big Five theory into childhood: A preliminary investigation into the relationship between Big Five personality traits and behavior problems in children. *Psychology in the Schools*, 36, 451-458.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., ve Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9, 241-273.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., ve Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Development*, 70, 513-534.
- Eisenberg, N., Losoya, S., Guthrie, I. K., Murphy, B., Shepard, S. A., Padgett, S. J., Fabes, R.A., Poulin, R., ve Reiser, M. (2001). Parental socialization of children's dysregulated expression of emotion and externalizing problems. *Journal of Family Psychology*, 15, 183-205.
- Eisenberg, N., Sadovsky, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Losoya, S. H., Valiente, C., Reiser, M., Cumberland, A., ve Shepard, S. A. (2005). The relations of problem behavior status to children's negative emotionality, effortful control, and impulsivity: concurrent relations and prediction of change. *Development and Psychopathology*, 41, 193-211.
- Eldeleklioğlu, J. (2004). Çocuklarda Özgüven Gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (2), 111-121.
- Eley, T. C., Bolton, D., O'Connor, T. G., Perrin, S., Smith, P., ve Plimin, R. (2003). A twin study of anxiety-related behaviours in pre-school children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(7), 945-960.

- Ellenbogen, M.A., Hodgins, S. (2004). The impact of high neuroticism in parents on children's psychosocial functioning in a population at high risk for major affective disorder: a family-environmental pathway of intergenerational risk. *Development and Psychopathology*, 16, 113-136.
- Ellis, L. K., ve Rothbart, M. K. (2001). *Revision of the early Adolescent temperament questionnaire*. Paper presented at the 2001 meeting of the Society for Research in Child Development, Minneapolis, Minnesota.
- English, D. J, Marshall, D. B., ve Stewart, A. J. (2003). Effects of family violence on child behavior and health during early childhood. *Journal of Family Violence*, 18(1), 43-57.
- Eremsoy, C. E. (2007). *How do parental, familial, and child characteristics differentiate conduct-disordered children with and without psychopathic tendencies* (Yayınlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Erol, N., ve Şimşek, Z. (2010). *Okul çağı çocuk ve gençler için davranış değerlendirme ölçekleri el kitabı (CBCL, YSR, TRF)*. Ankara: Mentis.
- Evans, G. W., ve English, K. (2002). The environment of poverty: Multiple stressor exposure, psychophysiological stress, and socioemotional adjustment. *Child Development*, 73, 1238–1248.
- Fantuzzo, J., DaPaola, L., Lambert, L., Marino, T., Anderson, G., ve Sutton, S. (1991). Effects of interparental violence on the psychological adjustment and competencies of young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(2), 258-265.
- Feehan, M., McGee, R., Stanton, W. R., Silva, P. A. (1991). Strict and inconsistent discipline in childhood: consequences for adolescent mental health. *British Journal of Clinical Psychology*, 30 (4), 325-331.
- Feldman, R., ve Masalha, S. (2010). Parent–child and triadic antecedents of children's social competence: Cultural specificity, shared process. *Developmental Psychology*, 46(2), 455.

- Feng, X., Shaw, D. S., ve Silk, J. S. (2008). Developmental trajectories of anxiety symptoms among boys across early and middle childhood. *Journal of Abnormal Psychology, 117*(1), 32–47.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., ve Lynskey, M. T. (1992). Family change, parental discord and early offending. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 33*, 1058-1075.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., ve Ridder, E. M. (2005). Show me the child at seven: The consequences of conduct problems in childhood for psychosocial functioning in adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 46*, 837-849.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., ve Ridder, E. M. (2007). Conduct and attentional problems in childhood and adolescence and later substance use, abuse and dependence: results of a 25-year longitudinal study. *Drug and Alcohol Dependence, 88*(Suppl 1), S14-S26.
- Fischer, M., Barkley, R. A., Smallish, L., ve Fletcher, K. (2002). Young adult follow-up of hyperactive children: Self-reported psychiatric disorders, comorbidity, and the role of childhood conduct problems and teen CD. *Journal of Abnormal Child Psychology, 30*, 463–475.
- Fish, M., Stifter, C., ve Belsky, J. (1991). Conditions of continuity and discontinuity in infant negative emotionality: Newborn to five months. *Child Development, 62*, 1525-1537.
- Fite, P. J., Stoppelbein, L., Greening, L., ve Dhossche, D. (2008). Child internalizing and externalizing behavior as predictors of age at first admission and risk for repeat admission to a child inpatient facility. *American Journal of Orthopsychiatry, 78*, 63–69.
- Fox, N. A., Henderson, H. A., Rubin, K. H., Calkins, S. D., ve Schmidt, L. A. (2001b). Continuity and discontinuity of behavioral inhibition and exuberance: Psychophysiological and behavioral influences across the first four years of life. *Child Development, 72*, 1–21. doi:10.1111/1467-8624.00262.

- Frick, P. J. (1994). Family dysfunction and the disruptive behavior disorders: A review of recent empirical findings. İçinde T. H. Ollendick ve R. J. Prinz (Eds.), *Advances in Clinical Child Psychology* (Vol. 17, pp. 203–226). New York: Plenum.
- Frick, P. J. (1998). *Conduct disorders and severe antisocial behavior*. New York: Plenum.
- Frick, P.J. (2001). Effective interventions for children and adolescents with conduct disorder. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 46(7), 597-608.
- Frick, P. J. (2004). Special section: Temperament and childhood psychopathology, Integrating research on temperament and childhood psychopathology: Its pitfalls and promise. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(1), 2-7.
- Galambos, N. L., Barker, E. T., ve Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development*, 74, 578–594.
- Gander, M. J., ve Gardiner, H. W. (2001). *ocuk ve Ergen Gelişimi* (ev. Onur, B.) 4. Baskı. Ankara: İmge.
- Garber, J., Walker, L. S., ve Zeman, J. L. (1991). Somatization symptoms in a community sample of children and adolescents: Further validation of the Children's Somatization Inventory. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 3, 588-595.
- Garber, J., Gallerani, C. M., ve Frankel, S. A. (2009) Depression in children. İçinde I.H.Gotlib, C.L. Hammen (eds), *Handbook of depression* (2nd edn, pp 405-443). New York: Guilford.
- Garstein, G. A. ve Fagot, F. I. (2003). Parental depression, parenting and family adjustment, and child effortful control: Explaining externalizing behaviors for preschool children. *Applied Developmental Psychology*, 24, 143-177.
- Ge, X., Lorenz, F. O., Conger, R. D., Elder, G. H., ve Simons, R. L. (1994). Trajectories of stressful life events and depressive symptoms during adolescence. *Developmental Psychology*, 30, 467-483.

- Ge, X., Conger, R., Cadoret, R., Neiderhiser, J., Yates, W., Troughton, E., ve ark. (1996). The developmental interface between nature and nurture: A mutual influence model of child antisocial behavior and parent behavior. *Developmental Psychology*, 32, 574–589.
- Giancola, P. R., Mezzich, A. C., ve Tarter, R. E. (1998). Executive cognitive functioning, temperament, and antisocial behavior in conduct-disorders adolescent females. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 107, 629–641.
- Gilliom, M., ve Shaw, D. S. (2004). Codevelopment of externalizing and internalizing problems in early childhood. *Development and Psychopathology*, 16, 313-33.
- Goodman, S. H., ve Gotlib, I. H. (1999). Risk for psychopathology in the children of depressed mothers: A developmental model for understanding mechanisms of transmission. *Psychological Review*, 106, 458–490.
- Goldsmith, H. H., ve Campos, J. (1986). Fundamental issues in the study of early temperament: The Denver Twin Temperament Study. İçinde M. E. Lamb, A. L. Brown, ve B. Rogoff (Eds.), *Advances in developmental psychology* (Vol. 4, pp. 231-283). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Goldsmith, H., Buss, A., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., Hinde, R. R., ve McCall, R. B. (1987). Roundtable: What is temperament? Four approaches. *Child Development*, 58, 505-529.
- Goldsmith, H. H. (1996). Studying temperament via construction of the toddler behavior assessment questionnaire. *Child Development*, 67, 218-235.
- Goldsmith, H. H., ve Lemery, K. S. (2000). Linking temperamental fearfulness and anxiety symptoms: A behavior-genetic perspective. *Biological Psychiatry*, 48, 1199-1209.
- Gordis, E. B., Margolin, G., ve John, R. S. (2001). Parent's hostility in dyadic marital and triadic family setting and children's behavior problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69, 727-734.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P., Zelli, A. ve Huesman R. L. (1996). The relation of family functioning violence among inner-city minority youths. *Journal of Family Psychology*, 10 (2), 115-129.

- Gotlib, I. H., ve Hammen, C. (1992). *Psychological Aspects of Depression. Towards an Interpersonal Integration*. New York: Wiley.
- Gökler, B., Ünal, F., Pehlivan Türk, B., Çengel Kültür, E., Akdemir, D., ve Taner, Y. (2004). Okul Çağı Çocukları İçin Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe Uyarlamasının Geçerlik ve Güvenirliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 11, 109- 116.
- Grant, K. E., Compass, B. E., Stuhlmacher, A. F., Thurm, A.E ., McMahon, S. D., ve Halpert, J. (2003). Stressors and child and adolescent symptoms: Moving from makers to mechanisms of risk. *Psychological Bulletin*, 129, 447-466.
- Gray, J. A., ve McNaughton, N. (2000). *The neuropsychology of anxiety* (2nd ed.). New York, NY: Oxford University.
- Greenberger, E., ve Chen, C. (1996). Perceived family relationships and depressed mood in early and late adolescence: A comparison of European and Asian Americans. *Developmental Psychology*, 32, 707-716.
- Grusec, J. E. (1997). A history of research on parenting strategies and children's internalization of values. İçinde J. E. Grusec ve L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory* (pp. 3-22). New York: Wiley.
- Grych, J. H., ve Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive- contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108, 267-290.
- Guerin, D. W., Gottfried, A. W., ve Thomas, C. W. (1997). Difficult temperament and behaviour problems: A longitudinal study from 1.5 to 12 years. *International Journal of Behavioral Development*, 21, 71-90.
- Guerin, D. W., Gottfried, A. W., Oliver, P. H., ve Thomas, C. W. (2003). *Temperament: Infancy through adolescence*. New York: Kluwer Academic/Plenum.
- Güngör, A. (1995). *Aile içi etkileşim*, Ankara: Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Yayın No:7, Ankara: Bizim Büro.
- Hanson, M. D., ve Chen, E. (2007). Socioeconomic status, race, and body mass index: The mediating role of physical activity and sedentary behaviors during adolescence. *Journal of Pediatric Psychology*, 32, 250-259.

- Hanington, L., Ramchandani, P., ve Stein, A. (2010). Parental depression and child temperament: Assessing child to parent effects in a longitudinal population study. *Infant Behavior ve Development*, 33, 88–95.
- Henry, B., Feehan, M., McGee, R., Stanton, W., Moffitt, T. E., ve Silva, P. A. (1993). The importance of conduct problems and depressive symptoms in predicting adolescent substance use. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 21, 469-480.
- Herrenkohl, R. C, ve Russo, M. J. (2001) Abusive early child rearing and early childhood aggression. *Child Maltreatment*, 6(1), 3-16.
- Hill, J. (2002). Biological, psychological and social processes in the conduct disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(1), 133-164.
- Hill, A. L, Degnan, K. A, Calkins, S. D, ve Keane, S. P. (2006). Profiles of externalizing behavior problems for boys and girls across preschool: the roles of emotion regulation and inattention. *Developmental Psychology*, 42(5), 913-928.
- Hirshfeld, D. R., Biederman, J., Brody, L., Faraone, S. V., ve Rosenbaum, J. F. (1997). Expressed emotion toward children with behavioral inhibition: Associations with maternal anxiety disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 910–917.
- Hoffman, M. L. (1994). Discipline and internalization. *Developmental Psychology*, 30, 26-28.
- Holden, G. W., ve Ritchie, K. L. (1991). Linking extreme marital discord, child rearing, and child behavior problems: Evidence from battered women. *Child Development*, 62, 311–327.
- Howard, M. S., ve Medway, F. J. (2004). Adolescents' attachment and coping with stress. *Psychology in the Schools*, 41, 391–402.
- Huesmann, L. R., Eron, L. D., ve Dubow, E. F. (2002). Childhood predictors of adult criminality: are all risk factors reflected in childhood aggressiveness? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 12, 185-208.
- Huey, S., ve Weisz, J. R. (1997). Ego control, ego resilience, and the Five-Factor model as predictors of behavioral and emotional problems in clinic-referred children and adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 404–415.

- Hughes, C., White, A., Sharpen, J., ve Dunn, J. (2000). Antisocial, angry, and unsympathetic: "Hard-to-manage" preschoolers' peer problems and possible cognitive influences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 169–179.
- Hughes, C., Cutting, A. L., ve Dunn, J. (2001). Acting nasty in the face of failure? Longitudinal observations of "hard-to-manage" children playing a rigged competitive game with a friend. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 403–416.
- Ingram, R. E., ve Luxton, D. D. (2005). Vulnerability-stress models. İçinde B. L. Hankin ve J. R. Z. Abela (Eds.), *Development of psychopathology: A vulnerability-stress perspective* (pp. 32–46). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Jaffe, P. G., Suderman, M., ve Reitzel, D. (1992). Child witnessess of marital violence. İçinde R. T. Ammerman ve M. Hersen (eds), *Assessment of family violence. A clinical and legal sourcebook* (pp. 313-331). New York: Wiley.
- Janowsky, J. S., ve Carper, R. (1996). Is there a neural basis for the cognitive transitions in school-aged children? İçinde A. J. Sameroff ve M. M. Haith (Eds.), *The five-to-seven shift* (pp. 33–60). Chicago, IL: University of Chicago.
- Jaser, S. S., Langrock, A. M., Keller, G., Merchant, M. J., Benson, M. A., Reeslund, K. L., ve ark. (2005). Coping with the stress of parental depression II: Adolescent and parent reports of coping and adjustment. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 193–205.
- Jaser, S. S., Fear, J. M., Reeslund, K. L., Champion, J. E., Reising, M. M., ve Compas, B. E. (2008). Maternal sadness and adolescents' responses to stress in offspring of mothers with and without a history of depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 37, 736–746.
- Jaycox, L. H., ve Repetti, R. L. (1993). Conflict in families and the psychological adjustment of preadolescent children. *Journal of Family Psychology*, 7, 344–355.
- Jokela, M., Ferrie, J., ve Kivimaki, M. (2009). Childhood problem behaviours and death by midlife. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48, 19-24.

- Jouriles, E. N., Farris, A. M., ve McDonald, R., (1991). Marital functioning and child behavior: Measuring specific aspects of the marital relationship. İçinde J. Vincent (ed), *Advances in family intervention, assessment and theory* (vol.5, pp 25-40). Greenwich, CT: JAI.
- Kagan, J., Reznick, J. S., Clarke, C., Snidman, N., Garcia-Coll, C. (1984). Behavioral inhibition to the unfamiliar. *Child development*, 55, 2212–2225.
- Kagan, J., Reznick, J. S., ve Snidman, N. (1987). The physiology and psychology of behavioral inhibition in children. *Child development*, 58, 1459–1473.
- Kagan, J., ve Snidman, N. (1991). Temperamental factors in human development. *American Psychologist*, 46, 856-862.
- Kail, R. V., ve Barnfield, A. M. C. (2009). Children and their development (Canadian ed.). Toronto, Canada: Pearson Canada.
- Kashani, J. H., Orvaschel, H. (1990). A community study of anxiety in children and adolescents. *The American Journal of Psychiatry*, 147, 313-318.
- Katainen, S., Räikkönen, K., ve Keltikangas-Järvinen, L. (1997). Childhood temperament and mother's child-rearing attitudes: Stability and interaction in a three –year follow-up study. *European Journal of Personality*, 11, 249-265.
- Kaufman, J., Birmaher, B., Brent, D., Rao, U., Flynn, C., Moreci, P. ve ark. (1997). Schedule for affective disorders and schizophrenia for schoolage children-present and lifetime version (K-SADS-PL): initial reliability and validity data. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 980-988.
- Keenan, K., Shaw, D., Delliquadri, E., Giovannelli, J., ve Walsh, B. (1998). Evidence for the continuity of early problem behaviors: application of a developmental model. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26(6), 441-452.
- Keiley, M. K., Lofthouse, N., Bates, J. E., Dodge, K. A., ve Pettit, G. S. (2003). Differential risks of covarying and pure components in mother and teacher reports of externalizing and internalizing behavior across ages 5 to 14. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 267–283.

- Kenan, K., ve Wakschlag, L. S. (2000). More than the terrible twos: The nature and severity of behavior problems in clinic-referred preschool children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 33-46.
- Keogh, B. K. (1986). Temperament and schooling: Meaning of “goodness-of-fit”? İçinde J. V. Lerner ve R. M. Lerner (Eds.), *Temperament and social interaction during infancy and childhood* (pp. 89–108). San Francisco: Jossey-Bass.
- Kerig, P. K., Cowan, P. A., ve Cowan, C. P. (1993). Marital quality and gender differences in parent-child interaction. *Developmental Psychology*, 29, 931-939.
- Kerig, P. K. (1998). Moderators and mediators of the effects of interparental conflict on children’s adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 199–212.
- Kerr, D. C. R., Lopez, N. L., Olson, S. L., ve Sameroff, A. J. (2004). Parental discipline and externalizing behavior problems in early childhood: The roles of moral regulation and child gender. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(4), 369-383.
- Kessler, R. C., Chiu, W. T., Demler, O., ve Walters, E. E. (2005). Prevalence, severity, and comorbidity of 12-month DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, 62, 617–627.
- Kessler, R. C., Amminger, G. P., Aguilar-Gaxiola, S., Alonso, J., Lee, S., ve Ustun, T. B. (2007). Age of onset of mental disorders: a review of recent literature. *Current Opinion in Psychiatry*, 20(4), 359-64.
- Key, J.M. (1995). Perceptions of poor maternal care are associated with adolescent depression. *Journal of Affective Disorder*, 34, 95-100.
- Kiel, E. J., ve Maack, D. J. (2012). Maternal BIS sensitivity, overprotective parenting, and children’s internalizing behaviors. *Personality and Individual Differences*, 53, 257–262.
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., ve Bush N. R. (2011). Temperament variation in sensitivity to parenting: Predicting changes in depression and anxiety. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39, 1199–1212. doi: 10.1007/s10802-011-9539-x.
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., ve Zalewski, M. (2011). Nature and Nurturing: Parenting in the context o child temperament. *Clinical Child Family Psychological Review*, 14(3), 251-301.

- Kimonis, E. R., Frick, P. J., Boris, N. W., Smyke, A. T., Cornell, A. H., Farrell, J. M., ve ark. (2006). Callous-unemotional features, behavioral inhibition, and parenting: independent predictors of aggression in a high-risk preschool sample. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 745–756. doi:10.1007/s10826-006-9047-8.
- Kochanska, G. (1993). Toward a synthesis of parental socialization and child temperament in early development of conscience. *Child Development*, 64, 325-347.
- Kochanska, G., Clark, L. A., ve Goldman, M. S. (1997). Implications of mothers' personality for their parenting and their young children's development outcomes. *Journal of Personality*, 65(2), 387-420.
- Kohnstamm, G. A. (1989). Temperament in childhood: Cross-cultural and sex differences. İçinde G. A. Kohnstamm, J. E. Bates ve M. K. Rothbart (Eds.), *Temperament in childhood* (pp. 483–508). New York: John Wiley.
- Kovacs, M., ve Devlin, B. (1998). Internalizing disorders in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39(01), 47-63.
- Kristal, J. (2005). *The temperament perspective: Working with children's behavioral styles*. Michigan (USA): Paul H Brooks Publishing.
- Kronenberger, W. G., ve Meyer, R. G. (2001). *The child clinician's handbook* (2nd ed.). Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon.
- Krueger, R. F., Caspi, A., Moffitt, T. E., White, J., ve Stouthamer-Loeber, M. (1996). Delay of gratification, psychopathology, and personality: Is low self-control specific to externalizing problems? *Journal of Personality*, 64, 107–129.
- Krueger, R. F. (1999). The structure of common mental disorders. *Archives of General Psychiatry*, 56, 921–926.
- Krueger, R. F., ve Markon, K. E. (2006). Reinterpreting comorbidity: A model based approach to understanding and classifying psychopathology. *Annual Review of Clinical Psychology*, 2, 111–133.
- Küçük, Ş. (1987). *The validity of the Turkish form of the PARI subscales II, III, IV*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

- Küçük, Ş. (1990). PARI Ölçeğinin Türkçe Formunun 2., 3. ve 4. Alt Ölçeklerinin Geçerlik Çalışması. V.Ulusal Psikoloji Kongresi. *Psikoloji Seminer Dergisi Özel Sayısı, Sayı 8*, 451-459. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J., ve Coleman, C. C. (1996). Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. *Child Development*, 67, 103-118.
- Lahey, B. B., McBurnett, K., ve Loeber, R. (2000). Are attention-deficit/hyperactivity disorder and oppositional defiant disorder developmental precursors to conduct disorder? İçinde A.J. Sameroff ve M. Levis (eds), *Handbook of developmental psychopathology* (2nd ed, pp. 431-446). Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic.
- Lahey, B. B., ve Waldman, I. D. (2003). A developmental propensity model of the origins of conduct problems during childhood and adolescence. İçinde B. B. Lahey, T. E. Moffitt, ve A. Caspi (Eds.), *Causes of conduct disorder and juvenile delinquency* (pp. 76-117). New York: Guilford.
- Lahey, B. B. (2004). Commentary: Role of temperament in developmental models of psychopathology. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33 (1), 88-93. http://dx.doi.org/10.1207/S15374424JCCP3301_9.
- Laible, D. (2006). Maternal emotional expressiveness and attachment security: Links to representations of relationships and social behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52(4), 645-670.
- Langrock, A. M., Compas, B. E., Keller, G., ve Merchant, M. J. (2002). Coping with the stress of parental depression: Parents' reports of children's coping and emotional/behavioral problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31, 312-324.
- Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E., Crozier, J., ve Kaplow, J. (2002). A 12-year prospective study of the long-term effects of early child physical maltreatment on psychological, behavioral, and academic problems in adolescence. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 156, 824-830.
- Laucht, M., Esser, G., Baving, L., Gerhold, M., Hoesch, I., Ihle, W. ve ark. (2000). Behavioral sequelae of perinatal insults and early family adversity at 8 years of

- age. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 1229-1237.
- Le Compte, G., LeCompte, A., ve Özer, S. (1978). Üç sosyoekonomik düzeyde Ankara'lı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması. *Psikoloji Dergisi*, 1, 5-8.
- Lee, C. L., ve Bates, J. E. (1985). Mother-child interaction at age two years and perceived difficult temperament. *Child Development*, 56, 1314-1325.
- Lemery, K. S., Essex, M. J., ve Smider, N. A. (2002). Revealing the relation between temperament and behavior problem symptoms by eliminating measurement confounding; Expert ratings and factor analyses. *Child Development*, 73, 867-882.
- Lengua, L. J., West, S. G., ve Sandler, I. N. (1998). Temperament as a predictor of symptomatology in children: Addressing contamination of measures. *Child Development*, 69, 164-181.
- Lengua, L. J., Wolchik, S. A., Sandler, I. N., ve West, S. G. (2000). The additive and interactive effects of parenting and temperament in predicting problems of children of divorce. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 232-244.
- Lengua, L. J., ve Long, A. C. (2002). The role of emotionality and self-regulation in the appraisal-coping process: Tests of direct and moderating effects. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 23, 471-493.
- Lengua, L. J., ve Kovacs, E. A. (2005). Bidirectional associations between temperament and parenting and the prediction of adjustment problems in middle childhood. *Applied Developmental Psychology*, 26, 21-38.
- Lerner, J. V. ve Galambos, N. L. (1985). Maternal role satisfaction, mother-child interaction, and child temperament: A process model. *Developmental Psychology*, 21, 1157-1164.
- Leung, A. K., ve Robson, W. L. (1992). Counseling parents about childhood discipline. *American Family Physician*, 45(3), 1185-1189.
- Leve, L. D., Kim, H. K., ve Pears, K. C. (2005). Childhood temperament and family environment as predictors of internalizing and externalizing trajectories from

- ages 5 to 17. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 505–520. doi:10.1007/s10802-005-6734-6737.
- Lewinsohn, P. M., Gotlib, I. H., ve Seeley, J. R. (1997). Depression-related psychosocial variables: Are they specific to depression in adolescent? *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 365-375.
- Lindhout I.E., Markus M. T., Hoogendijk T. H. G., ve Boer F. (2009). Temperament and parental child-rearing style: unique contributions to clinical anxiety disorders in childhood. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 18, 439–446. doi:10.1007/s00787-009-0753-9.
- Lochman, J. E., ve Wells, K. C. (2002). Contextual social-cognitive mediators and child outcome: A test of the theoretical model in the coping power program. *Development and Psychopathology*, 14, 945–967.
- Loeber, R. ve Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. İçinde M. Tonry ve N. Morris (Eds.), *Crime and Justice* (Vol. 7, pp. 29–149). Chicago, IL: University Press of Chicago.
- Loeber, R., ve Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.
- Loeber, R., Burke, J. D., Lahey, B. B., Winters, A., ve Zera, M. (2000). Oppositional defiant and conduct disorder: A review of the past 10 years, part I. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 1468-1484.
- Loeber, R., ve Farrington, D. P. (2000). Young children who commit crime: Epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology*, 12, 737–762.
- Lollis, S., ve Kuczynski, L. (1997). Beyond one hand clapping: Seeing bidirectionality in parent-child relations. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14, 441-461.
- Lonigan, C. J., Carey, M. P., ve Finch, A. J. (1994). Anxiety and depression in children and adolescents: Negative affectivity and the utility of self reports. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 1000–1008.

- Lonigan, C. J., ve Phillips, B. M. (2001). Temperamental influences on the development of anxiety disorders. İçinde M. W. Vasey ve M. R. Dadds (Eds.), *The developmental psychopathology of anxiety* (pp. 60–91). New York: Oxford University.
- Lonigan, C.J., Vasey, M. W., Phillips, B. M., ve Hazen, R. A. (2004). Temperament, anxiety, and the processing of threat-relevant stimuli. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 8-20.
- Lovejoy, C. M., Graczyk, P. A., O'Hare, E., ve Neuman, G. (2000). Maternal depression and parenting behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 20, 561–592.
- Lucia, V. C., ve Breslau, N. (2006). family cohesion and children's behavior problems: a longitudinal investigation. *Psychiatry Research*, 141, 141-149.
- Luthar, S. S. (1991). Vulnerability and resilience. A study of high risk adolescents. *Child Development*, 62, 600-616.
- Lytton, H., ve Rommey, D. R. (1991). Parents differential socialization of boys and girls: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 109, 267-296.
- Maccoby, E. E., ve Masters, J. C. (1970). Attachment and dependency. İçinde P. H. Mussen (Ed.). *Carmichael's manual of child psychology* (Vol. 2, pp. 73–157). New York: Wiley.
- Maccoby, E. E., ve Jackin, C. N. (1974). *The psychology of sex difference*. Stanford University Press, Standford, CA.
- Maccoby, E. E., Snow, M. E., ve Jacklin, C. N. (1984). Children's dispositions and mother-child interaction at 12 and 18 months: A short-term longitudinal study. *Developmental Psychology*, 20, 459–472.
- Maccoby, E. E. (1992). The role of parents in the socialization of children: An historical overview. *Developmental Psychology*, 28, 1006–1017.
- Maccobby, E. ve Martin, J. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. İçinde E. M. Hetherington (Ed.), *Handbook of child psychology: Socialization, Personality, and Social Development* (4th ed, pp. 1–101). New York: John Wiley.

- Mahoney, A., Donnelly, W. O., Lewis, T., ve Maynard, C. (2000). Mother and father self-reports of corporal punishment and severe physical aggression toward clinic-referred youth. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 266-281.
- Malatesta, C. Z., Grigoryev, P., Lamb, C., Albin, M., ve Culver, C. (1986). Emotion socialization and expressive development in preterm and full-term infants. *Child Development*, 57, 316-330.
- Marakovitz, S.E., Wagmiller, R. L., Mian, N. D., Briggs-Gowan, M. J., ve Carter, A. S. (2011). Lost toy? Monsters under the bed? Contributions of temperament and family factors to early internalizing problems in boys and girls? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 40 (2) ,233-244.
- Margolin, G., ve Gordis, E. B. (2000). The effects of family and community violence on children. *Annual Review of Psychology*, 51, 445-479.
- Margolin, G., Oliver, P. H.,ve Medina, A. M. (2001). Conceptual issues in understanding the relation between interparental conflict and child adjustment: Integrating developmental psychopathology and risk/resilience perspectives. İçinde J. H. Grychve ve F.D. Fincham (Eds.), *Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications* (pp. 9-38). New York: Cambridge University.
- Martin, J. N., ve Fox, N. A. (2006). Blackwell Handbook of Early Childhood Development. İçinde K. McCartney ve D. Phillips (eds.), *Temperament* (pp.126-147). United Kingdom: Blackwell.
- Masten, A. S., Roisman, G. I., Long, J. D., Burt, K. B., Obradovic, J., Riley, J. R., ve ark. (2005). Developmental cascades: Linking academic achievement and externalizing and internalizing symptoms over 20 years. *Developmental Psychology*, 41, 733-746.
- Matthews, G., Deary, I. J., ve Whiteman, M. C. (2003). *Personality traits*. New York: Cambridge University.
- Mayer, J. D. (2005). A tale of two visions: Can a new view of personality help integrate psychology? *American Psychologist*, 60, 294-307.
- McClowry, S. G. (1995). The Development of the School-Age Temperament Inventory. *Merrill Palmer Quarterly*, 41 (3), 271-285.

- McLeod, B. D., Weisz, J., ve Wood, J. J. (2007). Examining the association between parenting and childhood depression: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 27, 986–1003.
- McShane, K. E., ve Hastings, P. D. (2009). The new friends vignettes: Measuring parental psychological control that confers risk for anxious adjustment in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 481–495.
- Mercurio, C. C. (2003). Guiding boys in the early years to lead healthy emotional lives. *Early Childhood Education Journal*, 30(4), 255-258.
- Mesman, J., Stoel, R., Bakermans-Kranenburg, M. J., ve ark. (2009). Predicting growth curves of early childhood externalizing problems: differential susceptibility of children with difficult temperament *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 625-36.
- Messer, S. C., ve Gross, A. M. (1995). Childhood depression and family interaction: A naturalistic observation study. *Journal of Clinical Child Psychology*, 24, 77-88.
- Metsäpelto, R. L., ve Pulkkinen, L. (2003). Personality traits and parenting: Neuroticism, extraversion, and openness to experience as discriminative factors. *European Journal of Personality*, 17(1), 59-78.
- Miller-Johnson, S., Lochman, J. E., Coie, J. D., Terry, R., ve Hyman, C. (1998). Comorbidity of conduct and depressive problems at sixth grade: Substance use outcomes across adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 221–232.
- Miller, W. M., Ryan, C. E., Kietner, G. I., Bishop, D. S., ve Epstein, N. B. (2000). The McMaster approach to family: Theory, assessment, treatment and research. *Journal of Family Therapy*, 22, 168-189.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674–701.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Dickson, N., Silva, P., ve Stanson, W. (1996). Childhood-onset versus adolescent-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18 years. *Development and Psychopathology*, 8, 399-424.

- Moffitt, T. E., ve Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways in males and females. *Development and Psychopathology*, 13, 355–376.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Sessa, F. M., Avenevoli, S., ve Essex, M. J. (2002). Temperamental vulnerability and negative parenting as interacting of child adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 461–471.
- Mrazek, P. J., ve Haggerty, R. J. (1994). *Reducing the Risks for Mental Disorders*. Washington: National Academy.
- Munson, J. A., McMahon, R. J., ve Spieker, S. J. (2001). Structure and variability in the developmental trajectory of children's externalizing problems: Impact of infant attachment, maternal depressive symptomatology, and child sex. *Development and Psychopathology*, 13, 277-296.
- Muris, P., ve Ollendick, T. H. (2005). The Role of Temperament in the Etiology of Child Psychopathology. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8(4), 271-289.doi: 10.1007/s10567-005-8809-y.
- Muris P., Meesters, C., ve Blijlevens, P. (2007). Self-reported reactive and regulative temperament in early adolescence: Relations to internalizing and externalizing problem behavior and “Big Three” personality factors. *Journal of Adolescence*, 30, 1035–1049.
- Nelson, C. A., Bosquet, M. (2000). Neurobiology of Fetal and Infant Development: Implications for Infant Mental Health. İçinde C.H. Zeanah(eds), *Handbook of Infant Mental Health* (2.ed., pp:37-59). New York: Guilford.
- Neppl, T. K., Conger, R. D., Scaramella, L. V., ve Ontai, L. L. (2009). Intergenerational continuity in parenting behavior: Mediating pathways and child effects. *Developmental Psychology*, 45, 1241-1256.
- Nigg, J. T. (2006). Temperament and developmental psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 395–422.
- Nolen-Hoeksma, S., ve Girgus, J. S., (1994). The emergence of gender differences in depression during adolescence. *Psychological Bulletin*, 115, 424-443.
- Novak, J.C., ve Brom, B. (1999). *Maternal and Child Health Nursing*, Ninth Edition, Mosby, 489-490.

- O'Connor, T. G., McGuire, S., Reiss, D., Hetherington, E. M., ve Plomin, R. (1998). Co-occurrence of depressive symptoms and antisocial behavior in adolescence: A common genetic liability. *Journal of Abnormal Psychology*, 107(1), 27–37.
- Odgers, C. L., Caspi, A., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ve ark. (2007). Prediction of differential adult health burden by conduct problem subtypes in males. *Archives of General Psychiatry*, 64, 476-484.
- Offord, D. R., Boyle, M., ve Racine, Y. (1989). Ontario Child Health Study: Correlates of disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 28, 855–860.
- Oosterlaan, J., ve Sergeant, J. A. (1996). Inhibition in ADHD, aggressive and anxious children: A biologically based model of child psychopathology. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24, 19–36.
- Owens, E. B., Shaw, D. S., ve Vondra, J. I. (1998). Relations between infant irritability and maternal responsiveness in low income families. *Infant Behavior and Development*, 21, 761– 777.
- Öner, N. (2006). *Türkiye 'de kullanılan psikolojik testlerden örnekler: Bir Başvuru Kaynağı* (1. cilt). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Özgür, S., ve Özgür, T. (1994). *Sosyal Pediatri*. İzmir, Ege Üniversitesi.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM.
- Pardini, D., White, H. R., ve Stouthamer-Loeber, M. (2007). Early adolescent psychopathology as a predictor of alcohol use disorders by young adulthood. *Drug and Alcohol Dependence*, 88, S38–S49.
- Parker, G., Tupling, H., ve Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1–10.
- Parker, G. (1983). *Parental overprotection: A risk factor in psychosocial development*. NY: Grune ve Stratton.
- Patterson, G., DeBaryshe, B., ve Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44, 329-335.
- Patterson, G. R., Capaldi, D., ve Bank, L. (1991). An early starter model for predicting delinquency. İçinde D. Pepler ve K. H. Rubin (Eds.), *The Development and Treatment of Childhood Aggression* (pp. 139–168). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Patterson, G. R., Reid, J. B., ve Dishion, T. J. (1992). *A social learning approach. IV. Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia
- Paterson, G., ve Sanson, A. (1999). The association of behavioural adjustment to temperament, parenting and family characteristics among 5-year-old children. *Social Development*, 8, 293-309.
- Paulussen-Hoogeboom, M.C., Stams, G. J., Hermanns, J. M., Peetsma, T. T., ve van den Wittenboer, G. L. (2008). Parenting style as a mediaor between children's negative emotionality and problematic behavior in early childhood. *The Journal of Genetic Pscyhology:Research and Theory on Human Development*, 169(3), 209-226.
- Pek, H. (1999). *Nedensel modeller* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Pelaez, M., Field, T., Pickens, J., ve Hart, S. (2008). Disengaged and authoritarian parenting behavior of depressed mothers with their toddlers. *Infant Behavior and Development*, 31(1), 145-148.
- Perez-Edgar, K., ve Fox, N. A. (2005). Temperament and anxiety disorders. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 14, 681–706.
- Pesenti-Gritti, P., Spatola, C. A. M., Fagnani, C., Ogliari, A., Patriarca, V., Stazi, M. A., ve ark. (2008). The co-occurrence between internalizing and externalizing behaviors. *European Child ve Adolescent Psychiatry*, 17, 82–92.
- Petersen, A. C., Compas, B.E., Brooks-Gunn, J., Stemmler, M., Ey, S., ve Grant, K. (1993). Depression in adolescence. *American Psychologist*, 48, 155-168.
- Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E., ve Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72, 583–598.
- Phillips, B. M., Lonigan, C. J., Driscoll, K., ve Hooe, E. S. (2002). Positive and negative affectivity in children: A multitrait–multimethod investigation. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31, 465–479.
- Pine, D. S., Cohen, E., Cohen, P., ve Brook, J. S. (2000). Social phobia and the persistence of conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41, 657– 665. doi:10.1111/1469-7610.00652.

- Pitzer, M., Esser, G., Schmidt, M. H., Laucht, M. (2009). Temperamental predictors of externalizing problems among boys and girls: a longitudinal study in a high-risk sample from ages 3 months to 15 years. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 259, 445-58.
- Plant, E. A., Hyde, J. S., Keitner, D., ve Devine, P. G. (2000). The gender stereotyping of emotion. *Psychology of Women Quarterly*, 24, 81–92.
- Polier, G. G., Vloet, T. D., Herpertz-Dahlmann, B., Laurens, K. R., ve Hodgins, S. (2012). Comorbidity of conduct disorder symptoms and internalising problems in children: investigating a community and a clinical sample. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 21, 31–38.
- Porter, C., Hart, C., Yang, C., Robinson, C. , Olsen, S. F., Zeng, Q., Olsen, J., ve Jin, S. (2005). A comparative study of child temperament and parenting in Beijing, China and the western United States. *International Journal of Behavioral Development*, 29 (6), 541-551.<http://dx.doi.org/10.1080/01650250500147402>.
- Potts, N. L., ve Mandleco, B. L. (2002). *Pediatric Nursing. Caring for Children and Their Families*. Delmar Thomson Learning, 66-77.
- Prior, M., Sanson, A., Carroll, R., ve Oberklaid, F. (1989). Social class differences in temperament ratings by mothers of preschool children. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 239-248.
- Prior, M. (1992). Childhood temperament, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33(1), 249-279.
- Prior, M., Smart, D., Sanson, A., Pedlow, R., ve Oberklaid, F. (1992). Transient versus stable behavior problems in a normative sample: Infancy to school age. *Journal of Pediatric Psychology*, 17, 423–443.
- Prior, M., Smart, D. F., Sanson, A. V., ve Oberklaid, F. (1993). Sex differences in psychological adjustment from infancy to eight years. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry*, 32, 291–304.
- Puig-Antich, J., Goetz, D., Davies, M., Kaplan, T., Davies, S., Ostrow, L., Asnis, L., Twomey, J., Iyengar, S., ve Ryan, N.D. (1989). A controlled family history study of prepubertal major depressive disorder. *Archives of General Psychiatry*, 46, 406- 418.

- Putnam, S. P., Ellis, L. K., ve Rothbart, M. K. (2001). The structure of temperament from infancy through adolescence. İçinde A. Elias ve A. Angleitner (Eds.), *Advances in research on temperament* (pp. 165–182). Lengerich, Germany: Pabst Science.
- Putnam, S. P., Sanson, A., ve Rothbart, M. (2002). Child temperament and parenting. İçinde M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (2nd ed., pp. 255–277). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Querido, J. G., Warner, T. D., ve Eyberg, S. M. (2002). Parenting styles and child behavior in African American families of preschool children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 31, 272–277.
- Rae-Grant, N., Thomas, H., Offord, D. R. ve Boyle, M. H (1989). Risk, Protective Factors, and the prevalence of behavioral and emotional disorders in children and adolescents. *Journal of the American Academy Child Adolescent Psychiatry*, 28, 262-268.
- Raine, A. (2002). Biosocial studies of antisocial and violent behavior in children and adults: A review. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 311–326.
- Ramos, M.C., Guerin, D. W., Gottfried, A. W., Bathurst, K., ve Oliver, P. H. (2005). Family Conflict and Children's Behavior Problems: The Moderating Role of Child Temperament. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 12(2), 278-298. http://dx.doi.org/10.1207/s15328007sem1202_6.
- Rapee, R. M. (1997). Potential role of childrearing practices in the development of anxiety and depression. *Child Psychology Review*, 17, 47–67.
- Reid, R., Gonzales, J. E., Nordness, P. D., Trout, A., ve Epstein, M. H. (2004). A meta-analysis of the academic status of students with emotional/behavioral disturbance. *Journal of Special Education*, 38, 130-143.
- Reinherz, H. Z., Giaconia, R. M., Pakiz, B., Silverman, A. B., Frost, A. K., ve Lefkowitz, E. S. (1993). Psychosocial risks for major depression in late adolescence: a longitudinal community study *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32(6), 1155-63.
- Reising, M. M., Watson, K. H., Hardcastle, E. J., Merchant, M. J., Roberts, L., Forehand, R., ve Compas, B. E. (2012). Parental Depression and Economic

- Disadvantage: The Role of Parenting in Associations with Internalizing and Externalizing Symptoms in Children and Adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 22(3), 335-343. doi: 10.1007/s10826-012-9582-4.
- Resnick, M. D., Bearman, P. S., Blum, R. W., Bauman, K. E., Harris, K. M., Jones, J. ve ark. (1997). Protecting adolescents from harm: Findings from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Journal of the American Medical Association*, 278(10), 823-32.
- Rettew, D.C., Copeland, W., Stanger, C., ve Hudziak, J. J. (2004). Associations Between Temperament and DSM-IV Externalizing Disorders in Children and Adolescents. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 25(6), 383-391.
- Rey, J. M. ve Plapp, J. M. (1989). Quality of perceived parenting in oppositional and conduct disordered adolescents. *Journal of the American Academy Child Adolescent Psychiatry*, 29(3), 382-385.
- Rhee, S. H., Cosgrove, V. E., Schmitz, S., Haberstick, B. C., Corley, R. C., ve Hewitt, J. K. (2007). Early childhood temperament and the covariation between internalizing and externalizing behavior in schoolaged children. *Twin Research and Human Genetics*, 10(1), 33-44.
- Robinson, D. P., Greene, J. W., ve Walker, L. S. (1988). Functional somatic complaints in adolescents: Relationship to negative life events, self concept, and family characteristics. *The Journal of Pediatrics*, 113, 588-593.
- Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F., ve Hart, C. H. (1995). Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychological Reports*, 77, 819-830.
- Rosenbaum, J., Biederman, J., Hirshfeld-Becker, D. R., Kagan, J., Snidman, N., Friedman, D., ve ark. (2000). A controlled study of behavioral inhibition in children of parents with panic disorder and depression. *American Journal of Psychiatry*, 157, 2002-2010.
- Rothbart, M.K., ve Derryberry, D. (1981). Development of individual differences in temperament. İçinde M.E. Lamb ve A.L. Brown (eds), *Advances in development psychology*. Mahwah (NJ): Lawrence Erlbaum Associates.

- Rothbart, M. K., ve Ahadi, S. A. (1994). Temperament and the development of personality. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 55–66.
- Rothbart, M. K. ve Bates, J. E. (1998). Temperament. İçinde W. Damon (Series Ed.) ve N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: vol 3 Social, emotional and personality development* (5th ed., pp. 105–176). New York: Wiley.
- Rothbart, M. K. (2004). Temperament and the pursuit of an integrated developmental psychology. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50, 492–505.
- Rothbart, M. K., ve Hwang, J. (2005). Temperament and the development of competence and motivation. İçinde A.J. Eliot ve C.S. Dweck(eds), *Handbook of Competence and Motivation* (pp. 167–84). New York: Guilford.
- Rothbart, M. K., ve Bates, J. E. (2006). Temperament. İçinde W. Damon, R. Lerner (Editors in Chief) ve N. Eisenberg (Volume Ed.), *Handbook of child psychology. Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 99–166). New York: Wiley.
- Rothbaum, F. ve Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55–74.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., ve Parker, J. (1998). Peer interactions, relations, and the groups. İçinde W.Dmon (Series Ed). *Handbook of child pschology. Social, emotional, and personality development* (5th ed., pp.619-700). New York: Wiley.
- Rubin, K. H., ve Mills, R. S. L. (1991). Conceptualizing developmental pathways to internalizing disorders in childhood. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 23, 300–317.
- Rubin, K.H., ve Burgess, K. (2002). Parents of aggressive and withdrawn children. İçinde M.Bornstein (ed), *Handbook of Parenting, Vol 1,Children and Parenting* (pp.383-418). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Rubin, K. H., Burgess, K. B., ve Hastings, P. D. (2002). Stability and social-behavioral consequences of toddlers' inhibited temperament and parenting behaviors. *Child Development*, 73, 483–495. doi:10.1111/1467-8624.00419.

- Rutter, M., ve Quinton, D. (1984). Long-term follow-up of women institutionanlized in childhood: Factors promoting good functioning in adult life, *British Journal of Develomental Psychology*, 18, 225-234.
- Rutter, M., ve Sroufe, L. A. (2000). Developmental psychopathology; Concepts and challenges. *Development and Psychopathology*, 12, 265-296.
- Rutter, M. (1987). Temperament, personality, and personality disorder. *British Journal of Psychiatry*, 150, 443-458.
- Sanay, E. (1990). "*Türk Ailesinin Eğitim Yapısı*" T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Yıllığı.
- Salmon, K., ve Pereira, J. K. (2002). Predicting children's response to an invasive medical investigation: The influence of effortful control and parent behaviour. *Journal of Pediatric Psychology*, 27, 227-233.
- Sameroff, A. J., Seifer, R., Baldwin, A., ve Baldwin, C. (1993). Stability of intelligence from preschool to adolescence: the influence of social and family risk factors. *Child Development*, 64, 80-97.
- Sanson, A., Oberklaid, F., Pedlow, R., ve Prior, M. (1991). Risk indicators: Assessment of infancy predictors of preschool behavioural maladjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 32, 609-626.
- Sanson, A., ve Rothbart, M. K. (1995). Child temperament and parenting. İçinde M. H. Bornstein (Eds). *Handbook of Parenting: Applied and practical parenting* (vol. 4, pp. 299-321). New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Sawyer, M. G., Arney, F. M, Baghurst, P. A., Clark, J. J., Graetz, B. W., Kosky, R. J, ve ark. (2000). *The Mental Health of Young People in Australia. Mental Health and Special Programs Branch*, Commonwealth Department of Health and Aged Care: Canberra.
- Schaefer, E. S., ve Bell, R. Q. (1958).Development of a parental attitude research instrument. *Child Development*, 25, 331-361.
- Schmidt, M. E., DeMulder, E. K. ve Denham, S. A. (2002). Kindergarten social emotional competence: Developmental predictors and psychosocial implications. *Early Child Development and Care*, 172, 451-462.

- Schwartz, C.E., Snidman, N., ve Kagan, J. (1996). Early childhood temperament as a determinant of externalizing behavior in adolescence. *Development and Psychopathology*, 8, 527-537.
- Schwartz, C. E., Snidman, N., ve Kagan, J. (1999). Adolescent social anxiety as an outcome of inhibited temperament in childhood. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38, 1008–1015.
- Seifer, R. (2000). Temperament and goodness of fit. Implications for developmental psychopathology. İçinde A. Sameroff, M. Lewis, ve S. M. Miller (Eds.), *Handbook of developmental psychopathology* (pp. 257–276). New York: Kluwer.
- Shaw, D. S., Keenan, K., Vodra, J. I., Delliquadri, E., ve Giovannelli, J. (1997). Antecedents of preschool children's internalizing problems: a longitudinal study of low-income families. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 1760-1767.
- Shaw, D. S., Winslow, E. B., Owens, E. B., Vondra, J. I., Cohn, J. F., ve Bell, R. Q. (1998). The development of early externalizing problems among children from low-income families: A transformational perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 95–107.
- Shaw, D. S., Owens, E. B., Giovannelli, J., ve Winslow, E. B. (2001). Infant and toddler pathways leading to early externalizing disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 1760-1767.
- Shaw, D. S., Gilliom, M., Ingoldsby, E. M., ve Nagin, D. (2003). Trajectories leading to school-age conduct problems. *Developmental Psychology*, 39, 189–200.
- Sheeber, L., Hops, H., Alpert, A., Davis, B., ve Andrews, J. (1997). Family support and conflict: Prospective relations to adolescent depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 333–344.
- Sheline, J. L., Skipper, B. J., ve Broadhead, W. E. (1994). Risk factors for violent behavior in elementary schoolboys: have you hugged your child today? *American Journal of Public Health*, 84(4), 661-663.

- Shields, A., Cicchetti, D., ve Ryan, R. M. (1994). The development of emotional and behavioral selfregulation and social competence among maltreated school age children. *Development and Psychopathology*, 6, 57-75.
- Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T., ve Steinberg, L. (2003). Psychological control and autonomy granting: Opposite ends of a continuum or distinct constructs? *Journal of Research on Adolescence*, 13, 113–128.
- Silk J. S., Shaw D.S., Prout J. T., O'Rourke F., Lane T. J., ve Kovacs M. (2011). Socialization of emotion and offspring internalizing symptoms in mothers with childhood-onset depression. *Journal of Applied Developmental Psychology* 32, 127–136.
- Slopen, N., Fitzmaurice, G., Williams, D. R., ve Gilman, S. E. (2010). Poverty, food insecurity, and the behavior for childhood internalizing and externalizing disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 49, 444–452.
- Smith, C. L., Calkins, S. D., Keane, S. P., Anastopoulos, A. D., ve Shelton, T. L. (2004). Predicting stability and change in toddler behavior problems: Contributions of maternal behavior and child gender. *Developmental Psychology*, 40, 29–42.
- Smucker, M. R., Craighead, W. E., Craighead, L. W., ve Green, B. J. (1986). Normative and reliability data for the Children's Depression Inventory. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 14(1), 25-39.
- Spence, S. H. (2001). Prevention strategies. İçinde M. W. Vasey ve M. R. Dadds (Eds.), *The developmental psychopathology of anxiety* (pp. 325–353). London: Oxford University.
- Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. A., ve Collins, W. A. (2005). *The development of the person*. New York, NY: Guilford.
- Stadelmann, S., Perren, S., Wyl, A. V., Klitzing, K. V. (2007). Associations between family relationships and symptoms/strengths at kindergarten age: What is the role of children's parental representations? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48 (10), 996-1004.

- Stanger, C., ve Lewis, M. (1993). Agreement Among Parents, Teachers, and Children on Internalizing and Externalizing Behavior Problems. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22(1), 107-116. http://dx.doi.org/10.1207/s15374424jccp2201_11.
- Stein, M. B., Jang, K. L., ve Livesley, W. J. (2002). Heritability of social anxiety-related concerns and personality characteristics: A twin study. *Journal of Nervous and Mental Disorders*, 190, 219–224.
- Steinberg, L., Lamborn, S., Darling, N., Mounts, N., ve Dornbusch, S. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 65, 754–770. doi:10.2307/1131416.
- Steinberg, L., Blatt-Eisengart, I., ve Cauffman, E. (2006). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful homes: A replication in a sample of serious juvenile offenders. *Journal of Research on Adolescence*, 16, 47–58. doi:10.1111/j.1532-7795.2006.00119.x.
- Stevenson-Hinde, J., ve Hinde, R.A. (1986). Changes in associations between characteristics and interactions. İçinde Plomin R. A ve Dunn, J (eds), *The study of temperament: Changes, continuities and challenges* (pp, 115-130). Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Stevens, G. W., Vollebergh, W. A., Pels, T. V., ve Crijnen, A. A. (2005). Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 571-579.
- Straus, M.A., ve Donnelly, D.A. (1994). *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families*. New York: Lexington Books.
- Suveg, C., Zeman, J., Flannery-Schroeder, E., ve Cassano, M. (2005). Emotional socialization in families of children with an anxiety disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 145–155.
- Synder, J., Stoolmiller, M., Wilson, M., ve Yamamoto, M. (2003). Child anger regulation, parental responses to children's anger displays, and early child antisocial behavior. *Social Development*, 12, 335-360.

- Szabo', N., Dekovic', M., van Aken, C., Verhoeven, M., van Aken, M. A. G., ve Junger, M. (2008). The relations among child negative interactive behavior, child temperament, and maternal behavior. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 366–377.
- Şar, V. (2010). DSM-5 Taslak Tanı Ölçütlerine Genel bir Bakış "Batı Cephesinde Yeni bir Şey Yok"mu? *Klinik Psikiyatri*, 13, 196-208.
- Tellegen, A., Watson, D., ve Clark, L. A. (1999). On the dimensional and hierarchical structure of affect. *Psychological Science*, 10, 297–303.
- Thomas, A., Chess, S., Birch, H. G., Hertzog, M. E., ve Korn, S. (1963). *Behavioral individuality in early childhood*. New York: New York University Press.
- Thomas, A., ve Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
- Thompson, A., Hollis, C., ve Richards, D. (2003). Authoritarian parenting attitudes as a risk for conduct problems: Results from a British national cohort study. *European Child ve Adolescent Psychiatry*, 12, 84–91. doi:10.1007/s00787-003-0324-4.
- Todd, R., Neuman, R., Geller, B., Fox, L. W., ve Hickok, J. (1993). Genetic studies of affective disorders: Should we be starting with childhood onset probands? *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32, 1164-1171.
- Towe-Goodman, N. R., ve Tei, D. M. (2008). Power assertive discipline, maternal emotional involvement, and child adjustment. *Journal of Family Psychology*, 22, 648-651.
- Tremblay, R. E., Japel, C., Perusse, D., McDuff, P., Boivin, M., Zoccolillo, M., ve ark. (1999). The search for the age of “onset” of physical aggression: Rousseau and Bandura revisited. *Criminal Behavior and Mental Health*, 9, 8–23.
- Tremblay, R. E. (2000). The development of aggressive behaviour during childhood: What have we learned in the past century? *International Journal of Behavioral Development*, 24, 129-141.

- Turner, S. M., Beidel, D. C., ve Costello, A. (1987). Psychopathology in the offspring of anxiety disorders patients. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 229–235.
- Türkbay, T., Akın, R., Söhmen, G., ve Söhmen, T. (1999). Aile tutumları ve çocuk gelişimi üzerine etkileri. *Sevgi Zihinsel Yetersizlik Araştırma Eğitim ve Haber Dergisi*, 2 (1-2), 9-14.
- Twenge, J.M., ve Nolen-Hoeksema, S. (2002). Age, gender, race, socioeconomic status, and birth cohort difference on the children's depression inventory: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Psychology*, 111, 578-588.
- Ulusoy, M. D., Demir, N. Ö. ve Baran, A. G. (2005). Parçalanmış aile ve gençlerde sapmış davranışlar: Lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 61-66.
- Van Brakel, A. M. L., Muris, P., Bogels, S. M., ve Thomassen, C. (2006). A multifactorial model for the etiology of anxiety in nonclinical adolescents: Main and interactive effects of behavioral inhibition, attachment and parental rearing. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 569–579.
- van Zeijl, J., Mesman, J., Stolk, M. N., Alink, L. R. A., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Koot, H.M. (2006). Terrible ones? Assessment of externalizing behaviors in infancy with the child behavior checklist. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 801–810.
- van Zeijl, J., Mesman, J., Stolk, M.N., Alink, L.R.A., van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M. J., ve ark. (2007). Differential susceptibility to discipline: the moderating effect of child temperament on the association between maternal discipline and early childhood externalizing problems. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 626-36.
- Vasey, M. W., ve Dadds, M. R. (2001). *The developmental psychopathology of anxiety*. New York:Oxford University Press.
- Verhulst, F. C., Van der Ende, J., Ferdinand, R. F., ve Kasius, M. C. (1997). The prevalence of DSM-III-R diagnoses in a national sample of Dutch adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 54, 329- 336.

- Vitaro, F., Brendgen, M., ve Tremblay, R. E. (2002). Reactively and proactively aggressive children: antecedent and subsequent characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43, 495–505. doi:10.1111/1469-7610.00040.
- Wade, T. D., ve Kendler, K. S. (2001). Parent, child, and social correlates of parental discipline style: a retrospective, multi-informant investigation with female twins. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 36, 177-185.
- Wadsworth, M., Raviv, T., Reinhard, C., Wolff, B., Santiago, C. D., ve Einhorn, L. (2008). An indirect effects model of the association between poverty and child functioning: The role of children's poverty-related stress. *Journal of Loss and Trauma*, 13, 156–185.
- Washington, J., Minde, K., ve Goldberg, S. (1986). Temperament in preterm infants: style and stability. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 25, 493-502.
- Waters, A. M., Mogg, K., Bradley, B. P., ve Pine, D. S. (2008). Attentional bias for emotional faces in children with generalized anxiety disorder. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry*, 47, 435–442.
- Watson, D., ve Clark, L. A. (1984). Negative affectivity: the disposition to experience aversive emotional states. *Psychological Bulletin*, 96, 465-490.
- Watson, D., Wiese, D., Vaidya, J., & Tellegen, A. (1999). The two general activation systems of affect: Structural findings, evolutionary considerations, and psychobiological evidence. *Journal of personality and social psychology*, 76(5), 820.
- Webster-Stratton, C., Reid, M. J., ve Hammond, M. (2004). Treating children with earlyonset conduct problems: Intervention outcomes for parent, child, and teacher training. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(1), 105-124.
- Whaley, S. E., Pinto, A., ve Sigman, M. (1999). Characterizing interactions between anxious mothers and their children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 826–836.

- Williams, L. R., Degnan, K. A., Perez-Edgar, K. E., Henderson, H. A. Rubin, K. H., Pine, D. S., Steinberg, L., ve Fox, N. A. (2009). Impact of Behavioral Inhibition and Parenting Style on Internalizing and Externalizing Problems from Early Childhood through Adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 1063–1075. Doi: 10.1007/s10802-009-9331-3.
- Wilmshurst, L. (2009). *Abnormal Child Psychology. A developmental perspective*. New York: Routledge Taylor ve Francis Group. pp 185-193.
- Wood, J. J., McLeod, B. D., Sigman, M., Hwang, W., ve Chu, B. (2003). Parenting and childhood anxiety: theory, empirical findings, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 44, 134–151. doi:10.1111/1469-7610.00106.
- Yavuzer, H. (1990). *Yaygın anne baba tutumları “Ana-Baba Okulu”*. (2. Basım). İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, (3. Basım). İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (1999). *Ana-Baba ve Çocuk*. (12. Basım, ss.179-184). İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 145-160.
- Yörükoğlu, A. (1996). *Aile tutumları ve çocuk yetiştirme*. GATA Semineri, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (27. Basım). İstanbul: Özgür.
- Young Mun, E., Fitzgerald, H. E., Von Eye, A., Puttler, L. I., ve Zucker, R. A. (2001). Temperamental characteristics as predictors of externalizing and internalizing child behavior problems in the contexts of high and low parental psychopathology. *Infant Mental Health Journal*, 22(3), 393-415.
- Zeanah, C. H., Boris, N. W., ve Scheeringa, M. S. (1997). Psychopathology in infancy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 38, 81-99.
- Zelenski, J. M., ve Larsen, R. J. (2002). Predicting the future: How affect-related personality traits influence likelihood judgments of future events. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1000–1010.

EKLER

EK 1- BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (ANNE-BABA)

LÜTFEN DİKKATLİCE OKUYUNUZ !!!

Bu çalışmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunmaktasınız. Bu çalışmada yer almayı kabul etmeden önce çalışmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme sonrası özgürce vermeniz gerekmektedir. Size özel hazırlanmış bu bilgilendirmeyi lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınıza açık yanıtlar isteyiniz.

ÇALIŞMANIN AMACI NEDİR?

Bu doktora çalışmasının amacı “Psikiyatri kliniğine başvuran çocuklarda mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasında ilişki” olup olmadığının araştırılmasıdır. Her geçen gün anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu veya karşı gelme bozukluğu gibi çeşitli psikiyatrik bozukluklar nedeniyle psikiyatri polikliniğine getirilen çocuk sayısı artmaktadır. Bu çalışmada içe yönelim (anksiyete ve depresyon) ve dışa yönelim (dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu veya karşı gelme bozukluğu) olarak gruplandırılan bu bozukluklar çok-nedenli olup, çocuğun mizacı, anne ve babanın yetiştirme tutumu ve aile işlevleriyle ilişkili olabilmektedir. Bu çalışma ile çocuklarda görülen psikiyatrik bozukluklar ile mizaç, yetiştirme tutumu ve aile işlevleri arasındaki ilişki incelenecek, hangi anne baba tutumunun hangi bozukluklarla ilişkili olduğu, bunun yanı sıra çocukların hangi mizaç özelliklerinin bu bozuklukların ortaya çıkması için zemin hazırladığı da anlaşılmış olacaktır. Son olarak ailenin işlevlerini yerine getirip getirmemesinin çocuklarda görülen psikiyatrik bozukluklarla olan ilişkisi de anlaşılır olacaktır. Böylelikle anne-babaların farkında olarak ya da olmayarak yaptıkları davranışların, çocuğun ruh sağlığı üzerindeki etkisi gözler önüne serilmiş olacaktır. Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında, anne babalara rehber olunacak ve bu sorunların en aza indirilmesi için neler yapılabileceği konusunda danışmanlık verilebilecektir. Dolayısıyla bu çalışmaya katılarak hem çocuğunuzun mizaç özellikleri hakkında ilgi sahibi olabilir, hem de anne-baba olarak kurduğunuz aile işlevleri ve yetiştirme tutumunuz hakkında geri bildirim almış olacaksınız. Edindiğiniz bu bilgiler, çocuğunuzun anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu veya karşı gelme bozukluğu gibi çeşitli sorunları konusunda size yardımcı olacaktır.

KATILMA KOŞULLARI NEDİR?

Bu doktora çalışmasına dahil edilebilmeniz için çocuğunuz için anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşı gelme bozukluğu gibi çeşitli sebeplerle psikiyatri polikliniğe başvurmuş olmanız gerekmektedir. Yaygın gelişimsel bozukluk, mental retardasyon ve özgül öğrenme güçlüğü olan çocuklar çalışmanın dışında tutulacaktır. Ayrıca 8-11 yaş arası çocuklar ve anne-babaları çalışmaya dahil edilecektir.

NASIL BİR UYGULAMA YAPILACAKTIR?

Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniği’ne anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşı gelme bozukluğu gibi çeşitli sebeplerle ayaktan başvuran hastalara, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları tarafından tanıları konulacak ve araştırmaya alınma ölçütlerini karşılayanlar, araştırmacı Uzm. Psk. H.Şenay Güzel’e yönlendirilecektir. Poliklinikten yönlendirilen çocukların aileleriyle araştırmacı tarafından bir görüşme yapılacak, ailelere çalışmaya ilişkin detaylı bilgi verilecek ve bu esnada çalışmaya kendi isteğiyle katılmak isteyen çocuk ve ailesine bilgilendirilmiş onay formu imzalatılacaktır. Çocuk ve ailesi bilgilendirilmiş onay formunu imzaladıktan sonra, anne-babalara, “Çocuklarda görülen şimdiki ve yaşam boyu olan psikopatolojileri saptamak amacıyla kullanılan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu” uygulanacaktır. Bu görüşme formu, anne-babalardan olduğu kadar çocuklardan da bilgi almayı içermektedir. Ancak anne-babalardan alınan bilgiler daha geçerli kabul edilecektir. Görüşme, anne-baba ve çocuk ile aynı odada gerçekleştirilecektir. Bu görüşmeden sonra, eğer çocuk bu yapılandırılmış görüşme formuna göre de tanı alıyorsa o zaman ailelere öz bildirim ölçekleri verilecektir. Anne-babalar bu

ölçekleri poliklinikte doldurup araştırmacıya teslim edecektir. Evde ya da başka bir yerde doldurulması kabul edilmeyecektir.

SORUMLULUKLARIM NEDİR?

Araştırma ile ilgili olarak doğru bilgi vermek ve ölçeklerde boş madde bırakmamak sizin sorumluluğunuzdadır. Bu koşullara uymadığınız durumlarda araştırmacı sizi uygulama dışı bırakabilme yetkisine sahiptir.

KATILIMCI SAYISI NEDİR?

Araştırmada yer alacak gönüllü katılımcıların sayısı 160'dır.

KATILIMIM NE KADAR SÜRECEKTİR?

Bu araştırmada yer almanız için öngörülen süre yapılacak olan görüşme için 40-45 dakika, ölçekleri doldurmak için ise 40-50 dakikadır. Yapılan görüşme ve testler sadece bir defaya mahsustur, tekrarı olmayacaktır.

ÇALIŞMAYA KATILMA İLE BEKLENEN OLASI YARAR NEDİR?

Bu araştırmada çocuklardaki içe yönelim/dışa yönelim sorunları ile mizaç özellikleri, aile ortamı ve çocuk yetiştirme tutumu arasında bir ilişki olup olmadığına bakılacak ve bu sorunları yordayan başka ne gibi değişkenler olduğu konusunda bilgi edinilecektir. Böylelikle çocuklarındaki bazı mizaç özelliklerinin ve yetiştirme tarzının hangi problemleri davranışlara yol açabileceği hakkında bilgi sahibi olabileceksiniz. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar başka insanların yararına da kullanılabilir ve yalnızca araştırma amaçlıdır.

ÇALIŞMAYA KATILMA İLE BEKLENEN OLASI RİSKLER NEDİR?

Size bu araştırmada sadece birtakım ölçekler verilecek ve bunları doldurmanız istenecektir. Dolayısıyla çalışmaya katılmanız herhangi bir risk olasılığı taşımamaktadır.

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE BİRLİKTE KULLANILMASININ SAKINCALI OLDUĞU BİLİNER İLAÇLAR/BESİNLER NELERDİR?

Çalışma süresince birlikte kullanımının sakıncalı olduğu ilaç ve besinler yoktur.

HANGİ KOŞULLARDA ARAŞTIRMA DIŞI BIRAKILABİLİRİM?

Size verilen ölçekleri tam ve doğru olarak doldurmadığınız takdirde çalışmadan çıkartılabiliyorsunuz.

DİĞER TEDAVİLER NELERDİR?

Bu doktora çalışmasına katılacak olmanız, çocuğunuzun alacağınız tedaviyi aksatmayacaktır. Nitekim bu çalışmaya alınmadan önce bir çocuk ruh sağlığı uzmanı tarafından çocuğunuz muayene edilmiş, tanısı konmuş ve tedavisi düzenlenmiş olacaktır.

HERHANGİ BİR ZARARLANMA DURUMUNDA YÜKÜMLÜLÜK/SORUMLULUK KİMDEDİR VE NE YAPILACAKTIR?

Araştırmada sadece birtakım özbeöz ölçekleri kullanılacağından ölüm/sakatlanma gibi birtakım hasarların oluşması söz konusu değildir.

ARAŞTIRMA SÜRESİNCE ÇIKABİLECEK SORUNLAR İÇİN KİMİ ARAMALIYIM?

Uygulama süresi boyunca, çalışma ile ilgili herhangi bir sorun için 0 312 596 98 51 no.lu telefondan Uzm. Psk. Halime Şenay GÜZEL' e başvurabilirsiniz.

ÇALIŞMA KAPSAMINDAKİ GİDERLER KARŞILANACAK MIDIR?

Araştırma masrafları size veya güvencesi altında bulunduğunuz resmi ya da özel hiçbir kurum veya kuruluşa ödetilmeyecektir.

ÇALIŞMAYI DESTEKLEYEN KURUM VAR MIDİR?

Çalışmayı destekleyen kurum yoktur.

ÇALIŞMAYA KATILMAM NEDENİYLE HERHANGİ BİR ÖDEME YAPILACAK MIDİR?

Bu araştırmada yer almanız nedeniyle size hiçbir ödeme yapılmayacaktır.

ARAŞTIRMAYA KATILMAYI KABUL ETMEMEM VEYA ARAŞTIRMADAN AYRILMAM DURUMUNDA NE YAPMAM GEREKİR?

Bu araştırmada yer almak tamamen sizin ve çocuğunuzun isteğine bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da herhangi bir aşamada araştırmadan ayrılabilirsiniz; reddetme veya vazgeçme durumunda bile sonraki bakımınız garanti altına alınacaktır. Araştırmacı, uygulanan ölçekleri tam ve doğru doldurmadığınız gerekçesi ile isteğiniz dışında ancak bilginiz dahilinde sizi araştırmadan çıkarabilir. Bu durumda da sonraki bakımınız garanti altına alınacaktır. Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçla kullanılacaktır; çalışmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından çıkarılmanız durumunda, sizle ilgili tıbbi veriler de gerekirse bilimsel amaçla kullanılabilir.

KATILMAMA İLİŞKİN BİLGİLER KONUSUNDA GİZLİLİK SAĞLANABİLECEK MİDİR?

Size ve çocuğunuza ait tüm tıbbi (araştırmadan elde edilen bulgular) ve kimlik bilgileriniz gizli tutulacaktır ve araştırma yayınlansa bile kimlik bilgileriniz verilmeyecektir, ancak etik kurullar ve resmi makamlar gerektiğinde tıbbi bilgilerinize ulaşabilir. Siz de istediğinizde kendinize ait tıbbi bilgilere ulaşabilirsiniz.

Çalışmaya Katılma Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllüye verilmesi gereken bilgileri gösteren metni okudum ve sözlü olarak dinledim. Aklıma gelen tüm soruları araştırmacıya sordum, yazılı ve sözlü olarak bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğime karar vermem için bana yeterli zaman tanındı. Bu koşullar altında, bana ait tıbbi bilgilerin gözden geçirilmesi, transfer edilmesi ve işlenmesi konusunda araştırma yürütücüsüne yetki veriyor ve söz konusu araştırmaya ilişkin bana yapılan katılım davetini hiçbir zorlama ve baskı olmaksızın büyük bir gönüllülük içerisinde kabul ediyorum. Bu formu imzalamakla yerel yasaların bana sağladığı hakları kaybetmeyeceğimi biliyorum.

GÖNÜLLÜNÜN		İMzası
ADI & SOYADI		
ADRESİ		
TEL. & FAKS		
TARİH		

VELAYET VEYA VESAYET ALTINDA BULUNANLAR İÇİN VELİ VEYA VASİNİN		İMZASI
ADI & SOYADI		
ADRESİ		
TEL. & FAKS		
TARİH		

ARAŞTIRMA EKİBİNDE YER ALAN VE YETKİN BİR ARAŞTIRMACININ		İMZASI
ADI & SOYADI		
TARİH		

GEREKTİĞİ DURUMLARDA TANIK		İMZASI
ADI & SOYADI		
GÖREVİ		
TARİH		

EK 2-BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (ÇOCUK)

LÜTFEN DİKKATLİCE OKUYUNUZ !!!

Bu çalışmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunmaktasınız. Bu çalışmada yer almayı kabul etmeden önce çalışmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme sonrası özgürce vermeniz gerekmektedir. Size özel hazırlanmış bu bilgilendirmeyi lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınıza açık yanıtlar isteyiniz.

ÇALIŞMANIN AMACI NEDİR?

Bu doktora çalışmasının amacı “Psikiyatri kliniğine başvuran çocuklarda mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasında ilişki” olup olmadığının araştırılmasıdır. Her geçen gün anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu veya karşı gelme bozukluğu gibi çeşitli psikiyatrik bozukluklar nedeniyle psikiyatri polikliniğine başvuran çocuk sayısı artmaktadır. Bu bozukluklar çok-nedenli olup, çocuğun mizacı, anne ve babanın yetiştirme tutumu ve aile işlevleriyle ilişkili olabilmektedir. Bu çalışma ile çocuklarda görülen psikiyatrik bozukluklar ile mizaç, yetiştirme tutumu ve aile işlevleri arasındaki ilişki incelenecek, hangi anne baba tutumunun hangi bozukluklarla ilişkili olduğu, bunun yanı sıra çocukların hangi mizaç özelliklerinin bu bozuklukların ortaya çıkması için zemin hazırladığı da anlaşılmış olacaktır. Son olarak ailenin işlevlerini yerine getirip getirmemesinin çocuklarda görülen psikiyatrik bozukluklarla olan ilişkisi de anlaşılır olacaktır. Böylelikle anne-babaların farkında olarak ya da olmayarak yaptıkları davranışların, çocuğun ruh sağlığı üzerindeki etkisi gözler önüne serilmiş olacaktır. Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında, anne babalara rehber olunacak ve bu sorunların en aza indirilmesi için neler yapılabileceği konusunda danışmanlık verilebilecektir. Dolayısıyla bu çalışmaya katılarak, hem mizaç özelliklerinin hakkında bilgi sahibi olabilir hem de anne babana bu durum hakkında geri bildirim verme şansına sahip olabilirsiniz.

KATILMA KOŞULLARI NEDİR?

Anne ve babanın bu doktora çalışmasına dahil edilebilmesi için senin anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşı gelme bozukluğu gibi çeşitli sebeplerle psikiyatri polikliniğe başvurmuş olman ve 8-11 yaş aralığında olman gerekmektedir. Mental retardasyon ve özgül öğrenme güçlüğü olan çocuklar çalışmanın dışında tutulacaktır.

NASIL BİR UYGULAMA YAPILACAKTIR?

Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniği’ne anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşı gelme bozukluğu gibi çeşitli sebeplerle ayaktan başvuran çocuklara, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları tarafından tanıları konulacak ve araştırmaya alınma ölçütlerini karşılayanlar, araştırmacı Uzm. Psk. H.Şenay Güzel’e yönlendirilecektir. Poliklinikten yönlendirilen çocukların aileleriyle araştırmacı tarafından bir öngörüşme yapılacak, ailelere çalışmaya ilişkin detaylı bilgi verilecek ve bu esnada çalışmaya kendi isteğiyle katılmak isteyen çocuk ve ailesine bilgilendirilmiş onay formu imzalatılacaktır. Çocuk ve ailesi bilgilendirilmiş onay formunu imzaladıktan sonra anne-babalara, “Çocuklarda görülen şimdiki ve yaşam boyu olan psikopatolojileri saptamak amacıyla kullanılan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu” uygulanacaktır. Bu görüşme formu, anne-babalardan olduğu kadar çocuklardan da bilgi almayı içermektedir. Ancak anne-babalardan alınan bilgiler daha geçerli kabul edilecektir. Görüşme, anne-baba ve çocuk ile aynı odada gerçekleştirilecektir. Bu görüşmeden sonra, eğer çocuk bu yapılandırılmış görüşme formuna göre de tanı alıyorsa, o zaman ailelere öz bildirim ölçekleri verilecektir. Anne-babalar bu ölçekleri poliklinikte doldurup araştırmacıya teslim edecektir. Evde ya da başka bir yerde doldurulması kabul edilmeyecektir.

SORUMLULUKLARIM NEDİR?

Araştırma ile ilgili olarak doğru bilgi vermek ve ölçeklerde boş madde bırakmamak, anne ve babaların sorumluluğundadır. Bu koşullara uymadıkları durumlarda araştırmacı onları uygulama dışı bırakabilme yetkisine sahiptir.

KATILIMCI SAYISI NEDİR?

Araştırmada yer alacak gönüllü katılımcıların sayısı 160' dır.

KATILIMIM NE KADAR SÜRECEKTİR?

Bu doktora araştırmasında anne ve babanın yer alabilmesi için öngörülen süre yapılacak olan görüşme için 30-45 dakika, ölçekleri doldurmak için ise 40-50 dakikadır. Yapılan görüşme ve testler sadece bir defaya mahsustur, tekrarı olmayacaktır.

ÇALIŞMAYA KATILMA İLE BEKLENEN OLASI YARAR NEDİR?

Bu araştırmada çocuklardaki içe yönelim/dışa yönelim sorunları ile mizaç özellikleri, aile ortamı ve çocuk yetiştirme tutumu arasında bir ilişki olup olmadığına bakılacak ve bu sorunları yordayan başka ne gibi değişkenler olduğu konusunda bilgi edinilecektir. Böylelikle çocukların bazı mizaç özelliklerinin ve anne-babaların yetiştirme tarzının hangi problemleri davranışlara yol açabileceği hakkında bilgi sahibi olunacaktır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar başka insanların yararına da kullanılabilecektir ve yalnızca araştırma amaçlıdır.

ÇALIŞMAYA KATILMA İLE BEKLENEN OLASI RİSKLER NEDİR?

Anne ve babana bu araştırmada sadece birtakım ölçekler verilecek ve bunları doldurmaları istenecektir. Dolayısıyla anne ve babanın bu çalışmaya katılmasında herhangi bir risk olasılığı taşımamaktadır.

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE BİRLİKTE KULLANILMASININ SAKINCALI OLDUĞU BİLİNER İLAÇLAR/BESİNLER NELERDİR?

Çalışma süresince birlikte kullanımının sakıncalı olduğu ilaç ve besinler yoktur.

HANGİ KOŞULLARDA ARAŞTIRMA DIŞI BIRAKILABİLİRİM?

Anne ve baban, verilen ölçekleri tam ve doğru olarak doldurmadıkları takdirde çalışmadan çıkartılabilirler.

DİĞER TEDAVİLER NELERDİR?

Anne ve babanın bu doktora çalışmasına katılacak olması, senin alacağın tedaviyi aksatmayacaktır. Nitekim bu çalışmaya alınmadan önce bir çocuk ruh sağlığı uzmanı tarafından muayene edilmiş ve tedavin düzenlenmiş olacaktır.

HERHANGİ BİR ZARARLANMA DURUMUNDA YÜKÜMLÜLÜK/SORUMLULUK KİMDEDİR VE NE YAPILACAKTIR?

Araştırmada sadece birtakım özbeöz ölçekleri kullanılacağından ölüm/sakatlanma gibi birtakım hasarların oluşması söz konusu değildir.

ARAŞTIRMA SÜRESİNCE ÇIKABİLECEK SORUNLAR İÇİN KİMİ ARAMALIYIM?

Uygulama süresi boyunca, çalışma ile ilgili herhangi bir sorun için 0 312 596 98 51 no.lu telefondan Uzm. Psk. Halime Şenay GÜZEL' e başvurabilirsiniz.

ÇALIŞMA KAPSAMINDAKİ GİDERLER KARŞILANACAK MIDIR?

Araştırma masrafları size veya güvencesi altında bulunduğunuz resmi ya da özel hiçbir kurum veya kuruluşa ödetilmeyecektir.

ÇALIŞMAYI DESTEKLEYEN KURUM VAR MIDIR?

Çalışmayı destekleyen kurum yoktur.

ÇALIŞMAYA KATILMAM NEDENİYLE HERHANGİ BİR ÖDEME YAPILACAK MIDIR?

Bu araştırmada yer almanız nedeniyle size hiçbir ödeme yapılmayacaktır.

ARAŞTIRMAYA KATILMAYI KABUL ETMEMEM VEYA ARAŞTIRMADAN AYRILMAM DURUMUNDA NE YAPMAM GEREKİR?

Bu doktora araştırmasında yer almak, tamamen sana ve anne-babanın isteğine bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da herhangi bir aşamada araştırmadan ayrılabilirsiniz; reddetme veya vazgeçme durumunda bile sonraki bakımınız garanti altına alınacaktır. Araştırmacı, uygulanan ölçekleri tam ve doğru doldurmadığınız gerekçesi ile isteğiniz dışında ancak bilginiz dahilinde sizi araştırmadan çıkarabilir. Bu durumda da sonraki bakımınız garanti altına alınacaktır.

Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçla kullanılacaktır; çalışmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından çıkarılmanız durumunda, sizle ilgili tıbbi veriler de gerekirse bilimsel amaçla kullanılabilir.

KATILMAMA İLİŞKİN BİLGİLER KONUSUNDA GİZLİLİK SAĞLANABİLECEK MİDİR?

Sana ve anne-babana ait araştırmadan elde edilen bulgular ve kimlik bilgileriniz gizli tutulacaktır ve araştırma yayınlsa bile kimlik bilgileriniz verilmeyecektir, ancak etik kurullar ve resmi makamlar gerektiğinde tıbbi bilgilerinize ulaşabilir. Siz de istediğinizde kendinize ait tıbbi bilgilere ulaşabilirsiniz.

Çalışmaya Katılma Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllüye verilmesi gereken bilgileri gösteren metni okudum ve sözlü olarak dinledim. Aklıma gelen tüm soruları araştırmacıya sordum, yazılı ve sözlü olarak bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğime karar vermem için bana yeterli zaman tanındı. Bu koşullar altında, bana ait tıbbi bilgilerin gözden geçirilmesi, transfer edilmesi ve işlenmesi konusunda araştırma yürütücüsüne yetki veriyor ve söz konusu araştırmaya ilişkin bana yapılan katılım davetini hiçbir zorlama ve baskı olmaksızın büyük bir gönüllülük içerisinde kabul ediyorum. Bu formu imzalamakla yerel yasaların bana sağladığı hakları kaybetmeyeceğimi biliyorum.

GÖNÜLLÜNÜN		İMZASI
ADI & SOYADI		
ADRESİ		
TEL. & FAKS		
TARİH		

VELAYET VEYA VESAYET ALTINDA BULUNANLAR İÇİN VELİ VEYA VASİNİN		İMZASI
ADI & SOYADI		
ADRESİ		
TEL. & FAKS		
TARİH		

ARAŞTIRMA EKİBİNDE YER ALAN VE YETKİN BİR ARAŞTIRMACININ		İMZASI
ADI & SOYADI		
TARİH		

GEREKTİĞİ DURUMLARDA TANIK		İMZASI
ADI & SOYADI		
GÖREVİ		
TARİH		

EK 3- GENEL BİLGİ FORMU

A. Demografik Bilgiler

Çocuğun doğum tarihi:.....

Cinsiyeti: K ☐ E ☐

Okulun adı ve sınıfı:.....

Çocuğun kaç kardeşi var?.....

Kardeşler arasındaki sırası:.....

Annenin Yaşı:.....

Mesleği:.....

Eğitim Düzeyi: Okur yazar değil ☐ Okur yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐

Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans ve üstü ☐

Babanın Yaşı:.....

Mesleği:.....

Eğitim Düzeyi: Okur yazar değil ☐ Okur yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐

Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans ve üstü ☐

B. Çocuk bakımı:

Anne-baba dışında düzenli olarak çocuğun bakımını üstlenen kişi/kişiler var mı?

Evet ; anneanne, babaanne, teyze vb akrabalar ☐ Evet; kreş veya anaokulu ☐

Hayır ☐

Anne-babadan başka çocukla beraber aynı evde yaşayan yetişkin var mı?

Evet ☐ Hayır ☐

Varsa çocuğa yakınlığını belirtiniz:

C. Ailenin Yaşam Koşulları

1. Son 6 aydır evliliğinizden memnun musunuz?

Evet ☐ Hayır ☐

2. Son 6 aydır işinizden memnun musunuz?

Evet ☐ Hayır ☐

3. Ailenizden herhangi biri psikiyatrik tedavi alıyor mu?

Evet ☐ Hayır ☐

Tedavi alan kişiyi belirtiniz.....

4. Son zamanlarda yaşamınızda büyük bir değişim veya bir sıkıntı oldu mu? (Kaza, hırsızlık, fiziksel ya da cinsel saldırı, deprem, sel felaketi vb.)

Evet ☐ Hayır ☐

5. Aylık ekonomik gelirinizi belirtiniz:

650 TL veya altı ☐

651 TL-1500 TL ☐

1501 TL-2500 TL ☐

2501 TL- 3500 TL ☐

3501 TL-üstü ☐

EK 4-6-18 YAŞ ÇOCUK VE GENÇLER İÇİN DAVRANIŞ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Çocuğun Adı, Soyadı:	Ev adresi ve Tel No:	Anne babanın işi, eğitimi ve yaşı: Babanın işi..... Eğitimi.....Yaşı...
Cinsiyeti ☐ Erkek ☐ Kız	Yaşı:	 Annenin işi..... Eğitimi.....Yaşı...
Bugünün tarihi: Gün.....Ay.....Yıl.....	Çocuğun Doğum Tarihi: Gün.....Ay.....Yıl.....	Formu dolduran: ☐ Anne ☐ Baba ☐ Diğer.....Çocukla olan ilişkisi
Sınıfı:..... Okula devam etmiyor ☐	Çocuğunuzun davranışlarıyla ilgili bu formu lütfen görüşlerinizi yansıtmak biçimde yanıtlayınız. Her bir madde ile ilgili bilgi verebilir ve 2. sayfadaki boşluklara yazabilirsiniz. Lütfen bütün maddeleri işaretlemeye çalışınız. Teşekkür ederiz.	

I.Çocuğunuzun yapmaktan hoşlandığı sporları a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin: Yüzme, futbol, basketbol, voleybol, atletizm, tekvando, jimnastik, bisiklete binme, güreş, balık tutma gibi.

	Çocuğunuz her birine ne kadar zaman ayırır?				Çocuğunuz her birinde ne kadar başarılıdır?			
	Normalden az	Normal	Normalden fazla	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden fazla	Bilmiyorum
☐ Hiç yok								
a.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

II. Çocuğunuzun spor dışındaki ilgi alanlarını, uğraş, oyun ve aktivitelerini, a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin: Bilgisayar, satranç, araba, akvaryum, el işi, kitap, müzik aleti çalmak, şarkı söylemek, resim yapmak gibi(radyo dinlemeyi ya da televizyon izlemeyi katmayınız.)

	Çocuğunuz her birine ne kadar zaman ayırır?				Çocuğunuz her birinde ne kadar başarılıdır?			
	Normalden az	Normal	Normalden fazla	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden fazla	Bilmiyorum
☐ Hiç yok								
a.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

III. Çocuğunuzun üyesi olduğı kuruluş, klüp ya da takımları a, b, c şıklarına yazınız. Örneğın: Spor, müzik, izcilik, folklor gibi.

☐ Hiç yok

Çocuğunuz her birinde ne kadar başarılıdır?

	Bilmiyorum	Az aktif	Normal	Çok aktif
a.....	☐	☐	☐	☐
b.....	☐	☐	☐	☐
c.....	☐	☐	☐	☐

IV. Çocuğunuzun evde ya da ev dışında yaptığı işleri a, b, c şıklarına yazınız.Örneğın: Gazete alma, bakkala gitme, pazara gitme, bahçe-tarla işleri, hayvancılık, elektrik-su faturası yatırma, çocuk bakımı, sofra kurma-kaldırma, bir dükkanda çalışma gibi ödeme yapılan ve yapılmayan her şeyi katınız.

☐ Hiç yok

Çocuğunuz her birinde ne kadar başarılıdır?

	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden fazla
a.....	☐	☐	☐	☐
b.....	☐	☐	☐	☐
c.....	☐	☐	☐	☐

Copyright 2001 T.Achenbach,ASEBA, University of Vermont,www.ASEBA.org

Türkçe Çeviri ve Uyarlaması Neşe Erol tarafından T.M.Achenbach'ın izniyle yapılmış ve basılmıştır (2002,2007,2009)

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

V. 1-Çocuğunuzun yaklaşık olarak kaç yakın arkadaşı vardır? (Kardeşlerini katmayınız)	Hiç yok	1	2 ya da 3	4 ya da fazla
	☐	☐	☐	☐

2. Çocuğunuz okul dışı zamanlarda haftada kaç kez arkadaşlarıyla birlikte olur? (Kardeşlerini katmayınız)	1'den az	1 ya da 2	3 ya da daha fazla
	☐	☐	☐

VI. Yaşıtlarıyla karşılaştırıldığında çocuğunuzun:

	Kötü	Normal sayılır	Oldukça iyidir	Kardeşi yoktur
a.Kardeşleriyle arası nasıldır?	☐	☐	☐	☐
b.Diğer çocuklarla arası nasıldır?	☐	☐	☐	☐
c.Size karşı davranışları nasıldır?	☐	☐	☐	☐
d.Kendi başına oyun oynaması ve iş yapması nasıldır?	☐	☐	☐	☐

VII. 1-Çocuğunuzun okul başarısı nasıldır? Çocuğunuz okula gitmiyorsa lütfen nedenini belirtiniz.

	Başarısız	Orta	Başarılı	Çok Başarılı
a. Türkçe / Türk Dili Edebiyatı				
b. Hayat Bilgisi / Sosyal Bilgiler				
c. Matematik				
d. Fen Bilgisi				
Diğer derslerde nasıldır? Örneğin: Yabancı dil, bilgisayar.	☐	☐	☐	☐
(Beden eğitimi, resim ve müziği katmayınız.)	☐	☐	☐	☐
e.....	☐	☐	☐	☐
f.....	☐	☐	☐	☐
g.....	☐	☐	☐	☐

2. Çocuğunuz özel alt sınıf ya da bir özel eğitim kurumunda okuyor mu?

☐ Hayır ☐ Evet- Ne tür bir sınıf ya da okul?

3. Çocuğunuz hiç sınıfta kaldı mı?

☐ Hayır ☐ Evet- Kaçınıcı sınıfta ve nedeni?

4. Çocuğunuzun okulda ders ya da ders dışı sorunları oldu mu?

☐ Hayır ☐ Evet- açıklayınız.....

Bu sorunlar ne zaman başladı?

Sorunlar bitti mi?

☐ Hayır ☐ Evet-Ne zaman?

Çocuğunuzun herhangi bir bedensel hastalığı ya da zihinsel engeli var mıdır?

☐ Hayır ☐ Evet- açıklayınız.....

Çocuğunuzun sizi en çok üzen, kaygılandıran ve öfkeliendiren özellikleri nelerdir?

Çocuğunuzun en beğendiğiniz özellikleri nelerdir?

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

0: Doğru Değil (Bildiginiz Kadariyla)				1: Bazen ya da Biraz Doğru				2: Çok ya da Sıklıkla Doğru			
0	1	2	1.Yaşından çok daha çocuksu davranır.	0	1	2	34. Başkalarının ona karşı olduğu, zarar vermeye ya da açığını yakalamaya çalıştığı hissine kapılır.				
0	1	2	2.Anne babanın izni olmadan içki içer.	0	1	2	35. Kendini değersiz, önemsiz ya da yetersiz hisseder.				
0	1	2	3.Çok tartışan bir çocuktur.	0	1	2	36. Sık sık kaza sonucu bir yerlerini incitir.				
0	1	2	4.Başladığı etkinlikleri (oyunu, dersleri, işleri) bitiremez.	0	1	2	37. Çok kavga çıkarır, kavgaya karışır.				
0	1	2	5.Hoşlandığı ya da zevk aldığı çok az şey vardır.	0	1	2	38. Çok fazla sataşılır, dalga geçilir.				
0	1	2	6.Kakasını tuvaletten başka yerlere yapar.	0	1	2	39. Baş belada olan kişilerle dolaşır.				
0	1	2	7.Bir şeylerle övünür, başkalarına hava atar.	0	1	2	40. Olmayan sesler ve konuşmalar işitir (açıklayınız):				
0	1	2	8.Bir konuya odaklanamaz.	0	1	2					
0	1	2	9.Kafasından atamadığı, onu rahatsız eden bazı düşünceleri vardır (mikrop bulaşma, simetri takıntısı, okul sorunları, bilgisayar gibi) (açıklayınız)	0	1	2	41.Düşünmeden hareket eder, aklına eseni yapar.				
				0	1	2	42. Başkalarıyla birlikte olmaktansa yalnızlığı tercih eder.				
				0	1	2	43. Yalan söyler, hile yapar, aldatır.				
0	1	2	10.Yerinde sakince oturamaz, çok hareketli ve huzursuzdur.	0	1	2	44. Tırnaklarını yer.				
0	1	2	11.Gereken gayreti göstermeden, sırtını tamamen büyüklere dayayıp her şeyi ondan bekler.	0	1	2	45. Sinirli ve gergindir.				
0	1	2	12.Yalnızlıktan şikayet eder.	0	1	2	46. Kasları oynar, seğirmeleri ve tikleri olur. (açıklayınız).				
0	1	2	13.Kafası karışık, zihni bulanıktır.								
0	1	2	14.Çok ağlar.	0	1	2	47. Geceleri kabus görür.				
0	1	2	15.Hayvanlara eziyet eder.	0	1	2	48. Başka çocuklar tarafından sevilmez.				
0	1	2	16.Başkalarına eziyet eder, kötü davranır, kabadayılık eder.	0	1	2	49. Kabızlık çeker.				
0	1	2	17.Hayal kurar, hayallere dalıp gider.	0	1	2	50. Çok korkak ve kaygılıdır.				
0	1	2	18.Kendine bilerek zarar verdiği ya da intihar girişiminde bulunduğu olmuştur.	0	1	2	51. Baş döner, gözleri kararır.				
0	1	2	19.Hep dikkat çekmeye çalışır.	0	1	2	52. Kendini çok suçlu hisseder.				
0	1	2	20.Eşyalarına zarar verir.	0	1	2	53. Aşırı yer.				
0	1	2	21.Ailesine ya da başkalarına ait eşyalara zarar verir.	0	1	2	54. Kendini sebepsiz yere çok yorgun hissettiği olur.				
0	1	2	22Evde söz dinlemez.	0	1	2	55. Fazla kiloludur.				
0	1	2	23Okulda söz dinlemez.				56. Sağlık sorunu olmadığı halde;				
0	1	2	24.İştahsızdır.	0	1	2	a. Ağrı ve sızılardan yakınıp (baş ve karın ağrısı dışında)				
0	1	2	25.Başka çocuklarla geçinemez.	0	1	2	b. Baş ağrılarından yakınıp (şikayet eder)				
0	1	2	26.Hatalı davranışından dolayı suçluluk duymaz, oralı olmaz, aldırmaz.	0	1	2	c. Bulantı, kusma duygusu olur.				
0	1	2	27.Kolay kıskanır.	0	1	2	d. Gözle ilgili şikayetleri olur (Gözlük, lens kullanma dışında) (açıklayınız):				
0	1	2	28.Ev, okul ya da diğer yerlerde kurallara uymaz, karşı gelir.	0	1	2					
0	1	2	29.Bazı hayvanlardan, durumlardan (yüksek yerler) ya da ortamlardan (asansör, karanlık gibi) korkar (okulu katmayınız) (açıklayınız)	0	1	2	e. Döküntü, pullanma ya da başka cilt hastalığı olur.				
0	1	2	30.Okula gitmeden korkar, okul korkusu vardır.	0	1	2	f. Mide karın ağrısından şikayet eder.				
0	1	2	31.Kötü bir şey düşünebileceği ya da yapabileceğinden korkar.	0	1	2	g. Kusmaları olur.				
0	1	2	32.Kusursuz, dört dörtlük ve her konuda başarılı olması gerektiğine inanır.	0	1	2	h. Diğer (açıklayınız):				
0	1	2	33.Kimsenin onu sevmediğinden yakınıp.								

EK 5- OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARI İÇİN MİZAÇ ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ölçeği kullanarak çocuğunuzun belirtilen davranışı ne sıklıkla yaptığını, her ifadenin karşısındaki uygun rakamı daire içine alarak belirtiniz.

HİÇBİR ZAMAN 1	NADİREN 2	ZAMAN ZAMAN 3	SIKLIKLA 4	HER ZAMAN 5
-------------------	--------------	------------------	---------------	----------------

	HİÇBİR ZAMAN	1	2	3	4	5	HER ZAMAN
1. Evin içinde bir odadan diğerine giderken sessizce hareket eder.							
2. Aradığı bir şeyi bulamadığında sinirlenir.							
3. Tanımasa bile kendi yaşındaki diğer çocuklara yaklaşır.							
4. Başladığı bir işi bitirmeden diğerine geçer.							
5. Aynı fikri paylaşmadığında bunu sessiz ve sakın bir tavırla ifade eder.							
6. Arkadaşlarının araması veya gelmesi nedeniyle ara verdiği sorumluluklarına (ev ödevi, ev işi gibi), onlar gittikten sonra devam eder.							
7. Evine gelen tanımadığı yetişkinlere karşı güler yüzlüdür.							
8. Hatırlatılmadığı sürece ödevlerini tamamlamaz.							
9. Tanımadığı yetişkinlerin yanında utangaç davranır.							
10. Kendisine yapılan hafif bir eleştiri bile onu çok kızdırır.							
11. Kendi başladığı işleri (resim, model, el işi gibi) bitirmeden yarım bırakır.							
12. Yeni karşılaştığı durumlarda (akraba ziyareti, yeni oyun arkadaşları gibi) endişeli ve kaygılı görünür.							
13. Eve girip çıkarken koşar.							
14. Hayal kırıklığı veya başarısızlık yaşadığında şiddetli tepkiler gösterir (ağlar veya yüksek sesle şikayet eder).							
15. Yaptığı bir iş ya da projede engellenmişlik yaşar, öfkelenir ve işi yarım bırakır.							
16. Hatırlatmaya gerek kalmadan ödevlerini yapar.							
17. Kendisiyle alay edildiğinde sinirlenir.							
18. Kendi sorumluluğundaki günlük ev işlerini bitirmeden yarım bırakır.							
19. Odaya gürültüyle, paldır küldür girer.							
20. Bir hata yaptığında engellenmişlik yaşar ve öfkelenir.							
21. Yeni tanıştığı çocuklara karşı çekingen davranır.							
22. Ödevleri ile bitirene kadar uğraşır.							
23. Sinirlendiğinde karşısındakine bağırır veya kırıncı konuşur.							
24. Merdivenleri koşarak veya zıplayarak iner çıkar.							

	1	2	3	4	5
25. Yapmakta olduğu iş (ev ödevi, ev işi gibi) bölünse bile tekrar geri döner.					
26. Yanlış bir davranışının düzeltilmesinden hoşlanmaz.					
27. Dükkan, sinema veya oyun salonu gibi yeni mekanlara çekinmeden girer.					
28. Ulaşmak istediğı yere koşarak gider.					
29. Onay almadığı durumlarda şiddetli tepkiler gösterir (bağırır, ağlar gibi).					
30. Kendisine verilen işleri (ev ödevi, ev işi gibi) tamamlamakta zorlanır.					
31. Yeni biri ile tanışmak yerine, tanıdığı biri ile oynamayı tercih eder.					
32. Kızgın olduğunda yüksek sesler çıkarır (kapıları hızla çarpar, eşyalara vurur, bağırır gibi).					
33. Daha önceden yapılmış olan planlarda bir değişiklik olduğunda sinirlenir.					
34. Eve tanımadığı misafirler geldiğinde uzak durur, onlarla yaklaşmaz ve konuşmaz.					
35. Çoğu zaman sanki bir yere yetişecekmiş gibi oldukça telaşlı bir hali vardır.					
36. Zor bir iş ile karşılaştığında kolaylıkla pes eder.					
37. Aksi, mutsuz veya huysuz olduğu günleri vardır.					
38. İlk kez gittiğı bir evde kendini rahat hissetmiyormuş gibi görünür.					

EK 6- AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Lütfen her cümleyi dikkatlice okuduktan sonra, sizin ailenize ne derecede uyduğuna karar veriniz. Önemli olan, sizin ailenizi nasıl gördüğünüzdür. Her cümle için 4 seçenek söz konusudur. Size uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz.

	Aynen Katlıyorum	Büyük ölçüde Katlıyorum	Biraz Katlıyorum	Hiç Katılmıyorum
1.Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.				
2.Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsini aile içinde hallederiz.				
3.Evde biri üzgün ise, diğer aile üyeleri bunun nedenlerini bilir.				
4.Bizim evde, kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getirmezler.				
5.Evde birinin başı derde girdiğinde, diğerleri de bunu kendilerine fazlasıyla dert ederler.				
6.Bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığımızda, birbirimize destek oluruz.				
7.Ailemizde acil bir durum olsa, şaşırıp kalırız.				
8.Bazen evde ihtiyacımız olan şeylerin bittiğinin farkına varmayız.				
9.Birbirimize karşı olan sevgi, şefkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız.				
10.Gerektiğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır, kendilerine düşen işi yapmalarını sağlarız.				
11.Evde dertlerimizi üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.				
12.Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.				
13.Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylediğimizde bizi dinlerler.				
14.Bizim evde bir kişinin söylediklerinden ne hissettiğini anlamak pek kolay değildir.				
15.Ailemizde eşit bir görev dağılımı yoktur.				
16.Ailemizin üyeleri, birbirlerine hoşgörülü davranırlar.				
17.Evde herkes başına buyruktur.				
18.Bizim evde herkes, söylemek istediklerini üstü kapalı değil de doğrudan birbirlerinin yüzüne söyler.				
19.Ailede bazılarımız, duygularımızı belli etmeyiz.				
20.Acil bir durumda ne yapacağımızı biliriz.				
21.Ailecek, korkularımızı ve endişelerimizi birbirimizle tartışmaktan kaçınırız.				

	Aynen Katlıyorum	Büyük ölçüde Katlıyorum	Biraz Katlıyorum	Hiç Katlıyorum
22. Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize belli etmekte güçlük çekeriz.				
23. Gelirimiz (ücret, maaş) ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetmiyor.				
24. Ailemiz, bir problemi çözdükten sonra, bu çözümün işe yarayıp yaramadığını tartışır.				
25. Bizim ailede herkes kendini düşünür.				
26. Duygularımızı birbirimize açıkça söyleyebiliriz.				
27. Evimizde banyo ve tuvalet bir türlü temiz durmaz.				
28. Aile içinde birbirimize sevgimizi göstermeyiz.				
29. Evde herkes her istediğini birbirinin yüzüne söyleyebilir.				
30. Ailemizde, her birimizin belirli görev ve sorumlulukları vardır.				
31. Aile içinde genellikle birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.				
32. Ailemizde sert-kötü davranışlar ancak belli durumlarda gösterilir.				
33. Ancak hepimizi ilgilendiren bir durum olduğu zaman birbirimizin işine karışırız.				
34. Aile içinde birbirimizle ilgilenmeye pek zaman bulamıyoruz.				
35. Evde genellikle söylediklerimizle, söylemek istediklerimiz birbirinden farklıdır.				
36. Aile içinde birbirimize hoşgörülü davranırız.				
37. Evde birbirimize, ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacaksa ilgi gösteririz.				
38. Ailemizde bir dert varsa, kendi içimizde hallederiz.				
39. Ailemizde sevgi ve şefkat gibi güzel duygular ikinci plandadır.				
40. Ev işlerinin kimler tarafından yapılacağını hep birlikte konuşarak kararlaştırırız.				
41. Ailemizde herhangi bir şeye karar vermek her zaman sorun olur.				
42. Bizim evdekiler sadece bir çıkarları olduğu zaman birbirlerine ilgi gösterir.				
43. Evde birbirimize karşı açık sözlüyüz.				
44. Ailemizde hiçbir kural yoktur.				
45. Evde birinden bir şey yapması istendiğinde mutlaka takip edilmesi ve kendisine hatırlatılması gerekir.				
46. Aile içinde, herhangi bir sorunun (problemin) nasıl çözüleceği hakkında kolayca karar verebiliriz.				
47. Evde kurallara uyulmadığı zaman ne olacağını bilmeyiz.				
47. Bizim evde aklınıza gelen her şey olabilir.				
49. Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize ifade edebiliriz.				

	Aynı Katılıyor	Büyük ölçüde Katılıyor	Biraz Katılıyor	Hiç Katılmıyorum
50.Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz.				
51.Evde birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.				
52.Sinirlenince birbirimize küseriz.				
53.Ailede bize verilen görevler pek hoşumuza gitmez çünkü genellikle umduğumuz görevler verilmez.				
54.Kötü bir niyetle olmasa da evde birbirimizin hayatına çok karışıyoruz.				
55.Ailemizde kişiler herhangi bir tehlike karşısında (yangın, kaza gibi) ne yapacaklarını bilirler, çünkü böyle durumlarda ne yapılacağı aramızda konuşulmuş ve belirlenmiştir.				
56.Aile içinde birbirimize güveniriz.				
57.Ağlamak istediğimizde, birbirimizden çekinmeden rahatlıkla ağlayabiliriz.				
58.İşimize (okulumuza) yetişmekte güçlük çekiyoruz.				
59.Aile içinde birisi, hoşlanmadığımız bir şey yaptığında ona bunu açıkça söyleriz.				
60.Problemimizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız.				

EK 7-AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU ÖLÇEĞİ

Aşağıda verilen ifadeleri okuyup size hangisi uygun ise onun altına X işareti koyunuz.

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Uygun	Çok uygun
1. Çocuk yorucu veya zor işlerden korunmalıdır.				
2. Anne ve babalar, çocuklarını dertlerini anlatmaya teşvik ederler. Fakat bazen çocuklarının dertlerinin hiç açılmaması gerektiğini anlayamazlar.				
3. Çocuk boşa geçen dakikaların bir daha hiç geri gelmeyeceğini ne kadar çabuk öğrenirse, kendisi için o kadar iyi olur.				
4. Bir anne, çocuğunun düş kırıklığına uğramaması için elinden geleni yapmalıdır.				
5. Çocuk ne kadar erken yürümeyi öğrenirse o kadar iyi terbiye edilebilir.				
6. Çocuk yetiştirmek sinir bozucu, yıpratıcı bir iştir.				
7. Çocuğun hayatta öğrenmesi gereken o kadar çok şey vardır ki, zamanını boşa geçirmesi affedilmez.				
8. Babalar, biraz daha şefkatli olsalar, anneler çocuklarını daha iyi yönetebilirler.				
9. Çocuk yetiştirmenin kötü taraflarından biri de, anne ya da babanın istediğini yapabilmesi için, yeter derecede özgür olmamasıdır.				
10. Sıkı kurallarla yetiştirilen çocuklardan en iyi yetişkinler çıkar.				
11. Bir anne çocuğunun mutluluğu için kendi mutluluğunu feda etmesini bilmelidir.				
12. Daima koşuşturan, hareketli bir çocuk büyük bir olasılıkla mutlu kişi olacaktır.				
13. Büyükler çocukların şakalarına güler, onlara eğlendirici öyküler anlatırsa, evdeki düzen daha düzgün ve akılcı olur.				
14. Çocuğun en gizli düşüncelerini kesinlikle bilmek, bir annenin görevidir.				
15. Anne babalar çocuklarına, sorgusuz sualsiz kendilerine sadık kalmalarını öğretmelidirler.				
16. Bütün genç anneler, bebek bakımında beceriksiz olacaklarından korkarlar.				
17. Eğer bütün gününü çocuklarla geçirmek zorunda kalırsa, hangi anne olursa olsun sonunda çocuklar sinirine dokunur.				

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Uygun	Çok uygun
18. Anne ve babalar her zaman çocuklarının kendilerine uymasını beklememeli, biraz da kendileri çocuklarına uymalıdır.				
19. Eğer anneler dileklerinin kabul edileceğini bilselerdi, babaların daha anlayışlı olmalarını dilerlerdi.				
20. Bir çocuğa ne olursa olsun dövüşmekten kaçınması öğretilmelidir.				
21. Çocuklar bencil olduklarında, hep bir şeyler istediklerinde, annenin tepesinin atması çok normaldir.				
22. Eğer çocuklar ailedeki kuralları uygun bulmuyorlarsa, bunu anne-babalarına söylemeleri hoş karşılanmalıdır.				
23. Anneler çoğu zaman çocuklarına bir dakika daha dayanamayacakları duygusuna kapılırlar.				
24. Çocuğu sıkı terbiye ederseniz sonra size teşekkür eder.				
25. Küçük bir çocuk, cinsiyet konusundan sakınmalıdır.				
26. Bir annenin çocuğunun hayatı hakkında her şeyi bilmesi hakkıdır. Çünkü çocuğu onun bir parçasıdır.				
27. Uyanık bir anne-baba çocuğunun tüm düşüncelerini öğrenmeye çalışmalıdır.				
28. Çocuklar, anne- babalarının kendileri için neler feda ettiklerini düşünmelidirler.				
29. Anne-babalar, eğer çocukların dertlerini söylemelerine izin verirlerse büsbütün şikâyetçi olurlar.				
30. Sert terbiye, sağlam ve iyi karakter geliştirir.				
31. Genç bir kadın henüz gençken yapmak istediği pek çok şey olduğu için, anne olunca kendisini tutuklanmış duygusuna kaptırır.				
32. Anneler çocukları için hemen hemen bütün eğlencelerini feda ederler.				
33. Babalar daha az bencil olsalar kendilerine düşen görevi yaparlardı.				
34. İyi bir anne çocuğunu ufak tefek güçlüklerden korumalıdır.				
35. Bir çocuğa anne ve babasını herkesten üstün görmesi öğretilmelidir.				
36. Çocuk hiçbir zaman ailesinden sır saklamamalıdır.				
37. Çocuklardan sık sık ödün vermelerini, anne-babaya uymalarını istemek doğru değildir.				
38. Çoğu anneler bebeklerine bakarken onu inciteceklerinden korkarlar.				
39. Bir çocuğa başı derde girdiğinde dövüşmek yerine büyüklere başvurması öğretilmelidir.				

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Uygun	Çok uygun
40. Anne-baba arasındaki bazı konular hafif bir tartışma ile çözümlenemezler.				
41. Ev bakımında ve idaresinde en kötü şeylerden biri de, kişinin kendini evinde tutuklanmış gibi hissetmesidir.				
42. Hiçbir kadından yeni doğmuş bir bebeğe tek başına bakması beklenmemelidir.				
43. Oğlan ve kız çocuklarının birbirlerini soyunurken görmemeleri gerekir.				
44. Çocukların sorunlarına eğilirsенiz sizi oyalamak için birçok masal uydururlar.				
45. Eğer anne-babalar çocukları ile şakalaşıp beraber eğlenirlerse, çocuklar onların öğütlerini dinlemeye daha çok yönelirler.				
46. Anneleri kendileri yüzünden zorluk çektiği için çocukları onlara karşı daha anlayışlı olmalıdırlar.				
47. Bir çocuk eninde sonunda anne-babasıninkinden daha üstün bir akıla sahip olamayacağını öğrenir.				
48. Eğer bir anne çocuklarını iyi yetiştirmiyorsa, belki de bu; babanın evde kendine düşen görevi iyi yapmamasından ileri geliyordur.				
49. Genç bir anne için ilk bebeğin bakımı sırasında yalnız kalmaktan daha kötü bir şey olamaz.				
50. Bir çocuğun diğer bir çocuğa vurması hiçbir şekilde hoş görüyle karşılanamaz.				
51. Anne-babalar çocuklarına hayatta ilerleyebilmeleri için hep bir şeyler yapmaları ve boşa zaman geçirmemeleri gerektiğini öğretmelidirler.				
52. Akıllı bir kadın yeni bir bebeğin doğumundan önce ve sonra yalnız kalmamak için elinden geleni yapar.				
53. Evde olup bitenleri sadece anne bildiği için ev hayatını onun planlaması lazımdır.				
54. Kendi haklarına sahip olabilmesi için bazen bir kadının kocasını terslemesi gerekir.				
55. Bütün zamanını çocuklarıyla geçirmek, bir kadına kanadı kopmuş kuş duygusu verir.				
56. Eğer anne kollarını sıvar, bütün yükü sırtına alırsa tüm aile rahat eder.				
57. Anne-babalar, çocuklarını kendi kendilerine oluşturdukları güveni sarsabilecek bütün güç işlerden sakınmalıdırlar.				
58. Çocuklar aslında sıkı disiplin içinde mutlu olurlar.				
59. Çocukların toplantılarıyla, kız-erkek arkadaşlıklarıyla ve eğlenceleriyle ilgilenen anne-babalar onların iyi yetişmelerini sağlarlar.				
60. Anne ve babaya sadakat her şeyden önce gelir.				

ÖZGEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri:

Adı Soyadı: Halime Şenay GÜZEL

Doğum Yeri: Erzincan

Doğum Tarihi: 14. 04. 1980

Eğitim Bilgileri:

2004-2007	Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisansı
1999-2003	Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü
1992-1998	İzmir Bornova Anadolu Lisesi

Mesleki Bilgiler:

2013-	Madalyon Psikiyatri Merkezi
2010-2013	Ankara Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniği
2008-2010	İzmir Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniği
2007-2008	Türkan Özilhan Acil Yardım ve Travmatoloji Hastanesi Psikiyatri Polikliniği

Ocak 2007-Temmuz 2007

Deniz Kuvvetleri Amfibi Deniz Piyade Tugay
Komutanlığı Rehberlik ve Araştırma Merkezi

2003-2004

İnci Zihinsel Engelliler ve Rehabilitasyon Merkezi

Klinik Psikoloji Uzmanlık Tezi

Şenyuva H.Ş. (2007). Aydın ilinden alınan normal bir örnekleme kişilik bozukluklarının yaygınlık çalışması.

Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler (SSCI Yayınları)

Dereboy, Ç., **Güzel H.Ş.**, Dereboy F., Okyay P., Eskin M. (2013). Personality disorders in a community sample in Turkey: prevalence, associated risk factors, temperament and character dimensions. *International Journal of Social Psychiatry*, DOI: 10.1177/0020764012471596.

Güney E., Dinç G., İşeri E., **Güzel H.Ş.**, Yalçın Ö., Şahnur Ş. (2013). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan ergen ve genç erişkinlerin mizaç ve karakter özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, DOI:10.5455/apd.40631.

Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler

Şenyuva H.Ş., Dereboy Ç., Eskin M., Dereboy F.(2006). Normal bir örnekleme kişilik bozukluklarının yaygınlık çalışması:Önrapor, 42. Ulusal Psikiyatri Kongresi, İstanbul.

Proje

Dereboy Ç., Eskin M., **Şenyuva H.Ş.** (2007). Aydın ili normal bir popülasyonda kişilik bozukluklarının prevalans çalışması ve ilişkili parametrelerin incelenmesi, **TÜBİTAK**, Ankara.

T.B.M.M. Komisyon çalışması

“Üstün yetenekli çocukların keşfi, eğitimleriyle ilgili sorunların tespiti ve ülkemizin gelişimine katkı sağlayacak etkin istihdamların sağlanması” amacıyla kurulan Meclis Araştırma Komisyonu’nda Sağlık Bakanlığı’nı temsilen uzman olarak görevlendirilme.

Üyelikler: Türk Psikologlar Derneği

ÖZET

Bu çalışmanın amacı içe yönelim ve dışa yönelim sorunları ile çocuğun mizacı, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca çocuğun ve ebeveynlerinin hangi özelliklerin içe yönelim ve dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olduğu da incelenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda Ankara Dışkapı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları HOEAH Psikiyatri polikliniğine başvuran 157 çocuk ve ebeveyni çalışmaya alınmıştır. Ebeveynlere “Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşmesi Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Versiyonu” (ÇDŞG-ŞY) uygulandıktan sonra, tanı alan çocukların ebeveynlerine 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ/6-18) Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen ölçek puanları açısından ANOVA, regresyon ve yapısal eşitleme modeli yapılmıştır.

Varyans analizi sonuçlarına göre, içe yönelim sorunları kız çocuklarında, dışa yönelim sorunları erkek çocuklarında daha çok görülmektedir. Ayrıca ebeveynin psikiyatrik tedavi almasının sadece içe yönelim sorunları üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Fiziksel istismara uğramanın dışa yönelim sorunları üzerinde etkili olduğu bulgusuna ilaveten ailenin son 6 aydır stresli yaşam olayı yaşama durumu sadece içe yönelim sorunları için anlamlı bulunmuştur.

Model testi, duygusal tepki verme özelliğinin, demokratik tutum, ev kadınlığını reddetme ve evlilik çatışması özelliği ile içe yönelim ve de dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı (mediator) rolünü ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra model testi, davranış kontrolü özelliğinin, artık boyut/disiplin özelliği ile dışa yönelim sorunları arasındaki ilişkide aracı rolünü ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İçe yönelim ve dışa yönelim sorunları, mizaç, aile işlevleri, çocuk yetiştirme tutumu.

ABSTRACT

This study was aimed to evaluate the relation between internalizing or externalizing problems of children with child temperament characteristics, parent functioning and child-rearing attitudes. In addition, which features of parents and childs have the effect on the internalizing or externalizing problems were examined.

For this purpose 157 children and their parents admitting to Ankara Dışkapı Pediatric and Pediatric Hematology Oncology Training and Research Hospital were included to the study. Parents of diagnosed children, used by the ‘Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School Aged Children Kiddi-SADS-Lifetime Version (K-SADS-PL)’, were questioned with Children Behaviour Checklist (CBCL/6-18), School-age Children Temperament Inventory (SATI), Family Assessment Device (FAD) and Parental Attitude Research Instrument (PARI). Scores obtained from these scales were analysed by ANOVA, regression analysis and structural equation modelling.

According to ANOVA, internalizing problems were found more in girls whereas externalizing problems were higher in boys. The presence of parents’ psychiatric treatment, were found as effective on internalizing problems. Externalizing problems were correlated with the presence of physical abuse and having been experiencing of stressful event for last 6 months were related with only the internalizing problems. Modelling test has been revealed that affective responsiveness feature has a mediator effect on the relation found between in which both internalizing and externalizing problems, and marital conflict, rejection of the home making role and equalitarianism and democratic attitudes feature. Similarly, modelling test has been pointed out that behaviour control feature has a mediator effect on the relation found between externalizing problems and strictness and authoritarianism feature.

Key words: Internalizing and externalizing problems, temperament, parent functioning, child-rearing attitudes.